O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’IIM, FAN VA INNOVASIYALAR VAZIRLIGI

Nurmatova Shoxistaxon Muhammadjonovna

KREATIV PEDAGOGIKA

(o‘quv qo‘llanma)

Andijon - 2026

UO‘K: 37.013:159.954.4(075.8)
KBK: 74.00ya73
N 87

Nurmatova Shoxistaxon Muxammadjonovna. «KREATIV PEDAGOGIKA» (o‘quv qo‘llanma). «Vodiy nashriyot matbaa» MChJ, 2026-yil. 168 bet

Mas’ul muharrir: Dilfuzaxon Urmonova
Muhammad Yusuf nomidagi ijod maktabi o‘qituvchisi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Taqrizchilar: N.J.Abdullayeva
Andijon davlat pedagogika instituti professori

X.X.Xaitov
Halima Xudoyberdiyev nomidagi ijod maktabi o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Z. G‘anieva
Ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalari agentligi yetakchi mutaxassisi

ISBN: 978-9910-5178-3-9

© Sh. M. Nurmatova 2026-yil.
© «Vodiy nashriyot matbaa» MChJ, 2026-yil.

ANNOTASIYA

Mazkur darslik pedagogika oliy ta’lim muassasalarining pedagogika (tarbiya fani o‘qituvchisi) yo‘nalishida ta’lim oluvchi talabalar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, unda kreativ pedagogika fanining bahs mavzusi, uning fan sifatidagi shakllanishi va dolzabrligi, kreativ ta’lim mazmunini belgilovchi muhim omillar, xorijiy tajribalarga asoslangan konsepsiyalar, fanning tamoyil va mezonlari, o‘qituvchini kreativ shakllantirishning modeli ko‘nikma va malakalari metodik savodxonlikni shakllantirsh uchun materiallar yoritilgan.

АННОТАЦИЯ

Данный учебник предназначен для студентов, обучающихся по направлению педагогика (учитель предмета «Воспитание») в высших педагогических учебных заведениях. В нём освещаются дискуссионные темы креативной педагогики как науки, её становление и актуальность в качестве дисциплины, ключевые факторы, определяющие содержание креативного образования, концепции, основанные на зарубежном опыте, принципы и критерии науки, а также материалы по модели формирования креативного учителя, навыкам, компетенциям и методической грамотности.

ANNOTATION

This textbook is intended for students studying in the field of pedagogy (teacher of the subject "Education") at higher pedagogical educational institutions. It covers the controversial topics of creative pedagogy as a science, its formation and relevance as a discipline, the key factors determining the content of creative education, concepts based on foreign experiences, the principles and criteria of the science, as well as materials on the model of forming a creative teacher, skills, competencies, and methodological literacy.

KIRISH

Bugungi jadal tezlikda o‘zgarib borayotgan dunyoga javoban, butun pedagogika fundamental evolyutsiyani boshdan kechirmoqda. Hozirgi raqamli davr shunday tez o‘zgaruvchan dunyo ehtiyojlarini qondirish uchun yangi ko‘nikmalarga ega bo‘lishni talab qiladi. Globall miqyosda ko‘plab olimlar XXI asr kompetensiyalari nomi ostida yangi standartlarni ishlab chiqmoqdalar. Ushbu kompetensiyalarning asosini mantiqiy, qat’iyatlilik va ijodkorlik tashkil qiladi va ular turli xil murakkablikdagi o‘yinlarni o‘ynash orqali yaxshilanib boradi.

"Zamonamizning jadallik bilan o‘zgarishi kadrlardan yuqori darajadagi moslashuvchanlikni talab qilmoqda. Shuning uchun ham yoshlarda **kreativlikni shakllantirish** — ularning kelajakda intellektual salohiyatli mutaxassis bo‘lib yetishishlarining kafolatidir." Zamonaviy o‘quvchilar istiqbolda hali yaratilmagan kasbiy yo‘nalishlarda faoliyat yuritishi hamda dolzarb to‘siqlarni innovatsion vositalar yordamida bartaraf qilishi taxmin qilinmoqda.

Hozirgi davrda yoshlarda ijodiy tafakkur malakasini yuzaga keltirish ularga murakkab tus olayotgan mintaqaviy va umumbashariy ziddiyatlarni o‘ziga xos uslublar orqali yechish kuchini baxsh etadi. Kreativlikni dars jarayonida quruq xotirlash emas, balki izlanish hamda yangilik yaratishni rag‘batlantiruvchi metodlar vositasida o‘stirish imkoniyati mavjud. Shuning bilan birga, bo‘lajak mutaxassislar erkin fikrlashni tahlil etishni, qulay muhit yaratishni hamda o‘z shogirdlariga darslarda ko‘proq kreativ yordam ko‘rsatishni o‘rganishlari lozim. Ushbu qo‘llanma universitetlarda ta’lim beruvchi pedagoglar, talabalar va mazkur yo‘nalishga rag‘bati bor shaxslarga taqdim etiladi.

1-Mavzu: Kreativ pedagogika fan sifatida.

REJA:

1.Kreativ pedagogikaning asosiy tushunchalari.

2. Kreativ pedagogika fan va akademik fan sifatida.

3. Kreativ pedagogika fanining boshqa fanlar bilan aloqasi.

Hozirgi globallashuv zamonida har bir tuzum ijodkor insonlarga zarurat sezmoqda. Bu qonuniy jarayondir. Zero, jahon miqyosida har lahzada yuz berayotgan yangilanishlar buni talab etadi. Shu sababli ko‘plab yo‘nalish tadqiqotchilarining nigohi ta’lim-tarbiya jarayoni davomida talaba qalbining intellektual imkoniyatlarini yuzaga chiqarish masalasiga qaratilmoqda. Shunday ekan, bugungi bilim maskanlarida o‘qitish tizimini yo‘lga qo‘yishning tubdan yangicha andozalarini yaratish ehtiyoji paydo bo‘lmoqda.

Insonning intellektual va ruhiy salohiyatini oshirish orqali unda barqaror ijodkorlik ko‘nikmalarini qaror toptirish kreativ ta’limning tub mohiyatini tashkil etadi. Mazkur pedagogik yondashuv o‘quvchida shunchaki bilim emas, balki kashfiyotga moyillikni tarbiyalaydi.

Zamonaviy pedagogikada kreativlik muammosi fanlararo yondashuvni talab etadi; u nafaqat ta’lim falsafasi, balki psixologiya va kasbiy etika doirasida ham tahlil qilinadi. Kreativ shaxsni tarbiyalash dinamik tashqi muhit ta’sirida inson tug‘ilganidan to umrining oxiriga qadar davom etadigan **uzluksiz ta’lim** tamoyiliga asoslanadi. Shunga qaramay, mahalliy ilmiy izlanishlarda mutaxassisning kasbiy faoliyatida aynan ijodiy tajribani shakllantirish metodologiyasi bo'shliq bo'lib qolmoqda. An’anaviy professional tajriba bilim, ko‘nikma va malakalarning birlashuvi sifatida aniqlanadi. Bu faoliyatni o‘zlashtirish jarayonida tajribaning shakllanishi o‘z-o‘zidan sodir bo‘lishini anglatadi. Ijodiy faoliyat tajribasini o‘rganish masalasi umuman ko‘tarilmaydi.

Kreativ pedagogika fani bo‘lajak mutaxassislarning professional darajada shakllanishi uchun fundamental zamin yaratadi. Shaxsning kasbiy rivojlanishi dinamik bir jarayon bo‘lib, u o‘smirlik davridagi ilk qiziqishlardan (14–17 yosh) boshlab, mehnat faoliyatining yakunigacha (55–60 yosh) bo‘lgan uzoq davrni o‘z ichiga oladi. Ijodkor shaxsning kamoloti inson ontogenezi davomida uzluksizlik va vorisiylik tamoyillariga asoslanib, tashqi ijtimoiy-iqtisodiy muhit bilan ichki intellektual salohiyatning uyg‘unligini talab etadi. Bugungi kunda xomashyo va energiya resurslarining qimmatlashishi hamda global ekologik inqiroz sharoitida, kreativ fikrlaydigan kadrlarni tayyorlash ta’lim tizimining strategik ustuvorligiga aylandi. Bu muammolarni hal qilish, bir tomondan, yangi texnologik to‘lqin, yangi g‘oyalar, yangi bilimlarga bo‘lgan ehtiyojni yuzaga keltiradi. ikkinchi tomondan, bilimlarni tez olish va doimiy yangilashning yangi usullarini yaratishni, eng muhimi, har bir insondan yangicha fikrlashni talab qiladi. Hozirgi vaqtda ta’lim tizimida ro‘y berayotgan muhim o‘zgarishlarni hisobga olish kerak. Ochiq ta’lim falsafasining keng yoyilishi masofaviy o‘qitish usullarini birinchi planga olib chiqdi. Mazkur texnologiyalarning o‘ziga xosligi shundaki, ularda an’anaviy akademik muhitning ijtimoiy ta’siri biroz zaifroqdir. Shu sababli, o‘quv jarayonining samaradorligi bevosita talabaning **irodaviy sifatlari** va tizimli o‘qishga bo‘lgan shaxsiy mas’uliyatiga bog‘liq bo‘lib qoladi. Agar o‘rta maktab bilimga yo‘naltirilgan bo‘lsa birinchi va ikkinchi darajalar, so‘ngra mutaxassis tayyorlash uchun mo‘ljallangan oliy maktab uchinchi darajaga qaratilgan. Shunday qilib, ta’limning to‘rtinchi bosqichiga - aspirantura, shartli ravishda aspirantura (YUNESKO tasnifiga ko‘ra), shuningdek, tavsiflangan (qabul qilingan standartlarga muvofiq) oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’limning boshqa turlariga beriladi. kontseptsiyasi) « Umr bo‘yi ta’lim » sifatida (« Hayot uchun ta’lim ») dan farqli o‘laroq). Bundan tashqari, bu bilim talabalarga ko‘pgina fanlar va kurslarda adolatli tarzda taqdim etiladi.

Zamonaviy ta’limning muhim bo‘lagi sanalgan kreativ pedagogika inson

ongida mustaqil fikrlash mexanizmlarini yuzaga keltiruvchi majmuadir. Uni intellektual tizim sifatida tavsiflovchi asosiy jihatlar — murakkab vaziyatlarni tizimli o‘rganish, qarama-qarshiliklarni aniqlash va ularga ideal yechimlar ishlab chiqishdan iborat. Bu jarayon, o‘z navbatida, qabul qilingan qarorlarning kelgusidagi samaradorligini prognozlash imkonini beradi.

Hozirgi olamning yangiliklariga ko‘nikish, uzluksiz o‘zgaruvchan ijtimoiy muhitga yoshlarni o‘rgatish va ularni davr ehtiyojlariga mos ravishda rivojlantirish bosqichlarida faol qatnashish mahoratini shakllantirish oliygoh o‘qituvchisining asosiy xizmat majburiyati sanaladi.

Ta’limni kreativ tashkil etish — innovatsion dars formatlarini modellashtirish, shaxsiy professional imkoniyatlarni kengaytirish va o‘quv metodikalarini kompetensiyaviy yondashuv bilan uyg‘unlashtirish jarayonidir. Bu jarayon o‘qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi barcha didaktik vositalarni bir nuqtada birlashtiradi.

Kreativlikning asosi — tafakkur shaxsning intellektual quvvati bo‘lsa, ijodkorlik o‘sha aqliy quvvatni aniq reja asosida mustaqil qo‘llay olish imkoniyatidir.

Tasavvur qilish bilimdan yuqoridir (Albert Eyshteyn)

Ijodkorlik tushunchasi G‘arb psixologiya fanida o‘tgan asrning 60-yillarida vujudga keldi. Bu sifat insonning yangicha g‘oyalar o‘ylab topishi va noodatiy malakalarni egallash iqtidori, xususiyatini anglatadi. J. Gilford ijodkorlikni belgilovchi quyidagi shaxsiy qobiliyatlarni sanab o‘tadi:

- Mulohazani aniq yo‘nalishga yo‘naltira olish;
- Betakrorlik (originallik);
- Bilimga chanqoqlik;
- Taxminlarni ilgari surish mahorati;
- Badiiy to‘qima yaratish (fantaziya).

Yurtimizda inson kapitali, uning har jihatdan o‘sishi hamda istiqboli, ehtiyojlarini qondirish muhitini barpo etish, o‘qitish darajasi va unumdorligini yuksak cho‘qqiga ko‘tarish yo‘lidagi tizimli o‘zgarishlar tufayli interfaol ta’lim usullari yordamida yoshlarning intellektual imkoniyatlarini o‘stirishni keng qo‘llash sharoitlari kengaymoqda. O‘zbekiston Respublikasining Taraqqiyot strategiyasida “Ta’lim berish tizimini modernizatsiya qilish, yuqori sifatli bilim olish huquqini kengaytirish, yoshlarning ijodiy hamda aqliy quvvatini rag‘batlantirish va namoyon etish” kabi dolzarb maqsadlar qayd etilgan. Shunga muvofiq, zamonaviy metodlar yordamida talabalarning ijodiy malakalarini shakllantirish alohida o‘rin egallaydi. Inson o‘zida kreativlik xususiyatlarini tarbiyalash jarayonining tub mazmunini tushunishi uchun avvalo “ijodkorlik” iborasining mohiyatini anglab yetishi zarur.

Kreativlik nima? Texnika va kashfiyotlar o‘tmishini tadqiq etish, mashhur

mutaxassis va kashshoflarning faoliyat yo‘li tahlili shundan dalolat beradiki, ularning barchasi yuksak (o‘z zamonasi uchun) asosli ma’lumotlar bilan birga maxsus ko‘nikmalar majmuasi yoki mantiqiy tafakkur, shuningdek, muayyan tajribalar, jumladan, evristik uslublar hamda usullarni egallaganlar. **“Kreativlik”** iborasini quyidagicha izohlash lozim: Kreativlik (lot., ingl. “create” – bunyod etish, “creative” – bunyodkor, ijodiy) – shaxsning noodatiy g‘oyalarni shakllantirishga moyilligini ifodalovchi va alohida ko‘rsatkich sifatida iste’dodning tarkibiy qismiga kiradigan ijodkorlik mahoratidir. Ijodkorlikning asosiy mezonlari J.P. Gilford va E.P. Torrens ishlarida quyidagicha ko‘rsatilgan:

- Tafakkur ravonligi: muayyan muddat ichida juda ko‘p mulohazalarni bayon etish mahorati;
- Betakrorlik (originallik): aniq, mashhur, hammaga ma’lum, sodda yoki qat’iy qoliplardan farqli g‘ayritabiiy, nostandart qarashlarni shakllantirish iqtidori;
- Sezgirlik: noodatiy qismlarga diqqatlik, zidlik va turli mavhumliklar, tezda bir g‘oyadan boshqasiga ko‘cha olishga tayyorlik;
- Muvozanat (mo‘tadillik): g‘ayritabiiy vaziyatda faoliyat ko‘rsatishga intilish, ramziy va birlashtiruvchi tafakkurga moyillik, oddiy hamda murakkab holatda mohiyatni ko‘ra olish;
- Takomillashtirish: yuzaga kelgan rejalarni batafsil ishlab chiqish, ularni bosqich va quyi tizimlarga ajratish qobiliyati;
- Bir xillikka qarshilik: monotonlikka qarshi turish, ya’ni masalani hal etish davomida kelayotgan turli axborot qoliplariga tayanib qolmaslik;
- Erkinlik (noaniqlik): tashqi turtkidan mustaqil mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyati;
- Mavhum nomlash: insonning muammo tub-mohiyatini anglash mahorati, aslida ahamiyatli bo‘lgan nomni tushunish va uni ifodalash malakasi (bu jarayon muammoning ichki shaklini ko‘rish va uni og‘zaki bayon qilishni aks ettiradi);
- Ko‘p qirralilik: bir vaqtning o‘zida bir necha ustuvor vazifa ustida ishlash qobiliyati;
- Natijadorlik: yaratilgan mahsulotning foydaliligi, uning amaliy ahamiyati, iste’molchilar tomonidan yangi, noyob va o‘ziga xos deb qabul qilinishi;
- Qoniqish hissi: ijodiy jarayonning yakuniy ma’naviy samarasi.

Ilmiy tadqiqotlarning ko‘rsatishicha, shaxsning **ijodiy salohiyati** bir qator fundamental ko‘nikmalar orqali namoyon bo‘ladi. Bularga, birinchi navbatda, muammoga nisbatan mustaqil yondashuv, ziddiyatlarni ko‘ra bilish va tanqidiy tahlil qilish mahorati kiradi. Shuningdek, mavjud tajriba va o‘qitish metodologiyasini o‘zgaruvchan sharoitlarga moslash, o‘zlashtirilgan bilimlar hamda zamonaviy yondashuvlar o‘rtasida integratsiyani ta’minlash qobiliyati ijodkorlikning asosiy mezonlari hisoblanadi.

Tafakkurning moslanuvchanligi — jamiyatda o‘rnashgan va an’anaga aylangan, aslida, to‘g‘ri deb sanalgan qolipli qarashlar va qoidalarning bugungi o‘sish uchun yetarli emasligini tushunish, yangi istiqbol va choralarni ilg‘ash, ularni ongda shakllantira olish, o‘z ishini qaytadan loyihalash va muammo yechimining noodatiy yo‘llariga bor kuchini yo‘naltirishdir.

Bashorat qilish (prognoz) esa o‘z mutaxassisligi taraqqiyotidagi kelajak o‘zgarishlar tub-mohiyati, sabab-oqibatlari va sodir bo‘lish vaqtlarini aqliy tahlil yordamida oldindan sezish qobiliyatidir. Masalan, ish unumdorligining ortishi yoki kamayishi, talab va taklifning o‘zgarishi hamda ushbu yangilanishlarning sohaga ta’siri, narx-navo tebranishlari va boshqalar. O‘quvchilarda ijodkorlikni o‘stirish o‘quv dasturini o‘zlashtirishda talabalarning intellektual salohiyati, bilim darajasi, axborot manbayi, metodik maqsadlardan kelib chiqib, munosib tarzda darslarni yo‘lga qo‘yishni taqozo etadi. Bunda quyidagi pedagogik talablarga rioya qilish zarurligi ko‘zda tutiladi: Ta’lim jarayonida o‘quvchilarning intellektual motivatsiyasini kuchaytirish hamda ularda ijodiy faoliyatga bo‘lgan ehtiyojni shakllantirish uchun darsda to‘laqonli akademik erkinlik muhitini yaratish lozim. Bunda ta’lim oluvchilarning turli xil fikr va mulohazalarini bag‘rikenglik bilan qabul qilish, ularning o‘quv jarayonidagi faolligini doimiy rag‘batlantirish hamda shaxsiy kreativ imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchini oshirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, o‘qitish tizimi har bir talabaning o‘ziga xos xarakteri va intellektual potensialiga mos ravishda differensial yondashuv (individuallashtirish) asosida tashkil etilishi zarur.

Yoshlarda alohida, kichik jamoalarda va guruhda faoliyat yuritish malakasini o‘stirish, ularning intellektual zaxirasini boyitish, ularni to‘siqlarni bartaraf etishda tayyor, qolipli xulosalar bilan birga original yechimlar topishga rag‘batlantirish; kreativlikni yuksaltirishning poydevori sanalgan nazariy tushunchalarni amaliyotda qayta tahrirlash va kuchaytirishga xizmat qiluvchi zamonaviy ta’lim shakllari hamda uslublarini saralash va joriy etish va boshqalar. Tadqiqotchi G.Ibragimova interfaol darslar davomida talabalarda ijodkorlikni yuksaltirish bosqichlarini quyidagicha ta’riflab o‘tgan:

1. **Reproduktiv-tavakkalchilik davri.** Mazkur bosqich o‘rganuvchilarda ijodiy faoliyat, kreativ intilish va yangilikka bo‘lgan xohishni uyg‘otish, ta’limdagi zamonaviy uslublarning mazmunini tushunish va noodatiy g‘oyalarning yuzaga kelishi, rivojlanishi bilan ifodalanadi.

2. **Ijodiy-izlanish tadqiqot bosqichi.** Ushbu yondashuvning tub mohiyati talabalarning intellektual faolligida namoyon bo‘ladi; bu o‘z navbatida original tafakkur yuritish, mustaqil ravishda bilimlar bazasini boyitish va kreativ muammolarni hal qilishda yangicha ixtirochilik usullaridan foydalanish ko‘nikmalari majmuasini ifodalaydi.

3. **Kreativlik va novatorlik bosqichi.** Ishlab chiqilgan yangilikni hayotga

tatbiq etish, tekshirish, tahlil qilish, ommaga yoyish va uni keng qo‘llash hamda kelajakka qaratilgan rejali strategiyalarni ishlab chiqish bilan bog‘liq amallarni qamrab oladi.

O‘quvchilardagi kreativlik imkoniyatlarini yuksaltirish bosqichida interfaol o‘qitish tizimi muhim hisoblanadi.

Interfaol ta’lim — bu talabaning kognitiv faolligini oshirishga yo‘naltirilgan, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi teng huquqli "subyekt-subyekt" muloqotiga asoslangan metodik tizimdir. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning jamoaviy hamkorligi, o‘zaro fikr almashinuvi va doimiy teskari aloqa (feedback) tamoyillariga tayanadi. Binobarin, interfaol metodlar yordamida talabalarda ijodiy salohiyatni yuzaga chiqarishning bosh sharti — auditoriyada erkin va mustaqil muhitni shakllantirish hamda pedagog va talaba o‘rtasidagi samarali sheriklikni ta’minlashdir.

Kreativ pedagogika — bu ijodiy bilim berish ilmi hamda mahoratidir. Mazkur yo‘nalish majburlovchi ta’lim, hamkorlik metodikasi yoki tanqidiy yondashuv kabi pedagogik oqimlarga muqobil bo‘lgan o‘qitish turidir. Ijodiy pedagogika talabalarni mustaqil mulohaza yuritishga, o‘z istiqbolini bunyod etishga yo‘naltiradi. Ushbu metodika istalgan fanga, xoh aniq fanlar bo‘lsin, xoh filologiya yoki iqtisodiyot yo‘nalishi bo‘lsin, tatbiq etilishi mumkin bo‘lgan yondashuvdir. Ta’kidlash joizki, uning tamoyillari bilim berish va uni o‘zlashtirish tizimini tubdan yangilaydi.

Yuksak ijodkorlik inson shaxsiyatining ajralmas qismi hisoblanadi. U insonning intellektual maqsadlarga intilishi, boshlagan yangiliklarini davom ettirishi, o‘rganish jarayonidagi to‘siqlarni yengib o‘tishi, mantiqiy amallarni tartiblash va natijaga erishishning turli yo‘llarini izlash xohishida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, inson qalbida **stenik tuyg‘ular** (izlanish va kashfiyotlardan zavqlanish, murakkabliklarni yengishga bo‘lgan ruhiy shaylik, erishilgan natijalardan g‘ururlanish, ixtirochilik imkoniyatidan shodlanish, yangi ish oldidagi ijobiy ishtiyoq, samarali natijaga bo‘lgan ishonch, muvaffaqiyatsizlikka uchraganda bardoshlilik va boshqalar) ham shakllanadi.

Inson tafakkuri sohasidagi mutaxassislar ijodiy faoliyatni ta’minlash maqsadida konvergent (mantiqiy, bosqichma-bosqich, chiziqli) hamda divergent (yaxlit, intuitiv, bog‘lovchi) mulohaza yuritishning uyg‘unligi zarurligini ta’kidlaydilar. Tafakkur shakllarining bunday birikuvi natijasida ongning o‘tkirligi va moslanuvchanligi, shuningdek, o‘ziga xoslik, xulosaning aniqligi bilan mutanosiblikda namoyon bo‘ladi.

O‘quv jarayonining bosh maqsadi — talabaning kreativ faolligini yuksaltirishdan iborat ekan, bu yo‘lda individual qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladigan va mustaqil izlanishga undaydigan zamonaviy o‘qitish usullaridan

foydalanish ustuvor vazifa hisoblanadi. Mazkur texnologiyalar shaxsning o‘zini anglashini shakllantirishga, o‘z kuchiga bo‘lgan ishonchni mustahkamlashga va borliq bilan to‘g‘ri muloqotda bo‘lishga xalaqit beradigan ruhiy to‘siqlarni bartaraf etishga yordam beradi.

Zamonaviy bilim tizimida pedagog faoliyatining asosiy yo‘nalishi muloqotning dialogik shakllariga, yechimni jamoaviy izlashga va turfa ijodiy ishlarga qaratiladi. Bularning barchasi o‘qitishning zamonaviy usullarini qo‘llash vositasida amalga oshiriladi. Interfaol ta’lim muhitida o‘quvchilar **tahliliy tafakkur** yuritish, mavjud ma’lumotlarni tizimli tadqiq qilish orqali murakkab muammolarga yechim topish va muqobil strategiyalarni ishlab chiqish ko‘nikmalarini egallaydilar. Shuningdek, mazkur jarayon ularda asoslantirilgan xulosalar yasash hamda ilmiy munozaralarda faol ishtirok etish mahoratini shakllantiradi. Buning uchun mashg‘ulotlar juftlikda va jamoaviy uslublar yordamida yo‘lga qo‘yiladi, izlanish loyihalari, rolli sahnalashtirishlar qo‘llaniladi.

Ijodkorlik fenomenining fundamental va amaliy jihatlarini tadqiq qilishdan olingan xulosalar bo‘lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligi doirasida kreativlikni tizimli o‘stirishning metodik andozasini shakllantirish va uning konseptual qoidalarini aniqlashtirish imkonini beradi. Mazkur tamoyillar quyidagilardan tashkil topadi:

1. **Muammoli yondashuv tamoyili.** Ushbu qoidadan foydalanish ta’lim tizimi uchun mutlaqo yangilik emas. Kreativlikning asosi muammoli xususiyatga ega bo‘lib, u to‘siqlarning kutilmagan yechimini aniqlashdan iborat. Pedagogik amaliyotda talabalarning ijodkorligini muammolilik mezoni asosida yuksaltirish maxsus ijodiy topshiriqlarda ko‘rinadi, masalan: «Taxmingni ilgari sur va uni tekshirish dasturini tuz...», «Dastlabki samarani tahlil qil...»

«O‘quv mavzusini boshqacha uslubda bayon et...» va shunga o‘xshashlar.

2. **Ijodiy intilish tamoyili.** Mazkur qoida nafaqat oddiy takrorlash, balki ijodiy ishlash malakalarini kuchaytirishni ham qamrab oladi. Kreativlikni o‘stirish faqat reja asosidagi xususiyatga ega bo‘lib qolmasligi, ya’ni ko‘zlangan samara amaliyot yakunida natija beradi degan tor tushunchadan yiroq bo‘lishi zarur. Aks holda talaba vazifalarni tezkor va hissiy ishtiroksiz bajarishga odatlanadi. O‘qitish sifatining pasayishi barcha ilmiy-amaliy ishlar ko‘rsatkichlariga putur yetkazadi. Ijodkorlikni shakllantirish jarayoni shaxsning qobiliyatlarini ro‘yobga chiqaruvchi muhitda, izchillik bilan olib borilishi lozim. Shundagina, har bir topshiriqni o‘quvchi o‘z imkoniyatlarini sinab ko‘rish uchun qulay fursat deb biladi va bu bevosita nazariy bilimlarning o‘sishi hamda ish sifatining ortishiga olib keladi.

3. Yaxlitlik va izchillik tamoyili. Ushbu qoida ijodkorlikni shakllantirish dasturi tuzilishi butunlik, tizimlilik va mukammallikni talab etadi. Maqsadga yetishish uchun tanlab olingan instrumentlarning qay darajada to‘g‘riligi aynan shu holat orqali baholanadi. Bo‘lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligida kreativlikni

shunchaki qo‘shimcha mahorat emas, balki uning shaxsiy qiyofasini to‘ldiruvchi ajralmas va muhim xislat sifatida talqin etish maqsadga muvofiqdir.

4. Shaxsiylashtirish (individuallashtirish) tamoyili. Mazkur qoidaning asosiy mazmuni har bir talabaning o‘ziga xos tarbiyaviy faoliyat uslubini, uning shaxsiy yuksalishining alohida yo‘nalishini hamda ruhiy jarayonlarining kechish xususiyatlarini inobatga olishdan iborat. Dastur doirasida har bir qatnashchining erishgan ijodiy muvaffaqiyati uning kreativlik darajasi va shaxsiy xususiyatlarining in’ikosi sifatida namoyon bo‘ladi. Ijodiy fikrlashni yuksaltirishdan ko‘zlangan asosiy maqsad — o‘quvchilarning tahliliy tafakkuri va aqliy salohiyatini o‘stirishdir. Metodik nuqtayi nazardan, biz talabaning bugungi ko‘rsatkichlariga emas, balki uning **"yaqin rivojlanish zonasi"ga**, ya’ni fikrlash salohiyatidan bir pog‘ona yuqori bo‘lgan vazifalarga e’tibor qaratishimiz darkor. Kreativlikni takomillashtirish orqali quyidagi maqsadli vazifalar amalga oshiriladi: Talabalarni turfa yo‘nalishlarda mushohada yuritishga o‘rgatish;

1. Kutilmagan vaziyatlarda muammoning yechimini topishga ko‘niktirish;
2. Aqliy faoliyatning o‘ziga xosligini shakllantirish;
3. Talabalarni mavjud ziddiyatli holatni har tomonlama tahlil qilishga o‘rgatish;
4. Shiddat bilan o‘zgarayotgan dunyoda samarali yashash va moslashish uchun kerakli tafakkur sifatlarini o‘stirish.

O‘qituvchi va talaba munosabatlarida insonparvarlik tamoyillarini qo‘llash kreativlikni yuksaltirishning bosh mezoni sanaladi. Bu jarayonda quyidagilarga ustuvorlik beriladi:

- **G‘oyalar qadri:** Talabalar fikrini qo‘llab-quvvatlash va xatolarni innovatsion yechimlar uchun imkoniyat deb bilish.
- **Ruhiy komfort:** O‘quv muhitida ishonch va xavfsizlikni kafolatlash.
- **Avtonomiya:** Tanlov erkinligi va mustaqil xulosa yasash imkoniyatini yaratish.

Kreativ salohiyatga ega pedagog quyidagi kompetensiyalar egasi hisoblanadi: ijodiy fikrlash ko‘lamining kengligi, mukammal ilmiy-tadqiqot ko‘nikmalari, zamonaviy pedagogik yutuqlarni mustaqil o‘zlashtirish va ilmiy izlanishlarda yetakchilik qilish.

Zamonaviy talablarga ko‘ra, kreativ o‘qituvchi shunchaki ma’lumot beruvchi emas, balki talabalarning shaxsiy imkoniyatlarini yo‘naltiruvchi (koordinator), boshqaruvchi (menejer), muloqot ustasi va maslahatchi bo‘lishi lozim. Pedagog bilimlarni egallashning eng unumli yo‘llarini izlashni qo‘llab-quvvatlaydi, qiziqarli kashfiyotlarni rag‘batlantiradi va o‘quvchilarni g‘alaba hamda mag‘lubiyatlardan to‘g‘ri xulosa chiqarishga undaydi.

Shunday qilib, ijodkorlikni yuksaltirishning pedagogik omillari auditoriyada

rejaviy tarzda tashkil etilgan kreativ tarbiyaviy sharoitga bog‘liq bo‘ladi. Mazkur omillar sirasiga quyidagilar kiradi:

- **Pedagog shaxsining namunasi:** O‘qituvchining individual kreativ qiyofasi talabalar intellektual salohiyatini harakatga keltiruvchi asosiy model sifatida namoyon bo‘ladi;
- **Sinergetik hamkorlik:** Ta’lim oluvchi va pedagog o‘rtasidagi birgalikdagi yaratuvchanlik jarayoni hamda ushbu faoliyatda har bir tomonning sub’yektiv ishtiroki;
- **Motivatsion muhit:** Auditoriyada kreativlikni qo‘llab-quvvatlovchi va talabalarda o‘z yutuqlaridan mamnunlik hissini uyg‘otuvchi psixologik vaziyatlarni barpo etish.

Yoshlar ijodining eng unumli takomillashishi uzluksiz ta’lim tizimi doirasida tizimli, har tomonlama metodik yordam ko‘rsatish orqali kafolatlanadi. Mazkur va boshqa muammolarni tadqiq etish bilan amaliy pedagogikaning muhim tarmog‘i hisoblangan kreativ pedagogika shug‘ullanishi zarur. Bu sohaning bosh maqsadi — nostandart mushohada yurituvchi, murakkab holatlarda vazmin, to‘siqlarni bartaraf etishda biryoqlama emas, balki keng qamrovli yondashuvchi salohiyatli kadrlarni tayyorlashdir.

O‘rganuvchilarda ijodkorlik iqtidorini yuksaltiruvchi bir qator omillar mavjud bo‘lib, quyida asosiylarini sanab o‘tish mumkin:

- O‘quvchilarda ijodiy tafakkur madaniyatini yuksaltirish, darslarni tadqiqotchilik va muammoli yondashuvlar asosida tashkil etish orqali ularning intellektual faolligini oshirish;
- Talabalarni murakkab vaziyatlarda kashfiyotlar yaratishga undash hamda ularning amaliy faoliyatida bunyodkorlik elementlarini ko‘paytirish uchun zarur sharoitlarni yaratish;
- Kreativlikni shunchaki qo‘shimcha mahorat emas, balki bo‘lajak mutaxassisning kasbiy qiyofasini belgilovchi ajralmas xususiyat sifatida qabul qilinishini ta’minlash;
- Ta’lim tizimini o‘quvchilarning iqtidori va kasbiy mahoratini o‘stirishga xizmat qiluvchi innovatsion usullar bilan boyitish, bunda asosiy urg‘uni talabalarning mustaqil ishlash qobiliyatini shakllantirish va o‘zini namoyon etish imkoniyatlariga qaratish.

Talabalarning kreativ imkoniyatlarini ko‘rsatishlari uchun qulay ijodiy sheriklik muhitini barpo etish kabilar.

Ta’lim oluvchilarda ijodkorlik xususiyatlarini o‘stirishda quyidagi faoliyat turlaridan foydalanish katta ahamiyatga ega:

- **Analitik va kreativ treninglar:** Ma’lumotlar oqimini tizimli tahlil qilish, operativ qarorlar qabul qilish va ijodiy tafakkur darajasini oshirishga yo‘naltirilgan amaliy mashg‘ulotlar turkumini joriy etish;

- **Kognitiv-vizual rivojlanish:** Talabalarning fantaziyasi va obrazli dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiluvchi ijodiy vazifalar hamda intellektual mashqlarni muntazam bajarib borish;
- **Keys-stadi texnologiyasi:** O‘quv jarayonida real muammoli vaziyatlarni (keyslarni) yechish metodikasidan unumli foydalanish;
- **Kollaborativ muloqot:** Jamoaviy faoliyatning turli shakllari hamda argumentlangan bahs-munozara (debat) maydonlarini tashkil qilish;
- **Loyiha yondashuvi:** Talabalarning mustaqil izlanishlarini talab etadigan o‘quv-tadqiqot loyihalarini modellashtirish va amalga oshirish;
- **Professional yutuqlar monitoringi:** Talabalarning shaxsiy va ilmiy muvaffaqiyatlarini aks ettiruvchi portfoliosini (yutuqlar majmuasini) tizimli shakllantirish.

Tanlovlar (kastinglar) o‘tkazish;

- **Qiziqish bo‘yicha to‘garaklar** faoliyatini yo‘lga qo‘yish va boshqalar.
- **O‘quvchilardagi ijodkorlik mahoratining** o‘sish darajasini belgilashning quyidagi o‘lchovlari mavjud:
- **Ijodiy ishlashga nisbatan** rag‘batning yuzaga kelganligi;
- **Kreativ mulohaza yuritish** malakalarining shakllanganligi;
- **Shaxsiy ijodiy sifatlarning** tarkib topganligi;
- **Amaliy ijodiy jarayonlarni** yo‘lga qo‘yish;
- **Kasbiy yo‘naltirilgan kreativlikning** rivojlanganligi va boshqalar.

Ijodkorlikni yangilikka intilish, borliqqa ijodkorona qarash, o‘ziga doimiy tanqidiy munosabatda bo‘lish va tahlil qilish deb atash mumkin. Bugungi psixologiya hamda pedagogika tushunchalariga tayanib, **pedagogning kreativligi** deganda, uning qarashlaridagi, tuyg‘ularidagi, muloqotdagi hamda muayyan ish turidagi ijodiy mahorati va tushunish darajasini tushunish lozim.

O‘qituvchining ijodkorligi — bu uning murakkab, qoliplangan yoki o‘zgaruvchan vaziyatlarda turli-tuman o‘ziga xos g‘oyalarni kashf etish qobiliyatidir. Nazariy manbalarni o‘rganish natijasida bir-biriga uzviy bog‘liq bo‘lgan ijodkorlikning quyidagi tarkibiy qismlarini ajratish mumkin:

1. **Intellektual** (aqliy salohiyat).
2. **Axloqiy** (o‘z faoliyatini nazorat qilish).
3. **Motivatsion** (aniq maqsadga intilish).
4. **Emotsional** (ruhiy-hissiy holat).

Kreativ layoqat quyidagi o‘zaro aloqador bo‘lgan elementlardan tashkil topadi:

1. Ijodiy maqsad qo‘yish.
2. Bunyodkorlikka intilish.
3. Kreativ (ustanovka) yondashuv.

4. Ijodiy yo‘naltirilganlik.
5. Kreativ ifodali harakat.
6. Ijodiy o‘z-o‘zini boshqarish.
7. Kreativ tashabbuskorlik (faollik).
8. Ijodiy intilishlar ko‘lami.

2. Kreativ pedagogika fan va akademik fan sifatida.

Pedagogning ijodkorligi uning bunyodkorlik faoliyati davomida yuzaga keladi va takomillashadi. Kreativlik o‘qituvchining kasbiy ishida ijodiy ishtiyoqi, shaxsiy qobiliyati, aniq maqsadi, intilishi hamda o‘zini nazorat qila olishida namoyon bo‘ladi va uni o‘zining tashabbuskorligi, o‘z-o‘zini idora qilishi bilan barkamol shakllanayotgan, yuksalayotgan insonga aylanayotganidan dalolat beradi.

O‘qituvchining kreativ kompetentligi uning umumiy xarakteristikasi sifatida ko‘zga tashlanadi. U ijodiy faoliyatning birlamchi asosi va yakuniy mahsuli hisoblanadi. Mazkur xususiyat shaxsning o‘z ichki imkoniyatlarini ko‘rsatish mahoratiga egalikni hamda bunga shaylikni anglatadi.

Malakaga yo‘naltirilgan o‘qitish amerikalik tilshunos olim N. Xomskiy (1965-yil, Massachusets universiteti) tomonidan ilgari surilgan “kompetensiya” iborasining fundamental mazmunida shakllandi. Yevropa Ittifoqi dasturi doirasida Bern shahrida o‘tkazilgan anjumanda (1996-yil) “kompetensiya” istilohi “uquv”, “bilimdonlik”, “layoqat”, “mahorat” kabi tushunchalar ro‘yxatiga qo‘shilgan. G‘arb davlatlarining ta’lim vazirlari Boloniya deklaratsiyasida (1999-yil) o‘qitish islohotlarining nazariy poydevori sifatida kompetentli yondashuvni tan oldilar. G.V. Nikitinaning qarashlariga ko‘ra, malakalar tasnifida bir necha asoslar mavjud:

- **Insonning umumiy qobiliyati** (matematik, muloqot, axborot, ijtimoiy, ma’naviy va h.z.);
- **Mashg‘ulot turlari bo‘yicha** malaka (mehnat, ta’lim, o‘yin, mutaxassislik va boshqalar);
- **Faoliyat qaratilgan obyektlar** bo‘yicha malaka (inson-shaxs, inson-mashina, inson-ekologiya, inson-san’at timsoli va h.z.);
- **Ijtimoiy hayot sohalari** bo‘yicha malaka (ro‘zg‘or, fuqarolik, madaniy va boshqalar);
- **Ijtimoiy fanlar tarmoqlari** bo‘yicha malaka (hisob-kitobda, gumanitar yo‘nalishlarda);
- **Sanoat tarmoqlari bo‘yicha** malaka (logistika, aloqa, xavfsizlik va boshqalar);
- **Iste’dodlar bo‘yicha malaka** (o‘qituvchilik, ruhiyatshunoslik, ijtimoiy, badiiy, texnik va boshqalar).

Darhaqiqat, yuqorida sanalgan malaka yo‘nalishlari inson umummadaniy

saviyasining ajralmas bo‘laklari sanaladi. **Pedagogning kasbiy mahorati** tasnifi quyidagilarni qamrab oladi:

- **Pedagogning ish doirasi** bo‘yicha malakasi — uzluksiz bilim tizimini qamrab oladi;
- **Yo‘nalish bo‘yicha malakasi** — o‘qituvchi, murabbiy, psixolog, defektolog, maxsus ta’lim pedagogi, ustoz;
- **Pedagogning faoliyati qaratilgan** shaxslar bo‘yicha malakasi — talabalar, ota-onalar, jamoa, sotsium va boshqalar;

U jamiyatdagi voqelik va o‘zgarishlarning tub mazmunini ko‘ra biladi hamda anglaydi, bunga o‘zini moslashtiradi, mutaxassis sifatida shaxsiy qarashini dalillay oladi. Murakkab vaziyatlardan chiqish yo‘lini topadi. Mazkur malaka o‘qituvchining dars va boshqa ishlaridagi o‘zligini tushunish tizimini kafolatlaydi.

1. **Umummadaniy malaka** – xalqaro va milliy an’analarga sohib bo‘lish; davlatning ijtimoiy jarayonlarida qatnashish; xonadoniga, qadriyatlarga nisbatan ehtirom; ijtimoiy ko‘nikmalarni egallash. Fan-texnikaning bashariyat turmushiga va jahon taraqqiyotiga kuchini tushunish hamda talaba-yoshlarga yetkazib berish.

2. **Ta’lim va bilish jarayoni** – pedagogning erkin o‘rganish faoliyati. Sabab-oqibatli tafakkuri, o‘quv-biluv ishlarini tekshirishi, tushuncha va tajribalarini tanqidiy tahlil qilishi.

3. **Axborot bilan ishlash** – dars faoliyati va shaxsiy faniga tegishli ma’lumotlarni jamlash mahorati.

4. **Kommunikativlik (muloqot)** – nutq madaniyati, turli toifadagi shaxslar bilan suhbatlashishi, jamoada o‘ziga yarasha nufuzga ega bo‘lishi.

5. **Ijtimoiy malaka** – unumli mehnat, qarindoshlik aloqalari va javobgarlik, tuzum o‘sishidagi hissasi, ijtimoiy foydali ish bajarishi. Moliyaviy va huquqiy bilimlarga ega bo‘lish.

6. **Shaxsiy rivojlanish** – jismoniy, axloqiy, aqliy jihatdan turli bilim manbalari, jumladan, ta’lim dargohidan tashqaridagi axborot omborlaridan ma’lumotlarni erkin o‘zlashtirishga tayangan bilish sohasidagi ko‘nikmalar:

- **Ro‘zg‘or va maishiy malakalar** (shu bilan birga oilaviy turmush qirralarini, sog‘liqni asrash va kuchaytirishni ham qamraydi);
- **Ma’naviy-madaniy sohadagi malakalar** (jumladan, insonning ichki va madaniy boyishi uchun bo‘sh vaqtdan samarali foydalanish).

Pedagog malakasi — uning nazariy hamda amaliy tajribasi, uquvi va tajribasi, dunyoqarashi, e’tiqodi hamda barcha shaxsiy individual, jamoaviy-ruhiy xislatlarining ko‘rinishidir. O‘qitishning darajasi va unumdorligini kafolatlovchi asosiy vositalardan biri bu — o‘qituvchining o‘z mutaxassisligi bo‘yicha kompetensiyaga ega bo‘lishidir.

Ijodkorlik uchun quyidagilar dolzarb hisoblanadi: ta’limiy muammolarning

rang-barangligi va ularni yechishning muqobilligini anglash, shaxsiy mahorat darajasi va xususiyatini hamda uni o‘stirish zarurligini bilish, uni yaxshilash ishtiyoqi, yangicha yondashuvlar ehtiyojini sezish va unga ruhiy tayyor turish. Kreativlik insonni butunligicha yoki uning ayrim qirralarini ifodalaydi. Ijodkorlik iste’dodning asosiy ko‘rsatkichi sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Kreativlik intellektual salohiyatning o‘tkirligini belgilab beruvchi asosiy omil bo‘lib, o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga diqqat-e’tiborini samarali yo‘naltirishga xizmat qiladi. Xalqaro tajribada turli soha mutaxassislari, xususan, pedagoglar o‘zlarining ijodiy quvvatlarini muntazam ravishda baholab boradilar. Bu maqsadda

E.P. Torrens tomonidan 1987-yilda taklif etilgan, shaxsning ijodiy tafakkurini o‘lchovchi maxsus test metodikasidan keng foydalaniladi. Mazkur diagnostika vositasi insonning yaratuvchanlik darajasini **fikrning ravonligi, o‘ziga xosligi (originallik), moslashuvchanlik va mukammallik** kabi fundamental mezonlar asosida tadqiq etish imkonini beradi.

Talaba tomonidan o‘rtaga tashlangan savollarga bildiriladigan pedagogic munosabat aynan yuqorida qayd etilgan to‘rtta mezon asosida shakllantirilishi shart.

Bu yondashuv o‘qituvchi javobining nafaqat mazmunli bo‘lishini, balki ta’lim oluvchida ijodiy fikrlashni rag‘batlantiruvchi vositaga aylanishini ta’minlaydi.E.P. Torrens qarashlariga ko‘ra, **“kreativlik”** atamasi poydevorida quyidagilar aks etadi:

- To‘siqni yoki ilmiy taxminlarni o‘rtaga tashlash;
- Taxminni tekshirish va qayta tahrirlash;
- Xulosa natijalarini tizimlashtirish orqali muammoni belgilash;
- Masala yechimini izlashda bilim hamda amaliy harakatlarning bir-biriga zidligiga nisbatan sezgirlik.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kreativ ta’limni tashkil etish mazmuni me’yoriy hujjatlar asosida o‘rganilib, sohaning muhim terminologik apparati — 'kreativlik', 'interfaollik' va 'pedagogik mahorat' kabi tushunchalar yangicha talqin etildi. Talabalar kreativligini yuksaltirishga xizmat qiluvchi metodik muhitning o‘ziga xos xususiyatlari ilmiy dalillar yordamida asoslandi.

3. Kreativ pedagogika fanining boshqa fanlar bilan aloqasi.

Kreativ pedagogika shaxsning ijodiy imkoniyatlarini o‘rganishda bir qator fanlar bilan integratsiyalashgan holda yondashadi. Xususan, u ta’lim falsafasi, umumiy va amaliy psixologiya, pedagogika tarixi, sotsiologiya hamda kasbiy etika kabi fanlar bilan uzviy hamkorlikda shaxsning yaratuvchanlik salohiyatini tadqiq etadi.

Kreativ pedagogikaning ilmiy-tadqiqot metodologiyasi

Bu sohaning rivojlanishi bevosita muayyan ta’limiy muammolarni hal etishga yo‘naltirilgan izlanishlarning konseptual g‘oyalari va amaliy natijalariga tayanadi.

Pedagogik tadqiqot metodlari deganda, ta’lim-tarbiya jarayonining mohiyatini, uning ichki qonuniyatlari va subyektlararo aloqalarini ilmiy asosda o‘rganish usullari tushuniladi. Bu metodlar mutaxassisga mustahkam nazariy bilim berishning obyektiv omillarini aniqlash hamda o‘quv jarayonining qonuniyatlarini chuqur anglash imkonini beruvchi maxsus vositalar majmuidir.Ilmiy izlanishlarni amalga oshirish murakkab, izchil, uzluksiz, tizimli va aniq niyat kabi xislatlarga ega jarayondir.

Bugungi kunda kreativ mutaxassislar tayyorlashda quyidagi tadqiqot vositalari ustuvor ahamiyatga ega:

- **Kommunikativ (suhbat) metodlar:** Talabaning fikrlash qobiliyatini masala yechimiga yo‘naltirish va undagi yaratuvchanlik qobiliyatini muloqot orqali aniqlashga xizmat qiladi.
- **Tizimli pedagogik tahlil:** Tadqiq etilayotgan insonning kreativ imkoniyatlari saviyasini o‘lchash va nazariy qarashlarni amaliyotda tasdiqlash uchun qo‘llaniladi.
- **Diagnostik-tahliliy vositalar:** Inson kreativligini tekshirishda zamonaviy psixometrik vositalardan foydalaniladi. Xususan, Slosson sinovi va Torrensning “Tugallanmagan shakllar” kabi testlari shaxsning innovatsion ko‘nikmalarini obyektiv baholash imkonini beradi.
- **Tajriba-sinov (eksperiment) faoliyati:** Muammoli vaziyatlardan chiqish yo‘llarini amaliyotda tekshirish va ta’limiy innovatsiyalarning unumdorligini aniqlash mexanizmi sifatida qaraladi.

Tajriba guruhlarini to‘g‘ri tanlash;

Sinov sharoitlarining bir xilligini ta’minlash;

Olingan ma’lumotlarni matematik-statistik tahlil qilish.

Izlanish yakunida to‘plangan dalillarga tayanib umumiy xulosalar yasaladi va ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Anketa metodi (fransuzcha "enquête" — tekshiruv, tadqiqot) pedagogik kuzatuv va bevosita muloqot davomida to‘plangan ma’lumotlarni tizimlashtirish hamda boyitishga xizmat qiladi. Mazkur usul muayyan tartibda ishlab chiqilgan savollar majmuasi orqali respondentlar bilan muloqot o‘rnatishga asoslanadi. Bunda ishtirokchilarning savollarga nisbatan munosabati va javoblari, qoida tariqasida, yozma shaklda qayd etiladi. O‘rganilayotgan hodisa mohiyatidan kelib chiqqan holda so‘rovnomalar quyidagicha bo‘ladi:

1. **Ochiq savolli** (erkin, batafsil fikr bildirish uchun sharoit yaratadigan savollar) anketalar;

2. **Yopiq savolli** (“tasdiqlayman”, “rad etaman”, “ijobiy”, “salbiy” kabi javob variantlarini tanlashga xizmat qiladigan savollar) anketalar. Anketa metodidan foydalanishda ham bir qator talablarga rioya qilish shart.

Pedagogik kuzatuv metodologiyasi ta’lim muassasalaridagi o‘quv-tarbiya jarayonini bevosita o‘rganish orqali tadqiqot muammosini aniqlashtirish va eksperimentning boshlang‘ich hamda yakuniy ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi tafovutni tahlil qilish imkonini beradi. Kuzatuv jarayonining samaradorligi uning rejalashtirilganligi, davomiyligi va tizimliligiga bevosita bog‘liqdir. Ayniqsa, ushbu metod shaxsning ijodkorlik sifatlarini rivojlantirishga xizmat qilsa, uning ilmiy qiymati sezilarli darajada ortadi.

Pedagogik kvalimetriya esa ta’lim sifatini o‘lchash va uni samarali boshqarishning muhim vositasi sanaladi. Mazkur yo‘nalish doirasida turli darajadagi diagnostik testlar va muammoli vaziyatlarni (keyslarni) yechish orqali shaxsning kreativ salohiyati hamda ijodiy faoliyatni tashkil etish mahorati obyektiv baholanadi. Talabalar faoliyati mahsulini tahlil qilish metodi yoshlarning muayyan fan sohalariga bo‘lgan moyilligi, iqtidori hamda kasbiy kompetensiyalari darajasini aniqlash imkonini beradi. Mazkur usulni tatbiq etishda talabalarning mustaqil ijodiy ishlari — insholar, esse va referatlar, kurs hamda bitiruv loyihalari, shuningdek, amaliyot hisobotlari birlamchi empirik manba bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu metod shaxsning individual imkoniyatlarini o‘z vaqtida aniqlash, ularni obyektiv baholash va istiqboldagi rivojlanish trayektoriyasini belgilash uchun mustahkam zamin yaratadi.

Ekspert baholash metodi zamonaviy ilmiy izlanishlarning deyarli barcha bosqichlarida qo‘llaniladigan eng ommabop tadqiqot vositalaridan biridir. Shaxsda kreativ sifatlar va bunyodkorlik faoliyati ko‘nikmalarining shakllanganlik darajasini aniqlash ko‘p hollarda professional psixologlar, pedagoglar va sohaning yetuk mutaxassislaridan iborat ekspertlar guruhi tomonidan amalga oshiriladi.

Biroq o‘quv jarayonida jamoaviy ta’lim qoidalariga muvofiq talabalar orasida ham ularning dars topshiriqlarini bajarishga nisbatan ijodiy yondashuvlarining unumdorligini tekshirish maqsadida ekspertlar guruhi tuzilishi ham mumkin. Mazkur guruh yoshlar tomonidan tayyorlangan intellektual mahsulotlar va ularning darajasini baholaydi. Bugungi kunda o‘quv jarayonlarining unumdorligini oshirish masalasi jamiyat rivojlanishining ustuvor vazifalaridan biri sifatida kun tartibidan joy olmoqda. Ushbu maqsadga erishishning asosiy sharti — o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi va mahorat darajasini yuksaltirishdir. Pedagogning darsga bo‘lgan ijodiy va innovatsion yondashuvi ta’lim oluvchilarda o‘qishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiribgina qolmay, balki ularning mustaqil izlanish va muammolarni hal etish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun katalizator bo‘lib xizmat qiladi.

Shuningdek, talabalarning mutaxassis sifatida kreativ xususiyat, ixtirochilik ko‘nikma va malakalarini faol o‘zlashtirishlari uchun kerakli muhitni barpo etadi. Kreativ pedagogika fanining nazariy-metodologik asosi talabalar va pedagogik

kadrlar tarkibida ijodiy fazilatlarni qaror toptirish hamda kreativ faoliyat yuritish mahoratini tizimli ravishda rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Mazkur fan sohasi ta’lim subyektlarining intellektual salohiyatini maksimal darajada yuzaga chiqarishda fundamental poydevor vazifasini o‘taydi.

Mavzu yuzasidan savollar

1. Kreativ pedagogika nima?
2. Kreativ pedagogika boshqa pedagogika turlaridan qanday farq qiladi?
3. Kreativlik o‘quv jarayonida qanday ahamiyatga ega?
4. O‘qituvchi qanday qilib kreativ pedagog bo‘lishi mumkin?
5. Kreativ pedagogikaning asosiy maqsadi nima?
6. O‘quvchilarda kreativlikni rivojlantirish uchun qanday usullar qo‘llaniladi?
7. Kreativ pedagogikaning asosiy tamoyillari qaysilar?
8. Qanday qilib darslarni kreativ tarzda tashkil qilish mumkin?
9. Kreativ pedagogikaning rivojlanishiga ta’sir qiluvchi omillar nimalar?

2- Mavzu: Kreativ ta’lim muhiti: mohiyati , xususiyatlari.

REJA:

1. Kreativ ta’lim tabaqalanishi va davriyligi “Atrof-muhit”,”Kreativ muhit”,”Ta’lim muhiti”,”Kreativ ta’lim muhiti” tushunchalarini mohiyati.
2. Kreativ ta’lim muhitining asosiy talablari .
3. Kreativ muhitni shakllantirishning pedagogik shartlari.

Klassik o‘qitish tizimi asosan avvaldan shakllangan didaktikaga tayanadi, ya’ni dars jarayonida fanga ma’lum bo‘lgan ma’lumotlarni o‘rgatish, yetkazish va tushuntirish bilan tavsiflanadi. Pedagog avvaldan belgilangan takrorlovchi (reproduktiv) faoliyatni amalga oshiradi. Bu esa ko‘pincha talabaning o‘quv dasturini yodlashi va qayta so‘zlab berishi bilan chegaralanadi. Ya’ni ta’limda oldindan ma’lum bo‘lgan “avval mahoratni o‘rgat, so‘ngra shogird o‘z ixtiyori bilan nima qilsa qilaversin” tamoyili asosida ish ko‘rish rasm bo‘lgan.

Bunday vaziyatda **bilimlar konsepsiyasi** to‘rt bosqichda hayotga tatbiq etiladi:

1. **Ma’lumot bilan tanishish**, muayyan axborotni anglab yetish, hodisalarni bir-biridan farqlash;
2. **Bilimdan nusxa ko‘chirish**, egallangan ma’lumotlarni qayta takrorlash;
3. **Tushuncha, ko‘nikma va malakalarni** amaliy ish jarayonida ishlata olish;
4. **Bilimlar transformatsiyasi** axborotning ijodiy qo‘llanilish darajasi bo‘lib, u ilgari egallangan malakalarni yangi o‘quv kontekstlariga ko‘chirish va murakkab masalalarni yechishda foydalanish jarayonini anglatadi. Bu tushuncha ta’lim oluvchining intellektual moslashuvchanligi va yaratuvchanlik salohiyatining ko‘rsatkichi hisoblanadi.
5. **Agarda umumta’lim maktablari** dastlabki va o‘rta bosqichdagi tushunchalarni o‘rgatsa, oliygohlar uchinchi, oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim to‘rtinchi darajadagi, ya’ni ilmiy tadqiqot, magistratura hamda doktorantura bosqichlarida bilim berishni davom ettiradi. Shuni yodda tutish lozimki, ijodkor

bunyodkor insonni tarbiyalash, fanga ma’lum ma’lumotlarning o‘zi bilangina cheklanib qolmay, egallangan, o‘zlashtirilgan tajribalar negizida yangi kashfiyotlarni yuzaga chiqarishlari bilan ahamiyatlidir.

Bunga yaqqol namuna sifatida, ulug‘ mutafakkirlarimizdan Muso al-Xorazmiyning matematika faniga asos solishi, Al-Farg‘oniyning turli sohalarga oid buyuk ixtirolari, Al-Farobiyning (70 dan ziyod tillarni mukammal bilgan) tovush quvvati, chastotasi, fizika, issiqlik, harakat va optika yo‘nalishidagi yangiliklari, Abu Rayhon Beruniyning (qomusiy alloma) mineralogiya, geodeziya, geografiya va astronomiya fanlari taraqqiyotiga qo‘shgan ulkan hissalari, Abu Ali ibn Sinoning “Tib qonunlari” asari, Ulug‘bekning “Ziji Ko‘ragoniy” jadvali hamda boshqa buyuk ajdodlarimizning meros qoldirgan nodir asarlari bugungi kunda ham vatanimizda va ko‘plab chet el davlatlarida o‘rganilishini ko‘rsatishimiz mumkin. Ularning olamshumul kashfiyotlari butun jahon sivilizatsiyasining boyligiga aylandi. Bu shundan dalolat beradiki, allomalarimiz mavjud ilmlarni teran va puxta o‘rganib, egallabgina qolmay, balki o‘z faoliyatlariga izlanuvchanlik, (kreativ) yaratuvchanlik bilan yondashib, beqiyos kashfiyotlar yaratganlar. Shuning uchun zamonaviy didaktikaning maqsadi faqatgina fanga ma’lum xulosalarning o‘zini o‘rgatish va takrorlash bilan cheklanib qolmay, yoshlarni ijodiy, tanqidiy hamda bunyodkorlik ruhida faoliyat yuritishlariga sharoit yaratib berishdir.

Yuqoridagi ma’lumotlarga tayangan holda (yoshlar ruhiyatiga ko‘ra) olti yoshgacha bo‘lgan bolalar 40% iste’dod salohiyatiga ega ekanlar. Bolalar eng kichik davrdanoq ijodkorlik, bunyodkorlikka juda moyil bo‘lar ekanlar. Agarda shu davrda u bilan olib borilayotgan o‘quv jarayoniga faqat an’anaviy ta’lim negizida yondashilsa, undagi ijodkorlikka bo‘lgan ishtiyoq so‘nib boradi.

O‘quv-biluv faoliyati ijodkorlikka qaratilsa, uning tashabbuskorligi, yaratuvchanlik layoqati oshib boradi. Ijodkorlik negizida ish yuritishda shunchaki ob’ektning o‘zi bilan cheklanib qolmay, ya’ni sub’ekt (bola)ning yaratuvchanligi, qiziqishi, ehtiyojiga qarab, faoliyat yuritilsa, samarali natijalar beradi (ijodkorlikka bolalikdan yo‘naltirish mumkin va shart). Umuman, buyuk kashfiyot egalari mushohada yuritish algoritmini puxta egallaganlar, teran, har tomonlama bilimga sohib bo‘lganlar. Ular asosan evristik usul va uslublarni yaratganlar, shular yordamida ijodkorlik namunalarini namoyish qilganlar.

Yaratuvchanlik va ijodkorlik usullarini ishlab chiqishni, o‘rganishni kreativ pedagogika deyiladi. Agar o‘qitish jarayoni o‘quvchi tashabbusiga tayanuvchi muammoli, dasturlangan loyihalar asosida tezlashtirilgan holda kechsa, u holda kreativ yo‘nalishga ega bo‘lib, o‘quvchilarning faolligi bois u yangilik, ijod sari yetaklaydi. Ijodkorlik va madaniyatlilik o‘quv ishlarida doimiy tizimli davom etsa, u barkamollik sari boradi. Shuning uchun ham darsdan bo‘sh vaqtda “texnik ijodkorlik negizlari” ilmiy izlanish yo‘nalishidagi mashg‘ulotlar tashkil etilsa,

o‘quvchining loyihalash mahorati oshadi. Binobarin, bolalarning bo‘sh vaqtini mazmunli va rejaviy yo‘naltirish, ularning kelajakda kasbiy mahoratli, ijodkor bo‘lib yetishishiga asos bo‘ladi.

Tarixiy nuqtai nazardan ta’lim ikki madaniyat chorrahasida shakllangan va taraqqiy etgan. Birinchisi gumanitar hamda badiiy soha bo‘lsa, ikkinchisi ilmiy va texnik yo‘nalishdir. Shu bois texnik ijodiy yuksalish konsepsiyasida muhandislik fanlarini insonparvarlashtirish va nazariy muhitda rivojlantirish asosi qilib olingan. Aniq fanlarning o‘sishini texnika taraqqiyoti hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uzviy bog‘lash samarali natijalar bermoqda. Ta’limga tegishli har qanday ish loyihalashtirish negizida amalga oshirilsa, ya'ni dizayn bilan uyg‘unlashsa, yuksak natijalarga olib keladi. Binobarin, kreativ pedagogika aynan shu loyihalashtirish faoliyatiga tayanadi.

Hozirgi kunda texnik jihatdan ulkan o‘sish va o‘zgarishlar bosqichidamiz. O‘z navbatida, o‘quv jarayoni oldiga yangi talablar qo‘yilmoqda. Ta’lim oluvchi egallangan bilimlarini mustahkamlab, ko‘paytirib borish bilan birga, dars davomida qo‘shimcha ma’lumotlar olish orqali ijodiy izlanishga bo‘lgan moyilliklari ortib boradi.

Subyektlararo munosabatlarning transformatsiyasi: Ta’lim jarayonini boshqaruvchi subyekt — o‘quv faoliyatining asosiy koordinatori va moderatori bo‘lsa, talaba ushbu tizimning markaziy hamda faol subyekti sifatida o‘z bilimlarini shakllantirish uchun to‘liq mas’uliyatni his etuvchi shaxsdir.

- **Texnologik yondashuv va intellektual rivojlanish:** O‘quv jarayonining innovatsion texnologiyalar, modernizatsiyalashgan metodika va ilg‘or vositalar bilan boyitilishi talabalarning konseptual dunyoqarashini, abstrakt mulohaza yuritish hamda kreativ tafakkur ko‘lamini kengaytiradi.
- **Strukturaviy modellashtirishning ahamiyati:** Mashg‘ulotlarni algoritmlash, loyihaviy yondashuv va modulli tizim asosida qurish talabaning shaxsiy akademik mas’uliyatini yuksaltiradi. Bu jarayonda bilimga bo‘lgan ichki ehtiyojning ortishi natijasida, mustaqil ravishda qo‘shimcha axborot resurslarini tadqiq etish va o‘z intellektual salohiyatini boyitishga bo‘lgan motivatsiya shakllanadi.
- **O‘quv jarayonini kreativ** yo‘naltirish uchun: dars davomida asosiy mavzuni tushuntirish, boshqa yordamchi manbalarni tavsiya etish va talabani izlanishga, yaratuvchanlikka chorlovchi ma’lumotlar yordamida uni o‘z xohishi va ehtiyoji orqali yangilik sari yetaklash lozim.
- **O‘qitish tizimini shunday** yangilash zarurki, unda o‘quvchi o‘quv materiallarining bunyodkoriga aylansin va berilgan barcha ma’lumotlar o‘sha ijodkorlikka xizmat qilsin.

O‘quv mazmuniga innovatsion komponentlarni integratsiya qilish hamda evristik strategiya va metodik yondashuvlarni tatbiq etish orqali talabalarda ijodiy

mushohada yuritish motivatsiyasini shakllantirish zarur. Binobarin, shaxs faoliyatidagi yaratuvchanlik, kreativ tafakkur va muammoli vaziyatlarni operativ hal etish ko‘nikmalari bosqichma-bosqich rivojlanib, talabaning turg‘un professional malakasiga aylanadi.

3. **“Evristika”** — yunoncha atama bo‘lib, “heurist” so‘zi “qidiraman”, “aniqlayman”, “kashf etdim” ma’nolarini anglatadi. Talabalarning erkin, faol, bunyodkorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yishda evristik uslublar negizidagi o‘qitish alohida ahamiyatga ega. Umuman olganda, evristik ta’lim juda qadimiy antik davrlardan buyon ishlatilib kelinadi. Dastlab o‘quv jarayonida tatbiq etilganda — evristik muloqotlar maqsadli, mantiqiy tartibda berilgan savollarga munosabat bildirish davomida shakllangan bo‘lib, so‘rovlarga javob berishda xulosalar o‘quvchi tomonidan masalalar yechimida ishtirok etish jarayonida takomillashtirilgan.

Talabalar – bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativligini shakllantirish o‘zaro bog‘liq ikkita jihatga ega:

Mantiqiy tafakkur va kreativlik: O‘quvchilarda tahlil, sintez va deduktiv xulosa chiqarish malakalarini shakllantirish orqali bilimlarni tartibga solish hamda mustaqil nuqtayi nazarni himoya qilish layoqatini oshirish. Bu esa o‘z navbatida, yangi konsepsiyalar va ijodiy yechimlar yaratish uchun zamin hozirlaydi.

Differensial yondashuv: Shaxsning individual kognitiv xususiyatlari va axborotni o‘zlashtirishdagi subyektiv uslublariga tayangan holda, ta’lim materiallarini moslashtirish orqali individual salohiyatni yuzaga chiqarish.

Kreativ pedagogik texnologiyalarning o‘ziga xos determinantlari quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi:

Strukturaviy yaxlitlik va maqsadlilik: Kreativlikni yuksaltirish shunchaki umumiy maqsad emas, balki ta’lim tizimining har bir komponenti — strategik maqsadlar, o‘quv mazmuni, tashkiliy shakllar, metodik usullar, didaktik vositalar, shuningdek, pedagogik jamoaning professional tayyorgarligi va ichki ta’limiy muhitning shaxs ijodkorligini rivojlantirishga to‘liq safarbar etilishidir.

Tizimli va bosqichma-bosqich yondashuv: Ijodiy yo‘naltirilgan texnologiyalarning butun o‘quv-tarbiya jarayonida va har bir pedagogik bosqichda uzviy, tizimli hamda davomiy xarakterga ega ekanligi.

O‘quvchilar tomonidan ijodiy o‘quv vazifalarini amalga oshirishda yechimni topish yo‘nalishi va mazmunining erkin tanlanishi.

Yoshlarda kreativ kompetentlikni shakllantirish orqali ularda moslashuvchanlik, tashabbuskorlik, yangicha yechimlar yaratishga ishtiyoqmandlik fazilatlarini qaror toptirishga yo‘naltirilganligi.

2. Kreativ ta’lim muhitining asosiy talablari.

Ta’lim muhiti – moslashuvchanlik, ya’ni ta’lim tuzilmalarining shaxs, atrof-muhit va jamiyatning o‘zgaruvchan ehtiyojlariga muvofiq tezda qayta qurish qobiliyatidir.

Uning tarkibiy elementlari faoliyatida o‘zaro ta’sir va uzluksizlik orqali ifodalangan uzchillik;aholining ta’lim xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojlariga muvofiq rivojlanayotgan muhitning o‘zgarishini nazarda tutadigan o‘zgaruvchanlik, uning tarkibiy tuzilmalarining o‘zaro hamkorligini kuchaytirish orqali ta’lim muammolarini hal qilishni ta’minlaydigan integratsiya; barcha ta’lim sub’ektlarining boshqaruvda keng ishtirok etishini, ta’lim, tarbiya va o‘zaro hamkorlik shakllarini demokratlashtirishni ta’minlovchi ochiqlik; o‘quvchilarning ko‘zidan yashiringan o‘qituvchining alohida pozitsiyasi sifatida pedagogik yordam asosida amalga oshiriladigan o‘quv jarayonining barcha sub'ektlarining birgalikdagi faol muloqotiga o‘rnatish.

Kreativ pedagogik texnologiyaning didaktik konsepsiyasi

Kreativ pedagogik texnologiyalar to‘rt bosqichli mahsuldor didaktik modelga tayanadi. Dastlabki ikki bosqichning mazmuniy mohiyati quyidagicha tavsiflanadi:

1- bosqich: Kognitiv motivatsiya va muammoli izlanish Ushbu bosqichning asosiy vazifasi — o‘quvchilarni yangi bilimlar olami bilan evristik va muammoli yondashuv asosida tanishtirishdir. Bunda ta’lim oluvchilarda o‘quv kontentini o‘zlashtirishga nisbatan barqaror ijodiy motivatsiyani shakllantirish hamda ularni kreativ topshiriqlarni muvaffaqiyatli bajarishning metodologik prinsiplari va algoritmlari bilan qurollantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

2- bosqich: Kreativ kompetensiyalarni faollashtirish va amaliy ijodkorlik Mazkur bosqichda talabalarning ijodiy yo‘naltirilgan o‘quv vazifalarining o‘ziga xos determinantlarini anglab yetishlari hamda muammolarning innovatsion yechimlarini topishga qaratilgan kreativ-professional faoliyati tizimli ravishda yo‘lga qo‘yiladi. Bu jarayonda shaxsning ijodiy salohiyati bevosita amaliy topshiriqlar vositasida transformatsiya qilinadi.

3- bosqich: O‘quvchining o‘zi uchun **erkin o‘quv vazifalarini** belgilashi va shaxsiy izlanish yo‘nalishini aniqlashi.

4- bosqich: Talabaning **mustaqil ijodiy ishini** to‘laqonli yo‘lga qo‘yish va yakuniy mahsulotni yaratish.

Rivojlanish (ijodkorlik), shaxsning ijodiy fazilatlarini rivojlantirishga qaratilgan rivojlantiruvchi ta’lim tizimini asos qilib olish. Zamonaviy ta’lim muhitida interfaollik va raqamli texnologiyalarning ustuvorligi o‘quvchi shaxsini

rivojlantirishning yangi bosqichini belgilab bermoqda. An’anaviy yondashuvdan farqli o‘laroq, bu yerda asosiy urg‘u tayyor axborotni yod olishga emas, balki bilimlarni mustaqil kashf etish va tahlil qilish mahoratini shakllantirishga qaratilgan. Bu jarayonda texnologiyalar talabani passiv tinglovchidan faol izlanuvchiga aylantiradi, uning mustaqil fikrlash hamda argumentlangan yakuniy qarorlar qabul qilish layoqatini yuksaltiradi. Jahon mamlakatlari kelajak kadrlarni tayorlashda talabalarni zamonaviy bilimlar bilan o‘qitish, mustaqil ta’lim olish o‘nikmalarini shakllantirish, egallangan bilimlarini ijodiy tarzda qo‘llash zamonaviy ta’limning asosiy masalalaridan biri bo‘lib hisoblanadi.

KREATIVLIKKA QANDAY O‘RGATISH MUMKIN?

Ta’lim tizimida o‘quvchilarning kreativ salohiyatidan foydalanish nafaqat bilimlarni o‘zlashtirish samaradorligini oshiradi, balki ijodiy tasavvurning rivojlanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogikada kreativlikka o‘rgatish shunchaki imkoniyat emas, balki hayotiy zaruriyatdir. Taniqli tadqiqotchi R. Sternberg ijodiy faollikni rivojlantirishning o‘zaro bog‘liq oltita manbasini o‘z ichiga oluvchi nazariyasini ilgari surgan:

1. Intellektual qobiliyatlar triadasi:

- **Sintetik qobiliyat:** Muammolarga yangicha nuqtayi nazardan qarash va stereotipik fikrlash qoliplaridan chiqib ketish mahorati.
- **Analitik qobiliyat:** G‘oyalarni tanqidiy tahlil qilish va ularning hayotiyligini baholash layoqati.
- **Amaliy-kontekstual qobiliyat:** Abstrakt nazariyalarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llashning optimal yo‘llarini topish ko‘nikmasi.

2. Bilim va uning kreativlik bilan nisbati:

Sternbergning fikricha, bilim va kreativlik o‘rtasida **"U-simon" bog‘liqlik** mavjud. Ortiqcha yoki qoliplashgan bilim ba’zan fikrlashning moslashuvchanligiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Buni yosh olimlarning o‘z faoliyati boshida, hali "akademik yuk" bilan cheklanmagan davrida fanga yirik hissa qo‘shishlari bilan izohlash mumkin. Bu borada A. Eynshteynning "Tasavvur bilimdan muhimroqdir" degan o‘giti fundamental ahamiyatga ega.

3. Fikrlash uslublari:

Ijodkorlik uchun shaxsiy intellektual qonuniyatlarning yaratilishi muhimdir. Bunda inson tabiat qonuniyatlariga hamohang ravishda o‘zining mustaqil fikrlash algoritmlarini ishlab chiqadi.

4. Individual psixologik sifatlar:

Kreativ jarayonning muvaffaqiyati shaxsiy xususiyatlarga bevosita bog‘liq.

Bularga:

- Muvaffaqiyatsizlikka nisbatan bardoshlilik;
- Intellektual tavakkalchilikka (risk) tayyorlik;

- Noaniqlik va mavaumlikka nisbatan sabr-toqat;
- O‘z intellektual salohiyatiga bo‘lgan qat’iy ishonch kiradi.

5. Motivatsion omil:

Empirik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, eng yuksak ijodiy natijalar inson o‘z ishiga fidoyilik bilan yondashganida (ichki motivatsiya) yuzaga keladi. Bunday holatda ijodkor moddiy rag‘batdan ko‘ra jarayonning o‘zidan zavqlanishni ustun qo‘yadi.

6. Ekologik muhit (Atrof-muhit):

Qulay va qo‘llab-quvvatlovchi muhitsiz kreativlik yuzaga chiqishi qiyin. Muhit kompensatorlik vazifasini ham bajaradi: agar ichki motivatsiya past bo‘lsa, rag‘batlantiruvchi tashqi sharoit ijodiy jarayonni harakatga keltirishi mumkin.

1. **Etalon namuna ko‘rsatish:** Kreativlikni o‘zlashtirishga intilgan shaxs, avvalo, o‘z ichki imkoniyatlaridan ijodiy manba izlashga o‘rganishi va pedagogning kreativ faoliyatini namuna sifatida qabul qilishi lozim.

2. **Konseptual shubhalanishni qo‘llab-quvvatlash:** Umume’tirof etilgan qoidalarga tanqidiy yondashish va har bir vaziyatda shubha ostiga olishga arziydigan jihatlarni aniqlash ko‘nikmasini shakllantirish.

3. **Akademik xato qilish huquqi:** Xato qilish qo‘rquvi mustaqil fikrlashni bo‘g‘ib qo‘yadi. Shuning uchun o‘quvchilarda tasodifiy kashfiyotlarga tayyorlik va erkin mulohaza yuritish muhitini yaratish zarur.

4. **Intellektual tavakkalchilikni stimullash:** Ijodkor shaxs boshqalar o‘tmagan innovatsion yo‘ldan borishi uchun ma’lum darajadagi intellektual riskka tayyor bo‘lishi rag‘batlantirilishi shart.

5. **Evristik o‘qitish metodlarini joriy etish:** Dars jarayonini "tasavvur qiling...", "qanday yechim taklif etasiz?", "taxminingizni bayon eting" kabi kreativ intuitsiyani faollashtiruvchi topshiriqlar negizida tashkil etish.

6. **Muammoni identifikasiyalash va qayta tavsiflash:** Muammoni nafaqat yechish, balki uni qidirib topish, to‘g‘ri shakllantirish va o‘zgartira olish malakasini o‘stirish.

7. **Ijodiy natijalarni ijtimoiy e’tirof etish:** O‘quvchilar o‘z ijodiy mahsullarining pedagog tomonidan qadrlanishiga ehtiyoj sezadilar. Bu motivatsiya ularni yangi yutuqlarga yo‘naltiradi.

8. **Kognitiv pauza va mulohaza vaqti:** Kreativ fikrlash – bu shoshma-shosharlikni yoqtirmaydigan jarayon. Shuning uchun ijodiy mushohada va chuqur o‘ylash uchun yetarli vaqt ajratilishi lozim.

9. **Noaniqlik va mavaumlikka bardoshlilik:** Vakt tig‘izligi yoki ma’lumot yetishmasligi sharoitida shoshilinch xulosalardan qochish va noaniq vaziyatlarda sabr bilan optimal yechim kutish ko‘nikmasini rivojlantirish.

10. **Psixologik barqarorlikni shakllantirish:** Ijodkor shaxsni yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan to‘siq va tushunmovchiliklarga tayyorlash. Kreativlik – bu nafaqat go‘zal g‘oya, balki irodali harakat hamdir.

11. **Uzluksiz takomillashuv istig‘boli:** O‘quvchilarda ijodkorlikning chegarasi yo‘qligi, har bir natija keyingi yanada mukammalroq yutuq uchun poydevor ekanligi haqidagi g‘oyani qaror toptirish.

12. **Individ va kreativ muhit integratsiyasi:** Talabalarni o‘z iqtidorlari yuzaga chiqishi uchun mos muhitni tanlash, mavjud sharoitni ijodiy nuqtayi nazardan transformatsiya qilishga o‘rgatish.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar asosida **R. Sternbergni** zamonaviy ijod psixologiyasining asoschilaridan biri sifatida e’tirof etish mumkin. Uning **investitsion nazariyasi** tahliliy, sintetik va amaliy iqtidor tushunchalarini o‘z ichiga olib, divergent fikrlashni yangi bosqichga ko‘tardi. Mazkur nazariyada **sintetik iqtidor** markaziy o‘rin tutadi — bu boshqalar e’tiboridan chetda qolgan muammolarni ko‘ra bilish, voqelikka yangicha nazar tashlash va tarqoq elementlardan yaxlit, innovatsion g‘oyalarni shakllantirish mahoratidir.

Gumanistik va Psixometrik Yondashuvlar

Kreativlikning namoyon bo‘lish mezonlari **A. Maslou** va **K. Rojers** kabi gumanist psixologlar talqinida quyidagicha aniqlashtirilgan:

- Muammoning mohiyatini sezish va intuitsiya;
- Umumlashtirish, o‘xshashliklarni (analogiya) anglash va nozik farqlarni ajratish;
- Divergent fikrlash va intellektual jarayonlarning yuqori sur’ati.

Intellekt va Kreativlik: J. Gilford Tadqiqotlari

Amerikalik tadqiqotchilar, xususan **J. Gilford**, intellektual salohiyati yuqori bo‘lgan bolalar bilan yuksak kreativlikka ega bolalar o‘rtasidagi farqni aniqlash uchun maxsus testlar tizimini ishlab chiqdi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra:

- **Yuqori intellektga ega bolalar:** Standart yutuqlarga moyil bo‘lib, pedagoglar va kattalar tomonidan belgilangan me’yorlarga moslashishga intiladilar.
- **Yuksak kreativ bolalar:** Umumqabul qilingan qoliplardan chekinib, individual muvaffaqiyatlarni ko‘zlaydilar. Ular ko‘pincha ichki isyonkorlik, yuqori energiya va nostandart yondashuvlari bilan ajralib turadilar.

Metodik muammo: Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, ko‘pchilik o‘qituvchilar intellektual darajasi yuqori, ammo kreativlik darajasi past (itoatkor va me’yorlarga moslashgan) bolalar bilan ishlashni afzal ko‘radilar. Bu esa kreativ bolalarning o‘ziga xos xarakteri va "isyonkorligi" ta’lim jarayonida pedagogdan alohida yondashuv va mahorat talab etishini anglatadi.

Kreativ salohiyatga ega o‘quvchilar o‘zlarining boy tasavvur olami va o‘tkir yumor tuyg‘usi bilan ajralib turadilar. Biroq, bunday nostandart xulq-atvor

pedagoglar tomonidan har doim ham ijobiy qabul qilinmaydi, bu esa ta’lim jarayonida o‘ziga xos yondashuvni talab etadi.

J. Gilford va Divergent Tafakkur Modeli

Tadqiqotimiz uchun **J. Gilford** tomonidan fanga kiritilgan **"divergent tafakkur"** konsepsiyasi fundamental ahamiyatga ega. Olim divergent fikrlashni quyidagi asosiy parametrlar orqali tavsiflagan:

- **Tezkorlik (Fluency):** Muayyan vaqt ichida ko‘p miqdordagi g‘oyalarni generatsiya qilish;
- **Original (Originality):** Noyob va takrorlanmas yechimlarni ilgari surish;
- **Moslashuvchanlik (Flexibility):** Bir fikrlash strategiyasidan boshqasiga oson o‘tish va turli xil yondashuvlarni qo‘llash;
- **Aniqlik (Elaboration):** G‘oyalarni detallar bilan boyitish va mukammal darajaga yetkazish.

Ye. Torrens Metodologiyasi

Bolalar kreativligini o‘lchashda **Ye. Torrens** tomonidan ishlab chiqilgan diagnostik tizim alohida o‘rin tutadi. Fanda **"Torrens testlari"** nomi bilan mashhur bo‘lgan ushbu metodika 5 yoshdan boshlab qo‘llaniladi va shaxsning ixtirochilik layoqati hamda "holat va harakatdagi" ijodiy imkoniyatlarini aniqlashga yo‘naltirilgan.

Kreativlikning Shaxsiy va Faoliyatga Oid Xususiyatlari

"Iqtidorli bolalar" monografiyasida keltirilgan tahlillarga ko‘ra, kreativlik quyidagi xususiyatlar majmuasida namoyon bo‘ladi:

1. **Kognitiv ishtiyoq:** Intellektual qiziquvchanlik va jarayonga to‘liq "sho‘ng‘ish" layoqati;
2. **Energetik potensial:** Yuqori ruhiy va intellektual quvvatni namoyon etish;
3. **Avtonomiya:** Fikrlash va qaror qabul qilishda mustaqillik;
4. **Ixtirochilik:** Mavjud materiallar va g‘oyalardan nostandart usulda foydalanish;
5. **Multivariantlik:** Bir vaziyat yuzasidan turli xil qarashlarni bayon etish;
6. **Konseptual moslashuvchanlik:** Muammoga turli rakurslardan yondashish;
7. **Original g‘oyalar izlovi:** Betakror yechimlarni shakllantirish qobiliyati.

Bundan tashqari, kreativlik darajasini kompleks baholashda **B. Lukasning besh bosqichli modeli** (qiziquvchanlik, qat’iyatlilik, tasavvur, hamkorlik va intizom) ham zamonaviy tadqiqotlar uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

B. Lukas Modeli Asosida Kreativlikni Baholash Mezonlari

Kreativlikning shakllanganlik darajasini aniqlashda B. Lukas modeli shaxsning kognitiv va operatsional imkoniyatlarini quyidagi uchta fundamental yo‘nalish orqali tahlil qilishni nazarda tutadi:

1. Kognitiv qiziquvchanlik (Gnoseologik ishtiyoq)

Bu mezon o‘quvchining axborotni o‘zlashtirishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini ifodalaydi:

- **Atrof-olamni tadqiq etish:** Ob’ektlarning turli jihatlarini o‘rganishga bo‘lgan intilish va olingan tasavvurlarni interpretatsiya qilish qobiliyati.
- **Mustaqil evristik izlanish:** Muammoli savollarga javob topishda tayyor qoliplardan qochish va turli manbalardan (multi-manbalilik) axborotni faol qidirib topish layoqati.

2. G‘oyalarni generatsiya qilish (G‘oyalar ishlab chiqish)

Bu bosqichda shaxsning divergent tafakkur ko‘rsatkichlari baholanadi:

- **G‘oyalarning originalligi:** Taklif etilayotgan yechimlarning noyobligi, nostandartligi va boshqa an’anaviy qarashlardan farq qilishi.
- **Kognitiv moslashuvchanlik va dinamizm:** Muammoning turli variantlarini ishlab chiqish mahorati hamda fikrlashning bir yo‘nalishdan ikkinchisiga tezkorlik bilan ko‘cha olishi.

3. Konstruktiv rivojlantirish va optimallashtirish

Taklif etilgan g‘oyalarni tahliliy qayta ishlash jarayoni:

- **Tanqidiy baholash va takomillashtirish:** G‘oyalarning "kuchli" va "kuchsiz" tomonlarini qiyosiy tahlil qilish, samarali yechimlarni rivojlantirish va istiqbolsizlarini argumentlangan holda rad etish qobiliyati.
- **Vaziyatli transformatsiya:** Tadqiqot ob’ekti haqida yangi ma’lumotlar paydo bo‘lganda, o‘z harakatlar strategiyasini operativ ravishda o‘zgartirish va sharoitga moslashish (adaptivlik) layoqati.

Bugungi kunda innovatsion ta’lim ekotizimining shakllanishi intellektual salohiyatni rivojlantirish va inson kapitalidan oqilona foydalanish jamiyat taraqqiyotining fundamental asosi ekanligini isbotlamoqda. Global miqyosda shaxsda tanqidiy va kreativ tafakkurni shakllantirishga bo‘lgan ijtimoiy ehtiyoj strategik ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, 2021-yildan e’tiboran xalqaro baholash dasturlarining (PISA va h.k.) o‘quvchilar savodxonligini o‘lchashda **kreativlik mezoni** bilan boyitilishi ushbu yo‘nalishning naqadar dolzarb ekanligidan dalolat beradi.

Kreativlik muammosi psixologik va pedagogik jihatdan keng ko‘lamda tadqiq etilgan. Bu borada J. Gilford, E. Torrens, A. Maslou, K. Yung kabi xorijiy klassiklar hamda J. Xasanboyev, X. To‘raqulov kabi mahalliy pedagog olimlarning qarashlari muhim metodologik manba bo‘lib xizmat qiladi.

Pedagogik kreativlik: Tug‘ma iqtidor yoki kasbiy mahorat?

Har bir inson tabiatan ma’lum darajadagi ijodiy iqtidorga ega. Biroq, pedagogik faoliyatda kreativlik shunchaki shaxsiy xususiyat emas, balki darsni tashkil etish metodikasidir. P. Drapeau ta’kidlaganidek, o‘qituvchining o‘zini

"ijodkor" deb hisoblamasligi uning darsda kreativ muhit yarata olmasligiga bahona bo‘la olmaydi. Asosiy maqsad — tug‘ma iste’dodni kutish emas, balki darslarni innovatsion g‘oyalar va noodatiy yechimlar asosida modellashtirishdir.

Tafakkur turlari: Divergent va Konvergent yondashuv

P. Drapeau nuqtayi nazariga ko‘ra, kreativ mushohada yuritish ikki turdagi fikrlashning sintezidir:

1. **Divergent (Har tomonlama) fikrlash:** Muammo yuzasidan turfa xil, muqobil va keng qamrovli g‘oyalarni generatsiya qilish.
2. **Konvergent (Bir yo‘nalishli) fikrlash:** Ko‘p sonli variantlar ichidan yagona, mantiqan eng to‘g‘ri va samarali yechimni tanlab olish.

Ta’lim jarayonida ushbu ikki yondashuvni bir-biriga qarshi qo‘yib bo‘lmaydi. Kreativlik aynan ko‘p qirrali mulohaza yuritish orqali variantlarni izlash va yakunda eng maqbul (optimum) natijada to‘xtalish jarayonida namoyon bo‘ladi.

Kreativlikning namoyon bo‘lish sohalari

O‘quvchi shaxsining kreativligi uning intellektual darajasi, kommunikativ qobiliyati (nutqi), emotsional intellekti va muayyan faoliyat sohasidagi yutuqlarida o‘z aksini topadi. Ijodkorlik shaxsning yaxlit xarakteristikasi yoki uning ayrim iqtidorli jihatlarini tavsiflovchi indikator sifatida namoyon bo‘lib, zehn o‘tkirligi va professional moslashuvchanlikning kafolatiga aylanadi.

3. Kreativ muhitni shakllantirishning pedagogik shartlari.

G‘arbiy Yevropa ta’lim makonida pedagoglar o‘zlarining ijodiy imkoniyatlari va kasbiy kreativlik indeksini doimiy ravishda tekshirib borishadi. Bu jarayonda asosiy diagnostik instrument sifatida 1987-yilda ishlab chiqilgan Torrens metodologiyasidan foydalaniladi. Ushbu sinovlar insonning ijodiy mushohada yuritish qobiliyatini o‘lchashga yo‘naltirilgan bo‘lib, o‘qituvchining innovatsion faoliyatga tayyorgarlik darajasini belgilab beruvchi xalqaro standart hisoblanadi. Mazkur metodika shaxs yaratuvchanligi va uning darajasini amaliy ishni yo‘lga qo‘yishdagi tashabbuskorlik, fikr uchqurligi, betakrorlik (originallik) hamda mukammallik kabi talablar asosida tekshirish imkonini beradi.

O‘quvchi tomonidan qaytarilgan munosabatlar aynan mana shu to‘rtta ko‘rsatkichga javob berishi shart. E.P. Torrensning qarashicha, **“kreativlik”** atamasi mohiyatida quyidagilar tushuntiriladi:

- Ziddiyatni yoki ilmiy taxminlarni o‘rtaga tashlash;
- Taxminni tahlil qilish va qayta tahrirlash;
- Xulosa natijalarini tizimlashtirish orqali muammoni belgilash;
- Masala yechimini izlashda bilim hamda amaliy harakatlarning o‘zaro muvozanatiga nisbatan sezgirlik.
- **Ijodkorlikning ajralmas hamrohi** bo‘lgan bir tushuncha mavjud. Bu

ilhom deb ataluvchi ruhiy holatdir. Ilhom jarayonida insonning intellektual va hissiy quvvati eng yuqori nuqtaga ko‘tarilib, kutilmagan va original yechimlar topish imkoniyati kengayadi.

Ijodiy faoliyat va ruhiy muvozanat: Agar pedagog o‘quvchilarda ijodiy ishtiyoq va ilhomni uyg‘ota olsa, ta’lim samaradorligining asosiy qismiga erishilgan bo‘ladi. Bu jarayon bevosita shaxsning ongosti imkoniyatlarini safarbar etishni taqozo qiladi.

Kreativlik — bu shunchaki qobiliyat emas, balki olamni boy tasavvurlar orqali qabul qiluvchi o‘ziga xos tafakkur formatidir. Ko‘pchilik insonlar o‘z ruhiyatini ongli ravishda idora qila olsalar-da, ayrimlarda bu garmoniya buzilishi kuzatiladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ichki muvozanatning yo‘qolishi ko‘pincha amalga oshmagan ijodiy potensial natijasidir. Demak, ijodiy faoliyat nafaqat yangi mahsulot yaratish vositasi, balki shaxs ruhiyatini sog‘lomlashtirish va uyg‘unlashtirish mexanizmi hamdir. Ma’lumki, kreativlik muammosi 1950-yillardan boshlab psixologiya fanining mustaqil va fundamental yo‘nalishi sifatida tadqiq etib kelinmoqda.

Kreativ tafakkurni faollashtirish strategiyalari: J. Gilford intellekt modelining yaratilishi bilan ijodiy tafakkur aqliy faoliyatning eng muhim individual ko‘rsatkichi sifatida e’tirof etila boshlandi. Uning 1956-yildagi konseptual qarashlari bugungi kreativ pedagogika poydevorini tashkil etadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kreativlik o‘z-o‘zidan shakllanadigan xususiyat emas; u maqsadli metodik ta’sirni talab qiladi. Metodik yondashuvning tub mohiyati o‘quv vazifalarini shakllantirishda "shunchaki eslash"dan "ijodiy sintez"ga o‘tishdir. Agar topshiriq "bog‘liqlikni aniqlang", "yangi model yarating" yoki "muammoni bashorat qiling" kabi harakat fe’llari bilan boyitilsa, o‘quvchida **divergent fikrlash** mexanizmi ishga tushadi. Bunday noan’anaviy savollar tizimi o‘quvchini tayyor axborot iste’molchisidan kreativ g‘oyalar muallifiga aylantiradi. Ushbu transformatsiya jarayonida **"Psixologik kreativlik xaritasi"**dan foydalanish o‘quvchi shaxsining intellektual rivojlanish dinamikasini ta’minlaydi.

Ikkinchi yo‘nalish: Vizual-amaliy kreativ modellashtirish

Mazkur yo‘nalish shaxsda amaliy kreativ mushohada ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ijodiy tafakkurni rivojlantirishda ko‘rgazmali metodlar va vizualizatsiya vositalaridan foydalanish ustuvor ahamiyatga ega. Muhimi shundaki, o‘quv jarayoni shunchaki passiv axborot uzatishga emas, balki interfaollikni ta’minlovchi va muloqotga chorlovchi kognitiv muhitni yaratishga yo‘naltirilishi lozim.

Uchinchi yo‘nalish: Muammoli-izlanishli ijodiy faoliyat

Ushbu metodning markazida insonni muammoli vaziyatlarni yechishga va innovatsion g‘oyalarni generatsiya qilishga undovchi kreativ operatsiyalar turadi. Mazkur jarayonda maxsus metodlar to‘g‘ridan-to‘g‘ri qo‘llanilmasa ham,

vazifaning murakkabligi va nostandartligi o‘z-o‘zidan ijodiy fikrlashni yuzaga keltirishi bilan xarakterlanadi.

Masalan, psixik jarayonlar va shaxsiy xislatlar o‘rtasidagi korrelyatsion aloqalarni tizimlashtirish topshirig‘i davomida o‘quvchilar ob’ektlarning ziddiyatli va uyg‘un jihatlarini tahlil qiladilar. Bu esa ko‘p qirrali (divergent) mushohada yuritish holatini faollashtiradi.

Kreativlik darajasini aniqlashda "Ob’ektlardan noodatiy foydalanish" testi Shaxsning original g‘oyalar ishlab chiqish salohiyatini baholashda kundalik

buyumlardan noan’anaviy maqsadlarda foydalanish usuli samarali instrument hisoblanadi. Bunda J. Gilford va E. Torrens metodologiyasiga ko‘ra, g‘oyalarning miqdori (tezkorlik), xilma-xilligi (moslashuvchanlik) va noyobligi (originallik) tahlil qilinadi:

Ob’ekt	Noan’anaviy qo‘llash variantlari (Misollar)
Bo‘sh shisha Idish	Qurilishda devor materiali, optik asbob (lupa), oshpazlik quroli (xamiryoygich), badiiy estetika (vaza), zarbli musiqa asbobi.
Mix	Maxsus aylantirish uskunasi (shila), qishloq xo‘jaligi quroli (grabl tishi), interyer elementi (ildirgich), sanoat
Ob’ekt	Noan’anaviy qo‘llash variantlari (Misollar)
	birlashtiruvchisi.
Daraxt qirindisi (apilka)	Energetika (yonilg‘i), kimyo sanoati (spirt xomashyosi), ekologik tozalash (neftni yutish), sport va sirklarda yumshatuvchi qatlam.

Xulosa: Ushbu test natijalarini tahlil qilish orqali respondentlarning fikrlash doirasi kengligi va ijtimoiy-texnik muammolarga kutilmagan, qimmatli yechimlar bera olish qobiliyati (kreativ kompetentlik) aniqlanadi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, shaxs ijodkorligining qaror topishi va uning ijtimoiy-psixologik qimmatini belgilash hamda uni o‘stirishning eng maqbul yo‘llarini ishlab chiqish, o‘quvchi yoshlarni betakror va nodir g‘oyalar sohibi, eng muhimi, kreativ fazilatlar shakllangan insonlar bo‘lib yetishishiga mustahkam poydevor bo‘ladi.

Pedagogik Kreativlik: Kasbiy Kamolot va Rivojlanish Bosqichlari

Pedagogning o‘z-o‘zini rivojlantirishi va kasbiy identifikatsiyasi bevosita uning kreativ potensiali bilan uzviy bog‘liqdir. O‘qituvchining ijodiy kompetentligi ta’limiy muammolarga nostandart yechimlar izlash, ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan shug‘ullanish, innovatsion loyihalarni amaliyotga tatbiq etish hamda kollaborativ (jamoaviy) ijodiy muhitni shakllantirish jarayonida namoyon bo‘ladi.

Kreativ Shaxsning Shakllanish Bosqichlari (Metodik Model)

Pedagogik faoliyatda ijodkor shaxs bo‘lib yetishish quyidagi mantiqiy silsilani bosib o‘tishni taqozo etadi:

1. Fundamental-nazariy bosqich: Pedagogika, psixologiya, falsafa va estetika fanlarining nazariy-metodologik asoslarini chuqur o‘zlashtirish orqali konseptual poydevor yaratish.

2. Amaliy-tadbiqiy bosqich: Egallangan nazariy bilimlarni pedagogik amaliyot, dars jarayonlari va mustaqil ta’lim davrida real vaziyatlarga moslashtirish va qo‘llash uquvlarini shakllantirish.

3. Malaka va ko‘nikmalarni mustahkamlash bosqich: Doimiy mutolaa va tizimli ijodiy izlanishlar natijasida amaliy harakatlarning turg‘un professional malakalarga aylanishiga erishish.

4. Psixologik-professional tayyorgarlik bosqich: Mavjud tajriba va kompetensiyalarga tayangan holda, kasbiy faoliyatni innovatsion va unumli tashkil etishga ruhiy-ma’naviy jihatdan shaylikni shakllantirish.

Pedagogik faoliyatning samaradorligi o‘qituvchining yaratuvchanlik darajasi bilan korrelyatsiya qilinadi. Kreativ mushohada shunchaki tafakkur uslubi emas, balki kasbiy faoliyatni yuritishdagi innovatsion strategiyadir.

Talabalarda kreativlikni rivojlantirish uchun ta’lim tizimini quyidagi mezonlar asosida transformatsiya qilish zarur:

- Yoshlarning kognitiv saviyasi va o‘zlashtirish dinamikasini hisobga olish;
- Bilim manbalarining xilma-xilligini (multi-resurslilik) ta’minlash;
- Didaktik vazifalarni ijodiy yondashuv asosida modellashtirish.

Kreativ muhitni yaratish uchun pedagogik shart-sharoitlar:

Bunda quyidagi tartib va qoidalarga amal qilish zarurligi ko‘zda tutiladi:

Talabalarning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun quyidagi strategik yo'nalishlarni amalga oshirish taqozo etiladi:

- **Subyekt-subyekt munosabatlari va akademik erkinlik:** O‘quv jarayonida talabalarning bilish ehtiyojlarini qondirish, bildirilgan nostandart g‘oyalarga nisbatan bag‘rikenglik (tolerantlik) muhitini yaratish hamda talaba tashabbuskorligini tizimli qo‘llab-quvvatlash.
- **Psixologik motivatsiya va qo'llab-quvvatlash:** Har bir talabaning ijodiy

imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash hamda ularning intellektual yutuqlarini muntazam rag‘batlantirish mexanizmini joriy etish.

- **Individual trayektoriya asosida o'qitish:** Ta’lim jarayonini talaba shaxsining individual qirralari, aqliy salohiyati va ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda differensial va shaxsga yo‘naltirilgan shaklga keltirish.
- **Kollaborativ va muammoli yondashuv:** Jamoaviy mehnat qilish malakalarini o‘stirish barobarida, andozaviy yechimlardan voz kechgan holda muammoli vaziyatlarning muqobil (variativ) yechimlarini topishga yo‘naltirish.

II. Ijodiy Qobiliyatlarni Rivojlantirishning Amaliy-Metodik Instrumentariysi

O‘quv jarayonining samaradorligini oshirishda quyidagi faoliyat turlaridan foydalanish maqsadga muvofiq:

- **Kognitiv treninglar:** Ma’lumotlarni tezkor tahlil qilish va tanqidiy-ijodiy xulosalar yasash malakasini shakllantirish.
- **Keys-stadi va loyihaviy ta’lim (PBL):** Vaziyatli tahlil hamda o‘quv loyihalari orqali nazariy bilimlarni amaliy professional ko‘nikmalarga transformatsiya qilish.
- **Interfaol munozara shakllari:** Debat va jamoaviy bahs-munozaralar orqali mantiqiy asoslash va o‘z nuqtayi nazarini himoya qilish mahoratini o‘stirish.
- **Mustaqil ta'lim monitoringi:** Portfoliolarni tizimlashtirish va fan to‘garaklari orqali talabaning mustaqil ilmiy-ijodiy o‘sishini ta'minlash.

III. Yaratuvchanlik Imkoniyatlarini Yuksaltiruvchi Strategik Omillar

Talabalarning professional kamolotida kreativlikni asosiy indikatorga aylantirish uchun quyidagi omillarga urg'u berish lozim:

1. **Darsni tadqiqotchilik formatiga o‘tkazish:** Mashg‘ulotlarni izlanuvchilik va muammoli-tadqiqotchilik elementlari bilan boyitish.
2. **Professional identifikatsiya:** Kreativ ish tajribasiga bo‘lajak kasbiy faoliyatning ajralmas qismi sifatida qarash ko‘nikmasini shakllantirish.
3. **Texnologik modernizatsiya:** Professional layoqatlarni interfaol texnologiyalar yordamida takomillashtirish, mustaqil bilim olish va o‘z-o‘zini anglash jarayonlarini jadallashtirish.

Talabalarning pedagogik ehtiyoj va intilishlarini tizimli tadqiq etish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifasidir. Yoshlarning kreativ talablarini qondirishga xizmat qiladigan g‘oyalar va innovatsion pedagogik tajribalar negizida o‘qitishni tashkil etish, ta’limda **mazmunli-faoliyatli yondashuvni** qaror toptirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bo'lajak mutaxassislarda **pedagogik kreativlik kompetentligini** yuksaltirishda raqamli texnologiyalar, innovatsion strategiyalar va interfaol metodologiyalarning integratsiyasi ta’lim sifatini yangi bosqichga ko‘taruvchi asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Nazorat savollari:

1. Kreativ ta’lim muhiti nima?
2. Kreativlik va ta’lim jarayoni o‘rtasidagi bog‘liqlik qanday izohlanadi?
3. Kreativ muhitning asosiy elementlari qaysilar?
4. Kreativ ta’lim muhiti qanday xususiyatlarga ega bo‘lishi kerak?
5. Ta’lim muhitida ijodkorlikni rivojlantirish uchun qanday sharoitlar zarur?
6. O‘quv jarayonida ilhomlantiruvchi muhitni qanday tashkil etish mumkin?
7. Kreativ ta’lim muhitida qaysi pedagogik texnologiyalar samarali hisoblanadi?
8. Interfaol o‘yin va vazifalar ijodkorlikni qanday rivojlantiradi?
9. Dasturiy ta’lim vositalari kreativlikni rivojlantirishga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
10. Kreativ muhitni shakllantirishda o‘qituvchining roli qanday?

3- Mavzu: Didaktik ta’minotni yaratishga kreativ yondashuv.

REJA:

1. O‘quv dasturlarini yaratishga kreativ yondashuv .
2. Nazariy va amaliy mashg‘ulotlar uchun materiallar to‘plash va ularning saralashda kreativ yondashuvning ahamiyati.
3. O‘quv axborot (ma’lumot)larni samarali izlash pedagogning kreativlik sifatlariga egaligini ko ‘rsatuvchi muhim holat ekanligi.

Tayanch tushunchalar: Didaktika va o'qitish nazariyasi, dars jarayonining metodologik asbob-uskunalari va shakllari, o'quv kontentini loyihalashning ilmiy asoslari, innovatsion ta'lim resurslarini ishlab chiqish strategiyalari.

Zamonaviy pedagogik tizimda o'quv materiallarini o'zlashtirish jarayoni qat'iy me'yoriy asoslarga tayanadi. Ta'lim mazmuni Davlat ta'lim standartlari (DTS), o'quv rejalari va dasturlari kabi normativ hujjatlarda, shuningdek, asosiy bilim manbalari sanalgan darsliklar, metodik qo'llanmalar va yo'riqnomalarda o'z in'ikosini topadi.

II. Pedagogik Kreativlik va Mualliflik Loyihalari

Dasturiy talablar doirasidagi tushuncha va kompetensiyalarning talabalar tomonidan samarali o'zlashtirilishi ta'lim jarayonining natijadorligini belgilovchi bosh mezon hisoblanadi. Pedagogning kreativ salohiyati aynan o'quv-metodik hujjatlar bilan ishlash jarayonida yaqqol namoyon bo'ladi.

Xususan, mualliflik o'quv dasturlari pedagogik kreativlikning oliy ko'rinishi bo'lib, quyidagi jihatlarni o'zida mujassam etgan ta'limiy loyiha hisoblanadi:

- Pedagogning kasbiy-ijodiy tafakkur darajasi;
- Professional faoliyatni tashkil etishdagi individual yondashuvi;
- Ta'lim unumdorligini oshirishga yo'naltirilgan innovatsion strategiyalari;
- Kasbiy mahoratining konseptual mazmuni.

I. Ta’lim Mazmunini Loyihalashning Normativ-Metodik Asoslari

Ta’lim tizimining sifati va izchilligini ta’minlashda quyidagi me’yoriy hujjatlar iyerarxiyasi fundamental ahamiyatga ega:

- Davlat ta’lim standartlari (DTS): Umumiy o‘rta, professional va oliy

ta’lim mazmuni hamda sifat darajasiga qo‘yiladigan majburiy talablarni belgilovchi strategik normativ hujjat.

- O‘quv rejasi: Ta’lim jarayonining strukturaviy asosi bo‘lib, unda o‘quv fanlarining o‘zaro nisbati, o‘quv yili davomida o‘zlashtirilishi lozim bo‘lgan kompetensiyalar hajmi va vaqt taqsimoti aks etadi.
- O‘quv dasturi: Muayyan fan bo‘yicha didaktik mazmunni, mavzular ketma-ketligini va o‘rganilish chuqurligini metodik jihatdan tartibga soluvchi asosiy vositadir.

II. Mualliflik Dasturlari — Pedagogik Kreativlik Mahsuli Sifatida

Mualliflik o‘quv dasturlari amaldagi DTS talablariga tayangan holda, o‘quv fanining o‘ziga xos konseptual ko‘rinishda shakllantirilishi va o‘rganilayotgan jarayonlarga nisbatan pedagogning individual-kreativ yondashuvi bilan ajralib turadi. Mazkur turdagi innovatsion loyihalar soha mutaxassislari (pedagog, psixolog, metodist) tomonidan ilmiy ekspertizadan o‘tkazilishi va ijobiy taqriz olinishi shart.

Pedagoglar bunday dasturlarni ishlab chiqishda o‘zlarining intellektual salohiyatlarini to‘laqonli namoyon etish imkoniyatiga egadirlar. Odatda, mualliflik ishlanmalari quyidagi yo‘nalishlarda keng qo‘llaniladi:

- Talabalarning shaxsiy qiziqishlariga asoslangan tanlov fanlari (elective courses);
- Ilmiy-ijodiy birlashmalar va fan to‘garaklari;
- Ixtisoslashtirilgan texnik va san’at markazlari.

III. Innovatsion Mazmun va Intellektual Faollik

O‘quv dasturlariga kiritiladigan kreativ o‘zgartirishlar va innovatsion komponentlar talabalarning bilim o‘zlashtirish motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Ta’lim mazmunining ushbu dinamik loyihalari bevosita o‘quv adabiyotlarida — darsliklar va o‘quv qo‘llanmalarida o‘z in’ikosini topadi. Shuni ta’kidlash lozimki, har bir pedagog o‘quv fani mazmunini boyitishda metodik erkinlikka ega bo‘lib, bu o‘z navbatida ta’lim oluvchilarning intellektual faolligini jadallashtiruvchi katalizator bo‘lib xizmat qiladi.

I. Darslik — Ta’lim Tizimining Fundamental Manbasi

Ta’lim resurslari iyerarxiyasida darslik markaziy o‘rin tutadi. U muayyan fan bo‘yicha belgilangan strategik maqsadlar, o‘quv dasturi va didaktik talablar asosida shakllantirilgan, tizimlashtirilgan nazariy bilimlar majmuasidir. Darslik o‘zining konseptual mazmuni va tarkibiy tuzilishi bilan fan bo‘yicha tasdiqlangan o‘quv rejasiga to‘la muvofiq bo‘lishi shart.

Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan tavsiya etiladigan darsliklar g‘oyaviy va metodik jihatdan mukammal bo‘lishi, talabalarning intellektual ehtiyojlarini qondirishi hamda ularda bilim olishga nisbatan barqaror

motivatsiyani shakllantirishi lozim. Sifatli darslik statik barqarorlik (mustahkam ilmiy poydevor) va dinamik moslashuvchanlik (asosiy strukturaga zarar yetkazmagan holda yangi ma’lumotlarni integratsiya qilish imkoniyati) xususiyatlariga ega bo‘lishi taqozo etiladi.

II. Xalqaro Tajriba va Muqobil Darsliklar Fenomeni

Jahon ta’lim makonida muqobil darsliklar (alternative textbooks) tizimiga alohida e’tibor qaratiladi. Bu yondashuv pedagog va talabalarga turli didaktik uslublar ichidan eng maqbul va amaliy qiymatga ega bo‘lganini erkin tanlash imkoniyatini beradi.

Respublikamizda hozirgi kunda muqobil darsliklar yaratish jarayoni rivojlanish bosqichida bo‘lsa-da, mutaxassislar tomonidan qo‘shimcha o‘quv-metodik qo‘llanmalar va yo‘riqnomalar tayyorlash borasida yuqori faollik kuzatilmoqda.

III. M. Karne Prinsiplari va Zamonaviy Dizayn

O‘quv adabiyotlarini loyihalashda zamonaviy pedagogika sohasida M. Karne tomonidan ilgari surilgan prinsiplar ustuvor hisoblanadi. Mazkur prinsiplarga ko‘ra, darslikdagi axborotlar quyidagi mezonlarga javob berishi zarur:

- Lakolik (Qisqalik): Ma’lumotlarning ixcham va lo‘nda bayon etilishi;
- Dasturlanganlik: Bilimlarning mantiqiy ketma-ketlikda uzatilishi;
- Vizualizatsiya: O‘quv materiallarining ko‘rgazmali va infografik ko‘rinishda bo‘lishi;
- Estetik muvofiqlik: Dizayn va tarkibning talabalar didiga hamda psixofiziologik xususiyatlariga mosligi.

I. Ta’lim Resurslarining Tizimli Tarkibi va Vazifalari

O‘quv mazmuni nafaqat darsliklar, balki ularni konseptual jihatdan boyituvchi yordamchi didaktik manbalar — xrestomatiyalar, universal ma’lumotnomalar, amaliy masalalar to‘plamlari, atlaslar va mashqlar majmualari orqali tushuntirib beriladi. Mazkur o‘quv qo‘llanmalari darslikning muayyan funksional jihatlarini to‘ldirishga, xususan, axborot yetkazish, ko‘nikmalarni mustahkamlash va olingan bilimlarni nazorat qilishga xizmat qiladi.

II. Individual Kognitiv Uslublar va Pedagogik Loyihalash

Har bir ta’lim oluvchi axborotni o‘zlashtirishda o‘ziga xos kognitiv uslubga ega: ayrim talabalar tahliliy va tanqidiy mushohadani afzal ko‘rsa, boshqalari empirik dalillarga tayanishga moyil bo‘ladi. Binobarin, zamonaviy pedagogning ustuvor vazifasi talabalarning iqtidori, qiziqishi va individual o‘quv-bilish uslubidan kelib chiqqan holda diversifikatsiyalashgan (turlicha) ta’lim loyihalari va intellektual manbalarni shakllantirishdan iboratdir.

III. Kreativ Ta’limning Universal Xarakteri

O‘quv jarayoniga ijodiy yondashish shunchaki o‘zlashtirishi past talabalarni

faollashtirish vositasi emas, balki barcha ta’lim oluvchilar bilan dinamik va interfaol muloqotni yo‘lga qo‘yish mexanizmidir. Kreativ pedagogik strategiyalar nafaqat gumanitar yoki san’at yo‘nalishlarida, balki iqtisodiyot, muhandislik, agrar soha va sanoat kabi barcha amaliy tarmoqlar bo‘yicha kadrlar tayyorlashda birdek yuqori natija beradi.

IV. Didaktik Materiallarga Qo‘yiladigan Zamonaviy Talablar

Pedagogik faoliyatda ijodiy fikrlash malakasi hali shakllanmagan talabalarga alohida e’tibor qaratish ijtimoiy-pedagogik adolat tamoyiliga mos keladi. Oliy ta’lim muassasalarida didaktik materiallarni tayyorlashda quyidagi ikki turdagi talablar (normativ va kreativ) inobatga olinishi shart:

- Ilmiy-metodik sifat: O‘quv materiallarining mantiqiy silsilaga egaligi, g‘oyaviy yaxlitligi va DTS talablariga muvofiqligi.
- Adaptivlik va vizuallik: Axborotning talabalar ehtiyojlariga moslashtirilganligi va zamonaviy infografika vositalari bilan boyitilganligi.

Didaktik Materiallarni Loyihalashning Zamonaviy Strategik Mezonlari

O‘quv mashg‘ulotlarining natijadorligini ta’minlashda didaktik resurslarni shakllantirish jarayoni quyidagi fundamental mezonlarga tayanishi lozim:

- Maqsadli yo‘naltirilganlik (Teleologik muvofiqlik): Materiallarning aniq belgilangan o‘quv maqsadlari va kutilayotgan kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qilishi.
- Subyektiv ehtiyojlarning inobatga olinishi: Ta’lim oluvchilarning intellektual talablari, qiziqishlari va ichki motivatsiyasiga mos ravishda modellashtirilishi.
- Ilmiy va metodik asoslanganlik: O‘quv axborotlarining ishonchliligi, ilmiy jihatdan poydevorli va fundamental bilimlar bilan korrelyatsiyasi.
- Kognitiv faollikni stimullash: Talabalarning mustaqil o‘quv-izlanish va tadqiqotchilik faoliyatini intensivlashtirish (jadallashtirish) imkoniyati.
- Kollaborativ muhit yaratish: Juftliklarda va kichik guruhlarda samarali hamkorlik qilish, jamoaviy muammolarni yechish uchun metodik zamin hozirlash.
- Kreativ va tahliliy tafakkurni rivojlantirish: Shaxsda mustaqil mulohaza yuritish, tanqidiy tahlil va nostandart yechimlar ishlab chiqish salohiyatini yuksaltirish.
- Dolzarblik va estetik sifat: Axborotning zamonaviy talablarga muvofiqligi hamda vizual-estetik jihatdan yuqori darajada (dizayn va ergonomika) tayyorlanishi.
- Semantik aniqlik: Bayon etilayotgan tushunchalarning mavhumlikdan xoli bo‘lishi, sodda va tushunarli terminologiyadan foydalanilganligi.
- Pragmatik natijadorlik: Didaktik vositaning aniq pedagogik natijani kafolatlash darajasi va uning samaradorligini o‘lchash imkoniyati.
- Multifunksionallik va adaptivlik: Resurslardan turli ta’limiy vaziyatlarda

hamda individual o‘quv trayektoriyalarida moslashuvchan foydalanish imkoniyati.

- Kompetensiyalarni mustahkamlash (BKM): O‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni tizimlashtirish hamda amaliyotga tatbiq etishga yo‘naltirilganligi.

I. Didaktik Resurslarni Shakllantirishning Axborot Manbalari

O‘quv mashg‘ulotlari uchun didaktik vositalarni loyihalashda pedagoglar keng ko‘lamli axborot resurslaridan, jumladan, an’anaviy bosma nashrlar (darsliklar, metodik qo‘llanmalar, lug‘atlar, ensiklopediyalar, atlaslar va xrestomatiyalar) hamda zamonaviy internet resurslaridan tizimli foydalanishlari lozim.

Muhim konseptual talab: Didaktik materiallar tarkibiga kiritilayotgan ma'lumotlarning verifikatsiyasi (ishonchliligi va haqqoniyligi) birlamchi ahamiyatga ega. Zero, faqatgina ilmiy asoslangan va ob’ektiv dalillarga tayangan didaktik ta’minotgina talabalarning professional kompetensiyalarini shakllantirishda poydevor vazifasini o‘taydi.

II. Pedagogik Kreativlik va Ta’lim Samaradorligi

Pedagogning o‘quv rejalarini modellashtirish va bilim manbalarini yaratishga nisbatan kreativ yondashuvi talaba shaxsining intellektual salohiyatini yuzaga chiqaruvchi asosiy drayverdir. Ta’lim jarayonining sifati bevosita taqdim etilayotgan o‘quv vositalarining metodik jihatdan mukammalligiga bog‘liq.

Pedagoglardan o‘quv ma’lumotlarini ishlab chiqishda quyidagi fundamental tamoyillarga tayanuvchi ijodiy yondashuv talab etiladi:

1. Konseptual g‘oyaviylik va ilmiylik: Axborotlarning nazariy jihatdan mustahkam poydevorga egaligi.
2. Vizualizatsiya va tizimlilik: Ma’lumotlarning ko‘rgazmali infografika shaklida va mantiqiy struktura asosida tartiblanishi.
3. Metodik izchillik: Mavzularning oddiydan murakkabga qarab mantiqiy ketma-ketlikda bayon etilishi.
4. Integratsiya va o‘zaro aloqadorlik: Fanlararo va mavzulararo integratsiyani ta’minlash orqali yaxlit ilmiy dunyoqarashni shakllantirish.
5. Adaptivlik va pragmatik qiymat: Ta’lim oluvchining yosh va kognitiv xususiyatlariga mosligi hamda egallangan bilimlarning amaliy hayotiy ahamiyati.
6. Teleologik yo‘naltirilganlik va estetik ergonomika: Aniq pedagogik maqsadga qaratilganlik va o‘quv materialining vizual-estetik jihatdan jozibadorligi.

Nazariy va amaliy mashg‘ulotlarni loyihalashda kreativ yondashuvning metodologik ahamiyati

Ta’lim jarayonining sifatini ta’minlashda axborot resurslarini tanlash va ularni tizimlashtirish bosqichi pedagogdan yuksak intellektual salohiyat hamda ijodiy modellashtirish mahoratini talab etadi.

Kreativ yondashuv — bu shunchaki an’anaviy o‘qitish metodikasidan foydalanish emas, balki standartlashtirilgan qoliplardan chekingan holda, yangicha

kognitiv modellar va innovatsion tafakkur algoritmlarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilish sanaladi. U o‘z ichiga quyidagi fundamental elementlarni qamrab oladi:

- Nostandart mushohada: Muammolarga bir tomonlama emas, balki ko‘p qirrali (divergent) rakursda yondashish.
- Innovatsion g‘oyalar generatsiyasi: An’anaviy mulohazalarni tanqidiy qayta ishlash asosida noyob va amaliy qiymatga ega bo‘lgan original g‘oyalarni ishlab chiqish.
- Metodik transformatsiya: Eng ilg‘or pedagogik texnologiyalar va zamonaviy ta’lim metodlarini muayyan darsning didaktik maqsadlariga mos ravishda moslashtirish (adaptatsiya qilish).

Binobarin, ma’lumotlarni saralash va ularni dars strukturasi uchun tayyorlash jarayonida ijodiy yondashuvning qo‘llanilishi — ta’lim mazmunini shunchaki ma’lumotlar to‘plamidan mahsuldor bilimlar tizimiga aylantirish imkonini beradi.

Ushbu tushuncha bilim berish sohasida keng takomillashgan bo‘lib, masalan, Edward de Bono tomonidan o‘rtaga tashlangan “lateral thinking” (yonlama fikrlash) konsepsiyasi ijodiy tafakkurni tarkib toptirishda ulkan ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, Lev Vygotsky ta’lim jarayonida ijtimoiy muhit va faol o‘rganishning ahamiyatini ta’kidlab, o‘quv materiallarini tanlashda o‘quvchining rivojlanish zonasini hisobga olish zarurligini ko‘rsatgan.

Nazariy mashg‘ulotlar uchun material to‘plashda kreativlik

Nazariy mashg‘ulotlarda kreativ yondashuv quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

Turli manbalardan foydalanish (ilmiy maqolalar, interaktiv platformalar, infografikalar, videodarslar)

Fanlararo integratsiya (bir mavzuni boshqa fan bilan bog‘lash)

Muammoli vaziyatlar yaratish Real hayotiy misollar keltirish

Masalan, tarix yoki siyosat fanlarida The Art of War asaridan strategik fikrlashga oid parchalarni tahlil qilish orqali talabalarda analitik tafakkurni rivojlantirish mumkin.

Amaliy mashg‘ulotlar uchun material saralashda kreativlik

Amaliy mashg‘ulotlarda kreativ yondashuv: Keys-stadi (case study) usulidan foydalanish

Rol o‘ynash (role play)

Loyihaviy ishlar (project-based learning) Simulyatsiya va trening metodlari

Masalan, biznes yoki boshqaruv yo‘nalishida Harvard Business School tomonidan ommalashtirilgan case-study metodidan foydalanish samarali natija beradi.

Materiallarni saralash mezonlari

Kreativ yondashuv asosida materiallar quyidagi mezonlar asosida saralanadi:

1. **Dolzarblik** – zamonaviy va hayot bilan bog‘liqligi

2. **Ilmiylik** – ishonchli va tekshirilgan manbalarga asoslanganligi
3. **Tushunarlilik** – talabaning bilim darajasiga mosligi
4. **Interaktivlik** – talabaning faol ishtirokini ta’minlashi
5. **Innovatsionlik** — Ta’limiy Transformatsiya Omili Sifatida Zamonaviy o‘qitish tizimida innovatsionlik tushunchasi o‘quv jarayoniga nafaqat yangi texnik vositalarni, balki ilg‘or pedagogik metodologiyalarni integratsiya qilishni anglatadi. Bu jarayon an’anaviy ta’lim modellaridan voz kechib, kognitiv rivojlanishga yo‘naltirilgan intellektual texnologiyalarni qamrab oladi.

II. Kreativ Yondashuvning Strategik Ahamiyati

Kreativ yondashuv ta’lim oluvchi shaxsini rivojlantirishda quyidagi fundamental funksiyalarni bajaradi:

- **Avtonom tafakkurni shakllantirish:** Talabalarda tayyor axborotni qabul qilishdan, mustaqil mulohaza yuritish va shaxsiy nuqtayi nazarni shakllantirish bosqichiga o‘tishni ta’minlaydi.
- **Vaziyatli qaror qabul qilish kompetensiyasi:** Muammoli va nostandart o‘quv vaziyatlarida tahliliy mushohada yuritish hamda eng maqbul (optimal) yechimlarni topish ko‘nikmalarini o‘stiradi.
- **Kognitiv motivatsiyani rag‘batlantirish:** O‘quv faoliyatiga nisbatan ichki qiziqishni yuksaltiradi, natijada bilim egallash jarayoni majburiyatdan ehtiyojga aylanadi.
- **Didaktik jarayonning dinamikligi va samaradorligi:** Darsning interfaollik darajasini oshirib, uni jonli, kommunikativ va natijador intellektual muloqot maydoniga aylantiradi.
- **Nazariy-amaliy integratsiya:** Nazariy bilimlarni real hayotiy vaziyatlar va professional faoliyat bilan bog‘lagan holda, bilimlarning amaliy hayotiyligini ta’minlaydi.

Bugungi kunda zamonaviy ta’lim konsepsiyalari, jumladan UNESCO tomonidan ilgari surilayotgan kompetensiyaviy yondashuv ham kreativ fikrlashni asosiy ko‘nikmalardan biri sifatida e’tirof etadi.

Nazariy va amaliy darslar uchun ma’lumotlar yig‘ish hamda ularni tanlash jarayonida ijodiy yondashuv tatbiq etilishi ta’lim unumdorligini oshirishning yetakchi omilidir. U o‘quv faoliyatini samarali, interaktiv va bugungi kun talablariga mos ko‘rinishga keltiradi. Shuningdek, talabalarni shunchaki bilim oluvchi emas, balki erkin mushohada yurituvchi va masala yechuvchi shaxs sifatida kamol toptirishga xizmat qiladi.

O‘quv axborot (ma’lumot)larni samarali izlash pedagogning kreativlik sifatlariga egaligini ko ‘rsatuvchi muhim holat ekanligi.

O‘quv axborot (ma’lumot)larni samarali izlash pedagogning kreativlik sifatlariga egaligini ko‘rsatuvchi muhim mezonlardan biridir. Bugungi kunda ta’lim

jarayoni tezkor axborot almashinuvi va keng ma’lumotlar oqimi bilan tavsiflanadi. Shuning uchun pedagog nafaqat mavjud bilimlarni yetkazuvchi, balki zarur ma’lumotni izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va uni o‘quv jarayoniga moslashtiruvchi ijodkor shaxs bo‘lishi lozim.

Samarali axborot izlash quyidagi jihatlar orqali pedagogning kreativligini namoyon etadi:

1. **Muammoni aniq qo‘ya bilish** – O‘qituvchi qanday ma’lumot kerakligini aniq belgilay oladi. Bu esa ijodiy va tanqidiy fikrlashni talab qiladi.

2. **Turli manbalardan foydalanish** – Darslik, ilmiy maqola, internet resurslari, multimedia vositalari kabi manbalarni solishtirib, eng maqbulini tanlaydi.

3. **Axborotni tahlil va saralash** – Topilgan ma’lumotlarni baholash, ishonchliligini tekshirish va maqsadga muvofiq qismini ajratib olish pedagogning kreativ yondashuvini ko‘rsatadi.

4. **Moslashtirish va o‘zgacha namoyish etish —** To‘plangan ma’lumotni o‘quvchilarning yoshi, ishtiyoqi va bilim saviyasiga moslab qayta tahrirlab, interfaol uslublar negizida taqdim etadi.

5. **Raqamli Texnologiyalar** — Kreativlikning Instrumental Asosi

Ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarning integratsiyasi shunchaki texnik vositalardan foydalanish emas, balki pedagogik ijodkorlikning zamonaviy ko‘rinishidir. Ilg‘or raqamli platformalar va intellektual ta’lim texnologiyalarini tizimli qo‘llash o‘qituvchining innovatsion kompetentligini belgilovchi asosiy indikatorlardan biri sanaladi.

Axborot-metodik Faoliyat va Professional Potensial

O‘quv-metodik axborotlarni maqsadli va samarali saralash jarayoni pedagogning quyidagi professional xususiyatlarini yuzaga chiqaradi:

- Avtonom tafakkur: Ma’lumotlar oqimi ichidan eng sifatli va didaktik jihatdan foydali resurslarni mustaqil tahlil qilish mahorati.
- Innovatsion orientatsiya: Doimiy ravishda ta’limdagi yangiliklarga intilish va ularni o‘z kasbiy faoliyatiga adaptatsiya qilish layoqati.
- Intellektual-kreativ salohiyat: Nazariy bilimlarni o‘ziga xos tarzda qayta ishlab, ularni mahsuldor va interfaol o‘quv kontenti ko‘rinishida taqdim etish qobiliyati.

Bu esa ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning bilimga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirish hamda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazorat savollari:

1. Didaktik ta’minot deganda nimani tushunasiz?
2. Ta’lim jarayonida didaktik ta’minotning roli qanday?
3. Kreativlik nima va u didaktik ta’minotni yaratishda qanday qo‘llaniladi?

4. O‘qituvchi qanday usullarda ijodkorlikni namoyon qilishi mumkin?
5. Nima uchun kreativ yondashuv didaktik ta’minotni yaxshilaydi?
6. Interaktiv texnologiyalar didaktik ta’minotda qanday foyda keltiradi?
7. Elektron darsliklardan foydalanishning afzalliklari nimada?
8. Multimediali materiallar o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi faolligini qanday oshiradi?
9. Muammoli o‘qitish metodini qanday tasvirlab bera olasiz?
10. Tanqidiy fikrlashga asoslangan materiallar qanday yaratish mumkin?

4-mavzu Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ tasavvurini rivojlanishi va pedagogikada ilmiy ijodkorlik.

REJA:

1. **Kreativ tasavvur tushunchasi.**
2. **Kreativ shaxsning shakllanish bosqichlari**

Tayanch so‘z va iboralar: Mazkur tadqiqotning nazariy asosi **kreativ imajinatsiya (tasavvur)**, evristik muammolarni yechish va **ixtirochilik metodologiyasi**, ilmiy-kreativ faoliyat hamda ijodkor shaxs shaxsiyatining shakllanish bosqichlari kabi fundamental tushunchalar bilan belgilanadi.

II. Globallashuv Sharoitida Kasbiy Tayyorgarlikning Strategik Ahamiyati

Bugungi global integratsiya va ta’lim makonining kengayishi sharoitida bo‘lajak mutaxassislarning **professional kompetentligini** shakllantirish ustuvor vazifa sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida xalqaro andozalarga muvofiq raqobatbardosh kadrlar tayyorlash uchun qulay intellektual muhit yaratish davlat siyosatining markazida turibdi.

Oliy ta’lim sifatini tubdan modernizatsiya qilishning asosiy drayverlari sifatida quyidagilar belgilangan:

- O‘quv jarayoniga xalqaro standartlarga asoslangan **innovatsion pedagogik texnologiyalarni** hamda o‘quv-metodik resurslarni tizimli integratsiya qilish;
- Talabalar va professor-o‘qituvchilarning **akademik va ijodiy (kreativ) salohiyatini** muntazam yuksaltirib borish;
- Zamonaviy kasbiy malakalarni egallash orqali oliygohlarning xalqaro reytinglardagi o‘rnini mustahkamlash.

Bugungi kunda dunyoda ta’limga kompetensiyaviy yondashuv asosida bitiruvchilarning bozordagi raqobatbardoshligini oshirish, pedagog xodimlarning kreativ salohiyatini yuksaltirish orqali ijodiy o‘qitish jarayonini loyihalashning zamonaviy uslubiy ta’minotini yaratish, yoshlarda mutaxassislik sohalariga qaratilgan yaratuvchanlik qobiliyatlarini o‘stirish, shuningdek oliy ta’limning ijtimoiy nufuzini yuksaltirish masalari yetakchi yo‘nalishlardan biri sifatida tahlil qilinmoqda.

I. Tadqiqotning Metodologik Asoslari va Dolzarbligi Ilg‘or xalqaro tajribalarni sintez qilish asosida zamonaviy kasbiy ta’lim mazmunini transformatsiyalash, innovatsion ta’lim ekotizimini yaratish hamda interfaol metodologiyalarni amaliyotga tatbiq etish talabalarning kreativ potensialini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirishda ustuvor ahamiyat kasb etadi.

II. Muammoning O‘rganilish Darajasi (Adabiyotlar sharhi)

Talabalarda ijodiy salohiyatni yuksaltirishning nazariy-amaliy jihatlari bir qator mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan tadqiq etilgan:

- Kasbiy-innovatsion tayyorgarlik va kreativ xislatlar: O. Jamoliddinova, O. Musurmonova, M. Urazova va boshqalarning ishlarida kreativlikka turtki beruvchi ijtimoiy-pedagogik determinatlar, shaxs tashabbuskorligi va tanqidiy tafakkur modelini shakllantirish shart-sharoitlari tahlil qilingan.
- Raqamli didaktika va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim: A. Abduqodirov, N. Azizxodjayeva, U. Begimqulov va B. Xodjayev kabi olimlar innovatsion AKT muhitida o‘quvchining o‘z-o‘zini kreativ faollashtirish hamda intellektual mahsulotlar yaratish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslab berganlar.

III. Ilmiy Bo‘shliq va Tadqiqotning maqsadi

Mavjud izlanishlarga qaramay, talabalarda yaratuvchanlik layoqatini rivojlantirishning pedagogik-psixologik omillarini kompleks o‘rganish, interfaol texnologiyalar vositasida kreativlik mexanizmlarini modernizatsiya qilish hamda ushbu salohiyatning rivojlanish darajasini belgilovchi mezonlarni ishlab chiqish bugungi kunning kechiktirib bo‘lmas ilmiy-nazariy va amaliy vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

IV. Kreativlik Konsepsiyasining Nazariy Talqini

Dunyo olimlarining qarashlarida kreativlik tushunchasi quyidagicha interpretatsiya qilinadi:

- Ken Robinson talqinida: Kreativlik — bu intellektual qiymatga ega bo‘lgan betakror va noyob g‘oyalar to‘plamidir.
- Xovard Gardner nuqtayi nazarida: Bu shaxsning ma’lum yangilikni aks ettiruvchi va konkret amaliy qimmatga ega bo‘lgan samarali faoliyatidir. Sintetik xulosa:

Kreativlik (lot. *creare* — yaratish) — shaxsning innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqishga bo‘lgan kognitiv shayligini ifodalovchi, uning iste’dodi tarkibiga mustaqil komponent sifatida kiruvchi universal ijodiy salohiyatidir.

E.P. Torrens fikricha, “kreativlik” tushunchasi poydevorida quyidagilar yoritiladi:

- Muammoni yoki ilmiy taxminlarni o‘rtaga tashlash;
- Taxminni tekshirish va uni o‘zgartirish;
- Yechim natijalarini tizimlashtirish orqali muammoni belgilash;

- Masala yechimini izlashda bilim va amaliy harakatlarning o‘zaro ziddiyatiga nisbatan sezgirlik.

Pedagogik Kreativlikni Takomillashtirishning Strategik Yo‘nalishlari

Inson tabiatiga xos bo‘lgan kreativ potensial, xususan, pedagogik faoliyatda o‘z-o‘zidan rivojlanuvchi statik jarayon emas. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi shaxsida kreativ sifatlarni barqaror shakllantirish muayyan metodologik yondashuvlar va maqsadli amaliy harakatlarni talab etadi.

Xususan, Patti Drapeau pedagogik mahoratni yuksaltirish va kreativlikni tizimli rivojlantirishning quyidagi to‘rtta fundamental vektorini (yo‘nalishini) ilgari suradi:

1. Kreativ mushohada kompetensiyasini shakllantirish: Pedagogda muammolarga nisbatan divergent (ko‘p qirrali) tafakkur uslubini qaror toptirish hamda intellektual moslashuvchanlikni o‘stirish.

2. Amaliy-ijodiy ko‘nikmalarni transformatsiya qilish: Nazariy kreativ g‘oyalarni dars jarayonida bevosita qo‘llash imkonini beruvchi operatsional malakalarni rivojlantirish.

3. Kreativ faoliyat mexanizmlarini optimallashtirish: O‘quv jarayonini izlanuvchilik va evristik modellashtirish asosida tashkil etish, ta’lim oluvchilarni faol ijodiy jarayonga jalb qilish.

4. Kreativ mahsulotlar (innovatsion ishlanmalar) samaradorligini ta’minlash: Shaxsiy kreativ ishlanmalar va innovatsion metodik materiallardan ta’lim sifatini oshirish yo‘lida unumli hamda pragmatik foydalanish.

1- yo‘l: Ijodiy mushohada ko‘nikmasini qaror toptirish. Bunda asosiy urg‘u kreativ fikrlash malakalarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, ta’lim oluvchilar harakat fe’llari yordamida ijodiy xarakterdagi amallarning tub mazmunini ifodalashga yo‘naltiriladi. **Ta’limda Savol Berish Strategiyasi: Reproduktivlikdan Kreativlikka**

Pedagogik faoliyatda kreativ mushohada uquvini shakllantirishning fundamental vositasi — bu o‘quv topshiriqlari va nazorat savollarining to‘g‘ri konstruksiyasidir. Bunda savol tarkibidagi **operatsional fe’llar** talabaning kognitiv faolligini belgilovchi asosiy indikator hisoblanadi.

1. Reproduktiv yondashuvning cheklanganligi

Masalan, o‘quvchilarga yo‘llangan "Yurak va qon aylanish tizimi orasidagi bog‘liqlikni **ta’riflang**" qabilidagi topshiriq kreativ potensialni faollashtirmaydi. Bu yerda "ta’riflash" amali mohiyatan xotiradagi mavjud axborotni shunchaki takrorlash (reproduksiya) bilan cheklanadi. Bunday yondashuv talabani tayyor bilimlarni qayta tiklashga o‘rgatadi, biroq mustaqil kashfiyotlar uchun zamin yaratmaydi.

2. Evristik va mahsuldor savollar strategiyasi

Kreativ rivojlanishning metodik talabiga ko‘ra, pedagoglar talabalarni

noodatiy, ko‘p variantli va chuqur tahliliy javob berishga undovchi **mahsuldor fe’llardan** foydalanishlari maqsadga muvofiqdir. Xususan:

- **"Modellashtiring / Loyihalashtiring"** — yangi tuzilmalarni yaratishga;
- **"Bashorat qiling"** — voqelikning rivojlanish tendensiyalarini oldindan ko‘ra bilishga;
- **"Mantiqiy asoslang"** — argumentatsiya va tanqidiy tahlilga;
- **"Ehtimoliy alternativlarni izlang"** — divergent tafakkurni faollashtirishga xizmat qiladi.

3. Metodik natija

Agarda o‘qituvchi standart ta’rif o‘rniga: **"Yurak va qon aylanish tizimi o‘rtasidagi aloqalarning barcha ehtimoliy va nostandart ko‘rinishlarini aniqlang"** deb vazifa qo‘ysa, talaba bilimlarni shunchaki esga tushirmaydi, balki ularni tizimlashtiradi va mutlaqo yangi intellektual g‘oyalarni ilgari suradi.

Yosh pedagoglar ushbu birinchi yo‘lni qo‘llashda hamda o‘quvchilarda kreativlik malakasini oshirishda “Kreativlik xaritasi” uslubidan foydalanishlari tavsiya etiladi.

2- yo‘l: Amaliy ijodiy mushohada malakalarini o‘stirish. Pedagoglar ta’lim oluvchilarda kreativ fikrlash uquvlarini shakllantirish va yuksaltirishda ko‘rgazmali metod hamda uslublardan foydalanadilar. **I. Kommunikativ Muhit va Kognitiv Faollik muammosi**

An’anaviy savol-javob metodikasi kognitiv jarayonlarni qisqa muddatga faollashtirsa-da, talabalarda barqaror **interfaollik** va professional **kommunikativ kompetensiyani** shakllantirish uchun yetarli emas. Shuning uchun o‘quv jarayonida passiv axborot almashinuvidan faol hamkorlik modellariga o‘tish talab etiladi.

II. P. Drapeau Metodologiyasi: Kreativlikni rivojlantirish instrumentariysi

Patti Drapeau talabalarning kreativ salohiyatini va jamoaviy ishlash malakasini yuksaltirishga xizmat qiluvchi quyidagi metodik instrumentlarni taklif etadi:

- **Raqamli manbalar bilan ishlash (E-learning):** Global tarmoq va raqamli resurslardan shunchaki axborot manbai sifatida emas, balki ijodiy mahsulot yaratish vositasi sifatida foydalanish.
- **Ma’lumotlarni vizuallashtirish:** Murakkab nazariy tushunchalarni grafik modellar, infografika va obrazli strukturalar ko‘rinishiga keltirish orqali kognitiv o‘zlashtirishni osonlashtirish.
- **Multiperspektiv yondashuv:** Har qanday muammoga nisbatan barcha mavjud nuqtayi nazarlarni inobatga olish va ob’ektni turli pozitsiyalardan tahlil qilish (divergent yondashuv).
- **G‘oyalar transformatsiyasi va transferi:** Fundamental konsepsiyalarni

yangi, nostandart sharoitlarda qo‘llash va bilimlarni bir sohadan ikkinchisiga ko‘chirish mahorati.

- **Semantik ramziylashtirish:** Mavhum tushunchalar va ilmiy kategoriyalarni simvollar, piktogrammalar va ramziy belgilar orqali ifodalash, bu orqali assotsiativ fikrlashni rivojlantirish.
- **Evristik metodlar: "Aqliy hujum"** (Brainstorming) yordamida g‘oyalar generatsiyasini jadallashtirish hamda **"Keys-stadi"** (Case study) orqali real muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va yechimlar modellashtirish.

3- yo‘l: Ijodiy faoliyat jarayonlarini yo‘lga qo‘yish. Mazkur uslub ta’lim oluvchilarni ziddiyatlarni bartaraf etish va innovatsion qarorlarni o‘rtaga tashlash davomida kreativ, ijodiy mushohadaga yo‘naltiradi. Ushbu jarayonlarda maxsus kreativ metodlar va usullar to‘g‘ridan-to‘g‘ri ishlatilmasa-da, baribir ijodiy fikrlash holati yuzaga keladi.

Vazifani amalga oshirar ekan, talabalar insonning qon aylanish tizimi bilan aloqador turli murakkabliklarni tahlil qiladilar. Natijada, mazkur faoliyat davomida ko‘p qirrali mulohaza yuritish hamda teran mushohada qilish jarayoni amalga oshadi.

4- yo‘l: Ijodiy ishlanmalar (mahsulotlar)dan foydalanish. I. Multimedia Vositalari — Kreativ Modellashtirish Instrumenti Sifatida

O'quv jarayonida multimedia texnologiyalari, xususan, **PowerPoint** va boshqa vizuallashtirish platformalaridan foydalanish talabalarda kreativ mushohada malakalarini jadallashtiruvchi samarali vosita hisoblanadi. Taqdimot loyihalarini ishlab chiqish davomida talaba nafaqat axborot uzatuvchi, balki o'quv materialini vizual va mantiqiy qayta ishlovchi ijodkor subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayon o'quvchining shaxsiy intellektual salohiyatini erkin va qulay muhitda realizatsiya qilishiga zamin yaratadi.

II. Kreativlikni Bo'g'uvchi Psixologik To'siqlar va Ularning Diagnostikasi

Kreativ tafakkurni shakllantirishda ruhiy xotirjamlik va akademik erkinlik birlamchi omildir. Agarda ta'lim oluvchida **"muvaffaqiyatsizlik fobiya"si**, tanqid ostida qolish hadiksirashi yoki o'z fikrini noto'g'ri bayon etish qo'rquvi bo'lsa, ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyati minimal darajaga tushadi.

Pedagoglar shaxsda kreativlikni bo'g'uvchi quyidagi destruktiv omillarni bartaraf etishlari shart:

- **Tavakkalchilikdan qochish:** Noaniq va yangi vaziyatlarda qaror qabul qilishdan cho'chish.
- **Kognitiv rigidlik (Rigidity):** Fikrlash va xatti-harakatlarda qat'iy stereotipik qoliplarga yopishib olish.
- **Xayolotning devalvatsiyasi:** Inson tasavvuri va ijodiy fantaziyasining yetarlicha baholanmasligi.

- **Konformizm:** O'zgalar fikriga tobe bo'lish va mustaqil subyektiv xulosalar chiqara olmaslik.
- **Perfeksionizm to'sig'i:** Har qanday vaziyatda faqat mutloq muvaffaqiyatga intilish (bu xato qilishdan qo'rqishni keltirib chiqaradi).

III. Pedagogning Kreativ Potensiali: Professional Akmeologiya

Mutaxassisning kreativ salohiyati uning umumiy **professional kompetentligining** integrallashgan xislatidir. Bu potensial ijodiy mehnatning ham boshlang'ich drayveri, ham yakuniy mahsuli (akmeologik natijasi) sanaladi.

Pedagogik kreativ potensial shaxsning o'zligini professional realizatsiya qilishga bo'lgan intellektual shayligini ifodalaydi. Uning negizida mutaxassisning shaxsiy iste'dodi, biologik va sotsial imkoniyatlari uyg'unlikda aks etadi.

Binobarin, kreativ potensial bilish faoliyatining mahsuldorligi bilan uzviy bog'liq bo'lib, ta'lim sifatining barqarorligini ta'minlaydi.

Pedagogning kreativ salohiyati andozaviy mushohada yuritishdan farqli ravishda quyidagilarda yaqqol ko‘zga tashlanadi:

- Tafakkurning harakatchanligi (tezkorligi) va egiluvchanligi;
- Mutlaqo yangi g‘oyalarni bunyod etish iqtidori;
- Bir qolipda (stereotiplar asosida) fikrlamaslik;
- O‘ziga xoslik va betakrorlik (originallik);
- Tashabbuskorlik hamda faollik;
- Noaniqlik va ziddiyatli vaziyatlarga nisbatan bardoshlilik (toqat qilish).

I. Pedagogik Kreativ Potensialni Shakllantirishning Ustuvor Yo‘nalishlari Pedagogning kasbiy faoliyati shunchaki bilim uzatish emas, balki ijodiy jarayon sifatida namoyon bo‘lishi lozim. Mutaxassis o‘zining kreativ salohiyatini yuksaltirishda quyidagi strategik yo‘nalishlarga tayanadi:

- Innovatsion-metodik faollik: Kasbiy faoliyatga nisbatan konseptual-ijodiy yondashuvni shakllantirish va yangi g‘oyalar generatsiyasida tashabbus ko‘rsatish.
- Intellektual monitoring: Jahon ta’lim tajribasi va ilg‘or pedagogik yutuqlarni muntazam tahlil qilib borish.
- Kollaborativ hamkorlik: Professional yutuqlar va muammolar yuzasidan hamkasblar bilan doimiy tajriba almashish muhitini yaratish.

II. Kreativ Pedagogning Operatsional Malakalari

Ijodkor ustoz muammoli vaziyatlarni hal qilishda quyidagi tahliliy va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini namoyon etadi:

- Vaziyatli tahlil: Vazifaning tub mohiyati va ijtimoiy-pedagogik qimmatini aniqlash.
- Metodik arsenal: Muammoni yechishda mantiqiy usullar (analiz, sintez, induksiya, deduksiya, qiyoslash)ni tizimli qo‘llash.
- Evristik izlanish: Masalani yechish davomida mikrotadqiqotlar olib boorish

eng optimal strategiyani tanlash.

- Verifikatsiya va umumlashtirish: Qabul qilingan qarorlarning to‘g‘riligini isbotlash va olingan natijalarni ilmiy-nazariy jihatdan rasmiylashtirish.

III.Kreativ Shaxs Kamolotining Akmeologik Bosqichlari

Pedagogning ijodiy shaxs sifatida shakllanishi muayyan iyerarxik bosqichlarni bosib o‘tishni taqozo etadi:

1. Fundamental-nazariy poydevor: Gumanitar fanlarning (pedagogika, psixologiya, falsafa) nazariy asoslarini kompleks o‘zlashtirish.

2. Amaliy-applikativ bosqich: Nazariy bilimlarni pedagogik amaliyot va mustaqil ta’lim jarayonida joriy etish uquvlarini shakllantirish.

3. Kasbiy malakalarni mustahkamlash: Ijodiy izlanishlar asosida amaliy ko‘nikmalarning barqaror professional malakalarga transformatsiyasi.

4. Psixologik-akmeologik shaylik: Tajriba va kompetensiyalarga tayanib, professional faoliyatni unumli tashkil etishga ruhiy tayyorlik darajasiga erishish.

IV.Talabalarda Yaratuvchanlikni Rivojlantirishning Didaktik Shartlari

O‘quv jarayonini kreativ modellashtirish uchun quyidagi pedagogik talablarga rioya qilish strategik ahamiyatga ega:

- Akademik erkinlik va kognitiv ishtiyoq: Bilish ehtiyojlarini rag‘batlantirish hamda ijodiy faoliyat uchun erkinlik muhitini kafolatlash.
- Tolerantlik va motivatsiya: Nostandart g‘oyalarni kengfe’llik bilan qabul qilish va har bir talabaning ijodiy intilishlarini muntazam taqdirlash.
- Individuallashtirish: Ta’limni shaxsning aqliy imkoniyatlari va individual trayektoriyasiga moslashtirish.
- Interfaollik va hamkorlik: Jamoaviy mehnat malakalarini o‘stirish barobarida, kognitiv bilimlarni amaliyotda qayta ishlash imkonini beruvchi evristik metodlarni tatbiq etish.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, talabalarda kreativlik qobiliyatlarini o‘stirishda quyidagi ish turlaridan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi:

- Ma’lumotlarni tahlil qilish va tezkor qarorlar qabul qilishga qaratilgan treninglar;
- Timsolli (obrazli) qarashlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ijodiy topshiriqlar;
- Keys-stadi (vaziyatli tahlil) bilan ishlash;
- Jamoaviy bahs-munozara (debat) va guruhlarda ishlash;
- O‘quv loyihalarini (project-based learning) tayyorlash;
- Portfoliolarni tizimlashtirish;
- Kastinglar (saralash bosqichlari) o‘tkazish va fan to‘garaklarini yo‘lga qo‘yish.

I. Talabalarning Kreativ Potensialini Faollashtiruvchi Omillar

Oliy ta’lim tizimida talabalarning yaratuvchanlik imkoniyatlarini tizimli rivojlantirish quyidagi strategik yo‘nalishlar integratsiyasini talab etadi:

- Tadqiqotchilik formatidagi ta’lim: O‘quv jarayonini an’anaviy axborot uzatishdan izlanuvchanlik va muammoli-tadqiqotchilik yo‘nalishiga transformatsiya qilish orqali kreativ faollikni stimullash.
- Innovatsion muhitni modellashtirish: Yoshlarda nostandart qarorlar qabul qilish va bunyodkorlik malakalarini shakllantiruvchi evristik vaziyatlarni sun’iy ravishda barpo etish.
- Professional identifikatsiya: Kreativ ish tajribasini shunchaki akademik topshiriq emas, balki bo‘lajak professional faoliyatning fundamental tarkibiy qismi sifatida idrok etishga erishish.
- Texnologik modernizatsiya: Professional ko‘nikmalarni interfaol metodologiyalar va raqamli texnologiyalar sintezi asosida takomillashtirish.
- Kollaborativ ekotizim: Talabaning ijodiy salohiyatini to‘laqonli namoyon etishi uchun hamfikrlik va ijodiy sinergiya muhitini yaratish.

II. Kreativlikni Bo‘g‘uvchi To‘siqlarni Bartaraf Etish va Tizimli Tadqiqot Talabalarning pedagogik ehtiyoj va moyilliklarini tizimli tahlil qilish jarayonida

kreativ rivojlanishga to‘sqinlik qiluvchi quyidagi psixologik-pedagogik baryerlarni bartaraf etish metodikasini ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi:

1. Kontrsuggestiv to‘siqlar: Shaxsiy imkoniyatlarga bo‘lgan shonchsizlik va tushunilmaslik qo‘rquvi.
2. Tezaurus to‘siqlari: Ma’lumotlar bazasining cheklanganligi yoki fundamental bilimlar yetishmasligi.
3. Interaksion to‘siqlar: Muloqot jarayonidagi kommunikativ baryerlar va jamoada ishlash malakasining pastligi.

III. Pedagogik Kreativlik Kompetentligi va Rivojlanish Bosqichlari

Oliy ta’lim muassasalarida ixtisoslashgan pedagogik kreativlik kompetentligini yuksaltirishda zamonaviy IT-texnologiyalar va innovatsion strategiyalar asosiy drayver bo‘lib xizmat qiladi. Kreativlikning rivojlanish dinamikasi quyidagi iyerarxik bosqichlar unumdorligi orqali ta’minlanadi:

- Reproduktiv bosqich: Mavjud andozalar asosida nusxa olish va tajribani takrorlash.
- Ijodiy-izlanish bosqich: Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va muqobil yechimlarni izlash.
- Novatorlik bosqich: Mutlaqo yangi, original g‘oyalar va metodik ishlanmalarni yaratish.

Talabalarning kreativ intilishlarini qondirishga yo‘naltirilgan mazmunli-faoliyatli yondashuvni qaror toptirish uchun maxsus variativ o‘quv dasturlarini

ishlab chiqish va ularning intellektual o‘sish darajasini muntazam monitoring qilib borish ta’lim sifatini yangi bosqichga ko‘taruvchi asosiy omildir.

Mazkur yo‘nalishdagi ishlarni amalga oshirish quyidagilarni nazarda tutadi:

1. **Talabalarning ijodiy tajriba orttirishiga qaratilgan metodlar mazmunini ishlab chiqish:**

- Hodisalarning yashirin mexanizmlarini anglash va ularning sabab-oqibat aloqadorligini bashorat qilish;
- Dalillarni tahlil qilishda asosiy muammoni aniqlash va savol qo‘ya olish;
- Egallangan bilimlarni tadqiqotchilik va konstruktorlik vazifalariga unumli ko‘chira (transfer) olish;
- Analogiyalar (o‘xshatishlar) asosida murakkab masalalarni yechish hamda g‘oyalarni interpretatsiya qilish.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Kreativ tasavvur nima va uni qanday tushunasiz?
2. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ tasavvurni rivojlantirish nima uchun muhim?
3. Kreativ tasavvurni rivojlantirish uchun qanday usullar qo‘llaniladi?
4. Kreativ tasavvur va ilmiy ijodkorlikni rivojlantirish o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
5. Pedagogikada ilmiy ijodkorlik tushunchasi nimani anglatadi va u o‘qituvchi faoliyatida qanday namoyon bo‘ladi?
6. Kreativ tasavvurni shakllantirishda qanday pedagogik metod va usullardan foydalanish mumkin?
7. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ tasavvur nima va uni rivojlantirishning ahamiyati nimada?

5-Kreativ kompetensiya modelining shakllanishi.

REJA:

1. O‘qituvchi modelining umumiy tavsifi.

2. O‘qituvchining kreativ kompetensiyasini shakllantirishning modeli.

O‘qituvchilik faoliyati o‘zining mohiyatiga ko‘ra **«Inson-inson»** paradigmasidagi kasblar tizimiga mansubdir. Pedagogik professiogramma — bu mutaxassisning axloqiy-irodaviy qiyofasi, ijtimoiy mas’uliyati va kasbiy layoqatini belgilovchi murakkab tizimdir.

M. Davletshin o‘z tadqiqotlarida bo‘lajak pedagog shaxsida mujassam bo‘lishi lozim bo‘lgan sifatlarni quyidagi bloklarga tizimlashtiradi:

- **Shaxsiy-psixologik qiyofa:** Bolalarga nisbatan insonparvarlik munosabati (pedagogik sevgi), mehnatsevarlik va faol fuqarolik pozitsiyasi.
- **Nazariy-kognitiv tayyorgarlik:** Ta’lim-tarbiya jarayonining falsafiy-metodologik asoslarini, umumiy va yosh psixologiyasi qonuniyatlarini chuqur o‘zlashtirganlik.
- **Spetsifik kasbiy sifatlar:** Didaktik kuzatuvchanlik, diqqatni taqsimlash (distributsiya) mahorati, kreativ fantaziya va **pedagogik takt** (me’yor hissi).
- **Operatsional-metodik uddaburonlik:** O‘quv materiallarini didaktik maqsadga muvofiq saralash, ta’lim oluvchilarning kognitiv faoliyatini boshqarish va strategik rejalashtirish.
- **Kommunikativ kompetentlik:** O‘quvchilar, jamoa va ota-onalar bilan subyekt-subyekt munosabatlarini o‘rnatish, muloqotning optimal formatlarini tanlash mahorati.
- **Gnostik (analitik) layoqat:** O‘quvchilarning psixofiziologik rivojlanish darajasini diagnostika qilish hamda shaxsiy kasbiy faoliyatini tanqidiy (refleksiv) tahlil etish.
- **Innovatsion-kreativ potensial:** Pedagogik mahoratni muntazam transformatsiya qilishga intilish va mualliflik tarbiya dasturlarini loyihalash qobiliyati.

II. Kasbiy Faoliyatning Ijtimoiy-Psixologik Tabiati

E.M. Ivanov yondashuviga ko‘ra, professional faoliyat — bu individ va

mehnat jamoasining ijtimoiy-iqtisodiy hamda ma’naviy **interaksiyasi (o‘zaro ta’siri)** usulidir. B.G. Ananev, K.K. Platonov va M.O. Ochilovlar esa kasbiy mehnat jarayonida mutaxassis shaxsining shakllanishi va mehnat sharoitlari o‘rtasidagi dialektik bog‘liqlikni alohida qayd etadilar.

Pedagogik mutaxassislik — bu muayyan kasbiy doirada egallangan tizimli bilim, ko‘nikma va malakalar majmuasi bo‘lib, u mutaxassisga o‘z kvalifikatsiyasiga (malaka darajasiga) muvofiq murakkab o‘quv-tarbiyaviy va kreativ-metodik vazifalarni muvaffaqiyatli hal etish imkonini beradi.

Pedagogik Malaka va Kasbiy Yetuklikning Tizimli Modeli Pedagogik malaka — mutaxassisning muayyan kasbiy-metodik vazifalarni muvaffaqiyatli hal etish imkoniyatlarini belgilovchi tayyorgarlik darajasi va uning amaliy ifodasidir. Zamonaviy pedagogikada kasbiy faoliyat bir qancha tarkibiy elementlarni o‘zida mujassam etgan murakkab va yaxlit tizim sifatida talqin qilinadi.

I.P. Podlasiyning konseptual qarashlariga tayanib, N.M. Egamberdiyeva pedagogik ta’limdagi **professionallashuv, ijtimoiylashuv va insonparvarlashuv** tamoyillari asosida kasbiy yetuklikning quyidagi fundamental tarkibiy qismlarini ajratib ko‘rsatadi:

- **Intellektual-kultural blok:**
  - **Pedagogik madaniyat:** Mutaxassisning qadriyatlar tizimi va professional etikasini ifodalaydi.
  - **Pedagogik aql-idrok:** Murakkab ta’limiy vaziyatlarda kognitiv tahlil va mantiqiy qaror qabul qilish qobiliyati.
  - **Kasbiy chuqur bilimga egalik:** Fundamental fanlar va metodika bo‘yicha akademik tayyorgarlik darajasi.
- **Ijodiy-faoliyatli blok:**
  - **Pedagog ijodkorligi va tashabbuskorligi:** Kasbiy faoliyatga innovatsion ruh bag‘ishlash va yangi g‘oyalarni amaliyotga tatbiq etish dinamikasi.
  - **Individual faoliyat uslubi:** O‘qituvchining o‘ziga xos, betakror ish yuritish tarzi va professional "imzosi".
  - **Individual faoliyat:** Mutaxassisning o‘z-o‘zini rivojlantirish va kasbiy autonomligi.
- **Ijtimoiy-axloqiy yo‘naltirilganlik:**
  - **Insonparvarlik (humanizm):** Ta’lim jarayonini insoniy qadriyatlar va o‘quvchi shaxsiga bo‘lgan ehtirom asosiga qurish.
  - **Ijtimoiy faollik:** Jamiyatdagi o‘zgarishlarga nisbatan daxldorlik hissi va pedagogik jarayonni sotsial ehtiyojlarga moslashtirish.

I. Kasbiy Mahoratning Individual-Psixologik Determinantlari

A.V. Karpov konseptual qarashlariga ko‘ra, **kasbiy zaruriy sifat** — bu subyektning faoliyatni belgilangan standartlar darajasida realizatsiya qilishini

ta’minlovchi individual xususiyatlari yig‘indisidir. Olimning ta’kidlashicha, mutaxassisning kasbiy qiyofasi nafaqat psixik jarayonlar, balki somatik, biologic va neyrodinamik faktorlar bilan ham integrallashgan bo‘ladi.

Karpov kasbiy yetuklikni ta’minlovchi sifatlarni quyidagi iyerarxik guruhlarga ajratadi:

- **Fundamental (absolyut) sifatlar:** Faoliyatni amalga oshirishning bazaviy sharti bo‘lgan xususiyatlar.
- **Normativ sifatlar:** O‘rtacha barqarorlikdagi mehnat unumdorligini ta’minlovchi ko‘rsatkichlar.
- **Yuqori mahsuldorlik sifatlari:** Kasbiy faoliyatda akmeologik ho‘qqilarga va yuqori sifat ko‘rsatkichlariga erishish imkonini beruvchi muhim xislatlar.
- **Motivatsion shaylik:** Faoliyatni amalga oshirishga nisbatan ichki intilish va psixologik tayyorgarlik.
- **Kompensator va limitlovchi xususiyatlar:** Faoliyatga zid bo‘lgan yoki uning rivojlanishini cheklovchi xarakteristikalar.

II. Pedagogik Madaniyatning Shaxsiy-Kasbiy Parametrlari

N.M. Egamberdiyeva tadqiqotlarida o‘qituvchining pedagogik madaniyati quyidagi ahamiyatli shaxs sifatlari orqali interpretatsiya qilinadi:

1. **Ijtimoiy-fuqarolik yo‘naltirilganlik:** Mustahkam hayotiy e’tiqod, sotsial mas’uliyat va faol fuqarolik pozitsiyasining mavjudligi.
2. **Kasbiy-axloqiy imperativlar:** Insonparvarlik, adolatparvarlik, samimiylik va bolalarga nisbatan cheksiz hurmat bilan uyg‘unlashgan olijanoblik.
3. **Kasbiy ontologiya (Mehnatga munosabat):** Fidokorlik, pedagogik faoliyatni hayot mazmuni sifatida idrok etish va kasbiy jarayondan ma’naviy qoniqish hissi.
4. **Ma’naviy-intellektual tezaurus:** Keng dunyoqarash, estetik madaniyat, bilishga oid faollik hamda tashqi ko‘rinish va nutq madaniyatining yuqori darajasi.

III. Pedagogning Integrallashgan Kasbiy Modeli

Yuqoridagi ilmiy tahlillar asosida zamonaviy pedagogning kasbiy zaruriy sifatlarini quyidagicha tizimlashtirish mumkin:

Sifatlar guruhi	Asosiy indikatorlar
Irodaviy va tashkiliy	Mehnatsevarlik, intizom, qat’iyat, maqsadga yo‘naltirilganlik, tashkilotchilik salohiyati.
Kasbiy-metodik	Innovatsion texnologiyalarni egallaganlik, pedagogik takt, mahorat va unumdorlikni muntazam oshirish.
Ijtimoiy-axloqiy	Adolatlilik, mas’uliyat, talabchanlik va kasbiy javobgarlik tuyg‘usi.

Pedagogik faoliyatda subyektning individual-psixologik xususiyatlari uning professional madaniyati va mahorati bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ta’lim samaradorligini belgilovchi bosh katalizator bo‘lib xizmat qiladi.

I. Pedagog Shaxsining Ma’naviy-Axloqiy Qiyofasi

O‘qituvchining individual-psixologik sifatlari uning kasbiy faoliyati uchun fundament vazifasini o‘taydi. Pedagogik etika tizimida humanizm (insonparvarlik), samimiylik, tolerantlik (sabr-toqat), ijtimoiy mas’uliyat va burchga sadoqat kabi xislatlar mutaxassisning ma’naviy qiyofasini belgilaydi. Bu sifatlar ta’lim oluvchilar bilan subyekt-subyekt munosabatlarini o‘rnatishda hamda o‘quv muhitida g‘amxo‘rlik va o‘zaro hurmat iqlimini yaratishda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

II. Kasbiy Bilimlar Iyerarxiyasi va Pedagogik Tafakkur

Pedagogik qobiliyatlar tizimi kasbiy bilimlarning chuqur anglanishi va ularning amaliyotga transformatsiyasi asosida shakllanadi. O‘qituvchining intellektual salohiyatini quyidagi iyerarxik darajalarga turkumlash mumkin:

- Metodologik daraja: Ijtimoiy rivojlanish qonuniyatlari, ta’lim falsafasi va strategik maqsadlarning mohiyatini anglash.
- Nazariy daraja: Pedagogika va psixologiyaning fundamental qonunlari, tamoyillari va ilmiy kategoriyalarini o‘zlashtirganlik.
- Metodik daraja: O‘quv-tarbiya jarayonini loyihalash va uni tizimli tashkil etish mahorati.
- Texnologik daraja: Konkret pedagogik vaziyatlarda amaliy vazifalarni hal etishga yo‘naltirilgan texnologik yechimlarni qo‘llash layoqati.
- Kasbiy-kreativ tafakkur: Akademik bilimlarni tahlil qilish, sintezlash va ularni innovatsion-texnologik shaklda taqdim etish qobiliyati.

III. Kreativlik — Zamonaviy Ta’lim Islohotlarining Ustuvor Yo‘nalishi O‘zbekiston ta’lim tizimining bugungi taraqqiyot bosqichi pedagog kadrlardan nafaqat chuqur nazariy bilim, balki yuksak kreativ madaniyatni ham talab etmoqda. Jamiyat va davlat rivojlanishida kreativ salohiyatning o‘rni ortishi natijasida pedagogika faniga ushbu tushuncha strategik kategoriya sifatida kirib keldi. Hozirgi kunda umumta’lim maktablari o‘qituvchilarining kreativ potensialini rivojlantirishga nisbatan barqaror ijtimoiy buyurtma shakllandi.

IV. Kreativlik Muammosining Global Tadqiqotlar Retrospektivasi Kreativlik fenomenini ilmiy-pedagogik jihatdan o‘rganish bo‘yicha jahon ilm-fanida boy tajriba mavjud. Jumladan:

- Umumiy-nazariy yondashuvlar: Ya.A. Ponomarev, B.M. Teplov va D.V. Ushakovlar kreativlikning umumiy qonuniyatlarini tadqiq etganlar.
- Ma’naviy-psixologik aspektlar: N.A. Berdyayev, V.N. Drujinin va P.A. Florenskiylar bu tushunchaning ontologik va ruhiy mohiyatini ochib berishgan.
- Shaxsiy xususiyat va diagnostika: A.N. Leontev, M.M. Baxtin va A.Yu.

Agafonovlar kreativlikni shaxsning integral xususiyati sifatida tahlil qilib, uning diagnostik metodologiyasiga e’tibor qaratganlar.

Xulosa: Kreativlikni diagnostika qilish va uning rivojlanish dinamikasini o‘lchash usullarini ishlab chiqish zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning eng dolzarb muammolaridan biri bo‘lib qolmoqda. Bu esa milliy ta’lim tizimida xalqaro mezonlarni hisobga olgan holda yangi metodik ishlanmalarni yaratish zaruriyatini taqozo etadi.

XXI asrga kelib, O‘zbekiston ta’lim tizimida innovatsion pedagogika fanining shakllanishi bilan "kreativlik" tushunchasi strategik ahamiyatga ega bo‘lgan kategoriyaga aylandi. Ayniqsa, shaxs kamolotining poydevori hisoblangan boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘qituvchining kreativ salohiyati alohida mas’uliyatni talab etadi. Shunga qaramay, mazkur masalaning ilmiy-nazariy asoslari va pedagogik mexanizmlari tizimli tadqiqot obyekti sifatida hali to‘liq verifikatsiya qilinmagan.

II. Kreativlik va Innovatsiyaning Dialektik Bog‘liqligi

Kreativlik — bu yangilik yaratish (innovatsiya) jarayoni bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan fenomenologik hodisadir. Pedagogning ijodiy unumdorligi quyidagi omillarga tayanadi:

- Sohadagi eng so‘nggi ilmiy-texnik yutuqlardan boxabarlik;
- Jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy transformatsiyalarni idrok etish;
- Zamonaviy metodologiyalarni pedagogik muhitga mos holda (adaptiv) qo‘llash.

"Innovatsiya" tushunchasining etimologiyasi (ingl. *innovation* — yangilik kiritish) muayyan tizimga turg‘un va maqsadli o‘zgarishlarni olib kirishni anglatadi. Dastlab XIX asrda madaniyatshunoslikda paydo bo‘lgan ushbu tushuncha, bugungi kunda ta’limni globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida rivojlantirishning bosh drayveriga aylangan.

III.Kreativlik va Ijod: Nazariy Differensiya Muammosi

Kreativlik tushunchasi uzoq vaqt davomida psixologiya fanining predmeti sifatida talqin qilingan bo‘lsa-da, bugungi pedagogik zaruriyat uning mazmun-mohiyatini didaktik nuqtai nazardan qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. "Ijod" va "kreativlik" tushunchalari o‘zaro yaqin bo‘lishiga qaramay, ularning lug‘aviy va terminologik differensatsiyasi (farqlanishi) ilmiy manbalarda hali yetarlicha aniqlashtirilmagan.

IV.Ijodkorlik — Inson Omili Fenomenologiyasining Poydevori

Zamonaviy taraqqiyot davrida inson kapitalining o‘rni hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tizimda ijodkorlik — inson tabiatining eng yuksak va murakkab namoyon bo‘lish shaklidir. O‘nlab tadqiqotlar intellectual ijodkorlikning turli qirralarini o‘rgansa-da, quyidagi masalalarda hamon yagona ilmiy konsensus mavjud emas:

- Ijodiy faoliyatning ontologik mohiyati;
- Kreativlikni rivojlantirishning universal amaliy vazifalari;
- Ijodiy qobiliyatlarning tabiiy va pedagogik qonuniyatlari.

Kreativlik shaxsiy rivojlanishning dinamik xarakteristikasi bo‘lib, uni pedagogik tadqiqot obyekti sifatida o‘rganish ta’lim tizimini mazmunan yangilash va innovatsion kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi.

I. Kreativlik — Shaxsiy Kamolot va Ma’naviy Fenomen Sifatida

Kreativlik shaxs rivojlanishining fundamental kategoriyasi bo‘lib, u inson ma’naviy olamining ajralmas tarkibiy qismi, o‘z-o‘zini tarbiyalash drayveri va intellektual tashabbuskorlikning asosi hisoblanadi. Mazkur fenomen shaxs ega bo‘lgan bilimlarning miqdori yoki ko‘p qirraliligi (tezaurus hajmi) bilan emas, balki quyidagi kognitiv va irodaviy sifatlar orqali ifodalanadi:

- Innovatsion yo‘naltirilganlik: Doimiy ravishda yangi g‘oyalar va interpretatsiyalarga intilish;
- Stereotiplarni transformatsiya qilish: O‘rnatilgan qoliplarni yangilik yaratish manfaatlari yo‘lida tizimli isloh etish;
- Evristik qarorlar qabul qilish: Hayotiy va kasbiy muammolarni yechishda kutilmagan, noodatiy hamda samarali strategiyalarni ishlab chiqish.

Pedagogik kontekstda o‘qituvchining kreativ faolligi uning professional mahorati va akmeologik salohiyati bilan uzviy dialektik aloqadorlikda namoyon bo‘ladi.

II. Oliy Ta’lim Islohotlari: Strategik Ustuvorliklar va Integratsiya

Globallashuv va ta’lim makonining integratsiyalashuvi sharoitida bo‘lajak kadrlar tayyorlash sifati milliy taraqqiyotning strategik indikatoriga aylandi. O‘zbekistonda oliy ta’lim sifatini transformatsiya qilishning bosh ustuvorliklari sifatida quyidagi yo‘nalishlar belgilangan:

1. Xalqaro standartlarga moslashuv: Ta'lim tizimini xalqaro mezonlar asosida modernizatsiya qilish va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash uchun optimal ekotizim yaratish.

2. Metodik modernizatsiya: O‘quv jarayoniga jahon tajribasida sinovdan o‘tgan innovatsion texnologiyalar, mualliflik dasturlari va zamonaviy didaktik manbalarni tizimli integratsiyalash.

3. Kreativ potensialni yuksaltirish: Talabalar va ilmiy-pedagogik xodimlarning zamonaviy kasbiy malakalarini hamda yaratuvchanlik imkoniyatlarini muntazam rivojlantirib borish.

I. Global Ta’lim Paradigmasi va Kreativlikning Strategik Ahamiyati

Hozirgi kunda dunyo miqyosida ta’limga ijodiy yondashuv shunchaki didaktik talab emas, balki bitiruvchilarning mehnat bozoridagi **raqobatbardoshligini (employability)** ta’minlovchi fundamental omil sifatida

baholanmoqda. Bu borada quyidagi masalalar strategik ustuvorlik kasb etmoqda:

- **Metodik modernizatsiya:** Pedagoglarning kreativ potensialini rivojlantirish orqali ijodiy dars jarayonlarini loyihalashning innovatsion metodik bazasini shakllantirish.
- **Professional ijodkorlik:** Talabalarda tanlagan ixtisosliklariga mos ravishda nostandart qarorlar qabul qilish va yaratuvchanlik kompetensiyalarini tizimli o‘stirish.
- **Ijtimoiy nufuz transformatsiyasi:** Oliy ta’lim muassasalarining jamiyatdagi intellektual va innovatsion nufuzini yuksaltirish.

II. Ta’lim Muhitini Takomillashtirishning Metodik Mexanizmlari

Ilg‘or xalqaro metodikalarni sintez qilish asosida zamonaviy o‘qitish mazmunini transformatsiyalash, innovatsion ta’lim ekotizimini barpo etish hamda interfaol texnologiyalarni amaliyotga keng integratsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon talabalarning kreativ imkoniyatlarini ro‘yobga chiqaruvchi yaxlit pedagogik tizimni takomillashtirishga xizmat qiladi.

III. Milliy Pedagogika Fani va Kreativlik Masalasi O‘zbekiston pedagogik maktabining yirik namoyandalari — O. Musurmonova, N. Egamberdiyeva, E. Yuzlikayeva, Sh. Sharipov va Sh. Shodmonovalarning ilmiy izlanishlarida talabalarning yaratuvchanlik salohiyatini yuksaltirishga doir qator fundamental masalalar tadqiq etilgan:

- Bo‘lajak pedagoglarning **kasbiy-innovatsion tayyorgarligi** va uning tarkibiy qismlari;
- Kreativlik sifatlarining shakllanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi ijtimoiy-pedagogik determinatlar;
- Talabalarda tahliliy va divergent mushohadani rivojlantirishning metodik instrumentariysi.

Odatda o‘qituvchilarning kreativlik salohiyatiga ega bo‘lishlari ta’limiy ziddiyatlarni bartaraf etishga intilish, ilmiy-izlanish ishlari yoki innovatsion loyihalarni bajarish va o‘zaro jamoaviy ijodiy hamkorlikni yo‘lga qo‘yishlari orqali kafolatlanadi. **Kreativ tayyorgarlik-ijodiy yetuklikning tarkibiy qismi.**

I. XXI Asr Ta’lim Paradigmasi va Leksik Transformatsiyasi

Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda pedagogika fanining terminologik apparati tubdan yangilandi. So‘nggi yigirma yil ichida milliy ilmiy iste’molimizga innovatsion neologiyalar bilan bir qatorda **aksiologiya** (qadriyatshunoslik), **praksiologiya** (faoliyat samaradorligi), **innovatika** va **gumanistik pedagogika** kabi fundamental tushunchalar tizimli ravishda kirib keldi. Bu tushunchalar ta’lim-tarbiya jarayonini texnologik va liberal asosda qayta loyihalashning metodologik bazasini tashkil etadi.

II. Kreativlikning Psixosemiotik va Kognitiv Tabiati

Kreativlik shaxsning madaniy-ma’rifiy rivojlanish jarayonida shakllanadigan integral fazilati bo‘lib, u o‘z-o‘zini muntazam takomillashtirish dinamikasi bilan tavsiflanadi. Psixologik tadqiqotlarda kreativlikning tarkibiy qismlari va uning diagnostik mezonlari quyidagi o‘ziga xos jihatlar bilan belgilanadi:

- **Signifikatsion ko‘nikmalar:** Belgilar va ma’nolarni anglash hamda ularni kreativ interpretatsiya qilish mahorati.
- **Psixosemiotik tahlil:** Kreativlikni diagnostika qilishda shaxsiy ma’nolar rivoji va verbal belgilar tizimini yaratish imkoniyatlariga tayanish.
- **Gomomorfizik madaniyat:** Ta’lim makonida ikkinchi semiotic tizimning shakllanishi kreativlikni rivojlantirishda madaniy muvofiqlik (gomomorfizm) tamoyili bilan uzviy bog‘liqdir.

III. Pedagogikada Kreativlik Fenomeni: R.A. Mavlonova Qarashlari

Bugungi kunda kreativlik tushunchasi psixologiya doirasidan chiqib, pedagogik fanning faol elementiga aylanmoqda. Garchi ilmiy adabiyotlarda bu tushuncha uzoq vaqt davomida faqat "ijod" kategoriyasi bilan sinonim sifatida talqin qilingan bo‘lsa-da, zamonaviy yondashuvlar uning metodik mohiyatini kengaytirmoqda.

O‘zbekiston pedagogika fanida kreativlik muammosiga tizimli ravishda murojaat etgan olimlardan biri **professor R.A. Mavlonovadir**. Olima o‘zining boshlang‘ich ta’lim integratsiyasi va innovatsiyasiga bag‘ishlangan tadqiqotlarida kreativlikning ta’lim samaradorligini oshirishdagi fundamental rolini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Uning qarashlarida kreativlik shunchaki tasavvur mahsuli emas, balki boshlang‘ich ta’lim poydevorini innovatsion asosda quruvchi strategik drayver sifatida talqin etiladi.

Pedagog kreativlik salohiyatining bosh tamoyillari

Ustozning ijodkorlik potensiali uning umumiy professional xislati sifatida namoyon bo‘ladi. U ijodiy mehnatning ham boshlang‘ich sharti, ham pirovard natijasi hisoblanadi. Kreativlik fazilati mutaxassisning professional **o‘z-o‘zini realizatsiya qilish** qobiliyatini hamda kognitiv yangiliklarni qabul qilishga bo‘lgan shayligini ifodalaydi. Ijodiy salohiyatning asosi sifatida har bir pedagogning individual qobiliyatlari, biologik layoqati va ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarining yaxlit sintezi namoyon bo‘ladi. Binobarin, kreativ potensial bilish jarayoniga yo‘naltirilgan intellektual ijodkorlik bilan dialektik bog‘liqlikka ega bo‘lib, ta’lim samaradorligini belgilovchi bosh omildir.

Pedagogning kreativ salohiyati an’anaviy, stereotipik (andozaviy) mushohada yuritishdan tubdan farq qilib, quyidagi o‘ziga xos jihatlarda aks etadi:

Tafakkurning harakatchanligi (tezkorligi) va moslashuvchanligi;

- Mutlaqo yangi g‘oyalarni bunyod etish iqtidori;

- Bir qolipda (stereotiplar asosida) fikrlamaslik;
- O‘ziga xoslik va betakrorlik;
- Tashabbuskorlik hamda faollik;
- Noaniqlik va kutilmagan vaziyatlarga nisbatan bardoshlilik.

Pedagog ijodiy potensialga ega bo‘lishi uchun o‘z professional faoliyatida quyidagi jihatlarga asosiy e’tiborini qaratishi lozim:

I. Pedagogik Kreativlikning Instrumental Asoslari

Pedagogning ijodiy salohiyati uning kasbiy faoliyatida statik holat emas, balki muntazam rivojlanuvchi dinamik jarayondir. Mutaxassis o‘zining kreativ imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishda quyidagi fundamental yo‘nalishlarga tayanadi:

- **Kasbiy-kreativ yondashuv:** Pedagogik faoliyatning har bir jabhasiga innovatsion interpretatsiyalar asosida yondashish.
- **G‘oyaviy tashabbuskorlik:** Yangi ta’limiy konsepsiyalarni ishlab chiqishda yuqori intellektual faollik ko‘rsatish.
- **Akademik mustaqillik:** Ilg‘or jahon tajribalari va zamonaviy pedagogik yutuqlarni mustaqil o‘rganish orqali shaxsiy metodik bazani boyitish.
- **Kollaborativ hamkorlik:** Professional yutuqlar yuzasidan hamkasblar bilan doimiy tajriba almashish va ijodiy sinergiyaga erishish.

II. Ijodkorlik Salohiyatining Shakllanish Dinamikasi

Pedagogning o‘zligini professional realizatsiya qilishi uning ijodkorlik salohiyati bilan uzviy bog‘liqdir. Ushbu kompetentlik quyidagi omillar orqali kafolatlanadi:

- Ta’limiy ziddiyatlarni (paradokslarni) kreativ bartaraf etish;
- Ilmiy-tadqiqot faoliyati va innovatsion loyihalarni amaliyotga tatbiq etish;
- Jamoaviy ijodiy jarayonlarda faol ishtirok etish.

Muhim konsept: Pedagogik yaratuvchanlik tug‘ma iqtidor emas, balki bosqichma-bosqich shakllanuvchi fazilatdir. Uning poydevori talabalik davrida qo‘yilib, professional faoliyat davomida muntazam mutolaa va mahorat ustida ishlash orqali takomillashib boradi.

III. Muammoli Ta’lim va Ruhiy-Irodaviy Rivojlanish

O‘qituvchining ijodiy mehnatga yo‘naltirilishi ta’lim sifatini ta’minlovchi drayver hisoblanadi. Ijodiy faoliyatni tizimli tashkil etishda quyidagi jihatlar ustuvor ahamiyatga ega:

1. **Muammoli-evristik vazifalarni yechish:** Murakkab pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish orqali optimal yechimlar modellashtirish.
2. **Intellektual mulkni yaratish:** Mualliflik ishlanmalari va original ijod mahsulotlarini ishlab chiqish.
3. **Psixologik barqarorlik:** Muammoli masalalar ustida ishlash jarayonida

pedagogda chidamlilik, qat’iyat va maqsadga intiluvchanlik kabi ruhiy-irodaviy xislatlar yuksala boradi.

O‘qituvchi o‘z oldiga ziddiyatli topshiriqlarni qo‘yish orqali egallangan bilimlari va hayotiy tajribasiga zid keluvchi dalillarga duch keladi. Buning oqibatida o‘z malakasini oshirish, mustaqil mutolaa qilishga nisbatan kuchli ehtiyoj tuyadi.

O‘qituvchilar darslarda talabalarning erkin mulohaza yuritishlarini kafolatlay olishlari lozim. Aynan shunday sharoitdagina ularning fikrlari ijodiy (kreativ) tus oladi. **I. Kreativ Ta’lim Muhiti: Unifikatsiyadan Diversifikatsiyaga**

Kreativ yo‘naltirilgan mashg‘ulotlarning fundamental asosi — bu talabalarni yagona "standart javob" qidirish qolipidan xalos etishdir. Ta’lim oluvchi o‘zini psixologik erkin va akademik xotirjam his qilgan muhitdagina, muammolarga nisbatan **ko‘p variantli (divergent)** yechimlarni izlashga moyil bo‘ladi.

II. G‘oyalar Generatsiyasi va "Aqliy Hujum" Metodologiyasi

G‘oyalar miqdori (fluency) bevosita ularning kreativlik darajasi bilan korrelyatsiya qilinadi: o‘rtaga tashlangan mulohazalar qanchalik ko‘p bo‘lsa, ular ichidan original va noyob yechimlar chiqish ehtimoli shunchalik yuqori bo‘ladi.

- **Noaniqlik strategiyasi:** "Aqliy hujum" (Brainstorming) jarayonida yuzaga keladigan noaniq vaziyatlar talabaning kognitiv qobiliyatlarini faollashtiruvchi katalizator vazifasini o‘taydi.
- **Pedagogik yo‘naltirish:** Pedagogning vazifasi — dastlabki metodologik impulsni berish va talabalarni mustaqil intellektual "izlanishga" yo‘naltirishdir. Bu uslub ularda hatto kutilmagan, ammo innovatsion qiymatga ega bo‘lgan turfa g‘oyalarni kashf etishga bo‘lgan ichki ishtiyoqni (intrinsic motivation) kuchaytiradi.

III. Kreativlikning Ruhiy-Emostional Determinantlari

Ijodiy faoliyat har doim ham silliq kechmaydi. **CH. Djons** ta’kidlaganidek, qo‘rquv va xavotir hissi kreativ jarayonning ajralmas hamrohi hisoblanadi.

"Xavotir — ijodkorlikning xizmatkoridir" degan konsept shuni anglatadiki, intellektual xavotir (intellectual anxiety) insonni izlanishga, mavjud holatdan qoniqmaslikka va natijada yangi, mukammalroq yechimlarni yaratishga undovchi kuchdir.

Talabalarni to‘g‘ri yo‘naltirish ularning o‘qituvchiga qaram bo‘lmasdan, balki o‘z-o‘zidan mustaqil harakat qilish malakasini shakllantiradi. Yuqori kurslardagi tajribali talabalar jarayonni kichik bo‘laklarga va bosqichlarga ajratib, yosh hamda tajribasiz tengdoshlarini ruhlantirishi kretivlik uquvining tarkib topishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy ta’lim paradigmasida pedagogning roli an’anaviy bilim uzatuvchilikdan murabbiylik (mentorlik) va fasilitatorlik darajasiga transformatsiya bo‘lmoqda. Ushbu jarayonda o‘qituvchi o‘quv faoliyatini quyidagi funksional vazifalar orqali modellashtiradi:

- Axborot-resurs drayveri: Talabalarni nafaqat tayyor ma’lumotlar, balki mustaqil izlanish uchun zarur bo‘lgan metodologik va raqamli manbalar bilan tizimli ta’minlash.
- Konsultativ yo‘naltirish (Scaffolding): O‘quv jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal etishda bilvosita maslahatlar berish va talabaning intellektual o‘sish trayektoriyasini belgilovchi strategik yo‘l-yo‘riqlarni ko‘rsatish.
- Diagnostik-prognostik baholash: Ta’lim oluvchilarning dinamik o‘sishini va erishilgan yutuqlarini xolisona monitoring qilish maqsadida, sifat ko‘rsatkichlariga asoslangan mezonli baholash (rubrics) tizimini ishlab chiqish va tatbiq etish.

Kreativlik salohiyatiga ega ustoz o‘zida quyidagi malakalarni namoyish eta oladi:

- Bajarilayotgan vazifaning tub mohiyati hamda ahamiyatini belgilay olish;
- Muammoning qo‘yilishini har tomonlama tahlil qilish;
- Masalani yechishning aniq rejasini ishlab chiqish;
- Masalani hal etishda unumli uslublar (**analiz, sintez, induksiya, deduksiya**, qiyoslash va boshqalar)dan foydalanish;
- Muammoni bartaraf etish yo‘llarini tanlay bilish;
- Qabul qilingan xulosaning to‘g‘riligini isbotlash va qayta nazorat qilish;
- Masalani yechish jarayonida kichik ilmiy izlanish olib borish;
- Masalani hal qilish muhiti, jarayonning kechishi va yakuniy natijalarni tizimlashtirishga doir dalillarni rasmiylashtirish.

I. Pedagogik Kreativlikning Ontogenezi va Dinamik Rivojlanishi

Pedagogik faoliyatning fundamental asosi bo‘lgan yaratuvchanlik (kreativlik) xislati statik tushuncha emas, balki uzoq muddatli va tizimli shakllanish jarayonidir. Kreativ salohiyat bosqichma-bosqich, kognitiv va professional tajribaning ortishi natijasida muntazam takomillashib boradi.

Kreativlikning namoyon bo‘lish davrlari va bashoratli cheklovlar Inson ontogenezida ijodiy elementlar qaysi bosqichdan boshlab yuzaga chiqishi masalasi pedagogika va psixologiyaning muhim muammolaridan biridir.

- Erta namoyon bo‘lish: Odatda kreativlikning ilk ko‘rinishlari bolalik davridagi xatti-harakatlarda, o‘yin faoliyati va tasavvur erkinligida tez-tez (bot-bot) kuzatiladi.
- Bashoratli ehtimollik: Shuni alohida ta’kidlash lozimki, bolalikdagi erta ijodiy intilishlar kelajakda shaxsning yuksak professional natijalarga erishishi yoki ixtirochilik salohiyatiga ega bo‘lishini mutloq kafolatlamaydi. Bolalikdagi kreativlik ko‘pincha "potensial ijodkorlik" bo‘lib, u professional mahorat darajasiga ko‘tarilishi uchun maqsadli ta’limiy muhit va pedagogik qo'llab-quvvatlashni (scaffolding) talab etadi.

Faqatgina ular tomonidan qandaydir ijodiy ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirishlari mumkin degan taxminni bildiradi.

I. Bolalik Davrida Kreativlikni Rag‘batlantirishning Didaktik Shartlari

Bolalarning ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish pedagogdan individual-psixologik yondashuv va qulay ijtimoiy-pedagogik muhit yaratishni talab etadi. Bu jarayon quyidagi ustuvor yo‘nalishlarni qamrab oladi:

- **Kognitiv faollikni qo‘llab-quvvatlash:** Bolalarning savol berishga bo‘lgan tabiiy intilishini (curiosity) rag‘batlantirish va buni muntazam intellektual odatga aylantirish.
- **Avtonomlikni taqdirlash:** Bolaning mustaqil qaror qabul qilish erkinligini himoya qilish va bu orqali unda shaxsiy mas’uliyat hissini shakllantirish.
- **Subyektiv faoliyat maydonini yaratish:** Bolaning o‘z qiziqishlari va intilishlari asosida shaxsiy faoliyatini loyihalashi uchun zaruriy resurslar va sharoitlarni ta’minlash.

II. N. Fayzullayeva Talqinida Pedagogik Mushohada Kompetensiyasi

Tadqiqotchi N. Fayzullayeva bo‘lajak pedagoglarning professional tafakkurini (pedagogik mushohada) shakllantirishda quyidagi kognitiv konstruksiyalarni o‘zlashtirishni shart deb hisoblaydi:

- **Konseptual-metodologik bilim:** Pedagogikaning fundamental g‘oyalari va tarbiyaviy hodisalarning evolyutsion qonuniyatlarini anglash.
- **Terminologik aniqlik:** Sohaning tayanch nazariy qarashlari va kategoriyalarini tizimli tushunish.
- **Amaliy-metodik tayyorgarlik:** Pedagogik faktlarni tahlil qilish hamda ta’lim metodologiyasi bo‘yicha operatsional bilimlarni qo‘llash mahorati.

III. E.P. Torrensning Kreativlik Konsepsiyasi va Diagnostikasi

Psixolog E.P. Torrens kreativlikni shunchaki iqtidor emas, balki muammolarni hal qilishga bo‘lgan o‘ziga xos **kognitiv shaylik** sifatida ta’riflaydi. Olimning fikricha, kreativ shaxs quyidagi belgilarga ko‘ra differensiyalanadi:

- **Sensitivlik (Sezgirlik):** Axborotlardagi ziddiyatlar, tizimli kamchiliklar va yechimini kutayotgan savollarga nisbatan yuqori darajadagi befarq emaslik.
- **Gipotezalar generatsiyasi:** Muammoni aniq identifikatsiyalash (belgilash) va turli taxminlar asosida yechimlar modellashtirishga intilish.

IV. Kreativ Ta’lim Muhiti va Strategik Natijadorlik

Bo‘lajak pedagoglarda ijodiy tafakkurni shakllantirishning bosh sharti — auditoriyada **psixologik qulaylik va kreativ ekotizimni** barpo etishdir. Bu muhit quyidagi bosqichli samaradorlikni ta’minlaydi:

1. **Imitatsiya va Motivatsiya:** Talaba kreativ tafakkurga ega ustoz faoliyatini kuzatish orqali ijodiy fikrlashga moyillik hosil qiladi.
2. **Kognitiv Transformatsiya:** Puxta rejalashtirilgan ijodiy muhit

talabalarda tanqidiy va kreativ mushohada malakalarining yuksalishiga xizmat qiladi.

3. **Diagnostik Yondashuv:** O‘qituvchi o‘z faoliyatida shaxsning individual xususiyatlarini belgilovchi testlar va kreativ strategiyalarni (masalan, SCAMPER, Sokratcha suhbat) uyg‘unlashtirsa, maksimal natijadorlikka erishiladi. Ijodiy tafakkur natijalari (tezkorlik, unumdorlik va mahsuldorlik)ni shakllantirishda muvaffaqiyatqozonishni istasalar, buni talabalar ongiga singdirishlari va o‘z burchlarini sidqidildan bajarishlari zarur.

Qolaversa, faqat kreativ xarakterga ega muhitdagina bo‘lajak pedagoglar o‘rganilayotgan mavzuning mazmuni hamda o‘quv ma’lumotlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni anglash imkoniga ega bo‘ladilar. Ta’lim amaliyotining kreativlikdan yiroq ekanligi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan tahlil qilingan. O‘qituvchining palapartish yo‘riqnomalar berishi talabalarning o‘quv faolligini oshirishga qaratilgan tizimli metodlardan sezilarli darajada past samara beradi.

Tahliliy va Kreativ Mushohada Usullarini Translyatsiya Qilish Strategiyasi Talabalarda intellektual ko‘nikmalarni shakllantirish jarayoni pedagogdan nafaqat nazariy bilim, balki kognitiv ko‘rsatmalarni (instruksiyalarni) aniq va metodik jihatdan tushunarli bayon etish mahoratini talab etadi. Bo‘lajak mutaxassislarni tahliliy hamda kreativ mushohada algoritmlari bilan tizimli tanishtirish — ularning o‘quv-izlanish faoliyatini samarali modellashtirishning asosiy shartidir.

Pedagogik Yo‘naltirish va Monitoring Ushbu metodologik yondashuv quyidagi strategik imkoniyatlarni taqdim etadi:

Maqsadli trayektoriya: Bo‘lajak mutaxassislarning mustaqil ta’lim jarayonini to‘g‘ri vektor bo‘yicha yo‘naltirish va kognitiv o‘sishini nazorat qilish.

Vizual-namunali interpretatsiya: Nazariy g‘oyalarni aniq hayotiy va professional misollar (keyslar) yordamida yoritish. Bu o‘z navbatida, pedagog va talaba o‘rtasidagi ijodiy muloqotni tizimlashtiradi hamda ularning kreativ jarayon haqidagi tasavvurlarini verifikatsiya qiladi (aniqlashtiradi).

Xulosa: Bilimlarning instrumental ko‘rinishda (ya’ni "qanday bajarish kerak?" degan savolga javob tariqasida) yetkazilishi, talabaning reproduktiv faoliyatdan evristik (izlanuvchanlik) faoliyatga o‘tishini ta’minlovchi asosiy katalizator bo‘lib xizmat qiladi.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Kreativ kompetensiya nima va uning asosiy xususiyatlari qanday?
2. Kreativ kompetensiyani shakllantirishda qaysi omillar muhim ahamiyatga ega?
3. Kreativ kompetensiya modelining asosiy bosqichlarini sanab bering.
4. Shaxsning ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishda kreativ kompetensiyaning roli qanday?

5. Kreativ kompetensiya modelini ishlab chiqishda qaysi metodlardan foydalaniladi?

6. Kreativ kompetensiyani shakllantirish jarayoni qanday natijalarga olib keladi?

7. Kreativ kompetensiya modelining shakllanishi o‘quvchi va o‘qituvchi faoliyatiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?

8. Ta’lim jarayonida kreativ kompetensiya modelini shakllantirish uchun qanday metod va yondashuvlardan foydalaniladi?

9. Kreativ kompetensiyalar qanday bosqichlarda shakllanadi va bu jarayonga qaysi omillar ta’sir qiladi?

10. Kreativ kompetensiya modeli nima va uning asosiy tarkibiy qismlari nimalardan iborat?

6-Mavzu

O‘qituvchining ta’lim jarayoniga kreativ yondashuvi.

REJA:

1. **Hozirgi zamon o‘qituvchisining kreativ pedagogik faoliyati.**
2. **O‘qituvchining ta’lim jarayonida kasbiy omilkorligi.**
3. **O‘qituvchining ta’lim jarayonida faoliyati va darsga tayyorgarligi.**

I.Zamonaviy Pedagog Shaxsi: Kasbiy va Axloqiy Integratsiya

Pedagog — o‘z ixtisosligi bo‘yicha fundamental akademik bilimga, chuqur psixologik tayyorgarlikka hamda yuksak etik me’yorlarga ega bo‘lgan, ta’lim muassasalarida shaxs kamoloti uchun mas’ul bo‘lgan strategik mutaxassisdir. Zamonaviy ustoz nafaqat o‘quv shakllarini optimallashtirish (maqbullashtirish) mahoratiga ega bo‘lishi, balki barkamol shaxsni shakllantirishning konseptual modellarini innovatsion g‘oyalar bilan boyitish borasida ham yuqori kompetentlik namoyish etishi shart.

II.Blum Taksonomiyasi — Didaktik Samadorlikning Fundamental Asosi Hozirgi davr ta’lim paradigmasida pedagog mahoratining sifat ko‘rsatkichlari

sifatida quyidagi iyerarxik kategoriyalar e’tirof etilmoqda:

- Kognitiv darajalar: Bilish va tushunish.
- Operatsional darajalar: Amaliyotda qo‘llash va tahlil qilish.
- Kreativ-baholash darajalari: Sintezlash (yangi kontent yaratish) va xolis baholash.

Ushbu didaktik tamoyillar bilim berish jarayonini shunchaki axborot uzatishdan, uni mahsuldor o‘zlashtirish bosqichiga olib chiquvchi asosiy mezonlar sanaladi.

III. Ta’limning Ijtimoiy-Strategik Mohiyati

Inson kapitalini shakllantirish tarixan o‘ta murakkab va mas’uliyatli jarayon bo‘lib, bu vazifa doimo jamiyatning intellektual elitasiga ishonib topshirilgan. Yosh avlod tarbiyasining mazmuni nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat, balki milliy taraqqiyot va davlatning global raqobatbardoshligini belgilovchi strategik determinat (hal qiluvchi omil) hisoblanadi.

IV. Zamonaviy Pedagogik Faoliyatga Qo‘yilayotgan Innovatsion Talablar Bugungi kunda pedagogic mahoratga qo‘yilayotgan talablar transformatsiyalashib, davrning texnologik ehtiyojlariga moslashmoqda. Zamonaviy o‘qituvchi oldida turgan eng dolzarb vazifalar quyidagilardan iborat:

- Mazmuniy yaxlitlik (Integratsiya): Ma’ruza, seminar va amaliy mashg‘ulotlarning mantiqiy hamda metodik bog‘liqligini ta’minlash.
- Texnologik drayver: O‘quv jarayonining barcha shakllariga innovatsion ta’lim texnologiyalarini tizimli tatbiq etish.
- Laboratoriya-tadqiqotchilik muhiti: Talabalarda nazariy bilimlarni amaliy tajribalar orqali verifikatsiya qilish ko‘nikmasini shakllantirish.

I. Zamonaviy Pedagogning Texnologik va Metodik Kompetensiyalari

Bugungi kun o‘qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki ta’lim jarayonini raqamli va innovatsion asosda loyihalovchi arxitektor sifatida namoyon bo‘ladi. Uning professional faoliyati quyidagi malakalar bilan tavsiflanishi shart:

- Raqamli Didaktika va Interfaollik: O‘quv mashg‘ulotlarida raqamli yutuqlarni pedagogik texnologiyalar bilan sintezlash (uyg‘unlashtirish) hamda talabalar faolligini oshiruvchi interfaol metodlarni samarali qo‘llash.
- Mustaqil Loyihalash (Design Thinking): Muayyan fan mazmunidan kelib chiqib, ta’lim tizimini avtonom tarzda modellashtirish va strategik rejalashtirish.
- Ilmiy-Izlanuvchanlik Faoliyati: O‘zi o‘qitadigan fan sohasining rivojlanish istiqbollarini belgilovchi muntazam tadqiqotlar olib borish va fan metodikasini boyitish.
- Dasturiy-Instrumental Tayyorgarlik: Avtomatlashtirilgan ta’lim platformalari uchun shaxsiy amaliy dasturiy mahsulotlar va raqamli o‘quv paketlarini yaratish.

II. Madaniy-Ma’naviy Vorislik va Global Tajriba Integratsiyasi

Tarbiyaviy ishlar samaradorligini ta'minlashda pedagog milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtiruvchi fasilitator vazifasini bajarishi lozim:

- Global Tajriba Adaptatsiyasi: Jahonning rivojlangan mamlakatlari ta’limiy yutuqlarini milliy mentalitet va pedagogik muhitga moslashtirgan (modernizatsiya qilgan) holda joriy etish.
- Ma’naviy Reabilitatsiya: Markaziy Osiyo mutafakkirlari (Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Navoiy va b.) qoldirgan boy intellektual va axloqiy merosni zamonaviy tarbiya jarayoniga samarali integratsiya qilish.

III. Pedagogning Ijtimoiy-Siyosiy Qiyofasi va Ma'naviy Mas'uliyati

Zamonaviy o‘qituvchi qiyofasida pedagogik-psixologik tayyorgarlik bilan bir qatorda uning ijtimoiy pozitsiyasi ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu boradagi asosiy talablar quyidagi vazifa va mas'uliyatlarni o‘z ichiga oladi:

- Ijtimoiy-Siyosiy Kompetentlik: Mamlakatda kechayotgan demokratik

yangilanishlar va strategik islohotlarning tub mohiyatini teran anglash.

- Axborot-Analitik Faoliyat: O‘quvchilarga ijtimoiy voqelik haqida xolis, mantiqiy asoslangan va obyektiv ma’lumotlarni yetkazish orqali ularda sog‘lom dunyoqarashni shakllantirish.
- Komil Inson G‘oyasi: Shaxsiy fazilatlari orqali yoshlarga namuna bo‘lish va ularni milliy g‘oya hamda umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash.

I. Zamonaviy Pedagogning Kognitiv va Metodik Tayyorgarligi

Bugungi kunda pedagogning professional qiyofasi ilm-fan va texnologik taraqqiyot yutuqlari bilan hamnafaslikni taqozo etadi. Mutaxassis o‘z ixtisosligi bo‘yicha fundamental bilimlarga ega bo‘lishi barobarida, mahoratini tinimsiz transformatsiya qilib borishi strategik zaruriyatdir. Shuningdek, ta’lim jarayonini bolalarning yosh va psixofiziologik xususiyatlariga adaptatsiya qilgan holda loyihalash, o‘quv faoliyatining didaktik natijadorligini kafolatlaydi.

II. Professional Mahorat: Pedagogik Texnika va Liderlik

O‘qituvchi ta’lim-tarbiya jarayonida nafaqat axborot beruvchi, balki innovatsion texnologiyalarni mahorat bilan qo‘llaydigan fasilitator bo‘lishi lozim. Uning qiyofasida quyidagi sifatlar uyg‘unlashishi darkor:

- Yaratuvchanlik va Liderlik: Tashabbuskorlik hamda jamoani umumiy maqsad sari yetaklash qobiliyati.
- Pedagogik Texnika: Kommunikativ jarayonda nutq, ekspressiv mimika, pantomimika (imo-ishora va gavda harakatlari) hamda vizual muloqot sirlarini mukammal egallaganlik.

III. Pedagogik Nutq Madaniyati va Uning Parametrlari

Pedagogning nutqi uning professional quroli bo‘lib, u quyidagi to‘rtta fundamental mezon asosida shakllanishi shart:

- Lingvistik normativlik: Nutqning grammatik va fonetik me’yorlarga qat’iy muvofiqligi.
- Kognitiv aniqlik: Fikrning lo‘nda, tushunarli va mantiqiy izchillikda bayon etilishi.
- Ekspressiv jozibadorlik: Bayonning ta’sirchan, emotsional bo‘yoqlarga boy va jozibali bo‘lishi.
- Adabiy soflik: Nutqni buzuvchi elementlardan (jargon, parazit so‘zlar) xoli bo‘lishi va sof adabiy tilda so‘zlashish.

IV. Psixologik Muloqot va Konfliktlarni Boshqarish

Pedagogik muloqot — bu shunchaki axborot almashinuvi emas, balki murakkab ruhiy jarayondir. Ustoz o‘zida bosiqlik, tahliliy mulohaza va ziddiyatlarni irodaviy bartaraf etish (konfliktologik kompetensiya) fazilatlarini mujassam etishi lozim.

Interaktiv muloqot strategiyasi:

1. Ijobiy impulslar: Muloqotni tanqid yoki salbiy dalillardan emas, balki suhbatdoshning (o‘quvchi, ota-ona, hamkasb) yutuqlarini e’tirof etishdan boshlash.

2. Ishonch va Emansipatsiya: Suhbatdoshning salohiyatiga ishonch bildirish orqali o‘zaro yaqinlashish uchun psixologik zamin yaratish.

3. Gumanistik yo‘naltirilganlik: So‘zlashuvda samimiylik, xayrixohlik va yuqori kayfiyatni saqlash orqali emotsional qulaylikni ta’minlash.

I. Pedagogik Mahorat — Dinamik va Innovatsion Tizim Sifatida

O‘qitish jarayoni pedagogning kreativ potensialini realizatsiya qiluvchi asosiy intellektual poligon hisoblanadi. Pedagogik mahorat statik hodisa emas, u doimiy ravishda fan, texnika va ijtimoiy taraqqiyot tendensiyalari bilan hamnafas tarzda evolyutsion rivojlanib borishi lozim. Bugungi kunda mamlakatimizdagi ijtimoiy-siyosiy transformatsiyalar o‘qituvchi zimmasiga nafaqat bilim berish, balki milliy intellektual kapitalni shakllantirishdek strategik mas’uliyatni yuklamoqda.

II. Zamonaviy Ta’limda Pedagogning Funksional Vazifalari

Innovatsion ta’lim paradigmasi doirasida zamonaviy o‘qituvchi faoliyati quyidagi fundamental vazifalar integratsiyasini talab etadi:

- Metodik va Kognitiv Yangilanish: Ixtisoslik bo‘yicha eng so‘nggi ilmiy natijalarni o‘zlashtirish hamda dars jarayonini zamonaviy didaktik qonuniyatlar va innovatsion texnologiyalar asosida loyihalash.
- Psixofiziologik Adaptatsiya: Ta’lim oluvchilarning yosh va individual-psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, shaxsiy professional mahoratini namoyon etish.
- Talabaga Yo‘naltirilganlik (Student-centered learning): O‘quvchilarning kognitiv ehtiyojlari va layoqatlarini tahlil qilib, bilimlarni chuqur (deep learning) o‘zlashtirishlari uchun qulay evristik muhit yaratish.
- Interdisiplinar Integratsiya: O‘rganilayotgan fanlarning o‘zaro mantiqiy bog‘liqligini (fanlararo aloqadorlikni) ta’minlash orqali dunyoning yaxlit ilmiy manzarasini shakllantirish.
- Gumanistik-Tarbiyaviy Yondashuv: Ta’lim va tarbiyaning dialektik birligini ta’minlash orqali shaxsning har tomonlama kamol topish jarayonini (sosializatsiyani) jadallashtirish.
- Darsning Emotsional Arhitekturasi: O‘quv-tarbiyaviy faoliyatning barcha bosqichlarida hissiy jozibadorlik va motivatsion muhitni barpo etish.
- Raqamli Monitoring: AKT va global tarmoq imkoniyatlaridan foydalanib, fan sohasidagi kashfiyotlarni muntazam kuzatib borish (Environmental scanning).
- Diagnostik va Prognostik Faoliyat: Har bir mashg‘ulotni puxta proyektlash, rejalashtirish, o‘z vaqtida diagnostika qilish va kutilayotgan ta’limiy natijalarni ilmiy asosda bashorat qilish.

I. Ijodiy Kayfiyat — Pedagogik Mahoratning Psixologik Determinanti Ta’lim jarayonining pirovard natijalari ko‘p jihatdan pedagogning o‘z ijodiy kayfiyatini (creative mood) boshqara olish salohiyatiga bog‘liqdir. Ijodiy kayfiyat shunchaki emotsional holat emas, balki pedagogik aql-idrokni namoyon etuvchi professional mahoratning fundamental qirrasidir. U quyidagi funksiyalarni bajaruvchi murakkab psixofiziologik vosita hisoblanadi:

- Stabilizatsiya: Pedagogning ruhiy muvozanatini (homeostaz) bir me’yorda ushlab turadi.
- Kreativ kafolat: Kasbiy faoliyatda yaratuvchanlik jarayonining uzluksizligini ta’minlaydi.
- Kommunikativ ko‘prik: O‘quvchilar jamoasi bilan tezkor va samarali psixologik aloqa o‘rnatish (raport) imkonini beradi.

II. Ijodiy Ruhiyatni Barpo Etishning Psixotexnik Asoslari

O‘qituvchi o‘zining ijodiy ruhiyatini modellashtirish uchun zamonaviy psixologik metodikalarni egallashi lozim. Bu jarayon darsni kognitiv tasavvur qilish (vizualizatsiya), har bir tarbiyalanuvchi bilan individual-psixologik munosabat o‘rnatish hamda yuksak muloqot odobini qamrab oladi. Pedagogik sadoqat va xarakter xislatlari ushbu ijodiy muhitni barpo etuvchi asosiy manbalar sanaladi.

III. Ijodiy Kayfiyatni Shakllantirishning Metodik Instrumentariysi

Tajribali mutaxassislar tomonidan amaliyotda sinovdan o‘tgan quyidagi vositalar dars jarayonida yuqori motivatsion muhitni saqlashga xizmat qiladi:

- Evristik izlanish: O‘quv materialidan nafaqat bilim, balki shaxsiy ijodiy ilhom uchun qiziqarli elementlarni identifikatsiya qilish.
- Emotsional boshqaruv: Shaxsiy kechinmalarni faqat konstruktiv va ko‘tarinki yo‘nalishga (re-framing) transformatsiya qilish.
- Pedagogik takt va tolerantlik: O‘quvchilarning kichik xatolariga nisbatan bosiqlik namoyish etish, tanbeh berishda rasmiy va ta’sirchan muvozanatni saqlash.
- Konfliktologik barqarorlik: G‘azab emotsiyasini jilovlash, bolalar samimiyatini (kulgisini) agressiv ohang bilan so‘ndirmaslik, vaziyatni ijobiy (pozitiv) qabul qilish.
- Humanistik yondashuv: Mehr-oqibat va muloyimlikni kasbiy yutuqlarning strategik kaliti sifatida e’tirof etish.

IV. Kommunikativ Ekspressiyani Oldindan Loyihalash

Pedagogik muloqot boshlanishidan avval o‘qituvchi o‘z hissiy yondashuvini vizuallashtirishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda mavzuning mohiyatiga mos keluvchi ekspressiv vositalar: tegishli imo-ishoralar, mimik harakatlar va nutqiy intonatsiyani (ohangni) oldindan loyihalashtirish talab etiladi. Bu o‘qituvchiga darsning emotsional arxitekturasini boshqarish imkonini beradi.

I. Pedagogik Muloqotda Kreativ Muhitni Modellashtirish

Ta’lim jarayonida ijodiy ruhni shakllantirish va saqlashning fundamental asosi — bu pedagogning o‘rganilayotgan materialga nisbatan shaxsiy hissiy-ekspressiv munosabatini vizuallashtirish mahoratidir. O‘qituvchi o‘zining kommunikativ jozibadorligini quyidagi psixotexnik usullar orqali mustahkamlaydi:

- Kognitiv modellashtirish: Bo‘lajak mashg‘ulot traektoriyasini fikran tasavvur qilish va kutilayotgan vaziyatlarni intellektual tahlil etish.
- Vizuallashtirish va Autotrenign: Pedagogik texnika elementlarini (mimika, pantomimika) ko‘zgu qarshisida takrorlash orqali ekspressiv xatti-harakatlarni muvofiqlashtirish.
- Badiiy-estetik namuna: Klassik san’at, kinematografiya va adabiyotdagi emotsional yorqin vaziyatlarni darsning didaktik ehtiyojlariga moslashtirish (imitatsiya va transformatsiya).

II. Muloqot Dinamikasining Ijodiy Kayfiyatga Ta’siri

Ijodiy kayfiyatni boshqarish — pedagogik faoliyatning eng muhim operatsional talabi bo‘lib, u auditoriyada emotsional erkinlikni va kasbiy harakatlar unumdorligini ta’minlaydi. Muloqot jarayonining bosqichma-bosqich ta’siri quyidagi determinatlar orqali ifodalanadi:

1. Antisipativ (Oldindan his qilish) omil: Sinf bilan muloqotni prognozlashtirish orqali ijodiy ruhiyatni barqarorlashtirish.
2. Impulsiv (Birinchi aloqa) omil: Bevosita muloqotning ilk daqiqalarida yuzaga keladigan psixologik impuls yordamida ijodiy energiyani jadallashtirish.
3. Sistemali (Muloqot tizimi) omil: Kasbiy faoliyat davomida shakllangan barqaror kommunikativ tizim orqali ijodiy salohiyatni muntazam o‘stirish.
4. Gedonik (Mamnunlik) omil: Muloqot jarayonidan ma’naviy qoniqish tuyish orqali kelgusi professional faoliyat uchun motivatsion g‘ayrat hosil qilish.

III. Professional Refleksiya va O‘z-o‘zini Psixoregulyatsiya Qilish

Pedagogik ijodkorlik yo‘lidagi psixologik to‘siqlar, emotsional zo‘riqishlar (burnout) va yoqimsiz vaziyatlarni bartaraf etish uchun o‘qituvchi o‘z-o‘zini tarbiyalash (self-development) strategiyasini amalga oshirishi shart.

Professional refleksiyaning asosiy instrumentariysi:

- Kognitiv usullar: O‘z-o‘zini ishontirish (autosuggestion), o‘z-o‘ziga mantiqiy vazifa yuklash.
- Volyuntar (Irodaviy) usullar: O‘z-o‘ziga buyruq berish, o‘z-o‘zini majburlash va muntazam mashq qildirish.
- Motivatsion usullar: O‘z-o‘zini rag‘batlantirish (taqdirlash) yoki kamchiliklar uchun xolis "jazolash" (tuzatish chorasini ko‘rish).

2. Pedagogik Faoliyatda Kasbiy Omilkorlik va Strategik Mahorat Mamlakatimiz ta’lim tizimini transformatsiya qilishning muvaffaqiyati fundamental metodologik bilimga ega, tizimli muammolarni kreativ hal eta oladigan va yuksak professional madaniyatni o‘zida mujassam etgan omilkor pedagoglar faoliyatiga bevosita bog‘liqdir. Shu bois, zamonaviy pedagogik oliy ta’limning strategik maqsadi — bo‘lajak o‘qituvchilarda individual-ijodiy faoliyat uslubini shakllantirishdan iboratdir.

I. Individual Faoliyat Uslubi: Betakrorlik va Mustaqillik

O‘qituvchilik san’atining cho‘qqisiga erishish mutaxassisning shaxsiy iqtidori va mustaqil ishlay olish salohiyatining integratsiyasiga tayanadi.

- Shakllanish mexanizmi: Ushbu individual uslub oliy ta’limdagi nazariy tayyorgarlik va amaliy mashg‘ulotlar sintezi asosida tarkib topadi.
- Natijadorlik: Kelajakda pedagogning o‘ziga xos, betakror va yuqori samarali metodik tizimini (mualliflik maktabini) vujudga keltirishga xizmat qiladi.

II. Professional-Pedagogik Omilkorlikning "Portreti"

Pedagogika oliygohlarida mutaxassis tayyorlash jarayonida kasbiy mahorat va omilkorlikni (professionalism) shakllantirish bosh ustuvorlik sifatida tan olinishi lozim. Yuqori malakali pedagogning professional portreti quyidagi fundamental poydevorlar ustiga quriladi:

1. Kognitiv-operatsional baza: Sohaga oid chuqur bilimlar, ko‘nikmalar va amaliy uquvlar yig‘indisi.
2. Etik-kommunikativ madaniyat: Pedagogik muloqot odobi va subyekt-subyekt munosabatlarini o‘rnatish mahorati.
3. Shaxsiy tavsifnoma: Mutaxassisning o‘z kasbiga nisbatan qadriyatli yondashuvi va individual-psixologik tayyorgarligi.

III. Kasbiy Yetuklikning Ikki Yo‘nalishli Modeli

Ta’limdagi islohotlarning natijadorligi kadrlar savodxonligi va ularning kasbiy moslashuvchanligiga bog‘liq. Barcha taraqqiy etgan jamiyatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ustozning professional yetukligi dialektik xarakterga ega bo‘lib, ikki asosiy muhitda shakllanadi:

- Akademik muhit: Oliy ta’lim muassasasida fundamental nazariy bilimlarni o‘zlashtirish va ilmiy mushohadani yuritish davri.
- Amaliy-metodik muhit: Bevosita maktab muhitida, jonli dars jarayonida amaliy tajriba orttirish va mahoratni sayqallash bosqichi.

Xulosa: Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy omilkorligi — bu nazariy bilim va amaliy tajribaning o‘zaro integratsiyasi natijasida yuzaga keladigan, ta’lim samaradorligini kafolatlovchi integral sifatdir.

Bo‘lajak o‘qituvchilar ko‘proq amaliy jihatdan o‘z mahoratlarini yuksaltirishni istaydilar. Chunki professional faoliyat jarayonida yuzaga keladigan

muammolar ko‘pdir. Ularning yechimini oliy o‘quv yurti partasida, yetuk olimlar bilan hamkorlikda topishni niyat qilishadi.

Bo‘lajak mutaxassislarga, avvalo, kasb mahorati hamda uni qanday qilib barpo etish mumkinligi haqida tushunchalar berish maqsadga muvofiqdir. **I. Pedagogik Mahoratning Akmeologik Tabiat va Dinamikasi**

Kasbiy mahorat — bu statik holat emas, balki pedagogning butun faoliyati davomida shakllanib, sayqallanib boruvchi murakkab **akmeologik jarayon**dir. Professional tajriba, amaliy-metodik malaka va mahorat sirlarining asosi bevosita jonli ish faoliyati davomida shakllansa-da, ushbu jarayonning nazariy va ilmiy poydevori oliy ta’lim bosqichidayoq qo‘yilishi strategik ahamiyatga ega.

Muhim konsept: Pedagogik mahorat sirlarining ilmiy va amaliy asoslari o‘z vaqtida (akademik davrda) o‘zlashtirilmasligi, kelajakda mutaxassisning kasbiy "qayta kashf etish" jarayonini qiyinlashtiradi va ta’limiy samaradorlikka erishish vaqtini kechiktiradi.

II. Zamonaviy Pedagogik Profil: Integrativ Tayyorgarlik

Bugungi kunda ustozlar oldiga qo‘yilayotgan talablar shunchaki fan bilimini uzatishdan iborat emas. Zamonaviy pedagog butunlay yangicha kasbiy mahoratga ega bo‘lishi va quyidagi **kompetensiya bloklarini** mujassam etishi shart:

- **Texnologik drayver:** Raqamli va innovatsion pedagogik texnologiyalarning eng so‘nggi yutuqlarini ta’lim mazmuniga integratsiya qilish layoqati.
- **Gumanitar-huquqiy baza:** Ongli ravishda shakllangan ijtimoiy-siyosiy, huquqiy va psixologik bilimlarga egalik.
- **Vorislik va modernizatsiya:** Milliy-ma’naviy merosni zamonaviy fan-texnika taraqqiyoti yutuqlari bilan uyg‘unlashtirgan holda o‘qitish tizimiga tatbiq etish.
- **Ijtimoiy mas’uliyat:** Davlat, jamiyat va oila oldidagi axloqiy va huquqiy javobgarlikni teran anglash.

III. Individual Professionalizm va Avtonom rivojlanish

O‘qituvchining o‘z sohasining haqiqiy eksperti darajasiga ko‘tarilishi uning shaxsiy va professional xususiyatlaridan unumli foydalana olish mahoratiga bog‘liq. Bu jarayon quyidagilar orqali kechadi:

1. **Individual profilni aktivlashtirish:** Shaxsiy qobiliyatlarni professional faoliyatning o‘ziga xos talablariga moslashtirish.
2. **Konstruktuv mustaqillik:** Mustaqil izlanish va o‘z ustida ishlash qobiliyatini (self-management) izchil takomillashtirib borish.
3. **Kasbiy evolyutsiya:** Milliy xususiyatlarga ega bo‘lgan murakkab pedagogik mahoratni uzoq yillik samarali mehnat va ijodiy izlanishlar orqali sayqallash.

Ushbu mahorat oliy ta’lim dargohlaridagi nazariy va amaliy mashg‘ulotlar davomida shakllantiriladi hamda kelajakda muvaffaqiyatni kafolatlovchi individual, betakror usullar majmuasini tashkil qiladi.

I. Pedagogik Omilkorlik: Strategik Tayyorgarlik Konsepsiyasi

Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida kadrlarni tayyorlashning markaziy paradigmasi — bu talabalarda kasbiy omilkorlik (professionalism) va yuksak mahorat poydevorini qurishdan iboratdir. Mutaxassisning professional yetukligi nafaqat akademik bilimlar, balki pedagogik muloqot odobi va operatsional uquvlar integratsiyasidan tashkil topgan kompleks tizim sifatida talqin etiladi.

Pedagogika oliy o‘quv yurtlarida mahoratli mutaxassisni shakllantirish quyidagi uchta fundamental yo‘nalishning sinteziga tayanadi:

1. Ixtisoslik bo‘yicha fundamental tayyorgarlik: Professional va pedagogik-psixologik fanlar tizimini chuqur o‘zlashtirish.

2. Metodologik madaniyat: Bilimlarni tanqidiy tahlil qilish, tizimlashtirish va ilmiy asosda tatbiq etish mahorati.

3. Kreativ-evristik potensial: Pedagogik faoliyatda yaratuvchanlik va nostandart yechimlar ishlab chiqish qobiliyati.

II. Professional Tayyorgarlikni Modernizatsiyalash va Integral Yondashuv

Zamonaviy mutaxassis uchun zarur bo‘lgan murakkab sifatlar majmuasini an’anaviy ta’lim formatida qisqa muddatda shakllantirish qiyin vazifa hisoblanadi. Shu bois, professional tayyorgarlik jarayoni quyidagi integral strategiya asosida qurilishi lozim:

- Mavjud ta’lim tizimidagi metodik "kemtik"larni innovatsion yechimlar orqali bartaraf etish;
- An’anaviy bilimlarni zamonaviy raqamli va pedagogik texnologiyalar bilan boyitish;
- Integral bilimlar majmuasini o‘zaro bir-birini to‘ldiruvchi (komplementar) tarzda joriy etish.

III. Pedagogik Madaniyatning Ko‘p Qirrali Tahlili

Bo‘lajak o‘qituvchini ijodiy faoliyatga yo‘naltirishda uning pedagogik madaniyati bosh mezon bo‘lib, u ilmiy adabiyotlarda quyidagi ixtisoslashgan yo‘nalishlar orqali asoslangan:

Tadqiqot yo‘nalishi	Olimlar va ularning hissasi
Metodologik aspekt	V.A. Slastenin, V.V. Krayevskiy — faoliyat mazmunining falsafiy-metodologik asoslari.
Axloqiy-estetik aspekt	E.A. Grishin, D.S. Yakovleva — pedagogik etika va estetik idrokning ahamiyati.

Kommunikativ aspekt	A.V. Mudrik, O.O. Kiseleva — subyekt-subyekt munosabatlari va muloqot texnologiyasi.
Texnologik aspekt	M.M. Levina, N.E. Shurkova — darsni loyihalash va metodik mahoratni operatsionalizatsiya qilish.

Xulosa: O‘qituvchining texnologik madaniyati — bu shunchaki metodlarni bilish emas, balki uning professional faoliyatida mahoratni namoyon etuvchi ijodiy va tayanch kompetensiyasidir. Bu madaniyat pedagogga o‘z shaxsiy ish uslubini doimiy ravishda takomillashtirish va innovatsion natijadorlikka erishish imkonini beradi.

Ustozning texnologik tayyorgarligi “pedagogik omilkorlik” tushunchasini anglashning asosiy bo‘lagi sanaladi va u ta’limiy voqelikni qabul qilish hamda tizimlashtirish vazifalarini bajaruvchi pedagogik madaniyatning tub mohiyatini ifodalaydi.

Bugungi kunda bo‘lajak pedagogning professional faoliyatidagi muvaffaqiyatlarning poydevori hisoblanayotgan texnologik madaniyat o‘quvchilarning ichki salohiyatini ijodiy yo‘nalishga buruvchi jarayondir.

I. Professional Tayyorgarlikning Kognitiv va Axloqiy Determinantlari

Oliy ma’lumotli mutaxassisning shakllanishi nafaqat fundamental bilimlarga, balki shaxsiy nuqtai nazarni belgilovchi **ijodiy-izlanuvchanlik** tajribasiga ham tayanadi. O‘zgaruvchan o‘quv dasturlari va dinamik ta’lim muhitida talabaning moslashuvchanligini ta’minlash uchun oliy pedagogik ta’limda mutaxassisning tayyorgarlik darajasi hamda axloqiy saviyasiga qo‘yiladigan mezonlar muntazam modernizatsiya qilib boriladi.

II. Ta’lim Jarayonini Boshqarish: Strukturaviy-Funksional Yondashuv Pedagogik faoliyat — bu o‘quvchining kognitiv harakatlarini ustoz rahbarligida tizimlashtirish jarayonidir. O‘qituvchi o‘zining yaratuvchanlik salohiyati asosida ta’limni quyidagi iyerarxik bosqichlarda tashkil etadi:

- **Strategik rejalashtirish:** Maqsad va vazifalarni belgilash, o‘quv materiali mazmunini saralash hamda dars loyihasini (ishlanmasini) modellashtirish.
- **Operatsional tashkil etish:** Moddiy-texnik va didaktik resurslarni hozirlash, qulay ta’lim muhitini barpo etish.
- **Aktivatsion-o‘quv jarayoni:** Bevosita dars davomida o‘quv amallarini yo‘naltirish.
- **Refleksiv tahlil:** Erishilgan natijalarni verifikatsiya qilish, baholash va keyingi bosqich uchun korrektirovka kiritish.

III. Bilim Olish Faoliyatining Psixofiziologik Strukturasi

Bilim olish — bu shunchaki axborot to‘plash emas, balki borliqni anglash jarayonida xulq-atvor va malakalarning transformatsiyalashuvidir. Ushbu jarayon ikki turdagi harakatlar tizimidan tashkil topadi:

1. **Eksteriorizatsiyalashgan (Tashqi) O‘quv Harakatlari:**

- **Predmetli harakatlar:** Vizualizatsiya, grafik tasvirlash va amaliy tajribalar o‘tkazish.
- **Perseptiv harakatlar:** Auditorik qabul qilish (tinglash), vizual kuzatuv va hissiy idrok.
- **Kommunikativ harakatlar:** Nutqiy faoliyat va fikr almashish.

2. **Interiorizatsiyalashgan (Ichki) Kognitiv Harakatlar:**

- **Mnemonik amallar:** Ma’lumotni xotirada strukturaviy saqlash va tizimlashtirish san’ati.
- **Intellektual operatsiyalar:** Abstrakt tafakkur, mantiqiy tahlil va xayolot (kreativ tasavvur).

IV.O‘z-o‘zini Boshqarish va Refleksiya

Ta’lim jarayonining pirovard maqsadi — o‘quvchida **metakognitiv ko‘nikmalarni** (o‘zini nazorat qilish, o‘zini baholash va tahlil etish) shakllantirishdir. Bu jarayon ustozning yo‘naltiruvchi amallari negizida tarkib topib, ta’lim oluvchini mustaqil subyektga aylantiradi.

Mazkur harakatlarni tarkib toptirish yoshlarni o‘z tengdoshlari ishini kuzatishga chorlash, o‘zaro nazorat tizimini tashkil etish, belgilangan mezonlar yordamida o‘z faoliyati yakunlarini o‘zaro baholash hamda tahlil qilishga ko‘maklashadi.

I. Dars Sifati va Strategik Tayyorgarlikning O‘zaro Aloqadorligi

Mashg‘ulotning pedagogik samaradorligi uning metodik jihatdan qanchalik mukammal loyihalashtirilganiga bevosita bog‘liqdir. Sirtqi (shoshma-shosharlik bilan) tuzilgan, o‘quvchilarning individual-psixologik iqtidoriga moslashtirilmagan hamda konseptual asosga ega bo‘lmagan dars kutilgan natijani bermaydi.

Darsga tayyorgarlik — bu aniq ta’limiy sharoitlarda maksimal natijadorlikni kafolatlovchi strategik chora-tadbirlar majmuasini ishlab chiqish jarayonidir.

II. Darsni Loyihalashning Uch Bosqichli Iyerarxiyasi

Muayyan fan doirasida darsni tashkil etishda o‘qituvchi faoliyatining samaradorligini quyidagi uchta fundamental bosqich belgilab beradi:

1. Tashxislash (Diagnostika)

Bu bosqichda mavjud ta’limiy vaziyat kompleks tahlil qilinadi va xolisona baholanadi. Pedagogik diagnostika quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- O‘quvchilarning mavjud bilim, malaka va kompetensiyalarini o‘lchash (verifikatsiya);
- Ta’lim oluvchilarning intellektual o‘sish dinamikasini aniqlash;
- Dars mazmunini o‘quvchilarning real imkoniyatlariga moslashtirish uchun asos yaratish.

2. Bashoratlash (Prognozlash)

Tashxis natijalari asosida darsning ehtimoliy natijalarini ilmiy asosda loyihalash. Bu bosqichda o‘qituvchi:

- Tanlangan metodlarning samaradorligini oldindan baholaydi;
- Yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan pedagogik to‘siqlarni (baryerlarni) aniqlaydi;
- Kutilayotgan yakuniy ko‘rsatkichlarni modellashtiradi.

3. Loyihalashtirish (Rejalashtirish)

Diagnostik va prognostik tahlillar asosida darsning yaxlit ishlanmasini yaratish. Bunda darsning maqsadi, resurslar, vaqt taqsimoti va baholash mezonlari mantiqiy silsilaga keltiriladi.

Bashoratlash — kelajakdagi voqealar va jarayonlarni oldindan belgilash hamda taxmin qilish amaliyotidir. **I. Pedagogik Bashoratlash: Istiqbolli Kamolot Drayveri**

Pedagogik kontekstda **bashoratlash (prognozlash)** — bu ta’lim oluvchilarning intellektual va ma’naviy kamolotini ilmiy asosda loyihalash jarayonidir. Ushbu bosqich quyidagi strategik yo‘nalishlarni qamrab oladi:

- **Shaxs rivoji prognozi:** O‘quvchilarning individual-psixologik xususiyatlaridan kelib chiqib, ularning kelajakdagi o‘sish trayektoriyasini belgilash.
- **Dasturiy unumdorlik:** Amaldagi ta’limiy dasturlarning samaradorligini oldindan baholash va kutilayotgan natijalarni verifikatsiya qilish.
- **Professional orientatsiya:** Yoshlarning qobiliyat va qiziqishlari asosida ularning kelgusi kasbiy yo‘nalishlari bo‘yicha ehtimoliy modellarini ishlab chiqish.

III. Loyihalashtirish: Ta’limiy Strategiyalar Arxitekturasi
Loyihalashtirish — bu qo‘yilgan didaktik maqsadlarga erishishni kafolatlovchi aniq strategiya, dasturiy ishlanmalar va operatsional chora-tadbirlar izimidir. Pedagogik jarayonning ushbu bosqichi quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

- **Kurrikulum dizayni:** O‘quv rejalarini zamonaviy standartlar va ta’lim oluvchilar ehtiyojiga mos ravishda shakllantirish.
- **Dars arxitekturasi:** Mashg‘ulot bosqichlarini mantiqiy silsilada tashkil etish va vaqt menejmentini optimallashtirish.
- **Resurslarni taqsimlash:** Ta’limiy resurslarni (axborot, texnologiya, metod) maqsadli va unumli taqsimlash mexanizmlarini joriy etish.

Ushbu kategoriyalar bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, samarali professional faoliyat yuritishda muhim o‘rin tutadi. Shu bois, pedagogik ishda tashxislash, bashoratlash va loyihalashtirishni unumli qo‘llash ulkan ahamiyat kasb etadi.

Nazorat savollari:

1. O‘qituvchi ta’lim jarayonida kreativ yondashuvni qanday amalga oshiradi?

2. Kreativ yondashuvning talabalarning o‘rganish samaradorligiga qanday ta’siri bor?

3. Kreativ metodlar yordamida talabalarga qanday ko‘nikmalarni rivojlantirish mumkin?

4. O‘qituvchi uchun kreativ yondashuvni qanday qilib o‘z ishida qo‘llash mumkin?

5. Ta’lim jarayonida kreativ muhit yaratishda o‘qituvchining roli nimadan iborat?

6. Kreativ yondashuv o‘quvchilarning bilim olishiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?

7. O‘qituvchi dars jarayonida kreativlikni qanday usullar orqali namoyon etishi mumkin?

8. Kreativ yondashuvning ta’lim jarayonidagi asosiy maqsadi nima?

9. O‘qituvchining kreativ yondashuvi tushunchasi nimani anglatadi?

10. O‘qituvchining kreativ yondashuvini rivojlantirish uchun qanday omillar va sharoitlar zarur?

7-Mavzu

Kreativ topshiriqlar tizimi. Kreativ darsning innovatsion tuzilishi.

Reja:

1. Kreativ shaxsni rivojlantirish modeli.
2. Maktab o‘quvchilarining kreativ tafakkurini uzluksiz shakllantirish va kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik tizimi.
3. Kreativ darsning tuzilishi bo‘yicha ko‘rsatmalar.

1. Kreativ Tafakkurni Uzluksiz Shakllantirishning Pedagogik Tizimi

Maktab o‘quvchilarida yaratuvchanlik salohiyatini rivojlantirish tizimi an’anaviy dars formatidan voz kechib, **ijodiy metodologik arxitekturaga** o‘tishni taqozo etadi. Bu tizimda insonparvarlik tamoyillari ustuvor bo‘lib, o‘quv faoliyatining yangi modellarini konstruksiyalash boshlang‘ich ta’limning ma’naviy-intellektual poydevorini tashkil etadi.

Tafakkurning Sifatli Transformatsiyasi:

Maktab ta’limi o‘quvchini intellektual rivojlanishning yangi iyerarxik pog‘onalariga olib chiqishi lozim:

- **Vizual-obrazli tafakkurdan** $\rightarrow$ **Verbal-mantiqiy mushohadaga**;
- **Empirik idrokdan** $\rightarrow$ **Nazariy-tizimli fikrlashga**.

D.B. Elkonin konsepsiyasiga ko‘ra, ta’lim samaradorligi o‘zlashtirilgan bilim hajmi bilan emas, balki **rivojlanish unumdorligi**, ya’ni o‘quvchining funksional qobiliyatlari o‘sish sur’ati bilan o‘lchanadi.

2. Kreativ Darsning Strukturaviy Bloklari va Metodik Ko‘rsatmalar

Kreativ mashg‘ulot o‘zining mantiqiy qurilishi jihatidan "haqiqiy yuksalish" trayektoriyasini yaratishga xizmat qiladi. Darsning har bir bloki muayyan kognitiv vazifani bajaradi:

I-yo‘nalish: Motivatsiyalash (Hayratlantirish va Kognitiv Dissonans)

Suqrot ta’kidlaganidek, "Hayratlanish — donishmandlikning debochasidir".

Kreativ darsning ilk bosqichi intellektual faollikni stimullash uchun "mo‘jiza tuyg‘usi"ni yaratishga yo‘naltiriladi.

- **Maqsad:** Ma’lumotlar yuklamasidan toliqishning oldini olish va qiziqishni faollashtirish.
- **Vositasi:** Favqulodda go‘zallik, jumboqli sirlar va hayratlanarli buyumlar orqali bolaning fikrlash olamini ruhiy quvvat bilan boyitish.

II- yo‘nalish: Mazmun-mohiyat va Muammoli Yechimlar

Dastur mazmuni turli yo‘nalishlarni tizimli umumlashtirish (integradsiya)

orqali ijodiy tasavvurning nazariy yechimlar bilan uyg‘unligini ta’minlaydi. G.S. Altshuller yondashuviga ko‘ra, ushbu bosqichda murakkab tasviriy va mantiqiy muammolarni hal qilishda yuqori natijadorlikka erishish uchun uchta tayanch omilga tayaniladi (muammo identifikatsiyasi, muqobil yechimlar generatsiyasi va optimal variantni tanlash).

Tayanch Tushunchalar va Ularning Funksional Vazifalari

Komponent	Tavsifi va Vazifasi
Izlanish va tahlil	Ma'lumotlarni saralash va ularning mohiyatini tanqidiy o'rganish.
Vizuallashtirish va dizayn	Abstrakt g'oyalarni ko'rgazmali va estetik shakllarga keltirish.
Hamkorlik va jamoaviy mehnat	Ijodiy sinergiya orqali guruhli muammolarni yechish ko'nikmasi.
Tizimli refleksiya	O'z faoliyatini rejalashtirish, tahlil qilish va natijalarni verifikatsiya qilish.

Kreativ o‘quv muhiti o‘quvchining mantiqiy boshqotirmalar yechish, raqamli texnologiyalarda hajmli masalalarni modellashtirish va tizimli refleksiya yuritish orqali barkamol shaxs bo‘lib yetishishini kafolatlaydi.

Omillar	Tavsifi
Qobiliyat	Og‘zaki, matematik va texnik hisoblash, abstrakt hamda murakkab mushohada yuritish natijasidir.
Imkoniyat	Bolani intellektual faol va o‘z muammolarini mustaqil hal etishga undaydigan ijobiy tajribalar majmuasidir.
Individuallik	Dastlabki ikki omilning ta’sirini kuchaytirishga yoki qobiliyatlar shakllanishiga o‘ziga xos tarzda ta’sir qiladi.

I. Ijodiy Salohiyatning Ijtimoiy-Psixologik Determinantlari

Kreativ qobiliyatlarning shakllanishida **ijtimoiy e’tirof** va tashqi muhitning qo‘llab-quvvatlashi fundamental ahamiyatga ega. Bolaning intellektual mobil (harakatchan) bo‘lishi hamda muammolarni avtonom tarzda hal etishga motivatsiyasi uning ilk ijobiy tajribalariga tayanadi.

- **O‘z-o‘zini anglash:** Ma’qul ko‘rilgan va ijobiy baholangan harakatlar bolada o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi.
- **Muhit omili:** Ijodkor shaxsning rivojlanishi uchun atrofdagi ijtimoiy muhit nafaqat to‘sqinlik qilmasligi, balki qulay stimullovchi sharoitlarni modellashtirishi zarur.

II. Psixofiziologik Regulyatsiya va Intermisfiral Integratsiya

3-yo‘nalish doirasida qo‘llaniladigan **psixologik hordiq** metodikasi bosh

miya yarim sharlarining mutanosib (garmonik) rivojlanishiga xizmat qiladi.

- **Bilateral rivojlanish:** Ikkala qo‘l bilan birdek ishlash (ambidekstriya elementlari) orqali miyaning o‘ng va chap yarim sharlari o‘rtasidagi neyron bog‘liqliklarini faollashtirish. Bu jarayon xotira, mushohada va nutq funksiyalarining sezilarli darajada sifatli o‘sishiga olib keladi.
- **Kognitiv va motorik uyg‘unlik:** Jismoniy faollikning kognitiv jarayonlar bilan integratsiyasi intellektual ishchanlikni saqlashning asosi hisoblanadi.

III. Kreativ Terapiya va Mushak Relaksatsiyasi

O‘quv jarayonidagi kognitiv yuklamani muvozanatlash maqsadida turli o‘yin va terapiya usullaridan foydalaniladi:

- **Kulgi muolajasi (Gelototerapiya):** "Tabassum o‘yini" va quvnoq musiqiy rakslar emotsional yengillik beruvchi va ruhiy toliqishni bartaraf etuvchi o‘ziga xos muolaja vazifasini o‘taydi.
- **Pantomima va Ekspressiya:** Ushbu o‘yinlar ikki tomonlama samaradorlikka ega:

1. **Fiziologik:** Muayyan mushak guruhlaridagi statik zo‘riqishni bo‘shashtiradi.
2. **Psixologik:** Ijobiy hissiyotlar hisobiga ruhiy yengillik yaratadi va shaxsiy ishonchni orttiradi.

- **Sport-emotsional musobaqalar:** "Arqon tortish" kabi o‘yinlar jamoaviy ruhni va emotsional barqarorlikni shakllantiradi.

IV. Ruhiy va Jismoniy Toliqishning Uzviy Aloqadorligi

Psixofiziologik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, aqliy charchoq va vegetative qo‘zg‘alishlar bevosita skelet mushaklarining toliqishi bilan bog‘liqdir. Shuning uchun ham:

- Muntazam jismoniy-dinamik daqiqalar intellektual ishchanlikni qayta tiklashning samarali usulidir.
- Salomatlikni saqlash va ta’lim samaradorligini oshirishda motorik faollik va kognitiv yuklama mutanosibligi darsning kreativ arxitekturasini belgilaydi. 4-yo‘nalish. Kognitiv Boshqotirmalar va Evristik Izlanish

Zamonaviy kreativ dars arxitekturasining fundamental elementlaridan biri — bu o‘quvchilardan yuksak intellektual mobilik va topqirlikni talab etuvchi kognitiv boshqotirmalar tizimidir. Boshqotirmalar ta’lim oluvchi oldiga standart bo‘lmagan (noodatiy) strategiyalarni qo‘llashni taqozo etuvchi muammoli vaziyatlarni qo‘yadi.

I. Didaktik Vositalar va Moddiy-Predmetli Muhit

Mantiqiy vazifalar didaktik tamoyillarga muvofiq saralab olingan ko‘p komponentli obyektlar asosida shakllantiriladi. Bunda foydalaniladigan materiallar

(tabiiy yog‘och, metall, xavfsiz polimerlar) o‘quvchining sensor-motorik faolligini oshirishga xizmat qiladi.

II. O‘yin — Kreativ Tayyorgarlikning Bazaviy Formati

Boshqotirmalar yechish jarayoni bolaning o‘yin orqali dunyoni anglashga bo‘lgan tabiiy ehtiyojini qondiradi.

- Funksional mohiyati: O‘yin ijodiy faoliyatning o‘ziga xos "intellektual repetitsiyasi" bo‘lib, boshlang‘ich sinf o‘quvchisida kreativ tafakkur sifatlarini (moslashuvchanlik, originallik, oqimdorlik) yuksaltiradi.
- Tarixiy-matematik asos: Insoniyat sivilizatsiyasi davomida matematik o‘yinlar va mantiqiy jumboqlarning to‘planishi, ularning intellektual taraqqiyotdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

III. Lyuis Kerrol Metodikasi: Matematik va Badiiy Sintez

Oksford universiteti matematigi va mashhur adib Lyuis Kerrolning tajribasi kreativ pedagogikada yorqin namuna hisoblanadi.

- Geometrik transformatsiya: Oddiy qog‘oz varag‘ini buklash (origami elementlari) orqali mukammal shakllar va mavhum haykallar yaratish — bolada fazoviy tasavvur va estetik didni shakllantirishning samarali usulidir.
- Kutilmagan natija effekti: Oddiy ashyodan "mitti asar" yaratilishi o‘quvchida kashfiyotchilik hissiyotini uyg‘otadi.

IV. Motivatsion Stimullash va Fikrlash Unumdorligi

Boshqotirmalar tizimi ta’lim jarayonida quyidagi strategik vazifalarni bajaradi:

1. Intellektual rag‘bat: O‘rganilayotgan mavzuga nisbatan ichki qiziqishni (intrinsic motivation) eng yuqori darajada saqlab turadi.
2. Multivariantlik: Bitta muammoni bir necha xil muqobil usullar bilan yechish ko‘nikmasini shakllantiradi.
3. Kognitiv zaxira: Mashg‘ulot davomida fikrlash unumdorligini oshiruvchi qo‘shimcha intellektual resurslarni faollashtiradi.

I. Intellektual Mashqlar: Kognitiv Faollik va Muammoli Ta’lim

5-yo‘nalish doirasidagi intellektual mashqlar o‘quvchilarni tizimli kreativlikka yo‘naltiruvchi didaktik vosita hisoblanadi. Ushbu mashqlar maxsus ensiklopedik ma’lumotlarni talab etmay, balki shaxsning zukkoligi, mustaqil mantiqiy xulosalari va muammoli topshiriqlarga nisbatan noodatiy nigohini shakllantirishga xizmat qiladi.

- Funksional mohiyati: Maxsus ishlab chiqilgan muammoli topshiriqlar tizimi o‘quvchida voqelikni tanqidiy idrok etish va intellektual moslashuvchanlikni (flexibility) oshiradi.
- Sechenov konsepsiyasi: N.M. Sechenov ta’kidlaganidek, mustaqil tushunish jarayoni shaxsiy tushunchalarni tashqi muhitdan ayro holda tahlil qilish

va qiyoslash imkonini beradi. Bu esa bolaning ongi uning ongli harakatlari bilan sinxron rivojlanishini ta’minlaydi.

II. Metakognitiv Refleksiya va O‘zini Boshqarish

Refleksiya — bu shaxsning o‘z intellektual amallari va qarorlari natijasini oldindan ko‘ra bilish qobiliyatidir.

- Ijtimoiy natija: Tafakkur va o‘zini anglashning (self-awareness) uyg‘unligi o‘quvchiga o‘z xatti-harakatlarini mustaqil va maqsadli boshqarish imkonini beradi.
- Teskari aloqa (Feedback): Kreativ dars tuzilishi o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida ochiq muloqot hamda har bir bosqichning sifatini tahlil qiluvchi samarali teskari aloqa tizimini shakllantiradi.

III. Raqamli Ta’lim va Psixologik Transformatsiya

Kompyuter texnologiyalari yordamida ishlash o‘quvchilar tafakkurining yangi, virtual-psixologik shaklini vujudga keltiradi.

- Axborot samaradorligi: Raqamli muhit axborotni o‘zlashtirish tezligini oshiradi va yechimlar izlashda noodatiy yo‘llarni (alternative paths) topishga undaydi.
- Noodatiy qarorlar: O‘zgartirilgan (simulyatsiya qilingan) sharoitlarda qaror qabul qilish ko‘nikmasi o‘quvchining shaxsiy ustuvorliklarini belgilashga va o‘z ustida ishlashiga (self-improvement) zamin yaratadi.

IV. Pedagogik Ijodkorlik va Mikroiqlim

Dars tizimida bolaning yaratuvchanlik salohiyatini yuksaltirish uchun ijodiy mikroiqlim barpo etish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

- O‘yin va dinamika: Pedagog darsni o‘yin shaklida tashkil etib, diqqatni bir harakatdan ikkinchisiga tezkor yo‘naltirish orqali barcha o‘quvchilarni faol izlanish jarayoniga (active inquiry) jalb qilishi shart.
- Bunyodkorlik faolligi: Ijod — bu shunchaki yangilik yaratish emas, balki ma’naviy va moddiy borliqni insonning ehtiyojlari hamda imkoniyatlariga muvofiq ravishda ijobiy tomonga o‘zgartiruvchi bunyodkorlik faolligidir.

I. Ijod Fenomeni: Tabiiy Iqtidor va Konstruktiv Faoliyat Integratsiyasi

Uzoq davrlar mobaynida ijodiy salohiyat faqatgina tanlangan shaxslarga xos bo‘lgan noyob "metafizik in’om" sifatida talqin qilingan. Biroq zamonaviy ilm-fan ijodni — insonning moddiy va ma’naviy ne’matlarni yaratishga yo‘naltirilgan ekstensiv faoliyati sifatida tavsiflaydi. Bu jarayonda shaxsning kognitiv funksiyalari (tafakkur, xotira, diqqat) va irodaviy sifatlari uning bilim hamda tajribasi bilan sintezlashgan holda namoyon bo‘ladi.

II. Ijod Tushunchasining Leksik va Terminologik Interpretatsiyasi

Milliy manbalarda "ijod" tushunchasiga quyidagicha fundamental ta’riflar berilgan:

- O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi: Ijodni yaratuvchilik, kashfiyotlar

vujudga keltirish va bu jarayonning moddiy yoki ma’naviy mahsuli sifatida e’tirof etadi.

- Ma’naviyat izohli lug‘ati: Ushbu atamani inson ma’naviyatining amaldagi in’ikosi (refleksiyasi) deb baholaydi va uni mohiyatan yaratuvchanlik jarayoni bilan identifikatsiyalaydi.

III. Professional va Psixologik Yondashuvlar

Olimlar ijodni inson faoliyatining turli jabhalari kesimida tahlil qiladilar:

- Sh. Sharipov talqini: Ijodni fan, texnika va ishlab chiqarish sohalarida ijtimoiy qimmatga ega bo‘lgan innovatsiyalarni yaratish bilan bog‘liq murakkab psixik jarayon deb hisoblaydi.
- S. Golovin yondashuvi: Ijodni yangi va qimmatli g‘oyalarni generatsiya qilish (ishlab chiqish) hamda yangi ne’matlar yaratishning psixologik mexanizmi sifatida talqin etadi.

IV.Kreativlik — Shaxsning Geterogen Qobiliyati

Kreativlik (ijodkorlik) — bu shaxsning shunchaki bilimga egaligi emas, balki uning intellektual moslashuvchanligidir. U quyidagi kompetensiyalarni o‘z ichiga oladi:

1. Non-standart tafakkur: Noodatiy va original g‘oyalarni modellashtirish.
2. Divergent yondashuv: An’anaviy qoliplardan chiqib, muammolarga turfa xil rakursdan nazar tashlash.
3. Operatsional tezkorlik: Murakkab muammoli vaziyatlarni yechishda yuqori samaradorlik ko‘rsatish.

U yangi g‘oyalar yaratishga doimiy tayyorlik bilan tavsiflanadi va qobiliyatlar tuzilmasining tarkibiy qismi hisoblanadi.

I. Ijodiy Faoliyat: Strukturaviy va Kognitiv Tavsif

Pedagogik ensiklopedik lug‘at talqiniga ko‘ra, ijodiy faoliyat — bu subyektning (individual yoki jamoaviy) sifat jihatidan yangi qiymatga ega bo‘lgan mahsulot yaratishga yo‘naltirilgan xatti-harakatlar tizimidir. Ijodiy jarayonning samarali kechishi uchun quyidagi kognitiv shartlarning mavjudligi fundamental ahamiyat kasb etadi:

- Tafakkurning luvchanligi (Labbaylik): Vaziyatga mos ravishda intellektual strategiyalarni tezkor o‘zgartira olish qobiliyati.
- Tanqidiy mushohada: Mavjud tushunchalarni tahlil qilish va ulardagi kamchiliklarni aniqlash layoqati.
- Idrok yaxlitligi (Gershtalt): Voqelikni bo‘laklarga ajratmay, butun va tizimli ravishda qabul qilish mahorati.

II. Ijodkorlik va Kreativlik: Terminologik Evolyutsiya

Falsafiy va pedagogik-psixologik diskursda "ijodkorlik" fenomeni o‘zining originaliati, takrorlanmasligi hamda ijtimoiy-tarixiy nuqtai nazardan noyobligi bilan

differensiyalanadi. Zamonaviy ta’lim paradigmasida ushbu tushuncha bilan parallel ravishda "kreativlik" (creativity) atamasi ham faol qo‘llanilmoqda.

III. Kreativlik — Shaxsning Integral Salohiyati Sifatida

Kreativlik — shaxsning turfa xil faoliyat sohalarida o‘zlashtirgan ma’lumotlarini innovatsion tarzda transformatsiya qilish va yangi g‘oyalar generatsiya qilish mahoratidir. U quyidagi komponentlarni o‘zida mujassam etuvchi integral iqtidorlar majmuasidir:

1. Operatsional tashabbuskorlik: Yangi loyihalarni boshlash va noaniqlik sharoitida qaror qabul qilishga bo‘lgan ichki intilish.
2. Kommunikativ kreativlik: Boshqalar bilan muloqot jarayonida o‘ziga xos (noodatiy) va konstruktiv ta’sir ko‘rsatish uslubidan foydalanish.
3. Intellektual mobilik: Murakkab kognitiv vazifalarni hal etishda yuqori darajadagi aqliy faollik va topqirlik namoyish etish.

Ijod, Ijodkorlik va Kreativlik: Farqli jihatlar

Tushuncha	**Asosiy urg‘u**	**Natija**
Ijod (Process)	Yangi moddiy/ma'naviy boylik yaratish jarayoni.	Yangi asar, kashfiyot.
Tushuncha	**Asosiy urg‘u**	**Natija**
Ijodkorlik (Ability)	Insonning yaratuvchanlik xususiyati va qobiliyati.	Noodatiy yechim topish.
Kreativlik (Potential)	Shaxsning tashabbuskorligi va fikrlash egiluvchanligi.	Yangi g'oyalarga tayyorlik.

I. "Ijodkorlik" va "Kreativlik" Fenomenlarining Differensial Tahlili

N.M. Gnatko yondashuviga ko‘ra, bu ikki tushuncha yaxlit bir jarayonning ikki qutbi sifatida namoyon bo‘ladi. Bunda ijodkorlik — faoliyatning protsessual (jarayon) va mahsul (natija) xususiyatlarini ifodalasa, kreativlik — shaxsning subyektiv imkoniyatlari hamda ichki tayyorgarligini aks ettiradi. Garchi ushbu ta’rif konseptual asosga ega bo‘lsa-da, ilmiy diskursda tushunchalarning chegaralari borasida bir-birini inkor etuvchi yondashuvlar mavjud:

Yondashuv	Tavsifi va Metodologik Mazmuni
Identifikatsiya (Sinonimlik)	Kreativlik va ijodkorlik o‘zaro almashinuvchi terminlar sifatida, asosan ijod psixologiyasi doirasida yaxlit o‘rganiladi.
Sotsiomadaniy Farqlanish	Ijodkorlik — madaniy qiymatga ega obyekt yaratish; Kreativlik — shaxsiy o‘sish va yangi imkoniyatlar ochish vositasi.
Resurs-Potensial Modeli	Kreativlik — ijodkorlikning ichki subyektiv asosi, insonning salohiyati va individual resurslari integratsiyasidir.

Metodik xulosa: Tadqiqotda uchinchi yondashuv asos qilib olinishi, ya’ni kreativlikni ijodkorlikning potensial-subyektiv qirrasi sifatida talqin etish ilmiy-metodik jihatdan eng maqbul yo‘nalish hisoblanadi.

II. Sh. Sharipov Talqinida Ijodkorlikning Tasnifiy Indikatorlari Respublikamizda o‘quvchilarning kasbiy ijodkorligi sohasida tizimli tadqiqotlar olib borgan olim Sh. Sharipov, ushbu fenomenning mohiyatini mustaqil mushohada yuritishning oliy shakli deb belgilaydi. Uning konsepsiyasiga ko‘ra, ijodkorlik shaxsda quyidagi mezonlar orqali namoyon bo‘ladi:

- Intellektual avtonomlik: Ma’lumotlarni mustaqil tahlil qilish va shaxsiy xulosalar shakllantirish qobiliyati.
- Aktivatsion shakllanganlik: Ijodiy jarayonning shaxs faoliyatida muntazam va tizimli xarakterga egaligi.
- Operatsional omilkorlik: Muammoli vaziyatlarni yechishda ijodiy asbob-uskunalar (usullar) dan samarali foydalanish.

I. Ijodiy Jarayonning Dualistik Tabiati

Ijodkorlik — bu shunchaki faoliyat emas, balki subyektning yuqori darajadagi ijodiy faolligini talab etuvchi dinamik fenomendir. Ijodiy jarayon o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lgan ikkita fundamental bosqichni o‘z ichiga oladi:

1. Intuitiv bosqich: Ichki zehn, fahm-farosat va ongo‘sti darajasidagi kutilmagan kashfiyotlar (insight).

2. Verifikatsiya va shakllantirish: Intuitiv mushohada natijasida olingan g‘oyani mantiqiy tafakkur filtri orqali o‘tkazish va unga konseptual shakl berish.

Ijodiy unumdorlik faqatgina intuitiv va mantiqiy fikrlash birligi (sintezi) ta’minlangan taqdirdagina yuqori samaradorlik kasb etadi. Bu jarayon insonning professional faoliyatida ijtimoiy tashabbuskorlikning eng oliy ko‘rinishi sifatida namoyon bo‘ladi.

II. Ijodiy Salohiyatning Integral Strukturasi

Ijodiy salohiyat — bu shaxsning axloqiy me’yorlar doirasida turli sohalarda innovatsion faoliyat ko‘rsatish imkoniyatlarini belgilovchi integral ko‘rsatkichdir. U o‘zida quyidagi uchta bazaviy komponentni aks ettiradi:

- Tabiiy-genetik: Shaxsning tug‘ma iqtidori va layoqati.
- Ijtimoiy-shaxsiy: Ta’lim va ijtimoiy muhit ta’sirida shakllangan bilim, malaka va qadriyatlar.
- Mantiqiy-operatsional: Masalalarni tahliliy hal etish algoritmlari.

Bo‘lajak mutaxassislar uchun ijodiy salohiyat — bu shunchaki mahorat emas, balki professional o‘zlikni anglash, hayotiy strategiyalarning aniqligi va o‘z-o‘zini namoyon etishga (self-actualization) bo‘lgan ehtiyojlar yig‘indisidir.

III. Ijodiy Fikrlash va Motivatsion Drayverlar

Ijodiy fikrlash — muammoli vaziyatlarda obyektlar o‘rtasidagi yashirin

bog‘liqliklarni kashf etish va mavjud tajribani noodatiy (non-standard) usullar bilan boyitish jarayonidir. U quyidagi qismlar birligidan tashkil topadi:

- Verbal-mantiqiy: Fikrni so‘z va mantiqiy zanjirda ifodalash.
- Intuitiv-amaliy: Tajribaga asoslangan tezkor va ongo‘sti qarorlar.

Motivatsiya — ijodkorlikning yadrosi: Ijodiy fikrlash tizimida motivatsiya markaziy o‘rinni egallaydi. U nafaqat bilishga bo‘lgan qiziqish, balki shaxsiy ahamiyatga ega bo‘lgan ichki turtkilar (intrinsic motivators) orqali faollashadi. Aynan kuchli motivatsiya shaxsni murakkab intellektual to‘siqlarni yengib o‘tishga va innovatsion yechimlar topishga undaydi.

I. Intellektual Faollik — Ijodiy Mushohadaning Fundamental Mexanizmi

Ijodiy salohiyatning asosi bo‘lgan intellektual faollik aqliy jarayonlarning kognitiv va motivatsion omillari sintezidan iboratdir. Ushbu fenomen shaxsning muammoli vaziyatga nisbatan munosabatiga ko‘ra uchta iyerarxik darajada differensiyalanadi:

Intellektual Faollik Darajalari

Daraja	Metodik Tavsifi va Operatsional Mohiyati
Reproduktiv	Faoliyatning an’anaviy qoliplar va ilgari o‘zlashtirilgan algoritmlar asosida, o‘zgartirishlarsiz amalga oshirilishi.
Evristik	Muammoni yechish jarayonida mavjud usullarni optimallashtirish, qulay va ratsional muqobil yo‘llarni mustaqil izlab topish.
Kreativ	Prinsipial jihatdan yangi, original va kutilmagan
Daraja	Metodik Tavsifi va Operatsional Mohiyati
	g‘oyalarni generatsiya qilish; intellektual tashabbuskorlikning eng oliy shakli.

II. Ijodiy Qobiliyatning Strukturaviy Komponentlari

Ijodiy qobiliyat — bu shunchaki iqtidor emas, balki muammoni anglashdan tortib, yakuniy innovatsion mahsulotni yaratishgacha bo‘lgan murakkab sifatlar majmuidir. U o‘zida quyidagi jarayonlarni integratsiyalaydi:

- Gnoseologik bosqich: Yangilik yaratish zaruriyatini anglash va muammoni aniq tavsiflash (identifikatsiya).
- Prognostik bosqich: G‘oya va farazlarni (gipoteza) ilgari surish hamda mavjud bilimlarni noodatiy tarzda qo‘llash.
- Verifikatsiya bosqich: Taxminlarni nazariy va amaliy jihatdan isbotlash, muammo yechimini modellashtirish.

- Natijaviy bosqich: Sifat jihatidan yangi, original mahsulot (kashfiyot, ixtiro yoki san’at asari) yaratish.

III. Ijodiy Iqtidorning Pedagogik-Psixologik Determinantlari

P. Ergashev, G. G‘ozibekova va G. Baykunusova kabi tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, yuksak ijodiy salohiyat bir necha izolyatsiya qilingan omillar emas, balki kompleks pedagogik-psixologik shart-sharoitlar mahsulidir.

Shaxsda ijodiy iqtidorning shakllanishi uchun quyidagi muhit drayverlari zarur:

1. Stimullovchi ta’limiy muhit: Talabaning kognitiv tashabbuskorligini qo‘llab-quvvatlovchi mikroiqlim.

2. Motivatsion barqarorlik: Ichki qiziqish va ijtimoiy e’tirofning mutanosibligi.

3. Tizimli metodologiya: Ijodiy fikrlash usullarini (TRIZ, aqliy hujum, lateral fikrlash) muntazam qo‘llash imkoniyati.

I. Kreativlikni Rivojlantirish: Kompensatsiya va Stimulyatsiya Qonuniyatlari

Inson psixikasidagi kompensatsiya (o‘rnini bosish) qonuniyatiga ko‘ra, kreativlikni shakllantiruvchi ayrim tabiiy omillarning yetishmasligi boshqa pedagogik va psixologik vositalar yordamida muvaffaqiyatli qoplanishi mumkin. Bu esa kreativ muhitni nafaqat tabiiy, balki maxsus ishlab chiqilgan metodlar orqali sun’iy modellashtirish imkonini beradi.

- Dinamik o‘sish: Maxsus tashkil etilgan amaliy mashg‘ulotlar shaxs ijodiy salohiyatida ijobiy o‘zgarishlarni (dinamikani) yuzaga chiqarishi ilmiy jihatdan isbotlangan.
- Innovatsion metodlar: Xususan, art-terapiya va improvizatsiya usullari talabalarda kognitiv moslashuvchanlikni oshirish va kreativ ko‘rsatkichlarni yuqori bosqichga ko‘tarishda samarali katalizator vazifasini o‘taydi.

II. Ijodiy Faoliyatning Operatsional va Motivatsion Strukturasi

Ijodiy faoliyat — bu subyektning o‘z mehnatiga nisbatan yuksak darajadagi ijodiy rag‘bati (mamnunlik) va masalani innovatsion hal etish jarayonidir. Ushbu jarayon quyidagi kognitiv kompetensiyalarni taqozo etadi:

1. Bilimlarni transfer qilish: Ilgari o‘zlashtirilgan tajriba va usullarni mutlaqo yangi, noaniq vaziyatlarga mustaqil va tezkor ko‘chirish.

2. Muammoli obyektni vizuallashtirish: Obyektning yashirin funksiyalari va yangi vazifalarini ko‘ra bilish mahorati.

3. Tizimlararo integratsiya: Bilim va ko‘nikmalarni turli fanlararo tizimlar aro samarali va uzoq muddatli integratsiyalash (transfer).

III. Pedagogik Ijodkorlikning Strategik Qirralari

Pedagogik ijodkorlik o‘qituvchidan shunchaki bilimdonlikni emas, balki metakognitiv mahoratni talab qiladi. U o‘zida quyidagi muhim jihatlarni mujassam etadi:

- Tanqidiy-innovatsion yondashuv: Ma’lumotlarni shunchaki qabul qilmay, ularni tanqidiy filtrdan o‘tkazish va yangicha talqin etish.
- Multivariantli mushohada: Muammo yechimida bir vaqtning o‘zida ko‘plab muqobil variantlarni (alternatives) tahlil qilish va eng optimalini (best-fit) tanlash.
- Intuitiv-mantiqiy sintez: Bilim, tajriba va intuitsiyaga tayanib, kutilmagan vaziyatlarda original yechimlar yaratishga shaylik.

I. Pedagogik Ijodkorlikning Funksional-Determinant Jihatlari

Pedagogik ijodkorlik boshqa ijod turlaridan o‘zining operatsional sharoitlari va natijaviy ko‘rsatkichlari bilan tubdan farq qiladi. Uning ustuvor jihatlari quyidagi kognitiv-metodik bloklarda namoyon bo‘ladi:

- Vaqt va Fazoviy Cheklov (Chronos-Topos): Pedagogik ijodiy jarayon (g‘oyaning generatsiyasi, inkubatsiyasi va realizatsiyasi) o‘quv dasturi va akademik soatlar bilan qat’iy chegaralangan. Bu o‘qituvchidan kognitiv moslashuvchanlik va qaror qabul qilishda yuqori operatsional tezkorlikni talab etadi.
- Natijaviy Prolonatsiya (Kechikkan samara): Moddiy ishlab chiqarishdan farqli o‘laroq, pedagogik ijod mahsuli darhol vizuallashmaydi. U o‘quvchining shaxsi, dunyoqarashi va kelajakdagi professional faoliyatida o‘z in’ikosini topadi, bu esa baholash jarayonining nisbiyligini keltirib chiqaradi.

1. Sinergetik Hamkorlik Muhiti: Pedagogik ijod — bu subyekt-subyekt (o‘qituvchi-o‘quvchi-hamkasb) munosabatlariga asoslangan kollektiv jarayondir. Jamoaviy intellektual izlanish muhiti ijodkorlik uchun eng qudratli motivatsion katalizator vazifasini o‘taydi.

2. Instrumental Qurollanganlik: Kreativ imkoniyatlar ta’lim muhitining metodologik va texnik (AKT, raqamli resurslar) ta’minoti darajasi bilan bevosita korrelyatsiya qilinadi.

3. Emotsional-Psixologik Regulyatsiya: O‘qituvchi o‘zining affektiv holatini boshqarish (self-regulation) orqali auditoriyada kreativ mikroiqlim yaratishi shart. Bu muloqot o‘quvchilarning "men"ligini namoyon etuvchi fasilitativ xarakterga ega bo‘lishi lozim.

II. Globallashuv Sharoitida Kreativlikning Rivojlanish Tamoyillari

Zamonaviy axborotlashuv va globallashuv davrida ta’lim tizimini innovatsion transformatsiyalarsiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Bugungi kunda oliy ta’lim oldida turgan eng dolzarb vazifa — mutaxassis tayyorlashning kompetensiyaviy-ijodiy modelini shakllantirishdir.

Innovatsion Ta’limning Akmeologik Talablari:

Oliy maktab pedagogik tarkibi o‘z faoliyatini quyidagi iyerarxik talablar asosida qayta qurishi zarur:

4. Ijodiy Individuallik: Har bir pedagogning o‘ziga xos mualliflik uslubini (individual teaching style) shakllantirish.

5. Kreativ Self-Development: Professional faoliyat davomida o‘z-o‘zini muntazam ijodiy yuksaltirish va yangilash (Self-renewal).

3. Prognostik Tayyorgarlik: Mutaxassisni kelajakdagi noaniq va o‘zgaruvchan mehnat bozori sharoitlariga kreativ moslasha olish qobiliyati bilan qurollantirish.

Zamonaviy pedagog nafaqat axborot uzatuvchi, balki o‘zining ijodiy salohiyati orqali ta’lim oluvchilarda kreativ tafakkur ekotizimini barpo etuvchi metodik arxitektordir.

I. Kreativlik — Zamonaviy Ilmiy Diskursning Dolzarb Muammosi

Shaxsning ijodiy imkoniyatlarini tadqiq etishga bo‘lgan ijtimoiy ehtiyoj **kreativlik** fenomenining alohida strategik ahamiyatini belgilaydi. Kreativlik shaxsiy ijodkorlikning dinamik umumlashmasi bo‘lishiga qaramay, u psixologiya va pedagogika fanlarida hali ham munosib differensatsiyaga (tabaqalanishga) uchramagan. Mavjud ilmiy lug‘atlar va nazariy manbalarda ushbu tushunchaning chegaralari yetarli darajada aniqlanmaganligi muammoning murakkabligini ko‘rsatadi.

II. Metodologik Konsensusning Yo‘qligi va Tadqiqot To‘siqlari

O‘nlab ilmiy tadqiqotlarda ijodkorlikning turli qirralari o‘rganilayotgan bo‘lsa-da, hozirgi kunga qadar ushbu muammo yuzasidan yagona ilmiy **konsensus** (to‘xtam) mavjud emas. Bu holat quyidagi obyektiv sabablar bilan izohlanadi:

- **Stoxastik tabiat:** Ijod jarayonidagi tasodifiylik va kutilmaganlik uning qat’iy ilmiy-deterministik uslublarda o‘rganish imkoniyatini cheklaydi.
- **Fenomenologik murakkablik:** Ijodkor shaxs fenomenining yuksak ko‘rinishlari tabiiy qonuniyat sifatida qaralsa-da, u eng kam tadqiq etilgan sohalardan biri bo‘lib qolmoqda.
- **Universal modelning yo‘qligi:** Zamonaviy fan ijodkorlik tabiatini to‘liq tushuntirib beruvchi universal va unifikatsiyalashgan modelga ega emas.

III. Ijodkorlik Psixologiyasi: Ijtimoiy-Gumanitar Zaruriyat

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida **inson omili** hal qiluvchi rol o‘ynamoqda. Shu bois, psixologiya va pedagogikada ijodkorlik sohasidagi izlanishlarni jadallashtirish talab etiladi. Zero, ijodkorlik natijalari nafaqat shaxsiy qimmatga, balki ulkan **ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga** ega.

IV. Ijodkorlik Psixologiyasining Predmeti va Maqsadi

Ilmiy bilimlarning rivojlanishi natijasida psixologiyada maxsus yo‘nalish — **Ijodkorlik psixologiyasi** shakllandi. Ushbu sohaning fundamental vazifalari quyidagilardan iborat:

1. **Psixik qonuniyatlar:** Ijodiy faoliyatni harakatlantiruvchi ichki ruhiy qoidalarni aniqlash.

2. **Kognitiv mexanizmlar:** Ijod jarayonining kechish bosqichlari va intellektual instrumentariysini tahlil qilish.

3. **Kreativlikni diagnostika qilish:** Shaxsning yaratuvchanlik salohiyatini o‘lchash va rivojlantirish metodologiyasini ishlab chiqish.

I. Kreativlik — Shaxs Rivojlanishining Evolyutsion Mexanizmi

N.V. Kipiaki, A.M. Matyushkin va Y.A. Ponomarev kabi tadqiqotchilar ijodkorlikni shaxs taraqqiyotining fundamental drayveri deb hisoblaydilar. G‘arb psixologiyasida ushbu yo‘nalish kreativlik termini ostida J. Gilford, E. Torrens va

V. Smitlar tomonidan tizimli o‘rganilgan. R. Xameni xorijiy olimlar qarashlarini umumlashtirib, kreativlikni quyidagi uchta o‘lchamda tavsiflaydi:

- Kognitiv to‘lqin: Ma’lumotlarni yangicha uslubda o‘zlashtirish va kognitiv qayta ishlash.
- Assotsiativ aloqa: Obyektlar o‘rtasida ilgari mavjud bo‘lmagan yangi bog‘liqliklarni (Kyubi) aniqlash.
- Subyektiv munosabat: Voqelikka nisbatan yangicha yondashuv (Rodjers) va ongning kreativ e’tirozlariga asoslangan faolligi.

II. Kreativlikning Strukturaviy va Protsessual Modellari

Tadqiqotchilar kreativlikni belgilashda shaxsning individual xususiyatlari va kognitiv jarayonlar birligiga urg‘u beradilar:

1. J. Gilfordning Faktorli Modeli: Kreativlik — bu ijodiy tafakkurning samaradorligini belgilovchi intellektual qobiliyatlar va shaxsiy omillarning murakkab majmuidir.

2. E. Torrensning Muammoli-Izlanish Modeli: Kreativlikni protsessual nuqtai nazardan tahlil qilib, uni muammoli vaziyatdagi defitsitni (bilim yetishmasligini) sezish, gipotezalar shakllantirish va yechim topishning dinamik zanjiri deb belgilaydi.

III. Ijodkorlikning Ijtimoiy-Boshqaruv va Evristik Qirralari

Hozirgi bosqichda ijodkorlik nafaqat individual, balki ijtimoiy-psixologik va boshqaruv darajasida ham tadqiq etilmoqda. Bu yo‘nalishda jamoaviy kreativlikni optimallashtirish, guruhdagi rollarning tabaqalanishi va tashkiliy muhitning ijodga ta’siri o‘rganiladi.

- V. Arteym yondashuvi: Kreativlik mahsul (obyekt) bilan emas, balki subyektning bilim, faoliyat va motivatsion istak uyg‘unligiga asoslangan munosabati bilan o‘lchanadi.
- Y.A. Ponomarev va Evristika: Evristik faoliyatni muammo yechimini topishga yo‘naltirilgan, yangi yondashuvlarni ishlab chiquvchi va intellektual mahsulot (novatsiya) yaratuvchi maxsus ruhiy jarayon deb tavsiflaydi.

IV. Professional Kreativlikning Psixologik Mazmuni

Kreativlikning tasniflanishi mutaxassisning professional faoliyatidagi psixik majmualar tarkibiga bog‘liq. Zamonaviy psixologik tadqiqotlarning asosiy fokusi quyidagilarga qaratilgan:

- Intellektual avtonomlik: Muammolarni mustaqil va konseptual hal qilishga bo‘lgan ichki ehtiyoj.
- Ideatsion oqimdorlik: Katta hajmdagi original g‘oyalarni generatsiya qilish (ishlab chiqish) qobiliyati.
- Betakrorlik (Originality): Muammolarning takrorlanmas va ijtimoiy qimmatga ega yechimlarini modellashtirish.

I. Kreativlik — Universal Shaxsiy Kategoriya Sifatida

Zamonaviy tadqiqotlar kreativlikni "istisno tariqasidagi g'aroyib fenomen" deb baholagan klassik qarashlardan voz kechib, uni har bir insonga xos bo'lgan shaxsiy majmua (potensial) sifatida e'tirof etmoqda. Bu yondashuvda kreativlik nafaqat noyob mahsulot yaratish, balki shaxsning refleksiv ko'rsatkichi — o'z-o'zini yangicha sifat darajasida baholash va namoyon etish qobiliyati deb belgilanadi.

II. Kreativlikning Ko‘p O‘lchamli Talqinlari

An’anaviy psixologiya va pedagogikada kreativlik fenomenini identifikatsiya qilishda quyidagi uchta yetakchi yo‘nalish ko‘zga tashlanadi:

Tadqiqotchi	Kreativlikning talqini
J. Gilford, Y.K. Tixomirov	Kreativlik — maxsus turdagi tafakkur (divergent) jarayonidir.
D.B. Bogoyavlenskaya	Kreativlik — subyektning yuqori darajadagi intellektual faolligi ko'rinishidir.
Y.A. Ponomarev	Kreativlik — shaxsning turli psixologik sifatlari integratsiyasi natijasidir.

Kreativ andragogika (kattalar ta'limi) nuqtai nazaridan shunchaki darajani aniqlash yetarli emas; oliy ta’lim tizimida kreativlikni shaxs kategoriyasi sifatida maqsadli shakllantirish va rivojlantirishning metodologik asoslari talab etiladi.

III.Kreativ Ta’lim va Tarbiya: Integral Yondashuv

Kreativlikni o'rganishda biryoqlama yondashuvdan qochish va uni bir butun tizim sifatida qabul qilish lozim. Oliy maktab pedagogikasida bu muammo quyidagi ikki yo'nalish uyg'unligida hal etiladi:

1. Ijodiy ta’lim: Talabaning bilish jarayonini kreativ usullar bilan boyitish.
2. Ijodiy tarbiya: Shaxsning ichki kreativ salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun qulay ijtimoiy-psixologik muhit yaratish.

IV. Pedagogik Novatorlik va Ilmiy Burilish

XX asrning 60-70-yillari kreativlik muammosini tadqiq etishda "keskin burilish davri" bo'lib, ta'lim maydoniga pedagog-novatorlar kirib keldi. Ularning amaliy yutuqlari pedagogik psixologiyada ijodiy o'qitish mexanizmlarini chuqur o'rganishga turtki berdi.

V. Davidov, I.A. Zimnyaya va N.V. Kuzmina kabi olimlarning ilmiy jamoalari tomonidan:

- Ijodiy faollikning ruhiy determinantlari tahlil qilindi;
- Ta'lim jarayonida ijodiy faoliyatni modellashtirishning psixologik qonuniyatlari ishlab chiqildi;
- Pedagogik mahorat va kreativlikning o'zaro korrelyatsiyasi isbotlandi.

V.M. Morozov kabi tadqiqotchilarning nazariy qarashlariga tayanib, kreativlikni professional andragogikada qo‘llashning tizimli qonuniyatlarini aniqlash mumkin. Biz kreativlikka shunchaki shaxsning alohida bir xususiyati sifatida emas, balki insonparvarlik tamoyillariga asoslangan tabaqalashtirilgan (individual) ta’limning fundamental asosi deb qaraymiz.

Kreativlik shaxsni yuksaltiruvchi kategoriya sifatida inson ma’naviyatining ajralmas qismi va o‘z-o‘zini rivojlantirishning (self-development) asosiy drayveridir. Uning mohiyati quyidagi o‘lchamlarda namoyon bo‘ladi:

- Innovatsion intilish: Bilimlarning miqdori (hajmi) bilan emas, balki yangi g‘oyalarni generatsiya qilishga bo‘lgan ichki ehtiyoj bilan o‘lchanadi.
- Stereotiplarni transformatsiya qilish: O‘rnashib qolgan kognitiv qoliplarni yangilik yaratish maqsadida isloh qilish va o‘zgartirish layoqati.
- Noodatiy qarorlar qabul qilish: Hayotiy va professional muammolarni yechishda kutilmagan, alternativ va samarali strategiyalarni qo‘llash.

III. Kreativlikni Boshqarishning Psixofiziologik Murakkabligi

Kreativ jarayonni tashkil etish va boshqarish o‘ziga xos murakkablikka ega, chunki bu jarayonda shaxsning nafaqat ongli (rasional), balki ongosti (intuitiv) tuzilmalari ham faol ishtirok etadi.

- Intellektual kreativlik vs Pedagogik kreativlik: Psixologik-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, aksariyat tadqiqotlar intellektual kreativlik (aqliy qobiliyatlar) bilan cheklanib qolmoqda.
- Tadqiqotlardagi defitsit: Ijtimoiy va xususiy pedagogik kreativlik sohasidagi izlanishlar nisbatan kam sonli bo‘lib, ko‘pincha ular faqat pedagogik muloqotni yaxshilash (kommunikativ tavsiyalar) bilan cheklanadi.

Pedagogika va psixologiyada kreativlikning o‘sishiga ta’sir etuvchi ichki (motivatsion, genetik) va tashqi (ijtimoiy, ta’limiy) omillarni tizimlashtirib, quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Integral tabiat: Kreativlik intellekt, emotsiya va irodaning o‘zaro sintezi natijasida yuzaga keladigan yaxlit tizimdir.

2. Andragogik zaruriyat: Kattalar ta’limida kreativlik — bu professional tajribani innovatsion qayta ishlash va yangi kompetensiyalarni o‘zlashtirishning asosiy mexanizmidir.

3. Fasilitativ muhit: Pedagogik kreativlikning rivojlanishi uchun nafaqat

muloqotni yaxshilash, balki shaxsning "men"ligini to‘la namoyon etuvchi ijodiy ekotizim yaratish talab etiladi.

Kreativ insonlarni o‘zgalardan ajratib turuvchi asosiy jihat — ularning emotsional-irodaviy avtonomligidir. O‘z-o‘ziga ishonch, tavakkalchilikka moyillik hamda ijtimoiy konformizmdan (o‘zgalar fikriga tobelikdan) xolilik individning shaxsiy o‘ziga xosligini belgilaydi. Kreativlik motivatsiyasiga nisbatan ikki asosiy yondashuv mavjud:

- Self-actualization (O‘zlikni namoyon etish): Inson o‘zining intellektual va ma’naviy imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanib, faoliyatning mutlaqo yangi qirralarini kashf etadi.
- Eksperimental tavakkalchilik: Kreativlikni rag‘batlantirish — bu o‘z imkoniyatlari chegarasini muntazam ravishda sinovdan o‘tkazish va noaniqlik sharoitida harakat qilish demakdir.

Potensial kreativlik — bu shunchaki imkoniyatlar zaxirasidir. Uning amaldagi (dolzarb) kreativlikka aylanishi murakkab ichki transformatsiya jarayonini taqozo etadi. Bu jarayon quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1. Tajribani qayta qurish: Avval o‘zlashtirilgan bilimlar shunchaki takrorlanmaydi, balki yangi sharoitga moslab qayta tizimlashtiriladi.
2. Konstruktiv muhit: Oddiy tanqiddan voz kechib, o‘z-o‘ziga hurmatni oshirish va "baholanishdan qo‘rqish" sindromini yengish orqali kreativ faollikka erishiladi.
3. Innovatsion dinamika: Pedagogik yangiliklarga passiv moslashishdan (adaptatsiya) ularni faol qayta qurishgacha (rekonstruksiya) bo‘lgan masofa o‘qituvchi mahoratining o‘sish trayektoriyasini belgilaydi.

Nazariy tahlillar pedagogik mahoratning rivojlanishini quyidagi uchta iyerarxik bosqichga ajratadi:

Bosqich	Darajasi	Tavsifi va Operatsional Mazmuni
I bosqich	Reproduktiv-metodik	Faoliyat tayyor uslubiy qo‘llanmalar va o‘zgalar tajribasini nusxalash asosida quriladi.
II bosqich	Optimallashtirish	O‘qituvchi mavjud maqsadlarga erishish uchun eng samarali metod va shakllarni mustaqil ravishda saralab oladi.
III bosqich	Evristik-kreativ	Pedagog muloqotning ijodiy imkoniyatlaridan mahorat bilan foydalanadi, an’anaviy uslublarga shaxsiy munosabatini singdirgan holda mustaqil va original yechimlar yaratadi.

O‘qituvchining yuqori darajadagi yaratuvchanligi uning ijodiy individualligi orqali namoyon bo‘ladi. Bunda pedagog quyidagi omillarni sintez qilgan holda ish olib boradi:

- Tarbiyalanuvchining individual-psixologik xususiyatlari;
- Jamoaning ijtimoiy-dinamik holati;
- Ta’limning sifat ko‘rsatkichlari.

Tayyor tavsiyalarni amaliyotga tatbiq etish darajasi optimallashtirishdan evristik darajaga, undan esa mutlaqo shaxsiy va mustaqil yondashuvgacha bo‘lgan evolyutsion yo‘lni bosib o‘tadi.

Tadqiqotchilarning umumiy xulosasiga ko‘ra, kreativ shaxslar harakatlarida konformizm (ko‘r-ko‘rona taqlid) kuzatilmaydi; aksincha, ular tanlangan faoliyatning barcha bosqichlariga individual-ijodiy yondashadilar. V.A. Slastenin va L.S. Podimovalar tomonidan ilgari surilgan yondashuv kreativlikning rivojlanish trayektoriyasini quyidagicha tabaqalashtiradi:

- Potensial kreativlik: Shaxsning yangilik yaratishga bo‘lgan ichki moyilligi va intellektual shayligi. Bu amaldagi (dolzarb) kreativlikni egallash uchun bazaviy fundament hisoblanadi.
- Dolzarb (amaldagi) kreativlik: Tashqi pedagogik sharoitlar ta’sirida yuzaga chiqqan real yaratuvchanlik faoliyati.

Pedagogik Mahoratning Ierarxik Darajalari:

1. Reproduktiv daraja: Tayyor metodik ishlanmalardan nusxa ko‘chirish va standart qoliplar asosida ish yuritish.

2. Adaptiv-kreativ daraja: To‘liq konsepsiyaga ega bo‘lmagan holda, ayrim samarali va innovatsion usullarni tanlab qo‘llash.

3. Siztemli-mualliflik daraja: Ta’lim va tarbiya jarayonida shaxsiy mualliflik konsepsiyalari hamda original metodikalarini ishlab chiqish (eng yuqori akmeologik bosqich).

XX asrning 50-yillarida amalga oshirilgan tadqiqotlar kreativlikni (lat. *creatio* — yaratish) mustaqil ilmiy kategoriya sifatida ajratib ko‘rsatdi. Bu burilishga an’anaviy intellekt koeffitsiyenti (IQ) va muammoli vaziyatlarni original yechish qobiliyati o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri korrelyatsiyaning yo‘qligi sabab bo‘ldi.

- Avtonomlik: Kreativlik intellektga mutlaq bo‘ysunmagan holda, individning yangi tushunchalar yaratish va innovatsion malakalarni shakllantirish iqtidoridir.
- Kognitiv tezkorlik: Kreativlik muayyan muammo yechimida mavjud axborot resurslaridan nostandart va jadal sur’atda foydalanish mahorati bilan belgilanadi.

Dastlabki taqlidiy bosqichlardan haqiqiy yaratuvchanlik bosqichiga o‘tish pedagog faolligining sifat o‘zgarishini ifodalaydi. Intellektual saviyaning kreativlik bosqichlari bilan qiyosiy tahlili quyidagi xulosalarni beradi:

- Innovatsion imkoniyat: Pedagogning har bir yangi bosqichga ko‘tarilishi uning mustaqil innovatsion salohiyati yuksalib borayotganidan dalolat beradi.

- Strategik tashkil etish: Faollikning iyerarxik o‘sishi kelajakda innovatsion ta’lim strategiyalarini muvaffaqiyatli loyihalash va amalga oshirishning asosiy kafolatidir.

I. J. Gilford Nazariyasi: Kreativlikning Kognitiv Faktorlari

1950-yillarda J. Gilford va uning izdoshlari kreativlikni 16 ta gipotetik intellektual qobiliyat majmuasi sifatida ta'rifladilar. Zamonaviy pedagogik psixologiyada ushbu omillar orasida quyidagilar bazaviy kreativ indikatorlar sifatida tan olinadi:

- Ravonlik (Fluency): Muayyan vaqt birligi ichida generatsiya qilingan g'oyalar va muqobil variantlarning miqdoriy ko'rsatkichi.
- Egiluvchanlik (Flexibility): Fikrlash jarayonida bir kategoriyadan ikkinchisiga tezkor adaptatsiya bo'lish va turli xil yondashuvlarni qo'llash layoqati.
- Originality (O'ziga xoslik): Standart qoliplardan farq qiluvchi, nodir va intellektual jihatdan qimmatli g'oyalarni yaratish iqtidoridir.
- Kognitiv Sensitivlik (Qiziquvchanlik): Atrof-muhitdagi muammolarga nisbatan yuksak sezgirlik va ularni aniqlash mahorati.
- Gipotetik tafakkur: Stimul va reaksiya o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni fantaziya elementlari bilan boyitish va mavjud borliq chegaralaridan erkin chiqib ketish qobiliyati.

II. Divergent va Konvergent Tafakkur: Funksional Farqlar

Gilford kreativlikning mohiyatini divergent tafakkur (ko'p yo'nalishli fikrlash) bilan bog'laydi. Bu jarayon muammoning aniq yechimi hali mavjud bo'lmagan "noaniqlik" holatida faollashadi.

- Konvergent tafakkur: Yagona to'g'ri javobni qidirishga va mavjud ma'lumotlarga qat'iy tayanishga yo'naltirilgan.
- Divergent tafakkur: Bitta muammoning turfa xil, kutilmagan va original yechimlarini izlashga xizmat qiladi.

III. Intellekt va Kreativlikning Korrelyatsiyasi

An'anaviy IQ testlari va kreativlik metodikalari o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy bahslarga boy. Tadqiqotchilar quyidagi xulosalarga kelganlar:

1. Mezonlar farqi: Agar kreativlik "test ballari" bilan emas, balki "ijodiy yutuqlar" va "mahsulot sifati" bilan o'lchansa, intellekt va kreativlik natijalari bir-birini to'ldiradi.

2. Muhit omili: Kreativlik faqat ichki iqtidor emas, balki egallangan bilimlar, tajriba va mikroiqlim mahsulidir. Tabaqalashtirilgan (ixtisoslashgan) ta'lim muhiti kreativlik ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi.

IV. Kreativ Shaxsning Psixologik Portreti va Motivatsiyasi

Kreativ shaxslarni ijodkor bo'lmagan toifadan ajratib turuvchi barqaror

belgilar mavjud bo'lib, ular barcha yosh guruhlarida (bolalar va kattalar) o'xshash xarakterga ega:

- Shaxsiy avtonomlik: Ijtimoiy cheklovlarga qarshi tura olish, o'ziga ishonch va dadillik.
- Energetik barqarorlik: Yuksak ruhiy quvvat va ichki/tashqi nizolarni muvozanatlash mahorati.
- Eksperimental motivatsiya: Kreativ shaxslar o'z imkoniyatlari chegarasini sinab ko'rish va tavakkalchilikka asoslangan yangi faoliyat turlariga intiladilar.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlar kreativlikni intellektning an’anaviy shakllaridan to‘liq ajratib bo‘lmasligini e’tirof etsa-da, uni alohida intellektual iqtidor turi sifatida keng ko‘lamda o‘rganmoqda. Kreativlik va real ijodiy muvaffaqiyatlar o‘rtasidagi bog‘liqlik bevosita mavjud, biroq ushbu fenomenning barcha qirralari hali to‘liq unifikatsiyalashgan ilmiy tushuntirishga ega emas.

Kreativlikni o‘lchashning ilk tizimli metodikasi XX asrning ikkinchi yarmida J. Gilford tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu metodologiya "divergent tafakkur" (ko‘p yo‘nalishli fikrlash) salohiyatini baholashga yo‘naltirilgan bo‘lib, 14 ta ixtisoslashtirilgan topshiriqni o‘z ichiga oladi:

- Verbal (og‘zaki) blok (10 ta topshiriq):
  - *Leksik boylik:* Berilgan fonema (tovush) asosida maksimal miqdorda so‘z generatsiya qilish.
  - *Semantik assotsiatsiyalar:* Tayanch so‘zlar uchun keng ko‘lamli sinonimik qatorlarni shakllantirish.
- Figural (tasviriy) blok (4 ta topshiriq):
  - *Ekspressiv bezash:* Tayyor obyektlarni kreativ detallar bilan boyitish va ularga yangi mazmun berish.

Tanqidiy tahlil: Gilford testlari asosan yuqori sinf o‘quvchilari va kattalarga mo‘ljallangan bo‘lib, ularning samaradorligi borasida psixologlar o‘rtasida turli qarashlar mavjud. Asosiy e’tiroz — natijalarning ijodiy originallikka emas, balki bajarish tezligiga (tempiga) bog‘liqligi bilan izohlanadi.

Hozirgi kunda talabalar va bolalarning ijodiy salohiyatini aniqlashda E.P. Torrens testlari (TTCT — Torrance Tests of Creative Thinking) eng ishonchli instrument hisoblanadi. Torrens yondashuvining o‘ziga xosligi shundaki, u diqqatni yakuniy mahsulotga emas, balki bevosita ijodiy jarayonning kechishiga qaratadi.

1966-yilda optimallashtirilgan ushbu metodika 5 yoshdan boshlab barcha yosh guruhlari uchun universaldir. Uning asosiy bosqichlari bitta tasvir atrofida qurilgan mantiqiy savollarni qamrab oladi:

1. Muammoni identifikatsiyalash: Tasvir yuzasidan maksimal miqdorda savollar shakllantirish.

2. Kausal (sabab-oqibat) tahlil: Narsalarning mavjud holati sabablarini ko‘rsatish.

3. Prognostik mushohada: Voqealarning ehtimoliy oqibatlarini bashoratlash.

Torrens metodikasida talabaning ijodiy qobiliyati Gilford tomonidan ilgari surilgan to‘rtta asosiy mezon asosida kompleks baholanadi:

- Fluency (Ravonlik): G‘oyalar miqdori.
- Flexibility (Egiluvchanlik): Yondashuvlarning turfaligi.
- Originality (O‘ziga xoslik): G‘oyalarning betakrorligi.
- Elaboration (Ishlanganlik): Detallarga boylik va mukammallik.

Gilford va Torrens testlarining asosiy farqi:

Mezon	**J. Gilford testi**	**E.P. Torrens testi**
Asosiy urg‘u	Tafakkur mahsuldorligi va tezligi.	Ijodiy jarayon va tasavvur chuqurligi.
Maqsadli guruh	Kattalar va yuqori sinf o‘quvchilari.	5 yoshdan boshlab barcha yoshdagilar.
Vazifa turi	Asosan mantiqiy-verbal va strukturali.	Muammoli rasm va ochiq savollar.
Baholash	Miqdoriy (nechta so‘z topdi).	Sifat va ijodiylik (qanchalik noodatiy).

Nazorat savollar:

1. Kreativ dars qanday dars tizimidan farq qiladi?
2. Innovatsion tuzilishning darsda qanday foydali tomonlari mavjud?
3. Kreativ darsni rejalashtirishda qanday metodlar qo‘llaniladi?
4. Kreativ darsda talabalar qanday faoliyatlarni amalga oshiradilar?
5. Innovatsion dars tuzilishi o‘quvchilarning fikrlash tarziga qanday ta’sir qiladi?
6. Kreativ metodlar orqali darsning samaradorligini qanday oshirish mumkin?
7. Innovatsion tuzilishdagi darslarni qaysi fanlarda qo‘llash samarali bo‘ladi?
8. Kreativ darslarni tashkil etishda texnologiyalardan qanday foydalanish mumkin?
9. Darsda kreativ usullarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning qiziqishini qanday oshirish mumkin?

8-mavzu

Pedagogik qobiliyatni shakllantirishda kreativ yondashuv.

REJA:

1. Qobiliyatning pedagogik-psixologik tavsifi.
2. O‘qituvchi pedagogik qobiliyatini rivojlantirishda kreativ funksiyalari.
3. Pedagogik qobiliyatning asosiy sifatlari va xususiyatlari.

1. Qobiliyatning pedagogik-psixologik tavsifi.

Qobiliyat shaxsning o‘ziga xos xususiyati bo‘lib, u ma’lum faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini beradi. Pedagogik va psixologik jihatdan qobiliyatni tahlil qilish shaxsning rivojlanishi, o‘z - o‘zini anglash jarayoni va jamiyatda samarali faoliyat olib borishini ta’minlash uchun muhimdir. Qobiliyat insonning ma’lum bir faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishi uchun zarur bo‘lgan individual-psixologik xususiyatidir. Bu insonning shaxsiy imkoniyatlarini ochib beradigan, uning ijodkorligini va mahoratini shakllantiradigan muhim omil hisoblanadi. Qobiliyatni to‘g‘ri tushunish va uni rivojlantirish pedagogika va psixologiya sohalarining asosiy maqsadlaridan biridir.

I. Pedagogik Qobiliyatlar: Professional Kompetentlikning Integral Strukturasi

Pedagogik qobiliyatlar — bu o‘qituvchining ta’lim-tarbiya jarayonida maksimal samaradorlikka erishishini ta’minlovchi shaxsiy sifatlar, psixologik xususiyatlar va operatsional malakalarining murakkab tizimidir. Ushbu kompetensiyalar majmuasi quyidagi fundamental vazifalarni amalga oshirishga yo‘naltirilgan:

- **Kommunikativ-ekspressiv funksiya:** Murakkab ilmiy-nazariy tushunchalarni o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos ravishda sodda va tushunarli tarzda interpretatsiya qilish.
- **Motivatsion-stimullovchi funksiya:** Ta’lim oluvchilarning bilish faolligini doimiy ravishda rag‘batlantirish va ularda fanga nisbatan barqaror qiziqish uyg‘otish.
- **Ijtimoiy-psixologik regulyatsiya:** Auditoriyada ijobiy emotsional muhitni barpo etish, nizolarni konstruktiv hal qilish va subyekt-subyekt munosabatlarini qaror toptirish.

II. Ijodiy Funksiya: Pedagogik Innovatsiyalarning Drayveri

Pedagogik faoliyatdagi **ijodiy (kreativ) funksiya** — bu o‘qituvchining doimiy ravishda yangilik yaratish, noaniqlik sharoitida nostandart yechimlar ishlab chiqish va divergent tafakkur yuritish salohiyatidir. Ushbu funksiya zamonaviy ta’lim sharoitida quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- **Metodik kreativlik:** O‘qitishning an’anaviy qoliplaridan voz kechib, mualliflik metodikalarini va innovatsion texnologiyalarni (masalan, loyihaviy ta’lim, evristik suhbat) amaliyotga tatbiq etish.
- **Didaktik dizayn:** O‘quvchilarni faol izlanishga undovchi original topshiriqlar, keys-stadiyalar va intellektual loyihalarni modellashtirish.
- **Adaptiv yechimlar:** Kutilmagan pedagogik vaziyatlarda mavjud bilim va tajribani yangicha shaklda qo‘llash orqali dars jarayonini optimallashtirish.

Nega o‘qituvchi uchun ijodkorlik muhim?

Ta’limga qiziqishni oshirish: Ijodiy o‘qitish usullari o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va esda qolarli qiladi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Muntazam bo‘lmagan topshiriqlar o‘quvchilarni ma’lumotni tahlil qilishga, turli nuqtai nazarlarni solishtirishga va xulosalar chiqarishga undaydi.

Kelajakka tayyorlaning: Innovatsiya va moslashuvchanlik qadrlanadigan bugungi dunyoda ijodiy qobiliyatlarga talab ortib bormoqda.

O‘qituvchining shaxsiy o‘sishi: Ijodiy faoliyat o‘qituvchining o‘zini o‘zi rivojlantirishiga hissa qo‘shadi, uning dunyoqarashini kengaytiradi va ishdan qoniqishni oshiradi.

O‘qituvchining ijodiy qobiliyatlarini qanday rivojlantirish kerak?

Treninglar va seminarlarda qatnashish: Professional tadbirlarda ishtirok etish o‘qituvchilarga tajriba almashish, yangi texnikalarni o‘rganish va ilhom olish imkonini beradi.

Kognitiv-Metodologik Rivojlanish: Professional Dunyoqarashni Kengaytirish

Kasbiy adabiyotlar va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar bilan muntazam tanishib borish pedagogning metodologik madaniyatini yuksaltirishning asosiy omilidir. Bu jarayon quyidagilarga xizmat qiladi:

- Nazariy fundamentalizatsiya: Pedagogik kontseptsiyalar va dars o‘tish modellarini zamonaviy ilm-fan yutuqlari asosida yangilab borish.
- Intellektual labbaylik: Ta’lim sohasidagi global tendentsiyalarni tahlil qilish orqali kasbiy dunyoqarashni diversifikatsiya qilish.

Kreativ-Loyiha Faoliyati: Yaratuvchanlik Potentsialini Aktivlashtirish Ijodiy loyihalarni modellashtirish va ularni amaliyotga tatbiq etish o‘qituvchining professional kompetentligini reproduktiv darajadan kreativ darajaga o‘tkazadi:

- Mualliflik ishlanmalari: Shaxsiy o‘quv materiallarini konseptuallashtirish orqali o‘ziga xos o‘qitish uslubini (teaching style) yaratish.
- Ijtimoiy-pedagogik faollik: Sinfdan tashqari tadbirlar va professional tanlovlar doirasida nostandart yechimlarni sinovdan o‘tkazish, bu esa shaxsning ijodiy "Men"ligini namoyon etishga (self-actualization) zamin yaratadi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) ta’lim jarayonining vizuallashuvi va interaktivligini ta’minlovchi qudratli vositadir:

- Multimedia integratsiyasi: Interaktiv taqdimotlar, video-kontent va raqamli resurslar yordamida o‘quv materiallarining didaktik jozibadorligini oshirish.
- Virtual ta’lim muhiti: Axborot texnologiyalari o‘qituvchiga darsning vaqt va makon chegaralarini kengaytirish, materialni uzatishning multivariantli shakllaridan foydalanish imkonini beradi.

Hamkasblar bilan hamkorlik: Pedagogik g‘oyalarni hamkasblar bilan muhokama qilish tajriba almashish va yangi ijodiy g‘oyalar tug‘ilishini rag‘batlantiradi.

O‘z-o‘zini tarbiyalash: bilimning yangi sohalarini doimiy ravishda o‘rganish o‘qituvchiga pedagogik muammolarning nostandart echimlarini topishga yordam beradi.

Rolli o‘yinlar: Talabalar real hayotiy vaziyatlarni taqlid qilib, turli rollarni o‘ynashga harakat qilishadi.

Bahs: Talabalar munozarali masalalar bo‘yicha o‘z nuqtai nazarlarini himoya qiladilar, argumentatsiya va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

O‘yin elementlaridan foydalanish: o‘quv jarayoniga o‘yin elementlarini kiritish o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va o ‘rganishni yanada qiziqarli qiladi.

Qobiliyatning shakllanishi:

Tug‘ma imkoniyatlar: genetik omillar qobiliyatning rivojlanishi uchun asos bo ‘lsa-da, bu imkoniyatlarning amalga oshishi ko ‘proq tarbiya va muhitga bog‘liq.

Faoliyat: Qobiliyatni rivojlantirishda shaxsning faoliyati va u bilan bog‘liq tajriba muhim ahamiyatga ega.

Muammo va vaziyatlar: Muammolarni hal qilishda qobiliyat rivojlanadi va yangi yondashuvlar shakllanadi.

Qobiliyat turlari

1. **Umumiy qobiliyatlar:** Bu turdagi qobiliyatlar ko‘plab faoliyat turlarida muvaffaqiyat qozonish uchun zarur. Masalan:
   - Tafakkur qilish qobiliyati (intellektual qobiliyat).
   - Xotira, diqqatni jamlash, muloqot qilish.
2. **Maxsus qobiliyatlar:** Ma’lum bir sohada yuqori natijalarni ko ‘rsatish uchun zarur. Masalan:

- Musiqiy qobiliyat.
- Texnik, badiiy yoki sport qobiliyati.
- Akademik yoki ilmiy qobiliyatlar.

Qobiliyatni rivojlantirish usullari:

Individual yondashuv: Har bir bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish uchun individual reja tuzish.

Rag‘batlantirish: Qobiliyatlarni rivojlantirishda mukofot va ijobiy turtki berish muhim.

Ijodiy faoliyatni qo ‘llab-quvvatlash: Bolalarni yangi g‘oyalar o ‘ylab topishga va tajriba qilishga undash.

Qobiliyat shaxsning individual rivojlanishi va jamiyatdagi o‘rni uchun muhim psixologik-pedagogik omildir. Uni rivojlantirish uchun tizimli yondashuv va shaxsga moslashgan tarbiya zarur. Ta’lim va tarbiya jarayonida qobiliyatlarni aniqlash va rivojlantirishga e'tibor qaratish, shaxsning imkoniyatlarini to‘laqonli ochib berishga yordam beradi. Ushbu funksiyalar quyidagicha izohlanadi:

1. Innovatsion yondashuvni qo‘llash. O‘qituvchi o‘quv jarayonida yangi usullar va texnologiyalarni qo‘llab, o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi. Masalan, interaktiv metodlar, vizual materiallar va zamonaviy IT vositalardan foydalanish.

2. Muammoni hal qilish qobiliyati. Kreativ o‘qituvchi muammolarni standart yechimlar bilan emas, balki noodatiy va samarali usullarda hal qiladi. Bu o‘quvchilarning ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. O‘quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish.Kreativ funksiyaga ega bo‘lgan o‘qituvchi o‘quvchilarning qiziqish va iste’dodlarini aniqlab, ularni rivojlantiradi. Shu bilan birga, har bir o‘quvchiga individual yondashadi va ijodiy faoliyatni rag‘batlantiradi.

4. Emotsional-intellektual yondashuv.Kreativ funksiyalar o‘qituvchining o‘quvchilar bilan emotsional aloqa o‘rnatish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. U o‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otib, ularni jarayonga jalb qiladi.

6. Motivatsiya yaratish. Kreativ o‘qituvchi o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini uyg‘otadi. Bu jarayonda o‘ziga xos topshiriqlar, o‘yinlar va ijodiy mashqlarni qo‘llash asosiy ahamiyatga ega.

7. Original yondashuvlarni ishlab chiqish. Kreativ funksiyalar yordamida o‘qituvchi darsni o‘tkazishda noodatiy usullar va yangi metodlarni ishlab chiqadi. Bu o‘quvchilarda o‘z fikrini erkin ifoda etish va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Kreativ funksiyalar nafaqat dars samaradorligini oshiradi, balki o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi hamda o‘quv jarayonining umumiy sifatini yaxshilaydi.

Kreativ funksiyalarni amaliyotda qo‘llash o‘qituvchi faoliyatini yanada samarali, innovatsion va qiziqarli qiladi. Quyida bunday funksiyalarni real ta’lim jarayonida qo‘llashga oid amaliy misollar va usullar keltirilgan:

1. Interaktiv metodlarni qo‘llash

Kreativ funksiyalar yordamida o ‘quv jarayonini jonlantirish uchun turli interaktiv usullardan foydalanish mumkin:

“Baliq skeleti” texnikasi (Ishikava diagrammasi): Bu metod muammolarni o‘rganishda o‘quvchilarning fikrlash jarayonini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Rolli o‘yinlar: Masalan, tarix darsida o‘quvchilarni tarixiy shaxslar roliga qo‘yib, muayyan davrni jonlantirish.

Munozaralar va debatlar: Muammoli savollarni muhokama qilish orqali o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga undash.

2. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish

Zamonaviy IT vositalar va raqamli texnologiyalar kreativ funksiyalarni qo‘llashda muhimdir:

Virtual reallik (VR) yoki AR texnologiyalari: Masalan, geografiya darsida dunyo xaritalarini 3D ko‘rinishda tadqiq qilish.

Interaktiv doska va dasturlar: Quiz, Kahoot, yoki Mentimeter kabi platformalar orqali qiziqarli o‘yin shaklidagi savol-javoblar tashkil qilish.

Onlayn kontent yaratish: Masalan, o‘quvchilar bilan birgalikda video dars yoki elektron resurslar tayyorlash.

3. Ijodiy loyihalar va topshiriqlar

O‘quvchilarni ijodkorlikka undash uchun loyihalar tashkil etish:

Tarixiy dioramalar yaratish: Tarix fanida muayyan davrni maket ko‘rinishida aks ettirish.

O‘z she’r yoki hikoyasini yozish: Adabiyot darslarida badiiy asar muallifi sifatida o‘z imkoniyatlarini sinab ko‘rish.

STEAM loyihalari: Fan va texnologiya darslarida muayyan muammoni yechishga oid modellar yaratish.

4. O‘quvchilarning qiziqishini uyg‘otish

“Ochiq savol” usuli: Har bir mavzu bo‘yicha o‘quvchilarga muammoli, lekin javobi turlicha bo‘lishi mumkin bo‘lgan savollar berish.

“Bir kunlik o‘qituvchi”: O‘quvchilarga o‘zaro dars o‘tkazish imkoniyatini berish orqali ularda mas’uliyat hissini va ijodkorlikni rivojlantirish.

Storytelling (hikoya qilish): O‘quvchilarni muayyan mavzu bo‘yicha qiziqarli hikoya yaratishga undash.

5. Masalalarga noodatiy yondashuvni rag‘batlantirish

Matematikada muammolarni turli usullar bilan yechish (bir nechta yondashuvlarni o‘rganish).

Tarix yoki ijtimoiy fanlarda muqobil tarixiy ssenariylarni yaratish (agar tarixda voqealar boshqacha rivojlanganida nima bo‘lar edi?).

6. Hamkorlik va jamoaviy ishlarni rivojlantirish

Kreativ funksiyalarni qo‘llashda jamoaviy topshiriqlar muhim ahamiyatga ega:

Hackathon yoki marafonlar tashkil qilish: Masalan, bitta dars davomida muayyan masala bo‘yicha jamoaviy yechim topish.

“Rangli shlyapalar” usuli: muammolarni turli pozitsiyalardan ko‘rib chiqish.

7. Gamifikatsiya (o‘yinlashtirish)

Darslarni o‘yin shaklida tashkil qilish orqali o‘quvchilarning faolligini oshirish: masalan, ball to‘plash, sovrinlar taqdim etish.

Missiyalar va darajalar: Har bir mavzu “sarguzasht” sifatida tasvirlanib, darajalar bo‘yicha rivojlantiriladi.

Tarbiya fanida kreativ funksiyalarni qo‘llash jarayonida bir nechta muhim jihatlarga e’tibor berish lozim. Bu e’tibor o‘quvchilarni tarbiyaviy jarayonga chuqurroq jalb qilish va ularning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Quyida asosiy e’tibor qaratiladigan omillar keltirilgan:

1. O ‘quvchilar yosh xususiyatlarini inobatga olish

Kreativ yondashuvlar bolalarning psixologik, emotsional va intellektual rivojlanish darajasiga mos bo ‘lishi lozim.

Kichik yoshdagi bolalar uchun oddiy va o‘yin shaklidagi metodlarni tanlash, yuqori sinf o ‘quvchilari uchun esa mustaqil fikrlash va mas’uliyatni talab qiluvchi usullarni qo ‘llash.

2. Tarbiyaviy maqsadga muvofiqlik

Har bir kreativ faoliyat tarbiyaviy jarayonning asosiy maqsadlariga xizmat qilishi kerak (masalan, ma’naviyat, vatanparvarlik, mehnatsevarlikni shakllantirish).

Har bir ijodiy topshiriq yoki loyiha o ‘quvchilarda ijobiy xulq-atvorni rivojlantirishga yo ‘naltirilishi zarur.

3. Mahalliy va milliy qadriyatlarga moslik

Tarbiyaviy faoliyatda ijodiy yondashuvlarni qo ‘llashda milliy qadriyatlar va madaniy me’yorlarni inobatga olish kerak. Masalan, milliy o ‘yinlar, an’analardan foydalanish.

Turli millat va madaniyatga oid bilimlarni integratsiya qilish orqali bag‘rikenglikni shakllantirish.

4. Bolalarning individual qobiliyatlarini hisobga olish

O‘quvchilar ijodiy topshiriqlarga nisbatan turlicha qobiliyat va qiziqishlarga ega. Shuning uchun har bir bolaning imkoniyatlarini hisobga olib, ularning kuchli tomonlarini rivojlantirishga harakat qilish lozim.

Topshiriqlarning turli darajadagi murakkabligi har bir o‘quvchining qatnashishiga sharoit yaratadi.

5. Faoliyatning qiziqarli va interaktiv bo ‘lishi

Kreativ funksiyalarni qo‘llashda darslar statik emas, balki qiziqarli, dinamik va interaktiv bo‘lishi kerak.

Rolli o‘yinlar, teatr elementlari, guruhli loyihalar kabi metodlar orqali o‘quvchilarning faol ishtiroki ta’minlanadi.

6. Oila va jamiyat bilan hamkorlik

Tarbiya jarayonida ota-onalar va jamiyat vakillari bilan ijodiy hamkorlik qilish. Masalan, oilaviy loyihalar tashkil qilish yoki mahalliy tadbirlarni darslarga integratsiya qilish.

Bolalarning jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga ko ‘mak beruvchi tarbiyaviy dasturlarni qo‘llash.

7. Emotsional-psixologik muhitni yaratish

Bolalarda ishonch, quvnoqlik va o‘z qobiliyatlarini namoyish qilishga bo‘lgan rag‘batni shakllantirish.

Tanqidni cheklab, bolalarning har bir ijodiy urinishini qadrlash va rag‘batlantirish muhimdir.

8. Noodatiy yondashuvlar bilan odatiy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish Tarbiyaviy mavzularni o‘rgatishda kreativ yondashuvlar orqali qadriyatlarni yangi, zamonaviy usullarda taqdim etish.

Masalan, halollik, mehnatsevarlik yoki mehr-oqibat mavzularini interaktiv o‘yinlar, badiiy ijod yoki zamonaviy texnologiyalar yordamida yoritish.

9. Davomiylik va tizimlilikni ta’minlash

Kreativ funksiyalarni qo‘llash bir martalik emas, balki tizimli va davomiy bo‘lishi lozim.Har bir dars yoki tadbir oldingi va keyingi jarayonlar bilan bog‘liq bo‘lishi, shaxsiy rivojlanish uchun uzluksizlikni ta’minlashi kerak.

10. Refleksiya va tahlil qilish

O‘quvchilarning faoliyatidan keyin ularning fikr-mulohazalarini o‘rganish, ijodiy jarayonning samaradorligini baholash.Har bir kreativ faoliyatdan keyin bolaning shaxsiy o ‘sishini tahlil qilib, kelgusidagi rejalar uchun xulosalar chiqarish.

Misollar:

Adabiyot darslarida: O‘quvchilar bilan birgalikda odob-axloq qoidalarini yorituvchi kichik sahna ko‘rinishlarini tayyorlash.

Milliy qadriyatlar asosida tarbiya: Milliy ertaklar asosida qiziqarli loyiha yoki teatrni tashkil etish.

Raqamli vositalardan foydalanish: Tarbiyaviy videoroliklar tayyorlash va ularni darsda tahlil qilish.

Kreativ funksiyalarni to‘g‘ri yo‘naltirish orqali o‘quvchilar tarbiyasiga chuqur va ijobiy ta’sir o‘tkazish mumkin.

Pedagogik qobiliyatning asosiy sifatlari va xususiyatlari.

Pedagogik qobiliyatning asosiy sifatlari va xususiyatlari o‘qituvchining ta’lim-tarbiya jarayonida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta’minlaydigan shaxsiy va kasbiy fazilatlarini o‘z ichiga oladi.

Quyida pedagogik qobiliyatning asosiy sifatlari va xususiyatlari izohlangan:

1. Didaktik qobiliyat olish.

Mazmuni: Bilimlarni sodda, tushunarli va mantiqiy izchillikda yetkazib bera Ko‘rinishlari: Qiyin mavzularni oson tilda tushuntirish, mavzularni tizimli bayon qilish, o‘quvchilarning tushunish darajasini hisobga olish.

2. Tashkiliy qobiliyat (Organizational Skills)

Mazmuni: O‘quv jarayonining barcha ishtirokchilari faoliyatini strategik rejalashtirish, resurslarni taqsimlash va kognitiv jarayonlarni samarali boshqarish.

Ko‘rinishlari:

- **Akademik vaqt menejmenti:** Darsning har bir bosqichini (kirish, yangi mavzu, mustahkamlash) vaqt nuqtai nazaridan aniq modellashtirish.
- **Sinergetik jamoaviy muhit:** O‘quvchilarni kichik guruhlarga ajratishda ularning individual-psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda hamkorlikni (collaboration) tashkil etish.
- **Intellektual tartibot:** Nafaqat sinfdagi intizomni, balki o‘quvchilarning fikrlash ketma-ketligini ham tizimlashtirish.

3. Kommunikativ qobiliyat (Communicative Skills)

Mazmuni: Axborotni uzatish, qabul qilish va qayta ishlash jarayonida o‘quvchilar bilan samarali subyekt-subyekt munosabatlarini barpo etish layoqati.

Ko‘rinishlari:

- **Pedagogik fasilitatsiya:** Murakkab ilmiy g‘oyalarni o‘quvchi tushunadigan tilda, obrazli va mantiqiy tarzda interpretatsiya qilish.
- **Perseptiv muloqot:** O‘quvchining ichki ruhiy holatini, uning tushunish darajasini yuz ifodalari va javoblari orqali his qilish (empatiya).
- **Teskari aloqa (Feedback) madaniyati:** O‘quvchi xatolarini kamsitmasdan, aksincha, ularni rivojlanish omiliga aylantira olish mahorati.
- **Verbal va noverbal ta’sir:** Nutq madaniyati, ovoz tembri va imo-ishoralardan pedagogik maqsadlar yo‘lida professional darajada foydalanish.

4. Kuzatuvchanlik qobiliyati

Mazmuni: O‘quvchilar xatti-harakatlarini, emotsiyalarini va rivojlanish arajasini sezish.

Ko‘rinishlari: Har bir o‘quvchining ehtiyojlari va qiyinchiliklarini aniqlash, o‘quvchilarning psixologik holatini kuzatish.

5. Empatiya qobiliyati

Mazmuni: O‘quvchilar his-tuyg‘ularini tushunish va ularga hamdardlik ko‘rsatish.

Ko‘rinishlari: O‘quvchilarning emotsional holatini his qilish, ularga samimiy yordam ko‘rsatish.

6. Yaratuvchanlik (Kreativlik) qobiliyati

Mazmuni: Ta’lim jarayoniga intellektual va metodik yangiliklarni olib kirish, standart bo‘lmagan pedagogik vaziyatlarda original yechimlar generatsiya qilish hamda o‘quvchilarda divergent tafakkur ekotizimini barpo etish.

Ko‘rinishlari:

- **Metodik transformatsiya:** O‘quv materialini shunchaki yetkazish emas, balki uni muammoli vaziyat, kognitiv o‘yin yoki vizual-mantiqiy topshiriq shakliga o‘tkaza olish.
- **Innovatsion texnologik sintez:** Ta’limda sun’iy intellekt, interaktiv modellar va loyihaviy o‘qitish (PBL) elementlarini darsning didaktik maqsadlariga mos ravishda integratsiyalash.
- **Kognitiv fasilitatsiya:** O‘quvchilarni "to‘g‘ri javob"ni yodlashdan ko‘ra, bir necha xil muqobil yechimlarni izlashga yo‘naltirish va ularning nostandart g‘oyalarini rag‘batlantirish.
- **Didaktik improvizatsiya:** Darsning rejalashtirilgan oqimidan kelib chiqqan holda, kutilmagan savol va vaziyatlardan yangi o‘quv imkoniyatlarini yaratish mahorati.

7. Reflektiv qobiliyat

Mazmuni: O‘z faoliyatini tahlil qilish va doimiy ravishda yaxshilashga intilish.

Ko‘rinishlari: O‘quvchilardan va hamkasblardan fikr-mulohaza olish, darslarning samaradorligini baholash va xulosa chiqarish.

8. Moslashuvchanlik qobiliyati

Mazmuni: O‘quv jarayonidagi o ‘zgarishlarga tez va samarali javob bera olish.

Ko‘rinishlari: O‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashish, turli sharoitlarda muammolarni hal qilish.

9. Didaktik intuitivlik

Mazmuni: O‘quvchilarning tushunish darajasi va ehtiyojlarini sezish orqali o‘z faoliyatini muvofiqlashtirish.

Ko‘rinishlari: O‘quvchilarning qiziqishlarini oldindan his qilish, muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish.

10. Psixologik barqarorlik

Mazmuni: Stressga bardoshli bo ‘lish va o ‘quv jarayonidagi emotsional yuklamalarni boshqarish.

Ko‘rinishlari: Salbiy holatlarda o‘zini tuta olish, bolalar bilan ijobiy aloqada bo‘lish, inqirozli vaziyatlarni boshqarish.

11. Motivatsiya berish qobiliyati

Mazmuni: O‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ularni faol bo‘lishga undash.

Ko‘rinishlari: Rag‘batlantiruvchi metodlar qo‘llash, har bir o‘quvchining imkoniyatlarini tan olish va qo‘llab-quvvatlash.

12. O‘zini o‘zi boshqarish qobiliyati

Mazmuni: O‘z vaqtini va faoliyatini to‘g‘ri boshqarish, mehnat unumdorligini ta’minlash.

Ko‘rinishlari: Ishga nisbatan mas’uliyatlilik, o‘z bilim va ko‘nikmalarini doimiy takomillashtirish.

13. E’tiborli bo‘lish qobiliyati

Mazmuni: O‘quvchilar va o‘quv jarayonidagi mayda detallarga e’tibor qaratish.

Ko‘rinishlari: O‘quvchilarning xatti-harakatlarini diqqat bilan kuzatish va zarurat tug‘ilganda aralashish.

14. Rahbarlik qobiliyati

Mazmuni: O‘quvchilarga to‘g‘ri yo‘nalish ko‘rsatish va ularni yetakchilik qila olish.

Ko‘rinishlari: Jamoa ishlarini samarali tashkil etish, mas’uliyat va intizomni shakllantirish.

15. Axloqiy yetuklik

Mazmuni: O‘qituvchining o‘z shaxsiy fazilatlari orqali o‘quvchilarga namuna bo‘la olish qobiliyati.

Ko‘rinishlari: Halollik, mas’uliyatlilik, odob va axloqiy me’yorlarga rioya qilish.

Pedagogik qobiliyatning asosiy sifatlarida kreativlik (ijodkorlik) ko‘plab jihatlarda namoyon bo‘ladi. O ‘qituvchining ijodiy yondashuvi nafaqat darslarning qiziqarli va samarali o‘tishini ta’minlaydi, balki o‘quvchilarning bilim olish jarayoniga faol ishtirok etishini ham rag‘batlantiradi. Quyida pedagogik qobiliyat sifatlarida qanday kreativlikni ko ‘rish mumkinligi izohlangan:

1. Didaktik qobiliyatdagi kreativlik

Mavzularni standart dars usulidan farqli ravishda innovatsion texnikalar bilan tushuntirish.O ‘quvchilarning yoshiga mos interaktiv metodlar, o ‘yinlar, muammoli vaziyatlar va qiziqarli savollar orqali darslarni tashkil qilish.

Masalan: Matematikani o‘rgatishda raqamli o‘yinlardan yoki turli illyustratsiyalardan foydalanish.

2. Tashkiliy qobiliyatdagi kreativlik

Faoliyatni noodatiy usullarda tashkil qilish, jamoaviy ishlarda yangi g‘oyalarni sinab ko‘rish.

Masalan: Sinfni kichik guruhlarga ajratib, ularga ijodiy loyiha ustida ishlashni topshirish (masalan, tarix darsida ma’lum davrni aks ettiruvchi diorama tayyorlash).

Tadbirlarni unikal formatda tashkil qilish, masalan, "adabiy sayohat" yoki "ilmiy festival".

3. Komunikativ qobiliyatdagi kreativlik

O‘quvchilar bilan yangi va qiziqarli usullarda muloqot qilish: savollarga ochiq muloqot orqali javob berish yoki virtual platformalardan foydalanib, onlayn muhokamalar o ‘tkazish.

Muloqotni teatr yoki hikoya qilish uslubi orqali jonlantirish.

Masalan: Tarbiya darsida "qahramon"lar nomidan so ‘zlash yoki qiziqarli hikoyalar orqali dars mavzusini ochib berish.

4. Kuzatuvchanlik qobiliyatidagi kreativlik

O‘quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlab, ularga mos metodlarni yaratish.

Masalan: Passiv o‘quvchilarning qiziqishini oshirish uchun ularga mos o‘yin yoki maxsus topshiriqlar ishlab chiqish.

5. Empatiya qobiliyatidagi kreativlik

O ‘quvchilarning his-tuyg‘ularini tushunib, ularga mos ijobiy muhit yaratish.

Masalan: Motivatsiya uchun ijodiy yondashuvlar qo‘llash (raqamli ko ‘rsatkichlar, jamoaviy tanlovlar yoki maxsus mukofot tizimlari).

6. **Yaratijilik (ijodkorlik) qobiliyati**

Mazmuni: Ta’lim jarayoniga intellektual va metodik yangiliklarni olib kirish, standart bo‘lmagan pedagogik vaziyatlarda original yechimlar generatsiya qilish hamda o‘quvchilarda **divergent tafakkur** (ko‘p yo‘nalishli fikrlash) ekotizimini barpo etish.

Ko‘rinishlari:

- **Innovatsion metodologiya:** Darslarni muammoli ta’lim, loyihaviy o‘qitish (PBL) va evristik suhbatlar asosida, an’anaviy qoliplardan xoli tarzda tashkil etish.
- **Texnologik integratsiya:** Raqamli vositalar, ta’limiy platformalar va sun’iy intellekt imkoniyatlarini darsning didaktik maqsadlariga mos ravishda sintez qilish.
- **Kreativ instrumentariy:** Intellektual o‘yinlar, keys-stadi (case-study) va "aqliy hujum" kabi interaktiv usullar yordamida o‘quvchilarning bilish faolligini doimiy rag‘batlantirish.
- **Metodik improvizatsiya:** Dars rejasini kutilmagan savollar va auditoriya ehtiyojidan kelib chiqib, samarali va qiziqarli tarzda transformatsiya qila olish mahorati.

Masalan: O‘quvchilarni guruhlarga bo‘lib, muqobil tarixiy ssenariylar yaratishga undash yoki o‘z hikoyalarini ifodalash.

7. Reflektiv qobiliyatdagi kreativlik

Dars samaradorligini tahlil qilib, yangi usullarni kiritish va yaxshilash.

Masalan: Har darsdan keyin o‘quvchilar fikrini yozib olish uchun qiziqarli onlayn so‘rovnomalar yoki anonim taklif qutilarini tashkil qilish.

8. Moslashuvchanlik qobiliyatidagi kreativlik

O‘quv jarayonida yuzaga kelgan o‘zgarishlarga tezkor va ijodiy javob berish.

Masalan: Elektr ta’minoti uzilib qolganda darsni ochiq havoda davom ettirish yoki mavzuni hikoya qilish usulida tushuntirish.

9. Motivatsiya berish qobiliyatidagi kreativlik

O ‘quvchilarni qiziqtiruvchi yangi g‘oyalar va yondashuvlarni ishlab chiqish.

Masalan: Yillik dars loyihasini sarguzashtga o‘xshash tarzda tashkil qilish yoki sinfni "ilmiy laboratoriya"ga aylantirish.

10. Axloqiy yetuklikdagi kreativlik

Axloqiy qadriyatlarni odatiy nasihatlardan farqli ravishda qiziqarli shaklda tushuntirish.

Masalan: O‘quvchilarni ertaklar, hikoyalar, qisqa filmlar va rolli o‘yinlar orqali axloqiy masalalarni muhokama qilishga jalb qilish.

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, pedagogik qobiliyatning sifatlari ichida kreativlik barcha jihatlarda yaqqol namoyon bo‘ladi. Ijodkorlik o‘qituvchining faqatgina bilim va tajribasini ko‘rsatibgina qolmay, balki ta’lim-tarbiya jarayonini jonlantiradi, o‘quvchilarni qiziqtiradi va ularda shaxsiy o‘sish uchun yangi imkoniyatlarni ochib beradi. Shu sababli, pedagogik qobiliyatlar kreativlik bilan uyg‘unlashganida ta’lim jarayoni innovatsion va samarali bo‘ladi. Ushbu sifatlar va xususiyatlar pedagogik faoliyatni samarali tashkil etishda o‘qituvchi uchun zarur bo‘lib, ularga ega bo‘lgan o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishida muhim o‘rin tutuvchi tarbiyachi va rahnamo bo‘ladi.

Mavzu yuzasidan savollar:

1. Ijodiy o‘qitish usullarini joriy etishda qanday qiyinchiliklar paydo bo‘lishi mumkin?
2. Ijodiy o ‘qitish usullarining samaradorligini qanday baholash mumkin?
3. O‘qituvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish uchun qanday resurslar kerak?
4. Bolalarda ijodkorlikni qanday rivojlantirish mumkin?
5. Qanday zamonaviy pedagogik texnologiyalar ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi?
6. Sinfda ijodkorlikni rivojlantirish uchun qanday qulay muhit yaratish kerak?

7. Kreativ yondashuv asosida pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishning amaliy ahamiyati nimada?

8. Pedagogik qobiliyatni rivojlantirishda qanday innovatsion metod va usullar samarali hisoblanadi?

9. O‘qituvchining kreativligi uning kasbiy mahoratiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?

10. Kreativ yondashuv pedagogik qobiliyatni shakllantirishda qanday rol o‘ynaydi?

9-Mavzu

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda kreativ yondashuv.

REJA:

1. ”Kompetentlik” va “kasbiy kompetentlik” tushunchalarining mohiyati.
2. Kasbiy kompetentlik sifatlari. Pedagogning kasbiy kompetentligini
3. Bo‘lajak pedagoglarda pedagogik savodxonlikni oshirish

Tayanch so‘z va iboralar: Kompetentlik, kasbiy kompetentlik, pedagogik savodxonlik.

Kompetentsiya va kasbiy kompetensiya ko‘pincha bir-birining o‘rnida ishlatiladigan tushunchalardir, lekin ba’zi nuanslarga ega. Keling, ularning mohiyatini tushunaylik.

Kompetensiya - bu shaxsning ma’lum bir vaziyatda o‘z bilimi, qobiliyati, malakasi va shaxsiy fazilatlaridan foydalangan holda samarali harakat qilish qobiliyatidir. Kompetentsiya nafaqat professional ko‘nikmalarni, balki ijtimoiy, shaxsiy va kognitiv qobiliyatlarni ham o‘z ichiga oladi.

Kompetentlik – bu shaxsning ma’lum bir faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo ‘lgan bilim, ko ‘nikma, malaka, shaxsiy sifatlar va tajribalarning birligi. Kompetentlik shaxsning nafaqat nazariy bilimlarni egallashi, balki ularni amalda qo‘llash qobiliyatini ham o ‘z ichiga oladi.

Kompetentlik komponentlari:

Bilim - tegishli sohadagi nazariy va amaliy tushunchalar.

Ko‘nikma va malaka: Faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo ‘lgan texnik yoki ijodiy ko ‘nikmalar.

Shaxsiy sifatlar - mas’uliyat, ijodkorlik, stressga bardoshlilik, muloqotga kirisha olish qobiliyati.

Tajriba: O‘rganilgan bilim va ko ‘nikmalarni real hayotiy vaziyatlarda qo ‘llash orqali olingan mahorat.

Kompetentlikning o‘ziga xosligi:

Holatga moslik: Kompetentlik shaxsning konkret vaziyatda faoliyatni muvaffaqiyatli bajarish qobiliyatini anglatadi.

Uyg‘unlik: Teoretik va amaliy bilimlarning birligi asosida ishlaydi.

Doimiy rivojlanish: Kompetentlik o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashuvchan bo‘lishni talab qiladi.

Kasbiy kompetentlik – bu kasbiy faoliyatni samarali va sifatli bajarish uchun zarur bo‘lgan maxsus bilim, ko ‘nikma, malaka va kasbiy etuklikning birligi. Kasbiy kompetentlik shaxsning ma’lum bir sohadagi mutaxassis sifatidagi tayyorgarligini va o‘z kasbini puxta egallash darajasini aks ettiradi.

Asosiy tarkibiy qismlari:

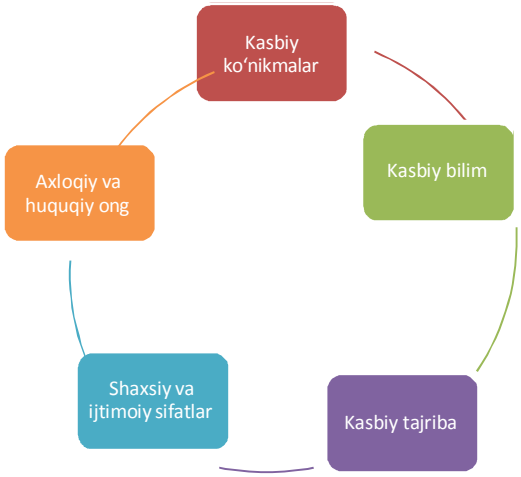

Kasbiy bilim: Shaxsning o‘z sohasi bo‘yicha yetarli nazariy va amaliy tushunchalarga ega bo ‘lishi.

Kasbiy ko‘nikmalar: Kasbiy vazifalarni bajarish uchun zarur bo‘lgan aniq texnik va ijodiy qobiliyatlar.

Kasbiy tajriba: Amalga oshirilgan faoliyat natijasida olingan ko‘nikmalar va yondashuvlar.

Shaxsiy va ijtimoiy sifatlar: Mas’uliyat, rahbarlik qobiliyati, jamoada ishlash va konfliktlarni boshqarish qobiliyati.

Axloqiy va huquqiy ong: Kasb etikasiga rioya qilish va qonuniy normalarni bilish.

Kasbiy kompetentlikning mohiyati:

Ixtisoslashgan faoliyat: Kasbiy kompetentlik ma’lum bir sohaga ixtisoslashgan bilim va malakalarni qamrab oladi.

Natijaviylik: Bu kompetentlik turi faqat natija bilan o ‘lchanadi, ya’ni faoliyatning samaradorligi orqali baholanadi.

Moslashuvchanlik: Kasbiy kompetentlik kasbning o ‘zgaruvchan talablariga tezkor moslashishni talab qiladi.

Kompetentlik va kasbiy kompetentlik o‘rtasidagi farqlar

Kompetentlik umumiy bilim, ko‘nikma va sifatlarning birligi orqali faoliyatni bajarish qobiliyati. Hayotning turli sohalariga taalluqli, umumiy shaxsiy qobiliyatlar va bilimlarni o‘z ichiga oladi. Kasbiy kompetentlik - kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo‘lgan maxsus bilim va ko‘nikmalar. Muayyan kasbga xos bilim va ko ‘nikmalarni o‘z ichiga oladi, professional tayyorgarlik bilan bog‘liq. Kompetentlik – bu umumiy qobiliyat va ko‘nikmalarni ifodalasa, kasbiy kompetentlik muayyan sohadagi mutaxassislik va faoliyatda muvaffaqiyat qozonish uchun zarur bo‘lgan maxsus bilim va tajribalarni qamrab oladi. Kasbiy kompetentlikning rivojlanishi shaxsning professional darajasini oshirish, jamiyat talablariga moslashish va raqobatbardoshlikni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Kasbiy kompetentsiya

Kasbiy kompetentsiya kasbiy vazifalarni bajarish bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan umumiy kompetentsiyaning bir qismidir. Muayyan sohada muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo‘lgan aniq bilim, ko ‘nikma va ko ‘nikmalarni nazarda tutadi. Kasbiy kompetentsiya kasbiy faoliyat doirasida belgilangan maqsadlarga erishish qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

Misol: O‘qituvchi - bu professional. Uning kasbiy kompetensiyasi pedagogika, o‘qitish usullari, talabalar va ota-onalar bilan muloqot qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, uning umumiy kompetensiyasi jamoada ishlash, nizolarni hal qilish, ijodiy bo‘lish va hokazolarni ham o‘z ichiga olishi mumkin.

Kasbiy kompetentlikning turlari:

1. Bilim kompetentligi: O‘z sohasi bo‘yicha chuqur bilimga ega bo‘lish.
2. Tajriba kompetentligi: Faoliyat davomida olingan tajriba va mahorat.
3. Texnologik kompetentlik: Zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish va ularni amalda qo‘llash.
4. Innovatsion kompetentlik: Yangi yondashuvlarni ishlab chiqish va qo‘llash qobiliyati.
5. Kommunikativ kompetentlik: Hamkasblar va mijozlar bilan samarali muloqot qilish.

Nima uchun bu tushunchalarni farqlash muhim?

Kompetentsiya va kasbiy kompetentsiya o‘zaro bog‘liq tushunchalardir. Kasbiy kompetentsiya umumiy kompetentsiyaning bir qismi bo‘lib, insonning kasbiy faoliyatidagi muvaffaqiyatini belgilaydi. Ushbu farqlarni tushunish alohida xodimlarning ham, butun tashkilotlarning ham o‘qitish va rivojlanish ehtiyojlarini aniqroq aniqlash imkonini beradi.

KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYANI SHAKLLANTIRISH

Jamoada biron bir harakatni amalga oshirishda kommunikatsiya va hamkorlik “4K” ning boshqa tarkibiy qismlariga qaraganda tavsiflash qulay, chunki bu ko‘nikmalar ko‘proq tashqi namoyon bo‘ladi va ularni kuzatish oson kechadi. Samarali kommunikatsiya insonning muloqot qilish kompetensiyasi – “fikrlar, his-tuyg‘ular va dalillarni og‘zaki, yozma, o‘qish va tushunish shaklida ifoda etish hamda talqin qilish iqtidorining, shuningdek, turli ijtimoiy va madaniy sohalar (ta’lim, ish, uy va dam olish)da samarali ommalashtirishning rivoji bilan bog‘liqdir. Kommunikativ kompetensiya o‘quvchining sinfdoshlariga savollar berish va tushunarli tarzda javob bera olish, zarur hollarda, xabar yoki mulohazalarda aniqlik yetishmasa ularni oydinlashtirib berish uchun murojaat qilish va o‘z navbatida shaxsiy fikr, g‘oya va taklifini tushuntira olish qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur kompetensiyalar/ko‘nikmalar tuzilishi quyidagicha taqdim etilgan.

1. Kommunikatsiyaga tayyorlik: muloqotga kirishishda qo‘rquvning yo‘qligi, muloqotni tashkillashtirish, o‘zgalar savoliga javob berish va ularga savol berishga tayyorlik.

2. Kommunikatsiyaning maqsadi, mohiyati va muloqotchiga moslashish: turli vaziyatdagi muloqot chog‘ida kommunikatsiyaning verbal va noverbal usullaridan (jest, mimika, intonatsiya) qarama-qarshi tomonning emotsional holatini inobatga olgan holda foydalanish qobiliyati.

3. Suggestiv (ishontiruvchi) muloqot: muloqotdan maqsadga erishish uchun verbal (so‘z zahirasi va so‘zlashish qoidalari) va noverbal (vositalar turli harakat, imo-ishora) vositalardan foydalanish.

2. Kasbiy kompetentlik sifatlari. Pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirish.

Pedagogning kasbiy kompetentligi nafaqat ta’lim jarayonining samaradorligini belgilaydi, balki uning kasbiy rivojlanishi va jamiyatdagi nufuzini oshiradi. **I. Kasbiy Kompetentlikni Yuksaltirishning Strategik Trayektoriyasi** Pedagogning kasbiy sifatlarini rivojlantirish — bu statik holat emas, balki doimiy dinamikadagi **akmeologik jarayon**dir. Ushbu yuksalish quyidagi to‘rtta fundamental ustun asosida amalga oshadi:

- **Uzluksiz ta’lim (Lifelong Learning):** Zamonaviy pedagogik kontseptsiyalar va fundamental tadqiqotlarni muntazam o‘zlashtirib borish.
- **Kreativ transformatsiya:** Ta’lim jarayoniga faqat tayyor qoliplar emas, balki muammoli vaziyatlarni hal etishda original va nostandart yechimlarni tatbiq etish.
- **Refleksiv tahlil:** O‘z professional faoliyati natijalarini tanqidiy ko‘zdan kechirish, yutuq va kamchiliklarni obyektiv baholash orqali mahoratini korreksiya qilish.

- **Innovatsion adaptatsiya:** Ta’lim muhitidagi texnologik o‘zgarishlarga (AI, raqamli didaktika) moslashish va ulardan samarali instrumental vosita sifatida foydalanish.

II. Pedagogik Kompetensiya: Tizimli Tavsif

Pedagogik kompetensiya — bu shunchaki bilimlarning yig‘indisi emas, balki o‘qituvchi shaxsining **integral-funksional tavsifnomasi**dir. U quyidagi tarkibiy qismlarning sinergetik birligidan iborat:

Komponent	Mazmuniy yuklamasi
Kognitiv-metodik	Fanning nazariy asoslarini va uni o‘qitishning innovatsion texnologiyalarini mukammal bilish.
Operatsional-amaliy	Nazariy bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda samarali ko‘nikma va malakalarga aylantira olish.
Komponent	**Mazmuniy yuklamasi**
Personal-aksiologik	Pedagogik etika, empatiya, bag‘rikenglik va kasbiy mas’uliyat kabi shaxsiy qadriyatlar.
Eksperimental-tajribaviy	Ko‘p yillik faoliyat davomida shakllangan va umumlashtirilgan shaxsiy ishuslubi (individual style).

III. Innovatsiya va Shaxsiy Kamolotning Dialektik Bog‘liqligi

Zamonaviy ta’lim paradigmasida pedagogning yuksak darajadagi malakasi (kompetentligi) ikki yo‘nalishning o‘zaro kesishuvida shakllanadi:

1. **Texnologik qurollanganlik:** Raqamli vositalar va innovatsion platformalardan unumli foydalanish.

2. **Antropotsentrik yondashuv:** Pedagogning shaxsiy ma’naviyati, kreativ individualligi va o‘z-o‘zini rivojlantirishga (self-actualization) bo‘lgan ichki intilishi.

3. Bu tushuncha o ‘qituvchining o‘z ishini samarali va professional tarzda bajarish qobiliyatini ifodalaydi. Pedagogik kompetensiya faqatgina o‘qituvchining ma’lum bir sohadagi bilimiga asoslanib qolmay, balki uning pedagogik

Shaxsiy sifatlar: Pedagogning shaxsiy xususiyatlari ham pedagogik kompetensiyaning muhim qismi hisoblanadi. Bunga mas'uliyat, ijodkorlik, sabr-toqat, o‘z - o ‘zini tahlil qilish, hamkorlikka tayyorlik, kommunikativ qobiliyatlar kiradi.

Tajriba: O‘qituvchining o‘z pedagogik faoliyatini o‘rganish va takomillashtirish orqali olingan tajribasi. Pedagogik refleksiya orqali o‘z faoliyatini tahlil qilish va uni yaxshilashga intilish.

Pedagogik kompetensiyaning asosiy jihatlari:

Didaktik kompetensiya: O‘qituvchi o‘quv materialini to‘g‘ri va samarali tarzda o‘rgatish va talabalarga tushunarli qilish qobiliyati.

Psixologik kompetensiya: O‘quvchilarning psixologik holatini tushunish, ularning ehtiyojlariga mos yondashish, motivatsiyani oshirish va shaxsiy o‘sishlariga yordam berish.

Kommunikativ kompetensiya: O‘qituvchining o‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot qilish qobiliyati.

Pedagogik innovatsion kompetensiya: Yangi pedagogik yondashuvlar, metodlar va texnologiyalarni o‘rganish va qo‘llash.

Pedagogik kompetensiyaning ahamiyati:

Pedagogik kompetensiya o‘qituvchining o‘z vazifasini samarali va professional tarzda bajarishiga yordam beradi. Bu kompetensiya orqali o‘qituvchi nafaqat o‘quvchilarning bilimini oshiradi, balki ularning shaxsiy rivojlanishiga ham katta hissa qo‘shadi. Yaxshi pedagogik kompetensiyaga ega o‘qituvchi o‘quvchilarga ta’lim berishdan tashqari, ularga hayotda muvaffaqiyatga erishishda zarur bo ‘lgan ko‘nikmalarni ham o ‘rgatadi.

3. Bo ‘lajak pedagoglarda pedagogik savodxonlikni oshirish tizimi

Konseptual poydevor: Ta’lim nazariyasi hamda ruhiyatshunoslik yo‘nalishlaridan mukammal ko‘nikmalar egallash, o‘qitish hamda tarbiyalash tizimining fundamental qoidalari bilan tanishishdir. Mazkur holat, mutaxassislarga dars berish strategiyalarini va konseptual qarashlarni chuqur anglash imkoniyatini taqdim etadi.

Tajribaviy tadbirlar: Egallangan nazariy bilimlarni bevosita faoliyatda realizatsiya qilish, shuningdek, turfa xil didaktik jarayonlar va mashg‘ulotlar uyushtirish ko‘nikmalarini shakllantirishdir. Ushbu bosqich orqali talabalar shaxsiy professional mahoratlarini izchil rivojlantiradilar.

Ta’limiy yangilanishlar: Innovatsion dars texnologiyalari va zamonaviy yondashuvlarni o‘zlashtirish, bundan tashqari, ta’lim oluvchilarni rag‘batlantirish hamda o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini yaxshilash maqsadida ilg‘or metodik usullarni tatbiq etishdan iboratdir.

Ijtimoiy va emosional kompetensiyalar: Pedagoglar o‘z o‘quvchilari bilan ijtimoiy va emosional jihatdan muloqot qilishni, ularning ehtiyojlarini tushunishni o‘rganishlari zarur. Bu pedagogik faoliyatda muvaffaqiyatga erishishda muhim rol o‘ynaydi.

Etik va professional qadriyatlar: Pedagogik savodxonlikni oshirishda o‘qituvchining axloqiy va professional xulq-atvori muhim ahamiyatga ega. Pedagoglar o‘z ishida mas’uliyat, halollik, adolat kabi asosiy qadriyatlarni saqlashlari kerak.

Shaxsiy o‘sish va rivojlanish: Pedagoglar o‘z bilimlarini va ko‘nikmalarini doimiy ravishda yangilab borishlari, o‘z shaxsiy va professional rivojlanishlariga e'tibor qaratishlari zarur.

Tanqidiy mushohada va tahliliy salohiyatni shakllantirish: Ustozlarda shaxsiy amaliyotini obyektiv tahlil etish hamda murakkab vaziyatlarga innovatsion yondashuvlar topish malakasi takomillashishi lozim. Mazkur holat, ularning o‘quvchilarga sifatli bilim uzatish va pedagogik konfliktlarga operativ munosabat bildirish imkonini kengaytiradi.

Interfaol yondashuvlar va raqamli texnologiyalarni o‘zlashtirish: Bugungi ta’lim strategiyasida dialogik metodlar hamda axborot-multimedia resurslari ustuvor ahamiyatga ega. Pedagoglar ta’lim oluvchilarning bilish faolligini oshirish hamda o‘quv jarayonini ratsionallashtirish maqsadida ushbu qurollardan mahorat bilan foydalanishni o‘zlashtirishlari shart.

Insonparvarlik tamoyili: Bo‘lajak ustozlar shaxsiy faoliyatida jamiyatdagi dolzarb ziddiyatlarni va ta’lim oluvchilarning ruhiy-emosional holatini tahlil qilib, ularga individual ko‘mak berish strategiyalarini o‘zlashtirishlari shart. Mazkur yondashuv, ayniqsa, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamga mansub o‘quvchilar bilan muloqot o‘rnatishda fundamental ahamiyat kasb etadi.

Boshqaruv mahorati: Pedagoglar mashg‘ulotlarni ratsional tashkil etish, didaktik jarayonlarni tizimlashtirish, jamoani maqsadli yo‘naltirish va talabalarda yetakchilik fazilatlarini shakllantirish malakasini yuksaltirishlari lozim. Bu sifatlar, akademik muhitda professional natijadorlikni ta’minlash uchun strategik resurs hisoblanadi.

Kollektiv integratsiya: Ustozlar o‘rtasida konstruktiv aloqalarni rivojlantirish, innovatsion tajribalar almashinuvi va integratsiyalashgan faoliyatni yo‘lga qo‘yish zarurdir. Ushbu o‘zaro munosabat, nafaqat talabalar kamolotiga, balki pedagoglarning shaxsiy akmeologik rivojiga ham keng imkoniyatlar eshigini ochadi.

Psixologik yordam va stressni boshqarish: Pedagoglar o‘z ishlarida stressga qarshi kurashish va psixologik yordam ko‘rsatish ko‘nikmalarini o‘rganishlari kerak. Bu o‘quvchilarga to‘g‘ri pedagogik yordam berish uchun zarurdir. Talaba Shaxsiga Yo‘naltirilgan Ta’lim va Individualizatsiya

Differensial yondashuv strategiyasi: Har bir ta’lim oluvchi takrorlanmas psixofiziologik xususiyatlarga ega bo‘lganligi sababli, ustozlar subyektning xususiy ehtiyojlari hamda intellektual imkoniyatlarini chuqur tahlil qilgan holda, shaxsga yo‘naltirilgan metodik texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etishlari shartdir.

Mazkur jarayon quyidagi metodik talablarni qamrab oladi:

- Kognitiv diagnostika: O‘quvchining axborotni o‘zlashtirish tezligi va uslubini (vizual, auditorial, kinestetik) oldindan aniqlash.

- Moslashuvchan o‘quv trayektoriyasi: Bilim darajasidan kelib chiqib, murakkablik darajasi turlicha bo‘lgan topshiriqlar tizimini modellashtirish.
- Inkluziv muhit: Har bir o‘quvchining o‘ziga xos iqtidorini e’tirof etish orqali ularning o‘zini namoyon etishi (self-expression) uchun psixologik qulay sharoit yaratish.

O‘quv jarayonini baholash va o‘lchash: Pedagogik faoliyatning samaradorligini tahlil qilish va baholash, o‘quvchilarning o‘qishdagi muvaffaqiyatlarini o‘lchash metodlarini o‘rganish ham pedagogik savodxonlikka kiradi. Mazkur yondashuv pedagoglarga o‘quv strategiyalarini takomillashtirish hamda ta’lim oluvchilarni sifatli rag‘batlantirish imkoniyatini taqdim etadi. Ushbu tarkibiy omillar mutaxassisning umumiy malaka darajasini yuksaltirishga, shuningdek, butun o‘quv tizimining samaradorligini oshirishga bevosita xizmat qiladi.

Ustozlar o‘zlarining bilim va ko‘nikmalarini kompleks ravishda rivojlantirish orqali, o‘qitish jarayonini yanada natijador, ma’naviy-axloqiy hamda ijtimoiy jihatdan muvofiqlashtirilgan darajaga ko‘tarishga zamin yaratadilar.

Pedagogik kompetensiyalarni shakllantirishda ijodiy yondashuv o‘quvchilarning va pedagoglarning ta’lim jarayonida muvaffaqiyatli ishlashlari uchun muhim rol o‘ynaydi. Ijodiy Yondashuvning Konseptual Maqsadi va Strategik Yo‘nalishlari

Kreativ yondashuvning fundamental vazifasi: Mutaxassislarning nafaqat texnologik va nazariy bilimlarini boyitish, balki ularni ilg‘or hamda innovatsion strategiyalarni amaliyotga tatbiq etishga tayyorlashdan iboratdir. Quyida kasbiy kompetensiyalarni tizimlashtirishda ijodiy faktorning ayrim ustuvor jihatlari tahlil qilingan:

1. Kreativ Pedagogik Texnologiyalar Integratsiyasi

Kasbiy mahoratni shakllantirishda ijodiy paradigmaga tayanish shuni kafolatlaydiki, ya’ni pedagoglar ta’lim oluvchilarga nostandart hamda original metodikalar yordamida bilim berish salohiyatiga ega bo‘ladilar.

Bu usullar an'anaviy darsdan farq qiladi va o‘quvchilarning o‘z fikrlarini ifodalash, mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bunga quyidagi yondashuvlar kiradi:

Muammoli darslar: O‘quvchilarni o‘zlarining fikrlarini ishlab chiqishga va yechimlarni topishga undash.

Loyihalar asosida ta’lim: O‘quvchilarga jamoaviy ravishda loyiha ishlarini amalga oshirish orqali ijodiy ko ‘nikmalarni rivojlantirish.

Rollarni o ‘zgartirish: Pedagoglar o ‘quvchilarni o‘zlariga rollarni topshirib, ular orqali yangi g‘oyalarni o ‘rganishga yordam beradi.

2. Innovatsion Pedagogik Texnologiyalar Integratsiyasi

Kreativ yondashuv o‘quv jarayoniga ilg‘or axborot-kommunikatsiya resurslarini tatbiq etishni o‘z ichiga oladi. Mazkur holat nafaqat ta’lim oluvchilarning intellektual salohiyatini yuksaltirish, balki ularda raqamli vositalardan oqilona foydalanish malakalarini ham tizimli shakllantirishga xizmat qiladi.

Pedagoglar o‘z darslarini interaktiv vositalar, multimediali materiallar, onlayn resurslar yordamida boyitishlari mumkin. Masalan:

O‘quv dasturlari va ilovalar: O ‘quvchilarga ta’limning yangi shakllarini taqdim etish, masalan, o‘yinlar yoki simulyatsiyalar yordamida.

Blended learning (aralash ta’lim): Onlayn va an'anaviy o‘qitish usullarining kombinatsiyasi.

3. Refleksiya va tahlil qilish

Pedagoglarning ijodiy yondashuvi o‘z faoliyatlarini doimiy ravishda tahlil qilish va baholashni talab qiladi. Bu pedagoglarga o‘z darslarining samaradorligini aniqlashga, yangi usullarni ishlab chiqishga va o‘z ishlarini yaxshilashga imkon beradi. Ijodiy pedagoglar o‘z faoliyatlarida quyidagi metodlardan foydalanadilar:

Reflektiv amaliyot: Pedagoglar darsdan keyin o‘z ishini tahlil qiladilar, muvaffaqiyatlar va xatoliklarni aniqlashadi, yangi yondashuvlarni ishlab chiqadilar.

Jamoaviy muloqot muhiti: Mutaxassislar o‘zaro mulohaza yuritish orqali, innovatsion malaka hamda bilimlarini o‘rtoqlashadilar. Mazkur jarayon pedagoglarning professional (kreativ) yuksalishiga xizmat qiladi. Ushbu kollegial hamkorlik, ta’lim muhitida yangi g‘oyalarning generatsiyalanishiga (shakllanishiga) zamin yaratadi.

4. Shaxsga Yo‘naltirilgan Ta’lim Strategiyasi

Individualizatsiyalashgan yondashuv: Innovator pedagoglar ta’lim oluvchilarning xususiy ehtiyojlarini, intellektual salohiyatini hamda moyilliklarini tahlil qilgan holda mashg‘ulotlarni loyihalashtiradilar. Mazkur metodologiya o‘quvchilarga shaxsiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga ko‘maklashadi, shuningdek, subyektlar o‘zlariga maqbul bo‘lgan bilim egallash trayektoriyasini tanlash imkonini qo‘lga kiritadilar.

Differensiyalangan ta’lim: Har bir o‘quvchining darajasiga mos ravishda ta’lim metodlarini qo ‘llash.

Shaxsiylashtirilgan o‘quv jarayoni: O‘quvchilarning shaxsiy qiziqishlari va ehtiyojlariga qarab darslarni moslashtirish.

5. Ko ‘p madaniyatli va transdistsipliner yondashuv

Ijodiy pedagoglar o ‘quvchilarga turli madaniy va ilmiy nuqtai nazardan qarashni o‘rgatadilar. Bu yondashuv o ‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularni ko‘proq ijodiy fikrlashga undaydi.

Transdistsipliner o‘qitish: Fanning turli sohalarini birlashtirish orqali o ‘quvchilarga yanada kengroq tasavvur va ilg‘or fikrlashni o ‘rgatish.

Madaniyatlararo muloqot: Kross-madaniy yondashuv: Ta’lim oluvchilarga turli tsivilizatsiyalar hamda elatlarning o‘ziga xos dunyoqarashlarini tahlil qilish orqali divergent mushohada yuritishni shakllantirishdir. Mazkur metodika, o‘quvchilarning kognitiv moslashuvchanligini oshirish bilan birga, muammolarga global hamda kreativ yechimlar topish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

6. Empatiya va Hissiy Intellekt (EQ) Kompetensiyasi

Affektiv-gumanistik yondashuv: Innovator pedagoglar o‘z mashg‘ulotlarini talabalarning ruhiy-emosional holatini chuqur tahlil qilgan holda loyihalashtiradilar.

Mazkur jarayon quyidagi metodik ustuvorliklarni qamrab oladi:

- Hissiy rezonans: O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida o‘zaro ishonchga asoslangan psixologik iqlimni barpo etish.
- Ijtimoiy idrok: Ta’lim oluvchilarning ichki kechinmalarini anglash va ularning motivatsiyasini hissiy rag‘batlantirish orqali kognitiv faolligini ta’minlash.
- Stress-menejment: Dars jarayonidagi psixologik to‘siqlarni bartaraf etish va ijodiy muhitning barqarorligini saqlash mahorati.

Bu pedagoglarga o ‘quvchilar bilan yanada samarali muloqot qilish va ularning individual ehtiyojlariga moslashish imkonini beradi. Pedagoglar o‘quvchilarni o ‘z his-tuyg‘ularini anglash va boshqarishga o‘rgatadilar, bu esa ijodiy yondashuvni kuchaytiradi.

7. Kollaborativ yondashuv

Ijodiy pedagoglar o‘quvchilarni bir-biriga yordam berish, jamoaviy ishlashga undaydilar. Bu jarayon o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini va bir-biriga nisbatan hamdardlikni rivojlantiradi. Kollaborativ ishlar orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini va tajribalarini boshqalar bilan bo ‘lishib, yangi g‘oyalar va yechimlar ishlab chiqishadi.

Innovatsion adaptatsiya va mahorat transformatsiyasi: Ijodiy yondashuv mutaxassisning shaxsiy malaka darajasini muntazam yuksaltirishga, ta’lim strategiyalarini natijador hamda jozibador qilishga xizmat qiladi. Mazkur metodologiya pedagoglarning o‘zgaruvchan va serharakat akademik muhitga operativ moslashishini kafolatlaydi, shuningdek, ta’lim oluvchilarda fundamental o‘zlashtirish hamda analitik mushohada ko‘nikmalarini tizimli shakllantiradi.

Professional samaradorlik va innovatsion tayyorgarlik: Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda kreativ faktorga tayanish didaktik jarayonning unumdorligini orttirishga hamda pedagoglarning o‘z amaliyotida yangicha konsepsiyalar, ilg‘or ishlanmalarni tatbiq etishiga ko‘maklashadi. Bu esa ustozning zamonaviy ta’lim bozoridagi raqobatbardoshligini ta’minlovchi asosiy mezon hisoblanadi.

Kreativ yondashuvning asosiy maqsadi – pedagoglar va o‘quvchilarda o‘ziga xos, yangilikka ochiq va tizimli fikrlashni rivojlantirishdir. Buning orqali kasbiy kompetensiyalar yanada mustahkamlanadi va pedagoglar o‘z sohasida yuqori malakali mutaxassislar sifatida shakllanadi.

Quyida kreativ yondashuvni kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi roliga oid ba’zi xulosalar keltirilgan:

Strategik adaptatsiya: Kreativ yondashuv mutaxassislarning professional salohiyatini yuksaltirishda ilg‘or uslublarni, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni hamda innovatsion metodlarni realizatsiya qilish imkonini beradi. Mazkur holat pedagoglarga shaxsiy intellektual bazasini bugungi didaktik jarayonlarga moslashtirish, yangi texnikalarni o‘z amaliyotida qo‘llash va yuqori natijadorlikka erishish imkonini yaratadi. Ilg‘or pedagogik g‘oyalar hamda innovatsiyalarni joriy etish, ustozlarning malakasini izchil va tizimli ravishda yangilab borishiga ko‘maklashadi.

Intellektual rag‘bat: Ijodiy yondashuv kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida divergent fikrlashni faollashtiradi. Pedagoglar o‘z faoliyatida turli ziddiyatli vaziyatlarga original yechimlar topishni o‘zlashtiradilar. Bu, o‘z navbatida, mutaxassislarga alternativ usullarni qidirish, amaliyotda yangiliklarni muvaffaqiyatli realizatsiya qilish va ta’lim oluvchilarni ham ijodiy izlanishga yo‘naltirish imkonini beradi. Kreativ strategiya orqali pedagoglar, shuningdek, shaxsiy faoliyatlaridagi metodik bo‘shliqlarni identifikatsiya qilish va ularni samarali bartaraf etish ko‘nikmalarini shakllantiradilar.

Uzluksiz mahorat yuksalishi: Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda kreativ faktor pedagogning individual va professional evolyutsiyasini kafolatli ta’minlaydi. O‘z ish uslubida ijodiy paradigmaga tayangan mutaxassislar muntazam ravishda shaxsiy bilimlar bazasini boyitib, innovatsion metodologiyalarni chuqur o‘rganishda davom etadilar.

Bu jarayon o‘z navbatida pedagogning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va professional darajasini yuksaltiradi. Kreativ fikrlash pedagoglarga o‘z o‘quvchilari bilan muvaffaqiyatli muloqot qilish va ta’lim jarayonini innovatsion tarzda boshqarish imkonini beradi.

4. Motivatsiya va o‘ziga ishonchni oshirish.

Kreativ yondashuv pedagoglarning motivatsiyasini oshiradi. Pedagoglar ijodiy ishlash jarayonida o‘zlarining individual yondashuvlarini rivojlantiradilar, bu esa ularni ishga bo‘lgan qiziqish va motivatsiyani oshiradi

Sotsial-psixologik natijaviylik: Kreativ strategiya o‘qituvchi hamda ta’lim oluvchilar o‘rtasida konstruktiv muloqot va o‘zaro ishonchni mustahkamlaydi. Mazkur yondashuv o‘quvchilarning bilish faolligini yuksaltiradi va ularni shaxsiy intellektual salohiyatini muntazam boyitishga rag‘batlantiradi. Ijodiy muhitda

shakllangan muloqot, ta’lim jarayonidagi psixologik to‘siqlarni bartaraf etib, samarali bilim almashinuvi uchun qulay ekotizim yaratadi.

Kreativ transformatsiya: Kasbiy kompetensiyalarni tizimlashtirishda ijodiy yondashuv o‘quvchilarning yashirin imkoniyatlarini (potensialini) yuzaga chiqarishda muhim strategik ahamiyat kasb etadi. Pedagogning kreativ mahorati shunchaki bilim uzatish emas, balki talabalarda divergent tafakkurni uyg‘otish, ularni muammolarga original yechimlar topishga o‘rgatish va innovatorlik ruhini shakllantirish orqali namoyon bo‘ladi.

Pedagoglar o‘quvchilarga ijodiy fikrlashni o‘rgatish orqali ularning mustaqil o‘rganish va yangi g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Bu jarayon o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Kreativ yondashuv pedagoglarning jamoaviy ish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Pedagoglar o‘zaro hamkorlik qilib, o‘z tajribalarini baham ko‘rish orqali yangi yondashuvlarni ishlab chiqadilar. Jamoaviy faoliyat va tajriba almashish pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini oshirishda katta rol o‘ynaydi. Bu, shuningdek, o‘quvchilarga ham bir-biriga yordam berish, fikr almashish va jamoaviy ishlash ko ‘nikmalarini o‘rgatadi.

Kreativ yondashuv kasbiy etikani va axloqni rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Pedagoglar o‘z ishida axloqiy qoidalarni va prinsiplarni saqlashni o‘rganadilar. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilar uchun namuna bo‘lish va ular bilan to‘g‘ri muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Kasbiy Kompetentlikni Takomillashtirishda Kreativ Strategiyaning Rolini Umumlashtirish Innovatsion-metodik natijaviylik: Kreativ yondashuv kasbiy kompetensiyalarni tizimlashtirish jarayonida pedagoglarning mahorat darajasini yuksaltirish, ta’lim muhitida zamonaviy ishlanmalarni tatbiq etish hamda o‘quvchilarni mustaqil mushohada yuritishga yo‘naltirishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Mazkur jarayon quyidagi funksional yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

- Professional modernizatsiya: Pedagoglarning an’anaviy metodik bilimlarini innovatsion texnologiyalar bilan boyitish va ularni yangi pedagogik paradigmaga moslashtirish.
- Didaktik yangilanish: Dars jarayonini shunchaki axborot uzatish vositasidan

ijodiy laboratoriya shakliga transformatsiya qilish orqali ta’lim sifatini kafolatlash.

- Kognitiv yo‘naltiruvchanlik: Ta’lim oluvchilarda divergent tafakkurni rivojlantirish va ularni muammolarga nostandart yechimlar topishga motivatsiyalash mahorati.

Kreativ yondashuvni qo‘llash pedagoglarga o‘z ishlarida muvaffaqiyat qozonishga, o‘zining kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi, shuningdek, ta’lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi. Bu, o‘z navbatida, ta’lim tizimining sifatini yaxshilashga va o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishga olib keladi.

Nazorat savollar

1. Zamonaviy mutaxassis uchun qanday kompetensiyalar eng muhim hisoblanadi?
2. Kasbiy kompetentsiya darajasini qanday baholash mumkin?
3. Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun qanday usullardan foydalanish mumkin?
4. Kreativ kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida qanday muammolar yuzaga kelishi mumkin?
5. O‘qituvchining kreativ yondashuvi ta’lim samaradorligiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
6. O‘quvchilarda kreativ fikrlashni shakllantirish uchun qanday sharoitlar zarur?
7. Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda qaysi pedagogik metodlar samarali hisoblanadi?
8. Kreativ yondashuv kreativ kompetensiyalarni shakllantirishda qanday rol o‘ynaydi?
9. Kreativ kompetensiya tushunchasi nimani anglatadi?
10. Kreativ kompetensiyalarni baholash va rivojlanish darajasini aniqlashda qanday mezon va usullardan foydalaniladi?

10-mavzu

Kreativ kompetensiyaning mazmuni va tuzilishi

REJA:

1. Kreativ eruditsiya-ijodiy salohiyatning dastlabki komponenti.
2. Kreativ pedagogik faoliyat tajribasi ijodiy salohiyatning asosiy komponenti.
3. Kreativ kompetensiyaning mezonlari va darajalari.

Tayanch so‘z va iboralar: Kreativ eruditsiya, kreativ salohiyat, kognitiv yondashuv, ijodiy jarayon, muammolarni yechish, ijodiy kompetensiya mezonlari.

1. **Kreativ eruditsiya** — ijodiy salohiyatning dastlabki komponenti Kreativ eruditsiya mantiqiy mushohada yuritish iqtidorining hamda yaratish davomida mavjud bilimlarni yangi kontekstda qo‘llash mahorati sifatida talqin etiladi. Bu shunchaki ma’lumotlar to‘plami emas, balki bilimlarning harakatchanligi va ularni kutilmagan vaziyatlarda samarali ishlatish qobiliyatidir.

Bu tushuncha ko‘pincha ijodkorlik va erkin tafakkur bilan bog‘liq bo‘lib, insonning turli sohalar bo‘yicha bilimga ega bo‘lishi va ushbu bilimlardan yangi g‘oyalar yaratishda foydalanish qobiliyatini anglatadi.

Kreativ eruditsiyaning asosiy jihatlarini mazmunini keltirib o‘tamiz:

1. Bilimning kengligi va chuqurligi:

Kreativ eruditsiya turli sohalar bo ‘yicha keng qamrovli bilimlarni o‘z ichiga oladi. Bu bilimlar faqat yuzaki emas, balki chuqurroq tahlil va tushunishni ham talab qiladi. Masalan, biror masalaga kreativ yondashuv ko‘pincha bir-biridan uzoq bo‘lgan sohalarning bilimlarini bog‘lay olish qobiliyatidan kelib chiqadi.

2. Bilimlar o ‘rtasidagi bog‘lanishlarni topa olish:

Kreativ eruditsiyaga ega bo‘lgan shaxslar har xil ma’lumotlarni bir-biri bilan bog‘lab, yangi g‘oyalar va innovatsion yechimlar topa oladi. Bunda analogiyalardan foydalanish, kontekstual tafakkur va parallel fikrlash muhim ahamiyat kasb etadi.

3. **Kreativ tafakkurga asoslangan yondashuv**:

Intellektual transformatsiya: Kreativ eruditsiya shaxsning ijodiy mushohada yuritish tizimini modellashtiradi. Bu esa innovatsion, nostandart va original strategiyalarni ishlab chiqishga keng imkoniyatlar yaratadi.

Kognitiv mustaqillik: Fikrlashning subyektiv erkinligi hamda kognitiv

qoliplardan (stereotiplardan) xoli bo‘lish mazkur jarayonning fundamental sharti hisoblanadi. Zero, faqat intellektual chegaralarni yengib o‘tish orqali pedagogik faoliyatda haqiqiy innovatsion yutuqlarga erishish mumkin.

Ijodiy salohiyatni rivojlantirish uchun kreativ eruditsiyaning o‘rni beqiyos. Kreativ eruditsiya ijodiy fikrlashning poydevorini tashkil etadi, shunga binoan kreativ eruditsiya va ijodiy salohiyat o‘rtasidagi bog‘liqlik mavjud, chunki:

- ✓ U yangi g‘oyalar yaratishda zarur bo‘lgan bilim bazasini ta’minlaydi.
- ✓ Mavjud bilimlarni tahlil qilish va qayta ishlashga yordam beradi.
- ✓ Shaxsning ijodkorlik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kreativ eruditsiyani rivojlantirish usullari:

1. **Keng bilim olish**: Turli fanlar va sohalar bo‘yicha kitoblar o‘qish, ma’ruzalar tinglash va tadqiqotlar olib borish.

2. **Analitik va tanqidiy fikrlashni shakllantirish**: Muammolarni tahlil qilish va ularni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish.

3. **Ijodiy mashqlar va topshiriqlar bajarish**: Masalan, turli muammolarga noodatiy yechim topishga qaratilgan mashg‘ulotlar.

4. **Muloqot va hamkorlik**: Turli kasb egalari va mutaxassislar bilan muloqot qilish orqali bilimlar almashinuvi.

Kreativ eruditsiya nafaqat shaxsning individual rivojlanishi, balki jamiyatda innovatsion jarayonlarning shakllanishi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Shu boisdan, uning ahamiyatini chuqur anglab, bu sifatni rivojlantirishga e’tibor qaratish lozim. Kreativ eruditsiyani rivojlantirishda ta’lim muhim rol o‘ynaydi. Bu jarayon o‘quvchi yoki talabalarning faqat bilim olishini emas, balki bu bilimlarni kreativ tarzda qo‘llashini ham nazarda tutadi.

Ta’lim tizimida kreativ eruditsiyani rivojlantirish uchun asosiy usullar:

Interaktiv dars usullari:

O‘quvchilarga turli mavzularda mustaqil ishlash imkoniyatini berish va ular orasida aloqalar topishga yordam beriladi. Masalan, tarix va geografiya bilimlarini bog‘lab, murakkab masalalarni muhokama qilinadi.

Muammoli o‘qitish usullari:

O‘quvchilarga muammoli vaziyatlar taqdim etilib, ulardan ijodiy yechimlar talab qilinadi.Bu nafaqat bilimni qo‘llashni, balki yangi bilimlarni mustaqil ravishda izlashni ham rivojlantiradi.

Ijodiy loyihalar:

Talabalar yoki o‘quvchilarni mustaqil va jamoaviy ijodiy loyihalarga jalb qilish. Bu ularning o‘zlashtirgan bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga imkon beradi.

Kreativ eruditsiya va zamonaviy jamiyat

Bugungi kunda kreativ eruditsiya innovatsiyalar va ijtimoiy taraqqiyot uchun

asosiy omil hisoblanadi. U iqtisodiyot, texnologiya, san’at, va boshqa sohalarda muhim:

Innovatsion iqtisodiyot:

Zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatga erishish uchun insonning kreativ yondashuvlari juda zarur. Bu yangi mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqishga asos bo‘ladi.Texnologiya rivoji kreativ eruditsiyaning amaliy namunasidir. Masalan, sun’iy intellekt, virtual reallik va boshqalar yaratishda bu sifat muhim bo ‘lgan.

Madaniy rivojlanish orqali ijodiy salohiyat madaniy mahsulotlarni (adabiyot, san’at, musiqalar) yaratishda ham poydevor vazifasini bajaradi.

2. Kreativ pedagogik faoliyat tajribasi ijodiy salohiyatning asosiy komponenti.

Sinergetik muloqot: Ta’limiy jarayonda ijodkorlik ustoz hamda talaba o‘rtasidagi samarali konstruktiv aloqani kafolatli ta’minlaydi, shuningdek, axborot uzatish tizimini innovatsion metodologiyalar negizida loyihalashtirishga keng imkoniyatlar yaratadi.

Interfaol hamkorlik muhiti: Kreativ pedagogik faoliyat — bu ta’lim subyektlarining ijodiy sinergiya tamoyillariga asoslangan bilim egallash jarayonini konstruksiyalash va realizatsiya qilishni ko‘zda tutadi. Mazkur faoliyatning strategik ustuvor vazifasi: o‘quv mashg‘ulotlarini jozibador hamda natijador tashkil etish, ta’lim oluvchilarda divergent mushohada yuritish malakalarini tizimlashtirish, mavjud nazariy ma’lumotlarni nostandart metodlar vositasida o‘zlashtirishga ko‘maklashishdir.

Kognitiv rivojlanish omillari: Shaxsiy ijodiy salohiyatni shakllantirish hamda yuksaltirishda kreativ pedagogik jarayon quyidagi determinatntlar orqali o‘z ifodasini topadi:

Innovatsion metodlardan foydalanish:

- Noan’anaviy dars usullari (rolli o ‘yinlar, loyiha ishlari, muloqotga asoslangan darslar) orqali o ‘quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish.
- Masalan, tarix darsida "agar tarixiy voqea boshqacha yakunlanganida..." kabi kreativ vaziyatlar yaratish.
- Muammoli vaziyatlar yaratish:
- O‘quvchilarga qiziqarli va murakkab savollarni taqdim etish orqali ularda ijodiy fikrlashni rag‘batlantirish.
- Bu usul orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini yangilik yaratishga yo‘naltiradilar.
- O‘z-o ‘zini ifodalash uchun imkoniyat yaratish:
- Har bir o ‘quvchiga o‘z fikrini erkin bayon qilish va ijodiy yondashuvini namoyon etish uchun sharoit yaratish.

Darsning individualizatsiyasi o‘quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari va

qobiliyatlarini hisobga olish orqali ijodkorlikni rivojlantiradi. Bu orqali har bir o‘quvchiga ijodiy rivojlanish uchun mos yondashuv topiladi.

Kreativ Pedagogik Faoliyatning Strukturaviy Komponentlari

Ijodiy salohiyatning tizimli shakllanishi hamda rivojlanishi uchun kreativ pedagogik faoliyat quyidagi fundamental elementlardan tashkil topadi:

1. Motivatsion-qadriyatli komponent

Yo‘naltirilganlik: Pedagog va ta’lim oluvchilarda kreativ faollikka nisbatan ichki ehtiyojni shakllantirishdir. Motivatsiya ijodiy izlanishning determinanti (boshlovchi omili) sifatida e’tirof etiladi.

Mazkur komponent quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- Kognitiv qiziqish: Yangi bilimlarni egallashga bo‘lgan intellektual ishtiyoqni uyg‘otish.
- Yutuqlarga intilish: Nostandart muammolarni yechishda shaxsiy muvaffaqiyat hissini shakllantirish.
- Ijtimoiy ahamiyat: Ijodiy mahsulotning jamiyat va shaxsiy kamolot uchun muhimligini anglash darajasini yuksaltirish.

Metodik mahorat: O‘qituvchining ta’lim metodlarini kreativ tarzda qo ‘llash qobiliyati. Bu tajriba bilan boyitiladi va har bir darsga innovatsion yondashuvni ta’minlaydi.

Tahliliy va reflektiv qobiliyatlar:

Ta’lim jarayonini doimiy ravishda tahlil qilish va takomillashtirishga intilish. Masalan, o‘quvchilarning ijodiy faoliyatiga nisbatan fikr-mulohaza olish. *Texnologiyalardan foydalanish:*

Zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarni qo‘llash. Masalan, interaktiv taqdimotlar, multimedia vositalaridan foydalanish orqali kreativlikni rag‘batlantirish.

Ijodiy salohiyatni rivojlantirish uchun o‘qituvchi quyidagilarni amalga oshirishi kerak:

*Muqobil fikrlashga rag‘bat berish:*O‘quvchilarning turli fikrlash usullarini qo‘llashlariga imkon yaratish. Masalan, "Brainstorming" texnikasidan foydalanish.

Hamkorlik muhiti yaratish:

O‘quvchilarning jamoaviy ishlashiga ko‘maklashish va ularni ijodiy loyihalarga jalb qilish, jamoaviy ishlar orqali o‘quvchilarning kreativ fikrlash ko‘nikmalari rivojlanadi.

*Noodatiy yondashuvlar qo‘llash:*Darsni noan’anaviy shaklda tashkil qilish, masalan, tarixiy rollar ijrosi, badiiy spektakl yoki interfaol savol-javob sessiyalari.

Kreativ pedagogik faoliyatning natijalari quyidagilar bo‘ladi:

Intellektual transformatsiya: Ta’lim oluvchilarda ijodiy salohiyat hamda universal mushohada yuritish ko‘nikmalari tizimli shakllanadi. Mazkur jarayon

natijasida avtonom fikrlash va murakkab ziddiyatli vaziyatlarni ijobiy hal etish qobiliyati jadal rivojlanadi.

Didaktik samaradorlik: O‘quv jarayoni shunchaki axborot uzatish vositasidan jozibador, natijador va yuqori unumdorlikka ega bo‘lgan intellektual faoliyatga aylanadi. Bu esa nafaqat o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini, balki o‘quvchilarning shaxsiy kamolot motivatsiyasini ham strategik jihatdan yuksaltirishga xizmat qiladi.

Kreativ pedagogik faoliyat zamonaviy ta’limning poydevori bo‘lib, u nafaqat ijodiy salohiyatni rivojlantiradi, balki bilimlarni hayotga tatbiq qilish ko‘nikmalarini ham mustahkamlaydi.

Kreativ pedagogik faoliyat tajribasi – ijodiy salohiyatning asosiy komponenti Kreativ pedagogik faoliyat tajribasi ijodiy salohiyatning poydevorini tashkil etadi, chunki u o‘qituvchining individual ijodiy imkoniyatlarini namoyon qilish bilan birga, o‘quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat

qiladi Kreativ Pedagogik Faoliyatning Konseptual Maqsadi va Strategik Vazifalari Metodologik yo‘naltirilganlik: Mazkur faoliyatning fundamental ustuvor vazifasi ta’lim tizimini innovatsion, interfaol hamda kognitiv jihatdan boyitish orqali, individning intellektual va kreativ yuksalishiga mustahkam poydevor yaratishdir. Quyida ushbu yo‘nalishning strategik jihatlari tizimli tahlil qilinadi.

Kreativ pedagogik jarayon — bu ustoz tomonidan o‘quv faoliyatini modellashtirish va boshqarishda ijodiy paradigmaga tayanish bosqichidir. Uning funksional vazifalari quyidagilardan iborat:

- Avtonom mushohadani tizimlashtirish: Ta’lim oluvchilarda mustaqil va kreativ fikrlash malakalarini bosqichma-bosqich shakllantirish.
- Didaktik faollashtirish: O‘quv jarayonining dinamikasini oshirish hamda talabalarda kuchli kognitiv ishtiyoqni uyg‘otish.
- Self-realizatsiya uchun sharoit: O‘quvchilarning shaxsiy salohiyati va iqtidorlarini yangi, nostandart sohalarda namoyon etishiga keng imkoniyatlar taqdim etish.

Kreativ pedagogik faoliyat tajribasi shaxsiy, metodik va texnologik jihatlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu tajriba o‘qituvchining pedagogik mahorati, ijodiy salohiyati va interaktiv metodlarni qo‘llay olish qobiliyatiga bog‘liq.Ijodiy salohiyat va kreativ pedagogik faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlik, ijodiy salohiyatning rivojlanishi o‘qituvchining kreativ pedagogik faoliyat tajribasi bilan bevosita bog‘liq

Masalan, noan’anaviy dars formatlarini yaratish va qo‘llash (rolli o‘yinlar, virtual ekskursiyalar, simulyatsiya darslari). Innovatsion va muammoli yondashuvni qo‘llash:

O‘qituvchilar muammoli vaziyatlar yaratish orqali o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini rag‘batlantiradi. Bu usul ijodiy salohiyatni rivojlantirishda muhim hisoblanadi. Masalan, biror tarixiy voqeani turli nuqtai nazardan tahlil qilish yoki uni zamonaviy kontekstga tatbiq etish.

Jamoaviy ijodiy hamkorlik:

O‘quvchilarning jamoaviy loyihalarda ishtirok etishi ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayonda o‘qituvchi tajribasi muhim rol o‘ynaydi.

Masalan, badiiy asarlarni sahnalashtirish, ilmiy loyiha tayyorlash yoki interaktiv o‘yinlar tashkil qilish.

Texnologik komponent:

Zamonaviy texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish. Interaktiv taqdimotlar, onlayn platformalar, virtual laboratoriyalardan foydalanish orqali ijodiy muhit yaratish.

Shaxsiy komponent:

O‘qituvchining o‘z kreativ qobiliyatlari, bilimlari va tajribasi. O‘quvchilarga shaxsiy namuna ko ‘rsatish orqali ijodiy yondashuvni rag‘batlantirish.

Refleksiya va tahlil:

Ta’lim jarayonida qo‘llanilgan usullarni doimiy tahlil qilish va takomillashtirish.

Masalan, har bir darsdan so ‘ng natijalarni baholash va kelgusida kreativlikni oshirish yo ‘llarini izlash.

Ta’lim samaradorligi: Kreativ yondashuv ta’lim jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi, bu esa bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Ijtimoiy-ijodiy muhit: O‘quvchilarning ijodiy hamkorligi orqali jamoaviy fikrlash rivojlanadi.

Kreativ dars usullarini qo‘llash: Rolli o‘yinlar, muammoli darslar, loyihaviy yondashuv.

Interaktiv texnologiyalardan foydalanish: Masalan, ta’limda sun’iy intellekt va virtual reallik vositalaridan foydalanish.

O‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi ochiq muloqot: Har bir o‘quvchining fikrini tinglash va rag‘batlantirish.

Mustaqil ijodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash: O‘quvchilarga o‘z fikrlarini loyihalarda, ijodiy yozuvlarda yoki jamoaviy ishlarda namoyish qilish imkonini berish.

Eksperimental-pedagogik natijaviylik: Kreativ pedagogik faoliyat tajribasi shaxsiy ijodiy salohiyatning fundamental tarkibiy qismi hisoblanadi. Mazkur amaliy tajriba ustoz hamda talaba o‘rtasidagi interfaol hamkorlikni sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘taradi hamda didaktik jarayonni yanada jozibador, kognitiv boy va yuqori unumdorlikka ega qiladi.

Innovatsion rivojlanish vektori: Shu sababli, pedagogning kreativ mahorati hamda innovatsion strategiyalari zamonaviy ta’lim ekotizimida muntazam va tizimli ravishda optimallashtirib borilishi strategik zaruriyatdir. Bu jarayon nafaqat

o‘qituvchining professional kompetentligini, balki butun ta’lim muassasasining intellektual nufuzini belgilovchi asosiy faktorga aylanadi.

Kreativ kompetensiyaning mezonlari va darajalari.

Kreativ kompetensiya – bu shaxsning ijodiy salohiyatini ta’lim, kasbiy faoliyat va kundalik hayotda samarali qo‘llash qobiliyatidir. U shaxsning bilim, ko‘nikma, motivatsiya va ijodiy yondashuvlarni uyg‘unlashtirishga asoslangan murakkab sifatlarini o‘z ichiga oladi. Quyida kreativ kompetensiya mezonlari va darajalari haqida batafsil ma’lumot keltiriladi.

Kreativ Kompetensiyani Baholash Mezonlari: Analitik Tavsif

Pedagogning ijodiy salohiyatini verifikatsiya qilishda quyidagi funksional indikator ustuvor ahamiyat kasb etadi:

1. Divergent Mushohada Yuritish Layoqati

Mazmuni: Bu shaxsning innovatsion va nostandart g‘oyalarni generatsiya qilish, mavjud professional ziddiyatlarga original metodik yechimlar topish qobiliyatidir. Masalan, pedagogik muammoni turli burchaklardan tahlil etish yoki fundamental yangi konseptual modellarni taqdim etish malakasi.

Ushbu mezon quyidagi sub-ko‘rsatkichlar orqali o‘lchanadi:

- Fikrning ravonligi (Fluency): Muayyan vaqt birligi ichida maksimal darajadagi muqobil yechimlarni taklif eta olish.
- Moslashuvchanlik (Flexibility): Bir-biriga bog‘liq bo‘lmagan turli kategoriyadagi yondashuvlarni sintez qilish mahorati.
- Oriyentallik (Originality): Jamiyatda yoki pedagogik jamoada kam uchraydigan noyob ishlanmalarni yaratish layoqati.

Muammolarni hal qilish ko‘nikmasi – bu shaxsning murakkab yoki noma’lum vaziyatlarda muammoni samarali tahlil qilish va unga ijodiy yechim topa olish mahoratidir.

Innovatsion yondashuv - yangi metod va texnologiyalarni o‘zlashtirish, ulardan foydalanish va ularga ijodiy hissa qo‘shish hisoblanadi.

Adaptivlik va moslashuvchanlik - o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashish va ularda yangi imkoniyatlar yaratish qobiliyatidir.

Estetik-Ijodiy Madaniyat va Etik Yondashuv

Mazmuni: Bu subyektning shaxsiy konseptual g‘oyalari hamda mulohazalarini realizatsiya qilishda mustaqil qaror qabul qilish layoqatidir.

Ko‘rinishlari:

- Intellektual avtonomiya: Tashqi pedagogik qoliplarga tayanmasdan, xususiy yondashuvlarni ishlab chiqish va ularni himoya qilish qobiliyati.
- Liderlik tashabbusi: Kutilmagan vaziyatlarda mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish hamda o‘quv jarayonini takomillashtirish bo‘yicha innovatsion takliflarni ilgari surish.

Kreativ kompetensiya odatda quyidagi darajalarda namoyon bo‘ladi:

Boshlang‘ich daraja (reproduktiv ijodiy salohiyat) - shaxs o‘zlashtirilgan bilim va ko‘nikmalar asosida ijodiy faoliyat bilan shug‘ullanadi. Yangi vazifalarni bajarishda ko‘proq boshqalarning tajribasiga tayanadi. Misol: tayyor andozalar asosida ijod qilish (masalan, shablon asosida loyiha yaratish).

O‘rtacha daraja (rekonstruktiv ijodiy salohiyat) - shaxs o‘z bilim va ko‘nikmalarini yangi sharoitga moslashtirish orqali ijodiy vazifalarni hal qiladi. Mustaqil qaror qabul qilishga qodir, lekin faqat cheklangan doirada innovatsiyalar kiritadi. Mazmuni: Shaxsning xususiy innovatsion konsepsiyalarini generatsiya qilishi hamda ijodiy jarayonni avtonom tarzda boshqarish mahoratidir. Strategik qarorlarni mustaqil qabul etish va ularni amaliyotda muvaffaqiyatli realizatsiya qilish qobiliyati bilan tavsiflanadi.

- Amaliy ko‘rinishi: Fundamental yangi metodik texnologiyalarni konstruksiyalash, mualliflik loyihalarini tatbiq etish hamda ta’limiy innovatsiyalarning natijadorligini kafolatlash.

Yuksak daraja (innovatsion ijodiy salohiyat) - shaxs ijodiy faoliyatda o‘ziga xoslik va yetakchilik ko‘rsatadi, butunlay yangi yondashuvlarni kashf qiladi.Tizimga yangi innovatsiyalarni joriy qilish va ularni rivojlantirishga qodir.Misol: muayyan sohaga yangi yo‘nalish kiritish yoki kashfiyot qilish.

Kreativ kompetensiyani baholash uchun quyidagi usullar qo‘llaniladi:

Ijodiy topshiriqlar va testlar:

Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish:

Mutaxassislar tomonidan ijodiy kompetensiyaning turli jihatlari tahlil ilinadi.

Ijodiy fikrlash faqat bitta soha yoki mavzuga oid bo‘lmasligi kerak. Fikrni kengaytirish uchun o‘quvchilarni turli sohalarda yangi yondashuvlar qo‘llashga o‘rgatish lozim. Masalan, ona tili va san’atni integratsiya qilish, matematikaga estetika qo‘shish orqali amalga oshiriladi. Kreativ kompetensiya ko‘pincha jamoaviy faoliyatda yaxshilanadi. Guruh ishlarida o‘quvchilar o‘zaro fikr almashib, bir-birlarining ijodiy g‘oyalarini rivojlantirishlari mumkin. Bu usul o‘quvchilarni birgalikda yangi fikrlarni yaratishga va ularga ijodiy yondashishga undaydi.

Strategik ko‘mak va mentorlik: Kreativ kompetensiyani tizimlashtirishda tajribali mutaxassislarning o‘rni alohida ahamiyatga ega. Ular ta’lim oluvchilarga nafaqat fundamental bilimlar uzatishi, balki intellektual izlanish hamda kreativ yaratuvchanlik jarayonlarida hammualliflik qilishi lozim.

Kognitiv modellashtirish: Mazkur mentorlik strategiyasi o‘quvchilarda innovatsion g‘oyalar hamda nostandart metodologik yondashuvlarni mustaqil kashf etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ustozning shaxsiy kreativ namunasi shogirdlar uchun evristik tafakkurni rivojlantiruvchi asosiy katalizator (tezlashtiruvchi omil) bo‘lib xizmat qiladi.

Ko‘nikma va bilimlarni integratsiya qilish:

Kreativ kompetensiyaning rivojlanishida nafaqat alohida bilimlarni egallash, balki bu bilimlarni birlashtirib, yangi yechimlar yaratish ham muhim. O‘quvchilarni ko‘plab turli bilim sohalari bo‘yicha malakalarni birlashtirishga undash zarur.

Kreativ kompetensiyani o‘lchash uchun quyidagi vositalardan foydalanish mumkin:

Divergent fikrlash – bu bir nechta alternativ yechimlarni taklif qilish qobiliyatidir. Bunday testlar o‘quvchilarning ijodiy va innovatsion fikrlashini baholashda samarali. Misol uchun, o‘quvchilarga ma’lum bir ob’ekt yoki holat haqida ko‘plab yangi va noodatiy g‘oyalar keltirishni so‘rashdan iborat.

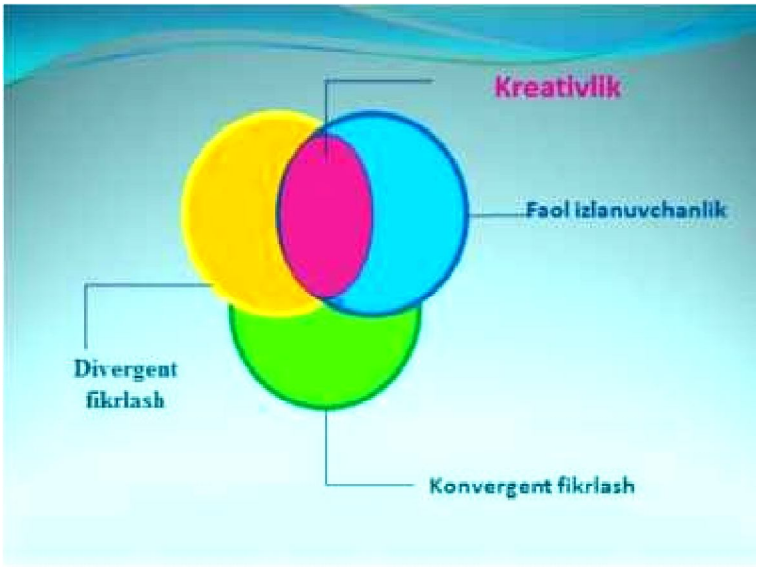

Ijodiy fikrlash qobiliyati o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashishga yordam beradi, shuningdek, stressni yengish va samarali qarorlar qabul qilishda ham foydali bo‘ladi.

Kreativ kompetensiya – bu shaxsning ijodiy imkoniyatlarini to‘liq amalga oshirishga yordam beradigan qobiliyatlar yig‘indisi. Uning rivojlanishida mezonlar va darajalar aniq belgilangan bo‘lib, ular shaxsning ijodiy salohiyatini baholash va takomillashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Metodologik ahamiyat: Kreativ kompetensiyani tizimli shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik strategiyalar zamonaviy ta’lim ekotizimida fundamental o‘rin egallaydi. Kommunikativ-kreativ salohiyat: Mazkur kompetensiya subyektning innovatsion g‘oyalarini hamjamiyatga samarali taqdim etish va kollegial hamkorlikni konstruktiv tashkil qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Strategik natijaviylik: Kreativ salohiyat nafaqat akademik muvaffaqiyatni ta’minlovchi omil, balki shaxsning hayotiy strategiyalarida yangi imkoniyatlarni identifikatsiya qilish, innovatsiyalarni generatsiya qilish hamda sotsiumda proaktiv ishtirok etishini rag‘batlantiruvchi muhim drayverdir.

Monitoring va rivojlanish vektori: Kompetensiyani baholashning tizimli mezonlari hamda ierarxik darajalari ta’lim jarayoni ishtirokchilariga o‘z

metodologik yondashuvlarini muntazam optimallashtirish va intellektual-ijodiy faoliyatning samaradorligini izchil yuksaltirish imkonini beradi.

Pedagogning kreativ kompetensiyasini shakllantirishning tamoyillari va omillari

Pedagogik Kreativ Kompetentlik: Nazariy-Metodologik Asoslar. Konseptual ta’rif: Pedagogning kreativ kompetensiyasi — bu mutaxassisning shaxsiy ijodiy salohiyatini didaktik jarayonda natijador realizatsiya qilish layoqatidir. Mazkur kompetentlik o‘qituvchi faoliyatini innovatsion paradigmalar asosida tizimlashtirishga, o‘quv mashg‘ulotlarining samaradorligini yuksaltirishga hamda ta’lim sifatiga determinant (belgilovchi) ta’sir ko‘rsatishga xizmat qiladi.

Pedagogning kreativ kompetensiyasini shakllantirishning tamoyillari

Shaxsiylashtirish tamoyili

Pedagog o‘z faoliyatida har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishga harakat qiladi.O‘quvchilarning shaxsiy qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda kreativ yondashuvni qo ‘llash muhimdir. Bu tamoyil o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin ifoda etishga imkon beradi va pedagogni o‘quvchilarning o ‘ziga xosligiga hurmat bilan qarashga undaydi.

Innovatsion yondashuv tamoyili

Strategik moslashuvchanlik: Pedagogning kreativ kompetensiyasi dinamik o‘zgaruvchan akademik muhitga operativ adaptatsiya bo‘lish hamda ilg‘or ta’lim texnologiyalarini integratsiya qilishga asoslanishi shart.

Eksperimental-metodik faoliyat: Doimiy ravishda yangi didaktik metod va instrumentariylarni tadqiq etish, eksperimental tajribalarni verifikatsiya qilish hamda ularni ta’lim amaliyotiga tizimli tatbiq etish mutaxassisning innovatsion faoliyat paradigmasini shakllantiradi. Mazkur jarayon pedagogning kasbiy barqarorligini ta'minlovchi asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, interaktiv o‘quv texnologiyalaridan foydalanish, onlayn platformalarda faoliyat olib borish.

Barchalik tamoyili

Pedagog har bir o‘quvchiga teng imkoniyatlar yaratish va ta’lim jarayonida hamma o‘quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qilish tamoyilini qo‘llaydi. Bunda asosiy e’tibor axborotni shunchaki o‘zlashtirishga emas, balki uni innovatsion talqin etishga, o‘quvchilarda mustaqil tadqiqotchilik ko‘nikmalarini shakllantirishga va ta’limiy faoliyatni ijodiy laboratoriya formatiga o‘tkazishga qaratiladi. Bu esa o‘quvchilarning kognitiv motivatsiyasini barqarorlashtiruvchi asosiy funksional omil hisoblanadi.

Refleksiya tamoyili

Pedagog o‘z faoliyatini muntazam ravishda tahlil qilish va unga refleksiv yondashish orqali kreativ kompetensiyasini rivojlantiradi. O‘qituvchi o‘z

faoliyatining samaradorligini tahlil qilishi va har bir dars yoki loyiha jarayonida o‘zining ijodiy yondashuvini takomillashtirishi kerak.

Jamoaviylik tamoyili

Kreativ kompetensiya jamoaviy ishlar orqali rivojlanadi. Pedagog o‘z faoliyatida o‘quvchilar bilan hamkorlikda ishlashni rag‘batlantirishi va guruh ishlarini tashkil etishi zarur. Jamoaviy faoliyat orqali o‘quvchilar o‘z ijodiy g‘oyalarini birlashtirish va yangi yechimlar taklif etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Pedagogning kreativ kompetensiyasini shakllantirishda bir qator omillar muhim rol o‘ynaydi. Ular quyidagicha tasniflanishi mumkin:

Pedagogning kreativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun uning o‘z bilimlariga va pedagogik qobiliyatlariga bo‘lgan ishonchi zarur. Akmeologik rivojlanish vektori: Pedagog o‘z kasbiy faoliyatida tajriba to‘plashi, innovatsion metodologiyalarni amaliyotga tatbiq etishga shayligi hamda ta’lim oluvchilarning individual ehtiyojlariga adaptatsiya qilingan strategiyalarni loyihalashtirishi shart. Kreativlikning nazariy-metodik determinantlari: Pedagogning kreativ kompetensiyasini tizimlashtirishda uning fundamental pedagogik va metodologik bilimlar bazasi ustuvor omil hisoblanadi. Mazkur bilimlar majmuasi mutaxassisning ijodiy faoliyat paradigmasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Innovatsion texnologik transformatsiya: Zamonaviy o‘quv strategiyalarini o‘zlashtirish, dars jarayonida raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish hamda metodik resurslarni muntazam va tizimli ravishda yangilab borish kasbiy kreativlikni stimullovchi (kuchaytiruvchi) asosiy vositadir.

Shaxsiy va professional tajriba

Eksperimental-pedagogik baza: Pedagogning individual va professional tajribasi uning kreativ kompetensiyasining tayanch poydevorini tashkil etadi. Har bir mutaxassis o‘z faoliyatini modernizatsiya qilish va izchil rivojlantirish maqsadida o‘ziga xos metodologik hamda didaktik tajriba zaxirasini shakllantiradi. Ehtiyojga yo‘naltirilganlik (Personalizatsiya): Mazkur tajribani tizimlashtirishda ta’lim oluvchilarning intellektual qiziqishlari hamda kognitiv ehtiyojlarini inobatga olish strategik zaruriyat hisoblanadi. Zero, pedagogik mahoratning transformatsiyasi bevosita auditoriya bilan bo‘ladigan interfaol hamkorlikning natijadorligi orqali verifikatsiya qilinadi.

Pedagogning o‘quvchilar bilan munosabati

Subyektiv-kreativ yondashuv: Pedagog ta’lim oluvchilarga ijodiy strategiyalarni tatbiq etishda o‘zining shaxsiy munosabatini hamda motivatsiyalash metodikasini muntazam modernizatsiya qilishi shart. Ta’lim oluvchilarning kreativ yuksalishiga yo‘naltirilgan konstruktiv yondashuv orqali mutaxassis o‘z kasbiy faoliyatining natijadorligini strategik darajaga ko‘taradi.

Stimullovchi muhitni shakllantirish: Pedagogik kompetentlikni

rivojlantirishda qulay hamda kreativ intellektual muhitni yaratish fundamental zaruriyatdir. Mazkur muhit ta’lim oluvchilarning divergent mushohadasini har tomonlama qo‘llab-quvvatlashi lozim.

Didaktik jarayonda innovatsion metodlarni joriy etish, interfaol texnologiyalar va raqamli vositalar integratsiyasi orqali ijodiy faollikni stimullash mumkin.

Etnopedagogik va sotsial rivojlanish: Pedagog o‘quvchilarning ijtimoiy-madaniy shakllanishiga ta’sir ko‘rsatish vositasida ularning yashirin (latent) ijodiy imkoniyatlarini faollashtiradi. Ta’lim oluvchilarning sotsial-madaniy qadriyatlari, milliy urf-odatlari va etik normalari bilan bog‘liq kreativ faoliyat turlari shaxsni innovatsion g‘oyalarni generatsiya qilishga rag‘batlantiruvchi asosiy drayver hisoblanadi.

Pedagogning kreativ kompetensiyasini shakllantirish tamoyillari va omillari, uning ijodiy faoliyatini yanada samarali qilishga yordam beradi. Har bir o ‘qituvchi o‘z faoliyatida bu tamoyil va omillarni amalga oshirish orqali o‘quvchilarning ijodiy rivojlanishiga hissa qo‘shadi. Pedagogning kreativ kompetensiyasi, o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan tayyorlik, innovatsion yondashuvlar va metodik bilimlar bilan to ‘ldirilgan bo ‘lishi kerak. Bu, ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga va o‘quvchilarning yuqori kreativ salohiyatga ega bo‘lishiga yordam beradi.

Bugungi kunda pedagoglar kreativ kompetensiyani shakllantirish tamoyillaridan faol foydalanishmoqda. Texnologik integratsiya va kognitiv stimulyatsiya: Ta’lim jarayoniga ilg‘or metodika hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali, pedagoglar ta’lim oluvchilarni ijodiy mushohada yuritishga, innovatsion strategiyalarni loyihalashtirishga va o‘quv faoliyatidan yuqori darajadagi intellektual samaradorlikka erishishga rag‘batlantiradilar.

Akmeologik yuksalish va muvaffaqiyat omillari: Kreativ pedagogika tamoyillarining amaliyotda tizimli realizatsiya qilinishi o‘quvchilarning shaxsiy evolutsiyasiga, ichki motivatsiyasining barqarorlashuviga hamda akademik o‘zlashtirish jarayonida yuqori natijalarni qayd etishiga zamin yaratadi. Mazkur yondashuv ta’lim oluvchining shaxs sifatida shakllanishida hamda zamonaviy ijtimoiy muhitga moslashishida strategik ahamiyat kasb etadi.

Nazorat savollari:

1. Kreativ kompetensiya nima?
2. Kreativ kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlari qanday?
3. Kreativ kompetensiya bilan qanday maqsadlar amalga oshiriladi?
4. Kreativ kompetensiyani qanday rivojlantirish mumkin?
5. Kreativ kompetensiyaning shaxsiy va professional hayotda ahamiyati qanday?

6. Kreativ kompetensiyaning rivojlanishi uchun qanday muhit zarur?

7. Kreativ kompetensiyalarning shaxs rivojiga va kasbiy faoliyatga ta’siri nimada?

8. Ta’lim jarayonida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali yo‘llari qanday?

9. Kreativ kompetensiyalarning tuzilishi qanday elementlar asosida shakllanadi?

10. Kreativ kompetensiyalarning asosiy tarkibiy komponentlari nimalardan iborat?

ILOVALAR

“10 foydalanish usuli” mashqi: Oddiy bir buyumni (masalan, ruchka yoki stul) boshqa maqsadlarda qo‘llashning 10 xil usulini aniqlang.

“Tugallanmagan rasm” mashqi: Talabalarga yarim chizilgan rasmni taqdim eting va uni o‘z tasavvurlariga asoslanib yakunlashni so‘rang.

“Muammo va yechim” o‘yini: Har bir guruhga kundalik hayotdagi muammoni ayting va uni hal qilish uchun ijodiy yechim topishni so‘rang.

Ijodiy loyiha mavzulari:

“Mening kelajagimdagi maktab” mavzusida loyiha yarating.

Ijtimoiy tarmoq orqali ekologik muammolarni hal qilish bo‘yicha ijodiy g‘oya ishlab chiqing.

“Bir kun robot bo‘lsangiz, nimalarni o‘zgartirasiz?” mavzusida hikoya yozing.

Kreativ metodikalar ro‘yxati “Meynboks” texnikasi: Talabalar muammoni yechishda turli xil ob‘yektlar yoki tushunchalarni bog‘lash orqali yangi g‘oyalarni topishi mumkin.

“6 shlyapa usuli” (Edvard de Bono): Talabalar muammoni turli fikrlash shlyapalari orqali ko‘rib chiqadi (ijodiy, tanqidiy, ijobiy va h.k.).

“Ijodiy g‘oya qudug‘i” metodi: Har bir talaba muammoning yechimi uchun g‘oya aytadi va ularni guruh bilan tahlil qiladi.

Test va baholash shakllari Ijodiy yondashuvni baholash uchun testlar: Talabalardan quyidagi savollarga javob olish:

Siz qanday yangi narsani ixtiro qilmoqchisiz?

Sizningcha, biror muammoni hal qilishda eng yaxshi qadam qanday?

Baholash rubrikasi:

Innovatsionlik: G‘oya qanchalik yangi va qiziqarli?

Ijro etish: Yechimni amalga oshirish qanchalik realistik?

Taqdimot: G‘oya qanchalik aniq va tushunarli taqdim etilgan?

Darslarni rejalashtirish bo‘yicha tavsiyalar

Dars loyihasi namunasi:

Mavzu: O‘quvchilar uchun ijodiy muammolarni hal qilish usullari.

Maqsad: Talabalar ijodiy fikrlash usullarini amalda qo‘llashni o‘rganadilar. Jarayon:

Muammoni tanishtirish (5 daqiqa). Guruh bilan muhokama (15 daqiqa).

Har bir guruh o‘z yechimini taqdim etadi (10 daqiqa).

O‘yinlar va interaktiv mashqlar

Rol o‘ynash o‘yinlari: Har bir guruh “Kelajak shahrini quramiz” mavzusida o‘z rolini bajaradi.

Ijodiy hikoya yaratish: Talabalar birinchi jumlani eshitadi va navbatma-navbat hikoyani davom ettiradi.

UMUMIY XULOSA

Mazkur mavzular majmuasi zamonaviy ta’lim tizimida kreativ pedagogika va kreativ yondashuvning nazariy hamda amaliy jihatlarini har tomonlama yoritishga qaratilgan bo‘lib, unda o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining ijodiy asoslari, ta’lim jarayonini innovatsion tashkil etish yo‘llari hamda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari chuqur tahlil qilindi.

Avvalo, kreativ pedagogika fan sifatida o‘zining ilmiy-nazariy asoslariga ega bo‘lgan muhim pedagogik yo‘nalish ekanligi aniqlandi. U ta’lim jarayonini faqat bilim berish emas, balki ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va innovatsion yondashuvlarni shakllantirish jarayoni sifatida talqin etadi. Shu jihatdan kreativ pedagogika zamonaviy ta’limning asosiy rivojlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanadi.

Kreativ ta’lim muhiti esa o‘quvchilarning erkin fikrlashi, ijodiy faoliyatga jalb etilishi va o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Bunday muhitda o‘quvchi faqat bilim oluvchi emas, balki faol ijodkor subyekt sifatida shakllanadi. Kreativ muhitning asosiy xususiyatlari sifatida erkinlik, interaktivlik, hamkorlik, innovatsion yondashuv va motivatsiyaning yuqoriligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Didaktik ta’minotni yaratishda kreativ yondashuv esa ta’lim materiallarini zamonaviy, qiziqarli va interaktiv shaklda ishlab chiqishni talab etadi. Bu o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, bilimlarni chuqur o‘zlashtirishga yordam beradi hamda mustaqil o‘qish faoliyatini rivojlantiradi. Kreativ didaktik vositalar orqali o‘quv jarayoni yanada samarali va natijador bo‘ladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ tasavvurning rivojlanishi va pedagogikada ilmiy ijodkorlik masalasi ham muhim ahamiyatga ega. Chunki ijodiy fikrlashga ega o‘qituvchi o‘quv jarayonida yangi g‘oyalarni ishlab chiqadi, muammolarga innovatsion yechim topadi va ta’lim sifatini oshiradi. Ilmiy ijodkorlik esa pedagogik faoliyatni yanada boyitib, uni izlanish va yangilikka asoslangan jarayonga aylantiradi.

Kreativ kompetensiya modeli va uning shakllanishi shaxsning ijodiy salohiyatini bosqichma-bosqich rivojlantirishga asoslanadi. Bu model bilim, ko‘nikma, malaka bilan birga motivatsion, refleksiv va ijodiy komponentlarni ham o‘z ichiga oladi. Shu orqali shaxs nafaqat bilimli, balki innovatsion fikrlaydigan mutaxassis sifatida shakllanadi.

O‘qituvchining ta’lim jarayoniga kreativ yondashuvi esa pedagogik faoliyatning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Kreativ o‘qituvchi darsni interaktiv, qiziqarli va innovatsion usullar asosida tashkil etadi, bu esa o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularning ijodiy salohiyatini rivojlantiradi.

Kreativ topshiriqlar tizimi va kreativ darsning innovatsion tuzilishi o‘quv jarayonini yangicha yondashuvlar asosida tashkil etishga imkon beradi. Bunday darslarda o‘quvchilar mustaqil fikrlaydi, muammolarni hal qiladi va amaliy ko‘nikmalarni egallaydi. Bu esa ta’limning sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Pedagogik qobiliyatni shakllantirishda kreativ yondashuv o‘qituvchining kasbiy mahoratini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Kreativ yondashuv o‘qituvchining kommunikativ, tashkiliy, ijodiy va innovatsion qobiliyatlarini rivojlantiradi hamda uni zamonaviy pedagogik talablar darajasiga olib chiqadi.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda kreativ yondashuv esa bo‘lajak mutaxassislarning raqobatbardoshligini ta’minlaydi. Bu jarayon ularning amaliy tajribasini oshirish, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va innovatsion fikrlashini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kreativ kompetensiyaning mazmuni va tuzilishi esa shaxsning ijodiy faoliyatga tayyorligini ifodalaydi. U bilim, ko‘nikma, motivatsiya va ijodiy faoliyat elementlarining uyg‘unligidan iborat bo‘lib, shaxsni har tomonlama rivojlangan mutaxassis sifatida shakllantiradi. umumiy xulosa qilib aytganda, kreativ pedagogika va unga oid barcha yo‘nalishlar zamonaviy ta’lim tizimining ajralmas qismi bo‘lib, ular shaxsning ijodiy salohiyatini rivojlantirish, mustaqil fikrlaydigan va innovatsion yondashuvga ega kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi. Kreativ yondashuv ta’lim jarayonini faollashtiradi, uning sifatini oshiradi va jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois kreativ pedagogika va kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish bugungi kun ta’limining eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

MUSTAQIL TA’LIM TOPSHIRIQLARI

1. **Kreativ pedagogika fan sifatida**: Kreativ pedagogikaning fan sifatida shakllanishi, nazariy asoslari va zamonaviy ta’limdagi o‘rni.
2. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda metod va vositalar**: Kreativ pedagogika fanini o‘qitishning samarali metodlari va vositalari (amaliy misollar bilan).
3. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish zaruriyati**: Pedagogik texnologiyalarning kreativ pedagogika fanini o‘qitishdagi ahamiyati va zarurati.
4. **Kreativ kompetensiya modelining shakllanishi**: Bo‘lajak o‘qituvchilar uchun kreativ kompetensiya modelini ishlab chiqish va uning tarkibiy qismlari.
5. **Muammoli kreativ yondashuv asosida o‘quvchilarning ijodiy kompetensiyalarini shakllantirish**: Muammoli vaziyatlar orqali o‘quvchilarning ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari.
6. **Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish va pedagogikada ilmiy ijodkorlik**: Kreativ fikrlashni rivojlantirishning psixologik-pedagogik usullari va ilmiy ijodkorlikni shakllantirish.
7. **O‘rta ta’limda kreativ pedagogika**: O‘rta umumta’lim maktablarida kreativ yondashuvni qo‘llashning imkoniyatlari va muammolari.
8. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishning o‘ziga xos jihatlari**: Fan o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari, qiyinliklari va samarali yondashuvlari.
9. **Shaxsda kreativlikni shakllantirishga yo‘naltirilgan mashqlar**: Talaba va o‘quvchilarning kreativligini rivojlantirish uchun maxsus mashqlar tizimi.
10. **Teatr pedagogikasi imkoniyatlaridan foydalanishda kreativ yondashuv**: Teatr pedagogikasi vositalari orqali ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirish.
11. **Kreativ ta’lim markazi: ahamiyati, xususiyatlari**: Kreativ ta’lim markazlarining mohiyati, tuzilishi va ta’lim jarayonidagi ahamiyati.
12. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish**: AKT vositalari yordamida kreativ pedagogika fanini o‘qitishning samarali usullari.
13. **Kreativ pedagogika fanining shakllanishi**: Fan tarixi, rivojlanish bosqichlari va xorijiy tajribalar.
14. **Kreativ topshiriqlar tizimi. Kreativ darsning innovatsion tuzilishi**: Kreativ topshiriqlar tizimini ishlab chiqish va innovatsion dars tuzilishini loyihalash.
15. **Badiiy pedagogika imkoniyatlaridan foydalanishda ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirishning ahamiyati**: Badiiy vositalar orqali ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish.

16. **Didaktik ta’minotni yaratishga kreativ yondashuv**: Didaktik materiallarni kreativ usullar bilan ishlab chiqish texnologiyalari.

17. **O‘quvchilarda 21-asr ko‘nikmalarini shakllantirishda kreativ yondashuv**: Kreativlik orqali tanqidiy fikrlash, hamkorlik va muammo hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

18. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishning mazmuni va ahamiyati**: Fan mazmuni, maqsadlari va zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni.

19. **O‘qituvchining ta’lim jarayoniga kreativ yondashuvi**: O‘qituvchining kreativ faoliyati va uning ta’lim sifatiga ta’siri.

20. **Ma’naviy tadbirlarni tashkil etishda pedagoglarda kreativlik sifatlarining yuzaga kelishi**: Ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar orqali o‘qituvchilarning kreativ fazilatlarini rivojlantirish.

21. **Pedagogik qobiliyatni shakllantirishda kreativ yondashuv**: Pedagogik qobiliyatlarni kreativ usullar bilan rivojlantirish.

22. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda metod va vositalar** (takror): Fan o‘qitishning zamonaviy metod va vositalari (amaliy loyiha bilan).

23. **O‘qituvchining kreativ qobiliyatini rivojlantirish usullari:** O‘qituvchilar uchun kreativ qobiliyatni oshirishning samarali usullari va mashqlari.

24. **Kreativ pedagogika fanining nazariy asoslari**: Asosiy nazariyalar, tamoyillar va konsepsiyalar.

25. **Ta’limda kreativ texnologiyalar**: Kreativ ta’lim texnologiyalarining turlari va qo‘llanilishi.

26. **Kreativ darsning innovatsion tuzilishi**: Innovatsion dars loyihasini ishlab chiqish va sinovdan o‘tkazish.

27. **Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ tafakkurni rivojlantirish va pedagogikada ilmiy ijodkorlik** (takror): Ilmiy ijodkorlikni shakllantirish mexanizmlari.

28. **Ta’lim jarayonida kreativ o‘qitish metodlaridan foydalanish**: Kreativ metodlarni dars jarayoniga integratsiya qilish.

29. **O‘rta sinflarda tarbiya fanini o‘qitishda kreativ yondashuv**: Tarbiya darslarida kreativ yondashuvni qo‘llashning o‘ziga xosligi.

30. **Kreativ yondashuv asosida mustaqil ta’limni tashkil etish**: Talabalarning mustaqil ishini kreativ usullar bilan tashkil etish.

31. **Kreativ topshiriqlar tizimini ishlab chiqish bosqichlari**: Topshiriqlar tizimini loyihalash va baholash mezonlari.

32. **Talabalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda kreativ yondashuv**: Kreativ usullar orqali kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish.

33. **Ta’limda muammoli vaziyat yaratishning ahamiyati**: Muammoli vaziyatlar orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirish.

34. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish**: Raqamli vositalar va ularning samaradorligi.

35. **O‘rta sinflarda tarbiya fanini o‘qitishda kreativ yondashuv** (takror): Amaliy misollar va dars loyihalari.

36. **Shaxsda kreativlikni shakllantirishga yo‘naltirilgan mashqlar** (takror): Mashqlar to‘plamini ishlab chiqish.

37. **Kreativ pedagogika fanining nazariy asoslari** (takror): Chuqur tahlil va xorijiy nazariyotchilar.

38. **Ta’lim markazida kreativ yondashuv**: Ta’lim markazlarida kreativ muhitni yaratish.

39. **Kreativ faoliyatning turlari va xususiyatlari**: Kreativ faoliyat turlarini tasniflash va tahlil qilish.

40. **Ta’limda interfaol metodlar va kreativ yondashuv**: Interfaol metodlarni kreativlik bilan birlashtirish.

41. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish**: AKTning amaliy qo‘llanilishi.

42. **Pedagogning innovatsion faoliyatida kreativlikning o‘rni**: Innovatsiya va kreativlik o‘rtasidagi bog‘liqlik.

43. **Kreativ kompetensiya**: Kreativ kompetensiyaning umumiy mazmuni va ahamiyati.

44. **Ta’lim tizimida kreativ fikrlashni rivojlantirish**: Butun ta’lim tizimida kreativ fikrlashni shakllantirish strategiyalari.

45. **Pedagogik qobiliyatni shakllantirishda kreativ yondashuv** (takror): Model va amaliy usullar.

46. **Kreativ ta’lim markazi**: Markazning tuzilishi va faoliyati (loyihaviy yondashuv).

47. **Kreativ pedagogika fan sifatida** (takror): Fan sifatidagi dolzarbligi va tamoyillari.

48. **Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda AKTning ahamiyati**: Raqamli texnologiyalarning roli.

49. **Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda pedagogik texnologiyalarning o‘rni**: Texnologiyalarning ta’siri.

50. **Yuqori sinflarda tarbiya fanini o‘qitishda kreativ yondashuv**: Yuqori sinflar uchun maxsus yondashuvlar.

51. **Teatr pedagogikasi imkoniyatlaridan foydalanishda kreativ yondashuv** (takror): Amaliy dars misollari.

52. **Kreativ yondashuv asosida mustaqil ta’limni tashkil etish (takror):** Mustaqil ishni kreativlashtirish.

53. **Pedagogik qobiliyatni shakllantirishda kreativ yondashuv** (takror).

54. **Pedagogik aloqa – o‘qituvchining ijodiy faoliyati sifatida**: Aloqa jarayonida kreativlik.

55. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish** (takror).

56. **O‘qituvchining kreativ qobiliyatini rivojlantirish usullari** (takror).

57. **Kreativ ta’lim texnologiyalari**: Asosiy texnologiyalar va ularning qo‘llanilishi.

58. **Kreativ kompetensiyalarni shakllantirish**: Shakllantirish bosqichlari va usullari.

59. **Kreativ topshiriqlarni ishlab chiqish bosqichlari**: Bosqichma-bosqich loyihalash.

60. **Kreativ pedagogikaning rivojlanish bosqichlari**: Tarixiy va nazariy tahlil.

61. **Kreativ kompetensiyaning mazmuni va tuzilishi**: Komponentlar va ularning o‘zaro bog‘liqligi.

62. **Ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilarning ilmiy kompetensiyalarini shakllantirishda kreativ yondashuv**: Ilmiy fikrlashni rivojlantirish.

63. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishning o‘ziga xos jihatlari** (takror).

64. **Ta’limda interfaol metodlar va kreativ yondashuv** (takror).

65. **O‘qituvchining kreativ qobiliyatini rivojlantirish usullari** (takror).

66. **Pedagogik fikrlashda kreativlikning tutgan o‘rni**: Fikrlash jarayonidagi kreativlik.

67. **O‘rta sinflarda tarbiya fanini o‘qitishda kreativ yondashuv** (takror).

68. **Kreativ ko‘nikmalarni rivojlantirish usullari**: Umumiy va maxsus usullar.

69. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish** (takror).

70. **Kreativ kompetensiya** (takror): Batafsil tahlil.

71. **Kreativ pedagogika fan sifatida** (takror).

72. **Kreativ kompetensiya modelining shakllanishi** (takror).

73. **Kreativ kompetensiyaning mazmuni va tuzilishi** (takror).

74. **Kreativ kompetensiyani rivojlantirish omillari**: Ichki va tashqi omillar.

75. **O‘qituvchining ta’lim jarayoniga kreativ yondashuvi** (takror).

76. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishning o‘ziga xos jihatlari** (takror).

77. **O‘qituvchilarda kreativ qobiliyatni baholash mezonlari**: Baholash vositalari va mezonlari.

78. **Kreativ pedagogika fanini o‘qitishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurati** (takror).

79. **Kreativ pedagogikaning amaliy ahamiyati**: Amaliyotdagi qo‘llanilishi.

80. **Talabalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda kreativ yondashuv** (takror).

81. **Kreativ ta’lim markazi: ahamiyati, xususiyatlari** (takror).

82. **Raqamli ta’limda kreativ yondashuv**: Raqamli muhitda kreativlik.

83. **Talabalarda motivatsiya va kreativlikning bog‘liqligi**: Motivatsiya va ijodkorlik o‘rtasidagi munosabat.

84. **Kreativ pedagogikaning ilmiy asoslari**: Asosiy ilmiy nazariyalar.

85. **O‘qituvchining ta’lim jarayoniga kreativ yondashuvi** (takror).

86. **Kreativ pedagogika fan sifatida** (takror).

87. **Shaxsda kreativlikni shakllantirishga yo‘naltirilgan mashqlar (takror).**

88. **Ta’lim tizimida kreativ fikrlashni rivojlantirish**: Tizimli yondashuv.

89. **Kreativ o‘quv jarayonini shakllantirish**: Jarayonni kreativlashtirish strategiyalari.

90. **Kreativ ta’lim markazi** (takror): Loyiha yoki model yaratish.

TOPSHIRIQLAR TESTLAR

1. Kreativ pedagogika qanday maqsadni ko‘zlaydi?

a) O‘quvchilarga an'anaviy bilimlarni o‘rgatish

b) O‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish

c) O‘quvchilarning emotsional holatini nazorat qilish

d) O‘qituvchilarning metodik bilimlarini oshirish

2. Kreativ pedagogikaning asosiy tamoyillari qaysilar?

a) Darsni qattiq nazorat qilish

b) O‘quvchilarni ijodkorlikka undash va ularning erkin fikrlashini qo‘llab-quvvatlash

c) Tez-tez testlarni o‘tkazish

d) An'anaviy pedagogik metodlardan foydalanish

3. Kreativ pedagogika o‘qituvchiga nimalarga yordam beradi?

a) O‘quvchilarning rivojlanishiga to‘sqinlik qilish

b) O‘qituvchining o‘z pedagogik uslublarini o‘zgartirishga yordam beradi

c) Faqat matematika fanini samarali o‘qitishga yordam beradi

d) Faqat o‘quvchilarning tartib intizomini mustahkamlashga yordam beradi

4. Kreativ metod nima deb ataladi?

a) O‘quvchilarning erkin fikrlarini boshqarish

b) O‘quvchilarning ijodkorligini rivojlantirish uchun qiziqarli usullarni qo‘llash

c) O‘quvchilarning bilimlarini qat'iy ravishda tekshirish

d) O‘qituvchi tomonidan faqat tushuntirish

5. Boshqacha o‘ylash metodining afzalliklari nima?

a) O‘quvchilarga aniq va qat'iy javoblar berishga yordam beradi

b) O‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin ifodalashlarini rivojlantiradi

c) O‘qituvchiga faqat noto‘g‘ri javoblarni topishga yordam beradi

d) Faqat matematikada qo‘llaniladi

6. Kreativ pedagogikaning asosiy yondashuvi nima?

a) O‘quvchilarga yondoshuvni individual tarzda tashkil etish

b) O‘quvchilarga faqat bir xil metodlarni o‘rgatish

c) Yangi bilimlarni faqat nazariy tarzda o‘rgatish

d) Barcha o‘quvchilar uchun bir xil yondashuvni qo‘llash

7. Kreativ pedagogika nima asosida rivojlanadi?

a) Faoliyatga asoslangan yondashuv

b) Rejalashtirilgan va qat'iy dasturlar asosida

c) Statik yondashuv va passiv o‘quvchilar

d) Faqat o‘qituvchining bilimiga asoslanadi

8. Kreativ pedagogika metodlari qanday xususiyatlarga ega?
a) O‘quvchilarni faqat o‘qituvchining yondashuviga rioya qilishga undash
b) O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan
c) Faqat an'anaviy dars metodlari asosida ishlash
d) O‘qituvchi har doim barcha ishni bajarishi kerak
9. Kreativ metodda qanday pedagogik yondashuv qo‘llaniladi?
a) O‘quvchilarni faqat yozma ravishda ishlarni bajarishga majbur qilish
b) O‘quvchilarning o‘z fikrlarini erkin ifodalashlarini rag‘batlantirish
c) O‘qituvchining faqat bir xil metoddan foydalanishi
d) O‘quvchilarga barcha darslarni eslab olishni talab qilish
10. "Brainstorming" (g‘oya to‘plash) usuli nima uchun ishlatiladi?
a) O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini sinovdan o‘tkazish
b) Faqat yaxshi javoblarni olish uchun
c) O‘quvchilarning faqat nazariy bilimlarini tekshirish
d) O‘qituvchiga o‘quvchilarni doimo nazorat qilish imkonini berish
11. Kreativ pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biri nima?
a) O‘quvchilarga qat'iy ta’lim berish
b) O‘quvchilarni o‘z fikrlarini erkin ifodalashga rag‘batlantirish
c) Faoliyatga asoslangan ta’limdan foydalanmaslik
d) O‘quvchilarni faqat darsdan tashqarida faollashtirish
12. Kreativ pedagogika o‘qituvchidan nima talab qiladi?
a) O‘qituvchi o‘z bilimlarini o‘quvchilarga qat'iy va doimiy tarzda taqdim etishi kerak
b) O‘qituvchi o‘quvchilarning fikrini to‘liq erkin qoldirishi kerak
c) O‘qituvchi o‘quvchilarga yondashuvni shablon tarzda qo‘llashi kerak
d) O‘qituvchi faqat darsning o‘ziga e'tibor qaratishi kerak
13. O‘quvchilarni yaratish jarayoniga qanday yondoshuv yordam beradi?
a) Shablonlashtirilgan metodlar
b) O‘z fikrlarini erkin ifodalashga imkon berish
c) Faoliyatga asoslangan metodlardan foydalanmaslik
d) O‘quvchilarga faqat jismoniy mashqlar berish
14. Kreativ fikrlash o‘qituvchilarga nima beradi?
a) O‘qituvchining har doim aniq va qat'iy javob berishini ta’minlaydi
b) O‘quvchilarning ilg‘or fikrlarini rivojlantirishga yordam beradi
c) O‘qituvchi har doim yagona metoddan foydalanishi kerak
d) Faqat o‘quvchilarning intizomini tekshirishga yordam beradi
15. Ta’lim oluvchilarda divergent mushohada (kreativ fikrlash) samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi metodologik yondashuvni aniqlang:
a) Kognitiv jarayonlarni faqat reproduktiv (takrorlash) usullar bilan cheklash

b) Shaxsning innovatsion va nostandart g‘oyalarni generatsiya qilish imkoniyatlarini kengaytirish

c) Didaktik faoliyatni faqat konservativ (an’anaviy) va qat’iy qoliplar asosida tashkil etish

d) O‘quvchi subyektivligini inobatga olmagan holda, kognitiv xatolarni darhol bartaraf etish (tahrirlash)

16. Kreativ fikrlashda qanday usullar qo‘llaniladi?

a) Qattiq tartibni saqlash

b) Erkin fikrlar va brainstorming usullari

c) O‘quvchilarga faqat yodlashni o‘rgatish

d) Faqat yozma ishlarga asoslanish

17. Kreativ pedagogikada texnologiyalarning roli qanday?

a) Texnologiyalar faqat darsda barcha o‘quvchilarni nazorat qilishga yordam beradi

b) Texnologiyalar kreativ fikrlashni rivojlantirishda yordam beradi

c) Texnologiyalar faqat o‘qituvchilarning ishini osonlashtirish uchun ishlatiladi

d) Texnologiyalarni faqat sinf xonasidan tashqarida qo‘llash mumkin

18. Ta’lim tizimida kreativ pedagogika va innovatsion texnologiyalarning samarali integratsiyasi qaysi holatda namoyon bo‘ladi?

a) An’anaviy (reproduktiv) metodlarni shunchaki raqamli vositalar orqali mexanik uzatishda

b) Raqamli instrumentariylardan o‘quvchilarning divergent mushohadasini va ijodiy izlanishini stimullashda foydalanishda

c) Texnologik vositalarni faqat pedagogning ma’ruza faoliyati bilan cheklangan holda qo‘llashda

d) Texnologiyalarni o‘quv jarayonidan uzilgan holda, faqat epizodik mustaqil topshiriqlar sifatida taqdim etishda

19. O‘quvchilarni zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga qanday o‘rgatish mumkin?

a) Texnologiyalarni faqat ko‘rgazma shaklida taqdim etish

b) O‘quvchilarga texnologiyalarni kreativ va innovatsion tarzda ishlatishni o‘rgatish

c) Texnologiyalarni o‘quvchilarga faqat o‘qituvchining ko‘rsatmalariga asosan qo‘llash

d) Texnologiyalarni ishlatishni faqat vaqtni tejash uchun qo‘llash

20. Kreativ pedagogikaning ta’limdagi innovatsion jarayonlarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmi nimalarda namoyon bo‘ladi?

a) Ta’lim oluvchilarga faqat an’anaviy (konservativ) metodologiyalar orqali bilim berishni kafolatlashda

b) Fundamental yangi pedagogik strategiyalarni konstruksiyalash va ularni eksperimental sinovdan o‘tkazishda

c) Innovatsion o‘zgarishlarni faqat texnik vositalar hamda raqamli texnologiyalar bilan cheklashda

d) Nostandart g‘oyalar hamda intellektual yangiliklarni inkor etishda

21. Kreativ pedagogika ta’lim oluvchilarning shaxsiy kamolotida qanday funksional ahamiyatga ega?

a) Faqatgina axborotlarni o‘zlashtirish va nazariy bilimlarni to‘plash bilan cheklanadi

b) Subyektning ijodiy salohiyatini hamda innovatsion mushohada yuritish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi

c) Faqatgina o‘quv intizomi va xulq-atvor me’yorlarini qat’iylashtirishga yo‘naltirilgan

d) Faqat fundamental fanlar (masalan, matematika) doirasidagi ko‘nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi

22. Innovatsion pedagogik yondashuvlarning strategik afzalliklari nimadan iborat?

a) Faqatgina ta’lim oluvchilarning tashkiliy tartib-intizomini optimallashtiradi

b) O‘quv materiallarini mexanik yodlash (mnemonika) jarayonini kuchaytiradi

c) Shaxsda divergent tafakkur va muammolarga kreativ yechim topish qobiliyatini yuksaltiradi

d) Faqatgina pedagogik tarkibning ilmiy-tadqiqot faoliyati bilan shug‘ullanishi uchun zamin yaratadi

23. Kreativ pedagogikada o‘qituvchining o‘rni nima?

a) O‘qituvchi faqat bilimlarni taqdim etuvchi shaxsdir

b) O‘qituvchi o‘quvchilarning ijodiy fikrlashlarini rivojlantiruvchi yordamchi bo‘lishi kerak

c) O‘qituvchi faqat sinfni nazorat qilishni bilishi kerak

d) O‘qituvchi o‘quvchilarning barcha ishlarini bajarishi kerak

24. O‘quvchilar bilan hamkorlikda ishlashda qanday metodlardan foydalanish mumkin?

a) Yodlash va takrorlash

b) Ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun guruh ishlari va brainstorming

c) Faoliyatga asoslanmagan yondashuvlar

d) Faqat testlarni o‘tkazish

25. Darsda kreativ pedagogikani qanday qo‘llash mumkin?

a) O‘quvchilarga faqat nazariy bilimlarni o‘rgatish

b) O‘quvchilarni o‘z fikrlarini erkin ifodalashga va yangi g‘oyalarni yaratishga undash

c) O‘quvchilarni faqat darsda qat'iy tartibga rioya qilishga undash

d) O‘quvchilarga faqat yozma mashqlar berish

26. Ta’lim oluvchilarda kreativ mushohada yuritish ko‘nikmalarini shakllantirishning samarali mexanizmi qaysi javobda to‘g‘ri ko‘rsatilgan?

a) Didaktik jarayonni faqat konservativ (reproduktiv) metodologiyalar asosida tashkil etish

b) Talabalarga innovatsion g‘oyalarni generatsiya qilish va nostandart yechimlar ishlab chiqish uchun sharoit yaratish

c) O‘quv faoliyatini faqat tayyor savollarga standart javoblar berish algoritmi bilan cheklash

d) Bilimlarni o‘zlashtirishda faqat mexanik yodlash (mnemonika) usullaridan foydalanishga undash

27. Kreativ pedagogika tamoyillari asosida faoliyat yurituvchi mutaxassis o‘zida qanday professional-shaxsiy sifatlarni namoyon etishi lozim?

a) Pedagogning vazifasi faqatgina tayyor nazariy ma’lumotlarni uzatish (retranslyatsiya) bilan cheklanishi kerak

b) Mutaxassis yuksak darajadagi ijodiy salohiyat, egiluvchan tafakkur va innovatsion shaylikka ega bo‘lishi shart

c) Pedagog ta’lim oluvchilarga faqat muqobili bo‘lmagan, qat’iy va bir tomonlama xulosalarni taqdim etishi lozim

d) O‘qituvchi o‘quvchilar tomonidan bajarilishi lozim bo‘lgan barcha amaliy topshiriqlarni o‘z zimmasiga olishi kerak

28. Kreativ pedagogikada o‘quvchining emotsional holatini qanday nazorat qilish mumkin?

a) O‘quvchining faqat bilimlarini tekshirish

b) O‘quvchining ijodiy fikrini rivojlantirish orqali

c) Faqat o‘qituvchining xatti-harakatlarini nazorat qilish orqali

d) O‘quvchining faqat sinfdagi muvaffaqiyatlarini kuzatish

29. Kreativ pedagogika ta’lim oluvchilar kamolotida qanday kompleks rivojlantiruvchi funksiyalarni amalga oshiradi?

a) Faqatgina kognitiv (bilim) darajasini miqdoriy jihatdan yuksaltirish bilan cheklanadi

b) Shaxsning ijodiy salohiyatini, individual xususiyatlarini va emotsional-irodaviy sferasini transformatsiya qilishga xizmat qiladi

c) Faqat fundamental ilmiy-tadqiqot ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan

d) Ta’lim oluvchilarni faqatgina auditoriya mashg‘ulotlarida tashqi faollashtirishni nazarda tutadi

30. Zamonaviy ta’lim paradigmasida kreativ pedagogikaning strategik ahamiyati nimalarda ko‘rinadi?

a) Pedagogik tarkibning ish yuklamasini kamaytirish va faoliyatini soddalashtirish uchun

b) Ta’lim oluvchilarning intellectual salohiyatini hamda kreativ fikrlash trayektoriyasini barqaror ta’minlash uchun

c) Faqatgina o‘quv dasturidagi nazariy ma’lumotlarni o‘zlashtirish koeffitsientini oshirish uchun

d) Ta’lim oluvchilarda faqatgina ijtimoiy tartib-intizom va xulq-atvor normalarini qat’iylashtirish uchun

31. O‘quvchilarni kreativ fikrlashga qanday rag‘batlantirish mumkin?

a) Faqat mustahkamlovchi testlar o‘tkazish orqali

b) O‘quvchilarga yangi g‘oyalar yaratishga imkon berish orqali

c) O‘quvchilarga qat'iy qoidalarga amal qilishni o‘rgatish orqali

d) O‘quvchilarga faqat bitta yondashuvni taqdim etish orqali

32. Pedagogik faoliyatda kreativ metodologiyalarni amaliyotga tatbiq etishning ustuvor yo‘nalishi qaysi javobda to‘g‘ri ifodalangan?

a) Ta’lim oluvchilarga faqatgina tayyor nazariy kontentni uzatish (retranslyatsiya) bilan cheklanish

b) Talabalarning individual ijodiy salohiyatini va kognitiv imkoniyatlarini modellashtirishga xizmat qiluvchi metodik instrumentariydan foydalanish

c) O‘quv jarayoni natijadorligini faqatgina standartlashtirilgan test sinovlari vositasida monitoring qilish

d) Didaktik jarayonni faqatgina konservativ va reproduktiv o‘qitish modellariga tayangan holda tashkil etish

33. Ta’limda "vizuallashtirilgan o‘qitish" (ko‘rgazmali dars) metodikasining didaktik afzalliklari nimadan iborat?

a) Ta’lim oluvchilarni faqatgina matnli ma’lumotlar bilan ishlashga hamda yozma topshiriqlarni bajarishga yo‘naltirish

b) Yangi kontseptsiyalarni visual obrazlar orqali taqdim etish vositasida o‘quvchilarning divergent mushohadasini va assotsiativ fikrlashini faollashtirish

c) O‘quv jarayonida talabalarni faqatgina passiv axborot qabul qiluvchi (tinglovchi) sub’ekt sifatida qoldirish

d) Ta’lim oluvchilarni faqatgina dars jarayonidagi tashqi (mexanik) faollikka jalb etish bilan cheklanish

34. ”Problemali dars” metodining afzalliklari qanday?

a) O‘quvchilarga oson vazifalar berish

b) O‘quvchilarni murakkab muammolarni hal qilishga undash

c) O‘quvchilarga faqat nazariy bilimlar berish

d) O‘quvchilarga faqat bitta fikrni taqdim etish

35. Innovatsion pedagogik yondashuvlar o‘quvchilarni qanday rivojlantiradi?

a) O‘quvchilarni faqat sinfda yaxshi xulq-atrofda tutishga yordam beradi

b) O‘quvchilarga yangi va ilg‘or g‘oyalarni yaratishga yordam beradi

c) O‘quvchilarga faqat intizomni yaxshilashga yordam beradi

d) O‘quvchilarga faqat o‘qish va yozishni o‘rgatadi

36. Innovatsion texnologiyalar kreativ pedagogikada qanday qo‘llaniladi?

a) O‘quvchilarning fikrini erkin ifodalashga yordam berish uchun

b) Faoliyatga asoslangan yondashuvni amalga oshirishda yordam beradi

c) Faqat an'anaviy dars metodlarini qo‘llashda ishlatiladi

d) O‘quvchilarga faqat rasm chizishni o‘rgatishda qo‘llaniladi

37. Pedagogik innovatsiyalar o‘qituvchidan qanday sifatlarni talab qiladi?

a) Qattiq tartibni saqlash

b) Yangi metodlarni o‘rganish va sinovdan o‘tkazish

c) Faqat eski metodlardan foydalanish

d) O‘quvchilarga qat'iy o‘quv rejalarini taqdim etish

38. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi aloqada kreativ pedagogika qanday rol o‘ynaydi?

a) O‘quvchilarni faqat o‘qituvchining ko‘rsatmalariga rioya qilishga undaydi

b) O‘quvchilarga o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkonini yaratadi

c) O‘qituvchiga o‘quvchilarni doimiy ravishda nazorat qilish imkonini beradi

d) O‘quvchilarni faqat o‘qituvchining yondashuviga amal qilishga majbur qiladi

39. O‘quvchining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda qanday yondashuv samarali bo‘ladi?

a) O‘quvchilarga faqat yodlashni o‘rgatish

b) O‘quvchilarga erkin fikrlashga imkon berish

c) O‘quvchilarga faqat an'anaviy metodlardan foydalanishni o‘rgatish

d) O‘quvchilarni faqat testlar orqali baholash

40. O‘quvchilarga ijodiy vazifalar berish nima uchun zarur?

a) Faqat o‘quvchilarning bilimini tekshirish uchun

b) O‘quvchilarga yangi va original g‘oyalarni ishlab chiqishga yordam beradi

c) Faqat o‘quvchilarga yodlashni o‘rgatadi

d) O‘quvchilarga faqat jismoniy mashqlarni bajarishni o‘rgatadi

41. Pedagogik yondashuvning transformatsiyasi ta’lim jarayonida qanday sifat o‘zgarishlarini determinantlaydi?

a) Faqatgina ta’lim oluvchilarning tashkiliy tartib-intizomini va xulq-atvor ko‘rsatkichlarini optimallashtirishni

b) Talabalarning divergent mushohada yuritish qobiliyatini hamda ijodiy salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi

c) Dars jarayonida faqatgina qat’iy avtoritar tartib va me’yoriy barqarorlikni kafolatlashni

d) Ta’lim oluvchilarda faqatgina tayyor nazariy kontseptlarni o‘zlashtirish malakasini shakllantirishni

42. Darsni o‘zgartirish va yangilashda qanday metodlar qo‘llaniladi?

a) Faoliyatga asoslangan metodlar

b) Yodlash metodlari

c) Faqat yozma ishlarga asoslangan metodlar

d) O‘quvchilarga faqat imtihon tayyorlash metodlarini qo‘llash

43. Kreativ pedagogika ta’lim oluvchilarning intellektual faolligini oshirishda qanday metodologik instrumentariydan foydalanadi?

a) Talabalarga faqatgina standartlashtirilgan (reproduktiv) savollarga javob berish algoritmini taqdim etish orqali

b) Ta’lim oluvchilarning innovatsion g‘oyalarni generatsiya qilish va nostandart yechimlar ishlab chiqish imkoniyatlarini kengaytirish orqali

c) Didaktik jarayonni faqatgina o‘zlashtirilgan bilimlarni miqdoriy nazorat qilish (tekshirish) bilan cheklash orqali

d) Talabalarga faqatgina yopiq turdagi test sinovlarida ishtirok etish formatini taklif etish orqali

44. Kreativ pedagogikada hamkorlikni qanday rivojlantirish mumkin?

a) O‘quvchilarni faqat alohida ishlashga undash

b) O‘quvchilarni guruhlarda ishlashga rag‘batlantirish

c) O‘quvchilarga faqat individual ishlar berish

d) O‘quvchilarni doimiy ravishda yozma ishlarga undash

45. Kreativ pedagogika tizimida ta’lim oluvchilar natijalarini verifikatsiya qilishda (baholashda) qaysi metodologik yondashuv yuqori natijadorlikni kafolatlaydi?

a) Monitoring jarayonini faqatgina standartlashtirilgan konservativ test sinovlari bilan cheklash

b) Ta’lim oluvchilarning mustaqil ijodiy loyihalari, individual mulohazalari va intellektual mahsulotlarini diagnostika qilish

c) Baholash mezonlarini faqatgina axborotni mexanik xotirada saqlash (yodlash) darajasi bilan bog‘lash

d) Talabalarning faqatgina auditoriya mashg‘ulotlaridagi tashqi (protsessual) ishtirokini qayd etish bilan cheklanish

46. O‘qituvchi o‘quvchilarga yangiliklarni qanday tarzda taqdim etishi kerak?

a) Faoliyatga asoslangan tarzda

b) O‘quvchilarga faqat eski metodlarni taqdim etish

c) O‘quvchilarga faqat nazariy bilimlarni berish

d) O‘quvchilarga faqat xatolarni to‘g‘rilash

47. Zamonaviy texnologiyalar kreativ pedagogikada qanday yordam beradi?

a) O‘quvchilarga faqat rasm chizishni o‘rgatadi

b) O‘quvchilarga g‘oya yaratishga yordam beradi

c) Faqat o‘quvchilarning bilimlarini tekshiradi

d) O‘qituvchilarga faqat sinfda foydalanishga yordam beradi

48. Kreativ pedagogikada onlayn resurslar qanday ishlatiladi?

a) Faqat sinfda foydalanish uchun

b) O‘quvchilarga yangi g‘oyalarni yaratishda yordam berish uchun

c) O‘qituvchilarga faqat darsni tashkil etishda yordam beradi

d) Faqat o‘quvchilarning bilimlarini tekshirish uchun

49. Zamonaviy ta’lim paradigmasida kreativ pedagogikaning fundamental strategik maqsadi nimalardan iborat?

a) Ta’lim oluvchilarning faqatgina miqdoriy akademik ko‘rsatkichlari va nazariy bilimlar bazasini kengaytirish

b) Shaxsning ijodiy salohiyatini hamda individual-psixologik rivojlanish trayektoriyasini barqaror ta’minlash

c) Faqatgina ta’lim muassasasidagi ijtimoiy tartib-intizom va me’yoriy ko‘rsatkichlarni qat’iylashtirish

d) Faqatgina pedagogic tarkibning axborot-kommunikatsion savodxonlik darajasini yuksaltirish

50. Kreativ pedagogika yondashuvi mutaxassisning (o‘qituvchining) akmeologik (kasbiy) yuksalishiga qanday mexanizmlar orqali xizmat qiladi?

a) Pedagogik faoliyatda faqatgina konservativ va reproduktiv metodologiyalardan foydalanishni rag‘batlantirish orqali

b) Mutaxassisni fundamental yangi pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodik ishlanmalar bilan integratsiyalash orqali

c) Pedagogning e’tiborini faqatgina ta’lim oluvchilarning kognitiv xatolarini diagnostika qilishga yo‘naltirish orqali

d) Kasbiy faoliyatni faqatgina quruq nazariy ma’lumotlarni uzatish (retranslyatsiya) formati bilan cheklash orqali

Topshiriqlar:

- O‘quvchilarga kreativ vazifa berish: O‘quvchilarga o‘zlari yaratgan yangi dunyoni tasvirlovchi hikoya yozish vazifasini bering. Ular bu hikoyada qanday yangiliklar bo‘lishi mumkinligini o‘ylab, kreativ g‘oyalarni izlashlari kerak.

- Gruppada ishlash: O‘quvchilarga kichik guruhlar shaklida “Innovatsion o‘qitish metodlari” mavzusida munozara olib borish topshirig‘ini bering. Har bir guruh o‘z takliflarini tayyorlab, buni boshqa guruhlar bilan muhokama qilishi lozim.

- Yangi o‘qitish texnologiyalarini yaratish: O‘quvchilarga pedagogik texnologiyalarni rivojlantirishga oid kreativ loyiha tayyorlash topshirig‘ini bering. Ular zamonaviy texnologiyalarni darslarda qanday qilib samarali qo‘llashlarini o‘ylashlari kerak.

GLOSSARIY

ANALOGIYA – bu insonning axborotni kognitiv qayta ishlash silsilasida, xususan, mnemik jarayonlar yoki mantiqiy mushohadada qo‘llaniladigan operatsiyasidir. Mazkur harakat predmetlar yoki ijtimoiy hodisalarni qiyoslash orqali ulardan birining xususiyatlarini ikkinchisining o‘xshashlik andozasi asosida baholashni ko‘zda tutadi.

AQLIY HUJUM (BRAINSTORMING) – murakkab tizimli muammolarga innovatsion yechimlar topishga yo‘naltirilgan subyektlarning kollegial intellektual faoliyatini tashkil etish metodlari majmuasidir.

AVTOMATIK FIKRLAR – muayyan kognitiv vaziyatda inson ongida toshqinlik bilan shakllanadigan, ongli nazorat yoki ixtiyoriy tartibga solishdan tashqari yuzaga keluvchi stereotipik mulohazalardir.

BAHOLASH – taqdim etilayotgan ma’lumotlarning verifikatsiyasini (haqqoniyligini) aniqlash maqsadida, axborot manbayi bo‘lgan shaxsning malakasi va qarorlarining obyektivlik darajasini tahlil qilish qobiliyatidir.

DISKURSIV O‘YLASH – shaxsning ichki subyektiv muloqoti yoki virtual opponent bilan olib boradigan intellektual suhbati bo‘lib, u ongda aks etgan tafakkuriy refleksiya shakli hisoblanadi.

DIVERGENT FIKRLASH – yagona muammoning yechimi uchun ko‘p variantli yondashuvlarni qo‘llash yoki bir necha strategik yo‘nalishlar bo‘yicha kreativ natijaga erishish bilan tavsiflanuvchi kognitiv jarayondir.

EVRISTIK FIKRLASH – evristik qonuniyatlarga tayangan ijodiy tafakkur shakli bo‘lib, u bosqichma-bosqich amalga oshiriluvchi algoritmik mantiqdan farqlanadi. Bunday fikrlash yechimning intuitiv va kutilmagan tarzda topilishi bilan xarakterlanadi.

FIKRLASH QOBILIYATI – inson neyrofiziologik tuzilmalarida kechuvchi murakkab jarayonlar majmuasi bo‘lib, shaxs tomonidan amalga oshiriladigan gnoseologik (bilish) faoliyatidir. Bu obyektiv borliqni idrok etish va uning modelini ongda qayta yaratishdir.

IJODIY FIKRLASH – mutlaqo yangi hamda utilitar (foydali) g‘oyalarni generatsiya qilish, muammoli vaziyatlarda muqobil imkoniyatlar spektrini shakllantirish layoqatidir.

IJODKORLIK – mutlaqo innovatsion va amaliy ahamiyatga ega g‘oyalarni ilgari surish hamda ularni realizatsiya qilish jarayonidir.

ILMIY FIKR – muayyan qonuniyatlar (nazariyalar, tezislar va h.k.) verifikatsiyasini yoki inkorini isbotlash maqsadida tadqiqotlarda qo‘llaniladigan intellektual faoliyatdir. Ilmiy mushohada tizimli, zamonaviy metodologik asosga va ishonchli argumentatsiyaga tayanishi bilan kundalik tafakkur tarzidan tubdan farqlanadi.

ILMIY TUSHUNCHA – akademik hamjamiyatda qabul qilingan kategoriyalar va ularni interpretatsiya qilish qoidalari yordamida ifodalanadigan fundamental tushunchadir.

INTUITIVLIK – shaxsning davomli tayyorgarlik va mantiqiy silsilalarsiz, faqatgina ichki kognitiv sezgi hamda intellektual yo‘naltirilganlik asosida o‘ta murakkab muammolarga to‘g‘ri strategik yechim topa olish qobiliyatidir.

JAMOAVIY FIKRLASH – kollegial muhokamalar, guruhiy tahlillar yoki birgalikdagi izlanishlar vositasida muayyan muammolarni bartaraf etishga qaratilgan sotsial jarayon hisoblanadi.

KONSERVATSIYA – muayyan ma’lumotlar strukturasidagi miqdoriy ko‘rsatkichlar yoki munosabatlar transformatsiyaga uchramaydi degan ma’noni anglatuvchi, J. Piaget tomonidan muomalaga kiritilgan psixologik atamadir.

KONVERGENT FIKRLASH – muammolarni bartaraf etishda bir xil stereotipik urinishlar hamda bir tomonlama yondashuvlar bilan tavsiflanuvchi tafakkurdir. Bunda subyekt muayyan usulni o‘zlashtirib, uni boshqa vaziyatlarda mexanik ravishda reproduksiya qiladi, hatto u samarasiz bo‘lgan taqdirda ham yondashuvni o‘zgartirishga intilmaydi.

KRITIK FIKRLASH – taklif etilayotgan yechimlardagi defektlarni (kamchiliklarni) aniqlashga yo‘naltirilgan, shu bilan birga, muqobil variantlarning konstruktiv va ijobiy jihatlarini tizimli tahlil qilishga qaratilgan mulohaza yuritish shaklidir.

LATERAL FIKRLASH – muammolar yechimini generatsiya qilish metodikasi bo‘lib, unga ko‘ra shaxs masalani yagona algoritmda yechish o‘rniga, unga turli rakurslardan yondashadi va bir necha variantli yechimlar tizimini ishlab chiqadi.

MATEMATIK INTELLEKT – inson tomonidan matematik qonuniyatlarni o‘zlashtirish hamda amaliy masalalarni yechishda qo‘llaniladigan kognitiv-intellektual layoqatlar yig‘indisidir.

MUAMMOLI VAZIYAT HOLAT – o‘zida murakkab ziddiyatli hamda standart yechimga ega bo‘lmagan masalani qamrab olgan, subyektdan intellektual izlanish talab etuvchi vaziyatdir.

NODIR QOBILIYAT – shaxsning eksklyuziv va o‘ziga xos iqtidorlari, shuningdek, muayyan faoliyat sohasida erishgan hamda umum tomonidan e’tirof etilgan yuksak muvaffaqiyatlaridir.

NOVERBAL INTELLEKT – verballashgan (nutqiy) vositalarga tayanmagan holda, muammoli vaziyatlarni vizual obrazlar va amaliy harakatlar yordamida tahlil qilish hamda yechim topishda namoyon bo‘luvchi aql turi.

PREDIKATIV FIKRLASH – kognitiv jarayon bo‘lib, unda ikki mustaqil obyekt mushtarak belgi yoki xususiyatga (predikatga) ega bo‘lganligi sababli o‘zaro o‘xshash yoki aynan bir deb talqin qilinadi.

SEHRLI FIKRLASH – ilmiy asosga ega bo‘lmagan subyektiv ishonch bo‘lib, bunda inson o‘z mulohazalarini real moddiy harakatlarga tenglashtiradi hamda fikr kuchi bilan borliqqa bevosita ta’sir o‘tkazish mumkinligiga ishonadi.

TAHLIL – turli strukturaviy qismlardan iborat axborotlarni tizimlashtirish, ularning o‘zaro aloqadorligini o‘rganish hamda umumlashtiruvchi mantiqiy xulosalar chiqarishdir.

TANQIDIY FIKRLASH – intellektual jarayon bo‘lib, u mantiq qonuniyatlari hamda ilmiy argumentatsiya tamoyillariga qat’iy rioya qilgan holda oqilona qarorlar qabul qilish ko‘nikmasini anglatadi.

UMUMIY INTELLEKT – insonning kognitiv salohiyati bo‘lib, u turli faoliyat turlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga ta’sir ko‘rsatadi. Bu aql turi,

xususan, muammolarni yechish tezligi, natija sifati hamda yangi kompetensiyalarni o‘zlashtirish dinamikasida o‘z ifodasini topadi.

VERBAL INTELLEKT – shaxsning intellektual faoliyatida til va nutq konstruksiyalaridan foydalanish, ularni kognitiv boshqarish layoqatidir. Mazkur aql darajasi odatda og‘zaki materiallar bilan ishlashga yo‘naltirilgan diagnostik testlar vositasida verifikatsiya qilinadi.

IJODKORLIK – muayyan innovatsion mahsulotning ijtimoiy qimmati va utilitar (foydalilik) darajasini belgilovchi inson faoliyati hamda uning obektivlashgan natijasidir.

IJODKOR SHAXS – yaratuvchanlik dinamikasini samarali realizatsiya qila oladigan hamda aniq moddiy yoki ma’naviy ijodiy natijalarga (artefaktlarga) ega bo‘lgan subyektdir.

KREATIV SHAXS – muammoli vaziyatlarda nostandart strategiyalar bilan yondashuvchi, o‘ziga xos operatsiyalarni tizimlashtirishga moyil hamda innovatsiyalarni generatsiya qilishga intellektual shay bo‘lgan inson.

BUNYODKOR SHAXS – ham jarayon, ham yakuniy mahsulot nuqtai nazaridan obyektiv ijodiy transformatsiyani amalga oshiradigan va ijtimoiy talablarga mos mahsulotlarni yaratishga qodir mutaxassis.

KREATIV SHAXSNI TAYYORLASH – shaxsda barqaror ijodiy sifatlarni shakllantirish, uni o‘z-o‘zini namoyon qilishga o‘rgatish hamda kreativ potensialini tizimli rivojlantirish jarayonining mazmunidir.

IJOD – ijtimoiy subyektning innovatsion ahamiyati hamda foydaliligi jamiyat yoki professional hamjamiyat tomonidan tan olingan faoliyati yoki mazkur mehnatning intellektual mahsulidir.

IJODKOR SHAXS (Rivojlanish kontekstida) – kasbiy-ijodiy tajribani muntazam boyitish asosida, innovatsion g‘oyalar va ularni tatbiq etish malakalariga ega bo‘lgan shaxsni shakllantirish strategiyasidir.

KASBIY-IJODIY FAOLIYAT – mutaxassisning professional muammolarni

nostandart usulda yechish samaradorligini ifodalovchi izchil harakatlari va innovatsion xulq-atvor modelidir.

IJODIY TOPSHIRIQLAR – muammoli vaziyatlarni kompleks tahlil qilish hamda ularni bartaraf etishga yo‘naltirilgan intellektual masalalar silsilasidir.

REAKSIYA – muayyan obyektga yoki materialga nisbatan intellektual operatsiyani qo‘llashning subyektiv va protsessual natijasidir.

KONSTRUKTIVIZM – ta’lim oluvchi shaxsiy tajribasi va bilimlar tizimini yaratishda proaktiv ishtirok etadigan zamonaviy pedagogik paradigmalar majmuidir.

MULTIDISIPLINER YONDASHUV – turli fanlar yoki sohalar integratsiyasi orqali o‘quvchilarda keng qamrovli dunyoqarash hamda sintezlangan ijodiy mushohadani shakllantirish metodologiyasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Карнеги Дейл. Муваффақият калити. (Таржимон Ф.Намозов). Т.: Янги аср авлоди, 2013 йил, 634-бет.
2. Тим Браун. Дизайн-мышление: от разработки новых продуктов до проектирования бизнес-моделей. М.: Издательство «МИФ», 2012. 173 стр.
3. David Watson. The Question of Conscience Higher edication and personal responsibility. Oxford, Institute of Edication Press. 2014
4. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
5. Ermolaeva-Tomina L. B. Ijodiy faoliyatning namoyon bo‘lishidagi individual farqlarni belgilovchi omillarni o‘rganish / Ijod psixologiyasi. M., 1999.
6. Ernazarova G.O. Kasbiy yunaltirish ishlari (kasb-hunar kollejlari misolida) uslubiy qo‘llanma. - Navoiy, 2017 y, -132 b.
7. Ernazarova G.O. Yosh avlodni hayotga tayyorlashda milliy qadriyatlar ahamiyati // O‘zbekiston ayollarining fan, ta’lim, madaniyat va biznes sohasidagi yutuqlari mavzuidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. –Jizzax. 2017, - B. 404-405.
8. Zinovkina M. M. NFTM-TRIZ: XXI asrning ijodiy ta’limi (Nazariya va amaliyot): Monografiya. M., 2007 yil.
9. Innovatsion ta’lim texnologiyalari / Muslimov N.A.,Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To‘rayev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 81-b.
10. Kaldibekova A.S., Xodjayev B.X. O‘quvchilarning bilish faolligini oshirish yo‘llari. –T.: TDPU, 2006
11. Kleg, B. Intensivniy kurs po razvitiyu tvorcheskogo mishleniya [Tekst] / B.Kleg, P. Bich. – M.: OOO «Izdatel`stvo Astrel`»: OOO «Izdatel`stvo AST», 2004. – 392 s
12. Muslimov N.A. Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirish /Monografiya. – T.: Fan, 2004.
13. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi/ Monografiya. – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013.
14. Orlova S.N. Psixologiya. Kreativnaya psixopedagogika [Tekst]: uchebnoe posobie dlya studentov spetsial`nosti 030301 Psixologiya / S.N.Orlova. – Krasnoyarsk: SibGTU, 2009. – 116 s.
15. Pedagogika nazariyasi / OTM uchun darslik. Mual.: M.X.Toxtaxodjaeva va b. Prof. M.X.Toxtaxodjaevaning umumiy tahriri ostida. – T.: “Iqtisod-moiya”, 2010. – 136-140-b.
16. Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob / Metodik qo‘llanma.

U.I.Inoyatov, N.A.Muslimov, M.Usmonboeva, D.Inog‘omova. – T.: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2012. – 193 b.

17. Ro‘ziyeva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanilishi / Met.qo‘ll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. – 115 b.

18. Ro‘zimatova Barnoxon, Polvonov Baxtiyor. “Texnika oliy o‘quv yurtlarida umumiy fizikani o‘rganish jarayonida talabalar ijodiyotini rivojlantirish”. "Ilmiy-texnik jurnal: 2-jild: 2-son, 4-modda.

19. Rahmonov Toxir, Yusupov Faxriddin va TolaboyevDilmuhammad, "O‘rta maktabda mantiqiy strategiya va xulq-atvorni ko‘rsatish bo‘yicha tadqiqot", IEJRD -International Multidisciplinary Journal, vol. 5, yo‘q. 7, p. 7 noyabr, 2020 yil

20. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. – T.: Oliy pedagogika instituti, 2003.

21. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.

22. Sherer Y. Texniki kreativnosti: kak v 10 shagov nayti, otsenit` i voplotit` i deyu Y.Sherer. - M.: SmartBuk, 2009. – 136 s.

23. Tolipov O‘., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – T.: Fan, 2006.

24. Tolipov O‘.Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – T.: “Fan”, 2005.

25. Turdiyeva M. Oliy ta’lim muassasalari talabalarida pedagogik tafakkurni shakllantirish. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008. – 38-42-b.

26. Fayzullayeva N. Pedagogik bilimlar – o‘qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta’lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-b.

27. Torrance E.R. Ijodkorlik va futurizmni o‘rgatish: Ta’limni qayta jihozlash 1998. 100-jild.

28. Torrance, E.P. Torrance Tests of Creative Thinking. — Scholastic Testing Service, Inc., 2004.

29. Tunik YE.YE. Diagnostika kreativnosti. Test YE. Torrensa. Adaptirovanniy variant [Tekst] / YE.YE. Tunik. – SPb: Rech`, 2006. – 176s.

30. Yusupov F. T. O. G. L. va boshqalar. Dars va dars faoliyatida nonius raqamli laboratoriyadan foydalanish /Sharq uyg‘onishi: Innovatsion, ta’lim, tabiiy va ijtimoiy fanlar. - 2021. - T. 1. - №. 10. - C. 86-94.

Internet axborot manbaalari

1. http://tdpu.uz
2. http://Ziyonet.uz
3. http://edu.uz

4 .http:// pedagog. uz

5.http://ndpu.uz

MUNDARIJA

№	KIRISH	4
1	Kreativ pedagogika fan sifatida.	5
2	Kreativ ta’lim muhiti: mohiyati , xususiyatlari.	21
3	Didaktik ta’minotni yaratishga kreativ yondashuv.	37
4	Bo‘lajak o‘qituvchilarda kreativ tasavvurini rivojlanishi va pedagogikada ilmiy ijodkorlik.	46
5	Kreativ kompetensiya modelining shakllanishi.	55
6	O‘qituvchining ta’lim jarayoniga kreativ yondashuvi.	69
7	Kreativ topshiriqlar tizimi. Kreativ darsning innovatsion tuzilishi.	82
8	Pedagogik qobiliyatni shakllantirishda kreativ yondashuv.	102
9	Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda kreativ yondashuv	115
10	Kreativ kompetensiyaning mazmuni va tuzilishi.	128
11	Umumiy xulosa	142
12	Mustaqil ta’lim topshiriqlari	144
13	Test	149
14	Glosary	159
15	Foydalanilgan adabiyotlar	163

ОГЛАВЛЕНИЕ

№	ВВЕДЕНИЕ	4
1	Творческая педагогика как наука	5
2	Творческая образовательная среда: сущность, особенности.	21
3	Творческий подход к созданию дидактической поддержки.	37
4	Развитие творческого воображения у будущих учителей и научное творчество в педагогике.	46
5	Формирование модели творческой компетентности.	55
6	Творческий подход учителя к образовательному процессу.	69
7	Система творческих заданий. Инновационная структура творческого урока.	82
8	Творческий подход в формировании педагогических способностей.	102
9	Творческий подход в формировании профессиональных компетенций.	115
10	Содержание и структура творческой компетентности.	128
11	Общий вывод	142
12	Самостоятельные образовательные задания.	144
13	Тест.	149
14	13 Глоссарий.	159
15	Список литературы.	163

CONTENTS

№	INTRODUCTION	4
1	Creative pedagogy as a science.	5
2	Creative educational environment: essence, features.	21
3	Creative approach to creating didactic support.	37
4	Development of creative imagination in future teachers and scientific creativity in pedagogy.	46
5	Formation of a model of creative competence.	55
6	Creative approach of the teacher to the educational process.	69
7	System of creative tasks. Innovative structure of a creative lesson.	82
8	Creative approach in the formation of pedagogical abilities.	102
9	Creative approach in the formation of professional competencies	115
10	Content and structure of creative competence.	128
11	General conclusion	142
12	Independent educational tasks	144
13	Test	149
14	Glossary	159
15	References	163

O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’IIM, FAN VA INNOVASIYALAR VAZIRLIGI

Nurmatova Shoxistaxon Muhammadjonovna

KREATIV PEDAGOGIKA

(o‘quv qo‘llanma)

Mas’ul muharrir: D. Urmonova
Tex.muharrir: Sh. Payziyeva
Sahifalovchi: D. Bozorboyev

Noshirlik litsenziyasi № 568468. 14.01.2025 yil.

Bosmaxonaga 07.04.2026 yilda berildi. Bosishga 03.06.2026 yilda ruxsat etildi. Bichimi 60x84 $^{1}/_{16}$. Hajmi 10,5 bosma taboq. Nashriyot tabog‘i 7,4. Times New Roman garniturasi, ofset usulida chop etildi. Buyurtma Tiraji 100 nusxa.

«Vodiy nashriyot matbaa» MChJ bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Andijon shahri, N. Oxunov ko‘chasi, 16.